

เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติ
ญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 7

สังคมศาสตร์และการศึกษา

เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย
ครั้งที่ 7

สังคมศาสตร์ และการศึกษา

บรรณาธิการ ศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์
ดร.ทรายแก้ว ทิพากร

พิมพ์ครั้งที่ 1 เมษายน 2557

จำนวน 500 เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 7
สังคมศาสตร์และการศึกษา.—กรุงเทพฯ: สมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย, 2557
203หน้า

1. สังคมศาสตร์และการศึกษา | ทรายแก้ว ทิพากร.ผู้แต่งร่วม | ชื่อเรื่อง

ISBN 978-616-91865-2-6

เจ้าของ : สมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย

(Japanese Studies Association in Thailand)

ห้อง 608 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถ.พระจันทร์

แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

โทรศัพท์/ โทรสาร: 02 221 2422

สนับสนุนโดย: เจแปนฟาวน์เดชั่น กรุงเทพฯ

ชั้น 10 อาคารเสริมมิตร 159 สุขุมวิท 21 กรุงเทพฯ 10110

โทรศัพท์: (662) 260 8560-4, โทรสาร: (662) 260 8565

หัวหน้าพิสูจน์อักษรและจัดรูปแบบตัวอักษร: รศ. ดร.ฉันทนา จันทน์บรรจง

พิสูจน์อักษรและจัดรูปแบบตัวอักษร: ดร.โสภา มะสินาริ, สุพรรณ ครุฑเมือง,
ณัฐพงศ์ รังผึ้ง

ออกแบบปก: ผศ.ดร.วิวัฒน์ มีสุวรรณ

โรงพิมพ์: รัตนสุวรรณการพิมพ์ 30-31 พญาไท ต.ในเมือง อ.เมือง จ.พิษณุโลก
โทร. 0-5525-8101

คำนำ

เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่7 ฉบับสังคมศาสตร์และการศึกษาเล่มนี้ เป็นเอกสารรวมบทความที่มีการนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 7 ซึ่งจัดขึ้น ณ อาคารเอกาทศรถมหาวิทยาลัยนเรศวร อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ 17-18 ตุลาคม พ.ศ.2556 ภายใต้หัวข้อเรื่อง “Japan-ASEAN on the Move” เนื่องในโอกาสที่ปี พ.ศ.2556 เป็นปีแห่งการครบรอบ 40 ปี ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-อาเซียน

ในการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 7 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และชมรมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นมหาวิทยาลัยนเรศวร ได้ทำหน้าที่ประสานงาน และดำเนินกิจกรรม โดยมุ่งต่อยอดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในมิติด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ภาษาศาสตร์ และการศึกษา โดยให้มีการนำเสนอผลงานของนักวิชาการ นักวิจัย และนักศึกษาระดับปริญญาเอก-โท ของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งในประเทศไทยและประเทศอื่นในอาเซียนและญี่ปุ่น โดยมีคณะกรรมการคัดเลือกผลงาน และหากผ่านการคัดเลือกว่ามีคุณภาพดีก็จะได้รับการตีพิมพ์ในเอกสารหลังการประชุม (Proceedings) ซึ่งมีคณะกรรมการตรวจทานผลงาน (Peer Review) ที่สมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยแต่งตั้ง

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในเล่มนี้ เป็นบทความด้านสังคมศาสตร์และการศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 11 บทความ ซึ่งเนื้อหาของบทความเหล่านี้จะช่วยให้นักศึกษาและนักวิจัยในประเทศไทย ตลอดจนผู้สนใจที่จะเรียนรู้เชิงลึกเกี่ยวกับญี่ปุ่น ได้รับความรู้ความเข้าใจมากขึ้นว่าชาวญี่ปุ่นมีวิถีชีวิตอย่างไร พวกเขามีมุมมองอย่างไรที่คล้ายคลึงหรือแตกต่างจากสิ่งที่คุ้นเคยกันในสังคมไทยและในอาเซียน รวมถึงแนวทางในการพัฒนาสังคมและการศึกษาของญี่ปุ่นเป็นอย่างไร

กรรมการสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ ของเอกสารหลังการประชุมวิชาการเล่มนี้ ขอขอบคุณเจนแปนฟาวน์เดชั่นกรุงเทพฯ โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) มหาวิทยาลัยนเรศวร และกรรมการสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยทุกท่าน ขอขอบคุณผู้นำเสนอบทความ ผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความในที่ประชุม

รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิตรวจทานบทความเพื่อการตีพิมพ์ ซึ่งทำให้การประชุมวิชาการ
ระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 7 สำเร็จลุล่วงและได้เอกสารหลังการประชุมที่มี
คุณค่าสูงเล่มนี้

กองบรรณาธิการ

รายนามคณะกรรมการสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย

ปี พ.ศ.2555– 2558

ศาสตราจารย์ ดร.ไชยวัฒน์ คำชู	ที่ปรึกษา
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	
ศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว	ที่ปรึกษา
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ	ที่ปรึกษา
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	
รองศาสตราจารย์ ทศนีย์ เมธาพิสิฐ	ที่ปรึกษา
สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ	นายกสมาคม
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
รองศาสตราจารย์ ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา	อุปนายกคนที่หนึ่ง
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์	อุปนายกคนที่สอง
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น	
รองศาสตราจารย์ ปรางณี จงสุจริตธรรม	เหรัญญิก
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิศากร ทองนอก	ปฎิคม
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	
ดร.ทรายแก้ว ทิพากร	นายทะเบียน
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	
รองศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา จันทร์บรรจง	กรรมการ
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร	
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมพร สุริยะวงศ์ไพศาล	กรรมการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปิยวรรณ อัครวราชนันท์	กรรมการ
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เบญจางค์ ใจใส แคร่ อาร์สลานิอง	กรรมการ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	
อาจารย์สรัญญา คงจิตต์	กรรมการ
ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติ ประเสริฐสุข	กรรมการ
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
คุณเอกสิทธิ์ หนูนุกัถ์	กรรมการและเลขานุการ
ผู้ประสานงานโครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น	

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความ

เล่ม ภาษาและวรรณคดี

สาขา	ผู้ทรงคุณวุฒิ	สถาบัน
ภาษาและ การเรียนรู้ การสอน ภาษาญี่ปุ่น	รศ.ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	รศ.วรินทร์ ววงค์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	ผศ.ดร.นันทิชาญา มหาชนธ์	มหาวิทยาลัยบูรพา
	ผศ.ดร.ณัฐสิรา ทับทิม	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
	ดร.โสภา มะสินาริ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
วรรณคดี และ วัฒนธรรม ญี่ปุ่น	ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	รศ.ดร.สร้อยสุดา ณ ระนอง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	รศ. ดร.อรรธยา สุวรรณระดา	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ผศ.ดร.นันทิชาญา มหาชนธ์	มหาวิทยาลัยบูรพา
	ผศ.ดร.บารนี บุญทรง	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	ผศ.ดร.เดียนเต็ม กฤษดาธานนท์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ดร.วินัย จามรสุริยา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

เล่ม สังคมศาสตร์และการศึกษา

สาขา	ผู้ทรงคุณวุฒิ	สถาบัน
สังคม เศรษฐกิจ และ การเมือง ญี่ปุ่น	ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	ผศ.ดร.ศุภลักษณ์ วิริยะสุนน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
	รศ.ดร.ฉันทนา จันทน์บรรจง	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	รศ.วรินทร์ วุวงศ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	ดร.ภาคพร วัฒนดำรง	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	รศ.ดร.ภาณุวัฒน์ ภักดิ์วงศ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	ดร.ทรายแก้ว ทิพากร	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ดร.ชาตรี ปรีดาอนันท์สุข	มหาวิทยาลัยนเรศวร
การศึกษา	รศ.ดร.ฉันทนา จันทน์บรรจง	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	ผศ.ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	ผศ.ดร.วิวัฒน์ มีสุวรรณ	มหาวิทยาลัยนเรศวร

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความตีพิมพ์ในเอกสารหลังการประชุม

เล่ม ภาษาและวรรณคดี

สาขา	ผู้ทรงคุณวุฒิ	สถาบัน
ภาษา	รศ.ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	ผศ. ดร.ณัฐริชา ทับทิม	มหาวิทยาลัยราชภัฏพินุลสงคราม
	ผศ. ดร.นิดา ลาภศรีสวัสดิ์	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
	ผศ.วลัยพร กาญจนการุณ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	ผศ.ปานเสก อาทรรุระสุข	มหาวิทยาลัยบูรพา
	ดร.ปิยวรรณ อัครวราชนันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	ดร.ไอลดา ศราทธัต	มหาวิทยาลัยราชภัฏลพบุรี
	ดร.โสภา มะสินาริ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
วรรณคดี	รศ.ดร.สร้อยสุดา ณ ระนอง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	รศ.วรินทร์ ววงค์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	รศ.ดร.อรรธยา สุวรรณระดา	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ผศ.ดร.นันทิชาญา มหาชนธ์	มหาวิทยาลัยบูรพา
	ผศ.ดร.เดียนเต็ม กฤษดาธานนท์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ผศ.ดร.บารนี บุญทรง	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	ดร.วินัย จามรสุริยา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
	ดร.อาทิตย์ พงษ์พานิช	มหาวิทยาลัยนเรศวร

เล่ม สังคมศาสตร์และการศึกษา

สาขา	ผู้ทรงคุณวุฒิ	สถาบัน
สังคมศาสตร์	ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
	ผศ.ดร.รัชนี มุขแจ่ม	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	ผศ.ดร.เฉลิมพล แจ่มจันทร์	มหาวิทยาลัยมหิดล
	ผศ.ดร.ศุภลักษณ์ วิริยะสุนน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
	ผศ.วิรัช นิยมธรรม	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	ดร.ทรายแก้ว ทิพากร	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ดร.อาทิตย์ พงษ์พานิช	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	ดร.เกษวิดี กุหลาบแก้ว	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
	ดร.ชาตรี ปรีดาอนันตสุข	มหาวิทยาลัยนเรศวร
การศึกษา	รศ.ดร.ฉันทนา จันทรบรรจง	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	รศ.ดร.ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	รศ.วรินทร์ ววงค์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
	ผศ.ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	ผศ.ดร.วิวัฒน์ มีสุวรรณ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
	ดร.อังคณา อ่อนธานี	มหาวิทยาลัยนเรศวร

การประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 7

“ญี่ปุ่น-อาเซียน: บนความเคลื่อนไหว”

(Japan-ASEAN on the Move)

วันที่ 17-18 ตุลาคม 2556

ณ อาคารเอกาทศรถ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “40 Years of Japan-ASEAN Relations and Current Movements”¹

โดย ศาสตราจารย์ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ขอบพระคุณมากนะครับโดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์.ดร.ศิริพร ที่เชิญให้ผมมาที่มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก ทันทีที่ได้เห็นจดหมายเชิญนั้น ผมรีบตอบรับเลยเพราะผมมีวาระซ้อนเร้น ก็คือว่าในประเด็นที่ 1 ผมต้องการมามหาวิทยาลัยนเรศวร ต้องการมาพบท่านอธิการบดีนะครับ แต่เสียดายที่ท่านไม่อยู่ ท่านไปอินโดนีเซียแต่ก็ได้พบหลายท่านแล้ว ทั้งท่านรองอธิการบดี และท่านผู้อำนวยการจังหวัด วาระซ้อนเร้นของผม ก็คือว่าปีหน้าเดือนพฤศจิกายน ผมจะจัดสัมมนาประจำปีที่มหาวิทยาลัยพิษณุโลก หัวข้อของผมก็คือ พม่าศึกษาในกรอบของอาเซียน หลายท่านที่อาจจะรู้จักผมดี ก็คงทราบดีว่าผมนั้นซึ่งอาจจะพูดได้ว่ามาในฐานะของตัวแทนมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ ซึ่งอาจารย์ ดร.ป๋วย อึ้งภากรณ์ได้ก่อตั้งไว้และเราก็มีงานสัมมนาประจำปีเราพร้อมกับมูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย ปีนี้เราจะจัดกันในเดือนพฤศจิกายน ก็คือหัวข้อที่ชื่อว่า “อีสานลาว ขแมร์ศึกษา ในกรอบอาเซียน” เพราะฉะนั้นหลายท่านที่อาจจะได้รับจดหมายเชิญแล้วถ้ายังไม่ได้เดี๋ยวจะได้นำมาให้ นะครับ ปลายเดือนพฤศจิกายนพบกันที่อุบลราชธานีนะครับ แล้วปีหน้าพฤศจิกายนพบกันที่นี่ เหมือนกับว่าจะใช้พิษณุโลกและมหาวิทยาลัยนเรศวรเข้าไปยังพม่า ไปในเส้นทาง East West Corridor จากพิษณุโลกไปแม่สอด เข้าไปเมียวดี พะอัน และสิ้นสุดที่เมะละแหม่ง ผมคิดว่าเป็นความฝันของผมที่จะร่วมในขบวนการของความเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคของเรา นั่นก็เป็นวาระซ้อนเร้นที่มาในวันนี้

¹ ถอดความจาก ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง “40 Years of Japan-ASEAN Relations and Current Movements”

หัวข้อที่ ดร.ศิริพร Assign ให้ผมพูด ก็คือ 40 ปีความสัมพันธ์อาเซียน – ญี่ปุ่น (2516 – 2556) นะครับ 40 Years of Japan – ASEAN Relations and Current Movement (1973 – 2013) ผมคิดอยู่นานว่าจะพูดอะไรดี 40 ปี เพิ่งจะบึ่งเอาเมื่อ 2-3 วันที่ผ่านมานี้เอง เพราะว่าเขามีกงาน 40 ปี 14 ตุลา ซึ่งปีนี้งาน 40 ปี 14 ตุลาน่าสนใจมากๆ ครับ เพราะจะมีการจัดแยกกันระหว่างคน 14 ตุลาเหลืองกับ 14 ตุลาแดง ลองสังเกตดูสิครับ แม้กระทั่งบางกอกโพสต์ ก็มีบทความที่ว่า Color Skip คนที่มาจาก 14 ตุลานะครับ เพราะฉะนั้นผมก็เลยบึ่งว่า ถ้าอย่างนั้นแล้วมาพูดถึงหัวข้อนี้แล้วกันนะครับ เพราะว่าความสัมพันธ์ญี่ปุ่นกับอาเซียนก็ 40 ปีเหมือนกันก็เลยทำให้ผมมีประเด็นขึ้นมาพูดได้ ก็อย่างที่หลายท่านได้พูดไปในช่วงเช้าในเรื่องของ Japan กับ ASEAN ผมคิดว่าความสัมพันธ์ของ Japan กับ ASEAN มันเป็นมรดกมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นะครับ เอาเข้าจริงแล้วถ้าเราจะขยายความทางประวัติศาสตร์ เราก็จะเห็นว่ามันเป็นมรดกของ pre – war ก่อนสงครามโลก เมื่อประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของเรา ซึ่งกลายมาเป็นอาเซียนในปัจจุบันก็ต้องประทับใจต่อการปฏิรูปเมจิของญี่ปุ่น ประทับใจต่อการที่ญี่ปุ่นได้พัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม กลายเป็นสิ่งที่เราเรียกว่าเป็นโมเดล ที่เราในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ว่าจะเป็นไทย เวียดนาม พม่า อินโดนีเซีย ก็อยากจะเรียนรู้ และก็ลอกเลียนแบบจากญี่ปุ่น เป็นโมเดลที่เราต้องการ Emulate เราต้องการที่จะทั้งลอกเลียนและเรียน เป็นประเด็นที่ผมตั้งชื่อว่า Pre – war Japan เป็นโมเดล ผมคิดว่าถ้าเราศึกษาดู เราจะเห็นว่ากลุ่มที่เป็นผู้นำใหม่ของไทย อย่างพวกกลุ่มคณะราษฎรที่ยึดอำนาจในปี 2475 ก็ประทับใจประเทศญี่ปุ่นมาก เพราะฉะนั้นนโยบายต่างประเทศของไทยในยุค นั้น หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ก็จะเอนไปทางญี่ปุ่นมากๆ เลยนะครับ ผมไปดูรูปแม่ของผมเป็นคนรุ่นประมาณ 2470 – 2480 ผมเกิดประมาณปี 2484 ปีสงครามมหาเอเชียบูรพา แม่ผมแต่งตัวแฟนซีใส่ชุดกิโมโนแล้วมีร่ม แปลกดีนะไปดูรูปท่านก็ทำให้คิดว่า แม่เราก็ไปกับกระแสนะ สมัยนี้ก็ต้องเป็นเกาหลีโซ่ใหม่ สมัยนั้นก็ต้องญี่ปุ่น ๆ ในสมัยนั้นนะครับ ผมคิดว่าญี่ปุ่นเป็นสิ่งที่คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ๆ นะครับผมพูดถึง Pre – war แต่ผมคิดว่า Post – war นะครับ คือหลังสงครามโลกเมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงครามอย่างย่อยยับ แต่ญี่ปุ่นก็มีสิ่งที่เราเรียกว่าการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ (Economic Recovery) ผมคิดว่าในยุค 70 นี่นะครับ คือยุคที่เรากำลังพูดว่า 40 ปี นี่นะ

ครับ คำว่า Japan นัมเบอร์วัน นี่นะครับ เราจะเห็นหนังสือหรือเห็นอะไรเยอะแยะเลย เพราะฉะนั้นก็เป็นความประทับใจ ความสัมพันธ์และความหมายของญี่ปุ่นกับอาเซียน หรือญี่ปุ่นกับ South East Asia เพราะฉะนั้นในด้านหนึ่งนั้นผมอยากจะบอกว่าญี่ปุ่นกับอาเซียนนั้นมีสิ่งที่เรียกว่าทั้ง Love and Hate มีรักและมีชัง มีสิ่งที่เรียกว่า admiration ความชื่นชม กับ Fear ความคิดหวั่นวิตก กลัว มี 2 ด้านอยู่ตลอดเวลา เป็นความสัมพันธ์ที่มีความเชื่อมั่นเชื่อถือกันในขณะที่เดียวกันก็ไม่แน่ใจ ผมใช้คำว่า Belief and Distrust ผมคิดว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน หรือญี่ปุ่นกับ South East Asia นะครับ

40 ปีที่แล้วหลายคนคงจำได้ว่ามีเหตุการณ์สำคัญที่เราเรียกว่าเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 (Students Uprising ,14 October 1973) ผมคิดว่าในเมืองไทยของเรานั้นปี 1973 หรือพ.ศ.2516 เป็นหมุดหมายสำคัญมากในเรื่องของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ต่อสู้เพื่อสิ่งที่เราเรียกว่าสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพ ผมคิดว่าขบวนการนิสิตนักศึกษาในปี 2516 เมื่อ 40 ปีที่แล้วสามารถโค่นล้มคณะปฏิวัติระบอบของจอมพลถนอม จอมพลประภาส ลงได้ และแสวงหาประชาธิปไตย โดย 40 ปีผ่าน เรากียังอยู่ในเส้นทางที่ผมใช้คำว่า long and bumpy vocal democracy มันเป็นเส้นทางที่ยาวและคดเคี้ยวมากเลยนะครับ ดังนั้นปัจจุบันก็เห็นความขัดแย้งไข่มุขครับ คนเสื้อเหลืองกับบอกว่าตนเองต้องการประชาธิปไตย คนเสื้อสีแดงเขาก็บอกตัวเองว่าตนเองก็ต้องการประชาธิปไตย อันนี้คือสิ่งที่เราอยู่กับสังคมในปัจจุบันนะครับ มันเป็นปัญหาที่เราเผชิญกัน ผมใช้คำสรุปสถานการณ์ปัจจุบันว่าเป็นการต่อสู้ของอำนาจเดิม บารมีเดิม เงินหรือว่าทุนเดิม กับ อำนาจใหม่ บารมีใหม่ เงินหรือทุนใหม่ ผมว่าในสถานการณ์ปัจจุบันนี้เราเจอสิ่งที่เป็นการปะทะระหว่าง ancient กับ new เป็น ancient power / ancient barami / Ancient capital versus new power / new barami / new capital or money เพราะฉะนั้นผมคิดว่าถ้าดูในแง่ของภูมิภาคภายในประเทศเรา ในแง่ของภูมิภาคภายใน Southeast Asia หรือว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออุษาคเนย์ ปี 1973 – 1974 มีอะไรใน East Asia กับ Southeast Asia ผมว่าสงครามเย็นกำลังจะสิ้นสุดลง ผมว่าจีนจะขึ้นมาผงาด ผมคิดว่าในยุค 70 ในขณะนี้ที่เรามีการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยภายในประเทศใน East Asia กับ Southeast Asia ก็มีปรากฏการณ์ใหม่ คือการสิ้นสุดของสงครามเย็น และก็คือการก้าวขึ้นมาใหม่ของจีน ผมเชื่อว่าหลายคนในที่นี้คงจะจำได้ใช่ไหมครับว่านายกรัฐมนตรี

Tanaka ของญี่ปุ่นมาเยือนประเทศ มาเยือนออริจินัลเมมเบอร์อาเซียน ฟิlippินส์ ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ แล้วก็อินโดนีเซีย เมื่อต้นปี 1974 หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ไม่นาน มีการเดินขบวนประท้วงญี่ปุ่นครั้งใหญ่ที่แถวถนนราชดำเนิน ถนนราชประสงค์ แถวห้างไคมารุ นายกรัฐมนตรี Tanaka ท่านมาเพื่ออะไร ในสถานการณ์นั้นท่านมาเพื่อบอกว่า เพื่อปรองดองเป็นความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้านที่จะเข้าร่วมถึงอธิปไตยซึ่งกันและกัน มีความเข้าใจร่วมกัน ในขณะเดียวกัน ก็ต้องการที่จะช่วยกันพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในอาเซียน อันนี้คือ สิ่งที่ผมคิดว่า การเดินทางเข้ามาของนายกรัฐมนตรี ทานากะ ครั้งนั้น เป็นหมุดหมายที่สำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนอย่างที่เราทราบกันว่าท่านไปทั้งหมด 5 ประเทศ ครั้งนั้นอาเซียนมีเพียง 5 ประเทศเท่านั้นเองไม่ใช่ 10 แล้วก็บวก ๆ ดังปัจจุบัน ในขณะเดียวกันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากอย่างที่เราเห็นในความสัมพันธ์แบบขอความช่วยเหลือในบรรยากาศที่เปลี่ยนไป ระหว่างที่จีนก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญ จีนเข้าสหประชาชาติได้ จีนเข้าไปแทนจีนได้ห้วนนะครับ ในขณะเดียวกัน สหรัฐฯ ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนใหม่ที่สงครามการต่อต้านคอมมิวนิสต์และ Containment Policy และสงครามทั้งเย็นและร้อนต่อเวียดนาม ลาว กัมพูชา ที่เคยทำมา ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 มันเป็นไปได้อีกต่อไปแล้ว สหรัฐฯก็ทราบดีในช่วงนี้ ในที่สุดแล้ว ฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ก็ชนะไม่ว่าจะเป็นพมเปญู ไช่ฮั่นและเวียงจันทน์ เพราะฉะนั้นญี่ปุ่นก็ปรับตัวสถานการณ์ของตนเองให้เข้ากับบรรยากาศใหม่ ในแง่ที่ว่าตนนั้นเป็นมหาอำนาจนำในทางเศรษฐกิจ ที่ถูกประณามว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจ เป็น Economic Animal เป็นภัยเหลือ ในยุคนั้นถ้าหากใครตามอ่านหนังสือเช่น สังคมศาสตร์ ปิรทอร์ส หรือหนังสือที่นักศึกษาทำกัน เป็นต้น เราจะเห็นว่าญี่ปุ่นถูกประณามว่าเป็นภัยเหลือ ในขณะที่สหรัฐฯถูกประณามว่าเป็น White Peril เป็นภัยขาว ในขณะที่"ขุนทหารไทย"หรือ"คนอธิปไตย" ก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นภัยเขียว คือ Green Peril อันนี้คือสิ่งที่เราเห็นในยุค 70 เพราะฉะนั้นการเมืองภายในของไทยเอง ทั้งการเมืองในภูมิภาคอาเซียนต้องการความเปลี่ยนแปลง ฉะนั้นเราเห็นว่าท่าน Tanaka มา เห็นท่าน Fukuda มาพูดถึงสิ่งที่เราเรียกว่า "Fukuda Doctrine" ท่านมาเพื่อสานสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียน และท่าน Koizumi ที่บอกว่าเราเข้ามาเป็นพาร์ทเนอร์ ผมคิดว่านี่เป็นสถานการณ์รวมโดยย่อ ระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียนเป็น long and bumpy road to understanding, trust, cooperation ในเมื่อ East

Asia ไม่ว่าจะเป็นญี่ปุ่น จีน ในตอนหลังก็ทั้งเกาหลีและไต้หวันก็เป็นชาติที่แข็งแกร่งมาก ประสบความสำเร็จในแง่ของการพัฒนาเศรษฐกิจมาก ๆ และก็แข่งขันกันเอง ผมคิดว่ามันเห็นทั้งการเมืองภายในของเรา กับการเมืองภูมิภาคในอาเซียนกับใน East Asia ด้วย

ประเด็นสุดท้ายก็คือว่าเรากำลังพูดถึงเกี่ยวกับ ASEAN Community หรือประชาคมอาเซียนในปี 2015 ณ ขณะนี้อาเซียนเป็นกระแสอยู่ และเรามักจะถูกบังคับให้ต้อง 3 เสาหลักได้แก่ ASEAN 3 Pillars : APSC (ASEAN Political Security Community) AEC (ASEAN Economic Community) ASCC (ASEAN Socio-Cultural Community) ตรงนี้ผมคิดว่าถ้าเราบอกว่าญี่ปุ่นกับอาเซียนร่วมกันอย่างไร อาเซียนเข้ามารวมกันอาจมีปัญหาเล็กๆ น้อยๆ อยู่ แต่ว่าผมคิดว่าญี่ปุ่นเข้ามามีความสัมพันธ์กับอาเซียนแล้ว ญี่ปุ่นน่าจะทำอะไรกับอาเซียน What Japan can do with ASEAN? 3 Proposals. (1) Bilateral ties between Japan and ASEAN (especially in helping establish the social – cultural community i.e. ASCC) ถ้าญี่ปุ่นเข้ามาช่วยอาเซียนในแง่ของ ASCC นั่นก็คือ Perhaps and Urgently Needed Task of ASEAN/GMS Education Minister +3 or 4 (China, Japan, Korea, Taiwan) is to sit down and work out together. Shared Textbooks, Shared and Comparative ผมคิดว่ามันเป็นยุคที่ต้องแชร์กันแล้วไม่ใช่ประวัติศาสตร์ไทยสอนให้เกลียดแต่พม่า ผมคิดว่ามันถึงเวลาแล้วที่ควรที่จะแชร์ histories, culture ผมยกประเด็นนี้ขึ้นมาเพราะอาทิตย์ที่แล้วผมได้รับเชิญให้ไปประชุมยูเนสโกที่กรุงเทพฯ เขาก็พูดกันเรื่อง Shared Histories แล้วก็ใช้ตัวอย่างของ European Community (EU) ว่าเขามาพบปะมาพูดคุยอย่างไร เขียนประวัติศาสตร์กันอย่างไร ในขณะเดียวกัน เมื่อ 2 – 3 ปีที่แล้วก็ถูกเชิญไปปูซานที่เกาหลี มีการเชิญนักวิชาการพม่า ญี่ปุ่น จีน ไต้หวัน นักวิชาการอาเซียนอื่นๆ มาเขียนประวัติศาสตร์แบบเรียนใหม่ที่จะเขียนอย่างไรที่จะทำให้เกิดสันติสุขมากกว่าสงคราม อันนี้คือประเด็นที่ผมอยากจะเสนอเอาไว้ ณ ที่นี้ว่าญี่ปุ่นจะเข้ามาร่วมในอันที่เป็นสังคมและวัฒนธรรมของอาเซียน

ประเด็นที่ (2) The role of Japan in closing the gap between more developed and less developed members of ASEAN, helping establish particularly in the development of the Mekong region. ผมคิดว่าความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจแน่นอนว่าญี่ปุ่นเองก็มีปัญหาใครก็มีปัญหาเหมือนกัน แต่ว่าความเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ

นั่นคิดว่าญี่ปุ่นน่าจะมีส่วนช่วยทำให้ประเทศอาเซียนนั้นมีส่วนพัฒนาเศรษฐกิจให้เท่าเทียมกัน อุดช่องว่างความแตกต่างได้ ผมคิดว่าญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญกับอาเซียนในแง่ของ AEC

ประเด็นที่ (3) Japan can help create a better balance of power in South East Asia, in particularly in balancing the influence of China. Japan can also play a role in territorial disputes in South East Asia, especially in the South China Sea. ผมคิดว่าอันนี้เป็นเรื่องของความมั่นคงทางการเมืองของประชาคมอาเซียน ผมคิดว่านี่อาจจะเป็นปัญหาใหญ่มาก เพราะเราทราบดีเกี่ยวกับปัญหาเรื่องเขตแดนทางทะเลจีนตอนใต้ ถ้าเกิดว่าพวกเราไปเวียดนามกันก็คงจะทราบว่าเวียดนามไม่ยอมเรียก South China Sea แต่เรียก East Sea ทะเลตะวันออกเพราะอยู่ทางตะวันออกของเขา เพราะถ้าเรียก South China Sea ก็เหมือนเป็นของจีนไป อะไรทำนองนี้ อันนี้เป็นประเด็นที่ผมอยากจะเสนอทั้งทำเกี่ยวกับที่จะmoveไปข้างหน้าของ Japan and ASEAN หรือ ASEAN and Japan ซึ่งผมก็ได้เสนอไว้ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ เพราะฉะนั้นเพื่อพิสูจน์มนุษยชาติระหว่าง East Asia and ASEAN Community ก็ขอ Thank you, arigato , okini ขอขอบคุณครับ

การเสวนาในหัวข้อ “ญี่ปุ่น-อาเซียน: บนความเคลื่อนไหว” (Japan-ASEAN on the Move)²

Dr. Nguyen Anh Thu

ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี

Dr. Muhammad Dirhamsyah

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ

VNU University of Economics and Business

มหาวิทยาลัยมหิดล

Syiah Kuala University

นายกสมาคมญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย

(ผู้ดำเนินรายการ)

สวัสดีค่ะท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน หัวข้อในการประชุมวิชาการครั้งนี้ คือ Japan-ASEAN on the Move ซึ่งจะกล่าวถึงความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ทั้งนี้ ประเทศญี่ปุ่นสามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างมากหลังจากพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่า ASEAN จะสามารถนำแบบอย่างของญี่ปุ่นมาใช้ในการพัฒนาภูมิภาคอย่างไรได้บ้าง เนื่องจากญี่ปุ่นและ ASEAN ต่างมีวัฒนธรรมหลายประการที่คล้ายคลึงกัน แต่ก่อนอื่นเราคงต้องทำความเข้าใจกันก่อนว่าความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นและ ASEAN มีความเป็นมาอย่างไรบ้าง และประเทศญี่ปุ่นได้มีคุณูปการอย่างไรต่อการพัฒนาของ ASEAN รวมถึงประเด็นเรื่องความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ในอนาคตว่าจะมีทิศทางอย่างไร

ก่อนอื่น ดิฉันขอแนะนำวิทยากร ซึ่งแต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกัน วิทยากรท่านแรกเป็นชาวเวียดนาม ชื่อ Dr. Thu เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านเศรษฐศาสตร์ ต่อจากนั้น เราจะไปฟังบรรยายในมุมมองสิทธิมนุษยชนจาก ดร. ศรีประภา ตัวแทนนักสิทธิมนุษยชนไทยใน ASEAN Human Rights Commission วิทยากรท่านสุดท้ายคือ Dr. Mohammad ผู้อำนวยการศูนย์ Tsunami Disaster Mitigation Research Center (TDMRC) วิทยากรท่านนี้จะกล่าวถึงปัญหาจากภัยธรรมชาติที่ ASEAN อาจประสบร่วมกัน และภัยธรรมชาติอย่าง สึนามิ ก็เป็นปัญหาที่ประเทศญี่ปุ่นสามารถจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เราจะมาฟังกันว่า ASEAN จะเรียนรู้อะไรได้บ้างจากประสบการณ์ของญี่ปุ่นในเรื่องนี้

² สรุปความจากการเสวนาในหัวข้อ “ญี่ปุ่น-อาเซียน: บนความเคลื่อนไหว” (Japan-ASEAN on the Move)

Dr. Nguyen Anh Thu

ขอบคุณค่ะ วันนี้ดิฉันจะขอลำถึงความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ในแง่ของการลงทุน ญี่ปุ่นเป็นชาติที่ลงทุนในอาเซียนที่ถือว่าใหญ่ที่สุด ด้านการค้าขายก็มีความร่วมมืออย่างมากระหว่าง ASEAN กับญี่ปุ่น ความสัมพันธ์ด้านการค้ากับประเทศใน ASEAN ของญี่ปุ่นก็มีมาอย่างยาวนาน เช่นความสัมพันธ์ด้านการค้าระหว่างเวียดนามและญี่ปุ่นก็ดำเนินมาเป็นเวลา 40 ปีแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเวียดนามเริ่มต้นขึ้นเมื่อปี 1973 และหลังจากเศรษฐกิจซบเซาในช่วงปลายของยุค 90 ขนาดการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับเวียดนามก็กลับมาเติบโตขึ้นอย่างมากในปี 2000 ต่อมาในปี 2009 ประเทศเวียดนามและญี่ปุ่นได้ทำความตกลงการค้าเสรี (FTA) ซึ่งเป็นการเปิดการค้าเสรีกับต่างประเทศครั้งแรกของเวียดนาม ในปี 2012 ญี่ปุ่นเป็นนักลงทุนอันดับหนึ่งในเวียดนาม และในปีที่ผ่านมาญี่ปุ่นและเวียดนามก็เพิ่งฉลองความสัมพันธ์ทางการค้าที่ดำเนินครบรอบ 40 ปี

ภาษีการค้าระหว่างเวียดนามกับญี่ปุ่นลดลงมาโดยตลอด มูลค่าการส่งออกทั้งจาก ASEAN ไปญี่ปุ่น และจากญี่ปุ่นมา ASEAN ก็เพิ่มสูงขึ้นตลอดเวลา มูลค่าเงินช่วยเหลือ ODA จากญี่ปุ่นให้กับเวียดนามก็เพิ่มขึ้นทุกปีเช่นกัน งบประมาณ ODA ที่ญี่ปุ่นจัดส่งให้เวียดนามนี้ ได้นำไปใช้ในการสร้างสาธารณูปโภคต่างๆในเวียดนาม เช่น สะพานและทางหลวง สาธารณูปโภคเหล่านี้ล้วนสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในเวียดนามเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่รัฐบาลญี่ปุ่นบัญญัติ ODA Charter ในปี 1992 งบประมาณช่วยเหลือที่ญี่ปุ่นจัดส่งให้เวียดนามสูงถึง 2,100 ล้านดอลลาร์ นับเป็น 30% ของงบประมาณช่วยเหลือจากต่างประเทศที่เวียดนามได้รับ

ด้านการลงทุน ความสัมพันธ์ด้านการลงทุนระหว่างญี่ปุ่นกับเวียดนามเป็นไปด้วยดีตลอดมา การลงทุนของนักลงทุนญี่ปุ่นในเวียดนามมีมูลค่าสูงขึ้นทุกปี และญี่ปุ่นก็เป็นชาติที่เข้าไปลงทุนในเวียดนามมากที่สุด ปัจจุบัน ญี่ปุ่นก็ยังคงเป็นชาติที่มีนักลงทุนในเวียดนามมากที่สุด มีกิจการ 1,990 แห่งของญี่ปุ่นที่จดทะเบียนในเวียดนาม และส่วนใหญ่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมการผลิต

อย่างไรก็ตาม ยังมีปัญหาที่ทำนายในแง่ของการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับเวียดนาม ปัญหาหนึ่งคือ รัฐบาลเวียดนามไม่ค่อยนำผลการวิจัยจากต่างประเทศไปใช้ให้เกิด

ประสิทธิผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะผลงานวิจัยของนักวิจัยญี่ปุ่นอาจเป็น เพราะวัฒนธรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมด้วยผลงานวิจัยยังไม่เข้มแข็งในเวียดนาม เวียดนามต้องเรียนรู้จากประเทศอื่นๆ เช่น ไทย ในเรื่องนี้ เนื่องจากไทยนำผลการวิจัยจาก ต่างประเทศไปใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ เวียดนาม ยังต้องร่วมมือในการพัฒนาอุตสาหกรรม ไม่ใช่กับเฉพาะญี่ปุ่น แต่ต้องกระทำกับประเทศ อื่นๆใน ASEAN เพื่อสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งตามเป้าหมายของ AEC

ดิฉันคิดว่า ความร่วมมือระหว่าง ASEAN กับญี่ปุ่นยังมีอนาคตที่สดใส ทว่าใน ปัจจุบันนั้น ความสัมพันธ์ด้านการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ยังกระทำในลักษณะการ สร้างความสัมพันธ์แยกกันกับประเทศต่างๆ ดิฉันจึงปรารถนาที่จะเห็นความร่วมมือระหว่าง ญี่ปุ่นกับ ASEAN ในฐานะภูมิภาคมากขึ้น

ดร.ศรีประภา เพชรมิศรี

วันนี้ดิฉันจะพูดถึงพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่าง ASEAN กับประเทศญี่ปุ่นใน มุมมองนักสิทธิมนุษยชน ที่ผ่านมาญี่ปุ่นได้จัดตั้งงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของ ASEAN พอสมควร เช่น งบประมาณ Japan-ASEAN Integration Fund และทีมงานวิจัย ร่วมมากมายระหว่างนักวิจัยญี่ปุ่นและนักวิจัยจากชาติใน ASEAN ที่ศึกษาเกี่ยวกับ AEC การเมืองและความมั่นคง รวมถึงมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของ ASEAN

อย่างไรก็ตาม นักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน ส่วนใหญ่มองประเด็นสิทธิ มนุษยชนใน ASEAN ในเชิงสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นมุมมองเกี่ยวกับคนด้อยโอกาสเฉพาะ กลุ่ม เช่นผู้หญิงและเด็ก แต่จริงๆแล้ว ปัญหาสิทธิมนุษยชนในอาเซียน ต้องมองผ่านมุม การเมืองและความมั่นคงด้วย เพื่อจะทำให้เกิดความเข้าใจปัญหาสิทธิมนุษยชนในภาพ กว้าง

เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับ ASEAN ในเชิงสิทธิมนุษยชน ปาฐกถานี้จะ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของญี่ปุ่นต่อประเด็นสิทธิมนุษยชนในอาเซียน จากนั้นจะเสนอ ปัญหาที่ทำทลายรวมถึงข้อเสนอแนะต่างๆ

ปี 1992 รัฐบาลญี่ปุ่นได้บัญญัติ ODA Charter ซึ่งเป็นนโยบายที่ครอบคลุมประเด็นต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นและความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับต่างประเทศ ODA Charter ของรัฐบาลญี่ปุ่น ครอบคลุมประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนด้วย และถือเป็นนโยบายเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ดีมาก

แต่ญี่ปุ่นมีบทบาทในประเด็นสิทธิมนุษยชนใน ASEAN ขนาดไหน และรัฐบาลญี่ปุ่นมันคงกับหลักการใน ODA Charter ของตนขนาดไหน นี่คือประเด็นที่จะต้องอภิปรายต่อไป ดิฉันเคยถามเพื่อนร่วมงานท่านหนึ่งในสำนักงานเลขาธิการ ASEAN (ASEAN Secretariat) เพื่อนร่วมงานท่านนั้นกล่าวว่า บทบาทของญี่ปุ่นในประเด็นสิทธิมนุษยชน ASEAN อยู่ในระดับ “NIL” คือ “Nothing at all” หมายความว่า ญี่ปุ่นแทบไม่มีบทบาทอะไรเลยในด้านสิทธิมนุษยชนใน ASEAN

ดิฉันได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม และได้ข้อสรุปว่า ประเทศญี่ปุ่นไม่ได้รับบทบาทอย่างสิ้นเชิง ในประเด็นสิทธิมนุษยชนใน ASEAN ทว่าบทบาทของญี่ปุ่นต่อประเด็นสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคนี้ เป็นไปในทางอ้อมมากกว่าทางตรง และโครงการต่างๆ ที่ญี่ปุ่นให้การสนับสนุนใน ASEAN นั้น สร้างผลกระทบทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

งบประมาณช่วยเหลือส่วนใหญ่ที่รัฐบาลญี่ปุ่นอัดฉีดให้กับประเทศใน ASEAN เป็นงบประมาณด้านเศรษฐกิจ เช่นโครงการพัฒนาสาธารณูปโภค ทั้งที่เป็นโครงการขนาดเล็กและโครงการระดับพันล้าน โครงการเหล่านี้ช่วยส่งเสริมการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็มีผลกระทบในทางลบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน ส่วนงบประมาณด้านการพัฒนาสิทธิมนุษยชนที่รัฐบาลญี่ปุ่นอัดฉีดให้ประเทศใน ASEAN นั้น ส่วนใหญ่เป็นงบประมาณพัฒนาระดับสังคมวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อคนด้อยโอกาสเฉพาะกลุ่ม แต่ไม่มีงบประมาณส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในเชิงการเมืองและความมั่นคงที่จะเป็นผลดีกับภาพรวมของสิทธิมนุษยชนใน ASEAN

อย่างไรก็ตาม งบประมาณที่รัฐบาลญี่ปุ่นอัดฉีดให้ในเชิงสังคมวัฒนธรรมนั้น ก็เป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงของมนุษย์ และเป็นการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนด้อยโอกาสให้ดีขึ้นในเชิงสังคมและเศรษฐกิจ กล่าวคือ เป็นงบประมาณที่ช่วยส่งเสริมในสิ่งที่คนด้อยโอกาสใน ASEAN ยังคงต้องการความช่วยเหลือ ถือเป็นคุณูปการต่อประเด็นสิทธิมนุษยชนใน ASEAN

ปัญหา คือ ทำไมผู้คนมองไม่เห็นบทบาทของญี่ปุ่นในการพัฒนาสิทธิมนุษยชนใน ASEAN ทั้งๆ ที่บทบาทดังกล่าวก็ปรากฏอยู่ สาเหตุเพราะญี่ปุ่นไม่ได้ปฏิบัติอย่างประเทศคู่ความร่วมมืออื่นๆ เช่น สหภาพยุโรป แคนาดา ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา หรือแม้แต่จีน ซึ่งสนับสนุนงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนโดยตรงในเชิงการเมืองและความมั่นคง ดิฉันเคยเป็นตัวแทน ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights และได้มีโอกาสติดต่อกับสหภาพยุโรป ซึ่งมอบงบประมาณ 3.5 ถึง 4.5 ล้านยูโรไว้สำหรับการจัดการเรื่องปัญหาสิทธิมนุษยชนใน ASEAN โดยเฉพาะ รัฐบาลญี่ปุ่นไม่เคยจัดสรรงบประมาณลักษณะนี้โดยตรง รัฐบาลจีนก็เคยเสนอมอบงบประมาณลักษณะเดียวกันกับสหภาพยุโรปให้กับ ASEAN แต่ดิฉันจำเป็นต้องปฏิเสธงบประมาณส่วนนั้นจากรัฐบาลจีนเนื่องจากปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศจีนเอง

แล้วทำไมผู้คนมองไม่เห็นการสนับสนุนด้านสิทธิมนุษยชนจากญี่ปุ่นใน ASEAN ทั้งๆ ที่ญี่ปุ่นก็ให้การสนับสนุน แม้จะเป็นการสนับสนุนในเชิงสังคมวัฒนธรรมก็ตาม ข้าพเจ้าเคยต่อสายถึงเจ้าหน้าที่ในสำนักงาน ASEAN ท่านหนึ่ง ว่างบประมาณที่ได้รับจากญี่ปุ่นมีการจัดสรรให้กับประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนหรือไม่ คำตอบคือ มี แต่ยังไม่ได้นำไปใช้ ดิฉันวิเคราะห์ว่า สาเหตุที่งบประมาณส่วนดังกล่าวยังไม่ได้ถูกนำไปใช้ เป็นเพราะรัฐบาลญี่ปุ่นเน้นการส่งงบประมาณผ่านองค์กรสิทธิมนุษยชนทั้งสององค์กร คือ ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights และ ASEAN Intergovernmental Commission on the Protection of the Rights of Women and Children โดยลักษณะการมอบงบประมาณช่วยเหลือจะกระทำอย่างเป็นทางการ

แล้วปัญหาที่แท้จริงคืออะไร จริงอยู่ที่ ASEAN Charter ก็ให้ความสำคัญกับการปกป้องสิทธิมนุษยชน แต่เอาเข้าจริง ประเด็นสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพนั้น ยังเป็นเรื่องละเอียดอ่อนทางการเมืองอย่างมากในภูมิภาคนี้ ใครก็ตามที่พยายามผลักดันการพัฒนาประเด็นเหล่านี้ จะถูกมองด้วยความหวาดระแวง เจ้าหน้าที่ของ ASEAN จึงต้องใช้เงินอย่างระมัดระวัง ซึ่งเป็นกรอบวิธีคิดแบบหนึ่งของชาติใน ASEAN

แล้วปัญหาที่ทำลายของญี่ปุ่นในด้านสิทธิมนุษยชนใน ASEAN มีอะไรบ้าง

1. รัฐบาลญี่ปุ่นมีนโยบายด้านสิทธิมนุษยชนที่ดีมากแล้ว ดังที่ปรากฏใน ODA Charter แต่รัฐบาลญี่ปุ่นยังไม่มีนโยบายด้านสิทธิมนุษยชนกับ ASEAN และประเทศประเทศต่างๆในภูมิภาคนี้โดยตรง

2. ญี่ปุ่นยังไม่เคยให้การสนับสนุนงบประมาณด้านการสนับสนุนและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยตรงในเชิงการเมืองและความมั่นคงกับ ASEAN

3. ที่ผ่านมา ญี่ปุ่นเน้นเรื่องสนับสนุนงบประมาณความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นต้องพิจารณาความร่วมมือด้านสิทธิมนุษยชนด้วย

4. ความละเอียดอ่อนทางความรู้สึกร่วมกันของชาติใน ASEAN ต่อประเด็นสิทธิมนุษยชน เป็นปัญหาอย่างมากในการพัฒนาประเด็นสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคนี้

5. การสนับสนุนผ่านองค์กรอย่างเป็นทางการมากเกินไป

ดิฉันเสนอว่า ญี่ปุ่นควรระมัดระวังไม่ให้โครงการความร่วมมือต่างๆ โดยเฉพาะโครงการที่เกี่ยวกับประชาคมเศรษฐกิจ มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ สังคม และสิ่งแวดล้อมของประชากรในชุมชน โครงการใดที่ทำได้ดีแล้วก็ควรประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง ต้องให้สิทธิประชาชนในการเข้าถึงข้อมูล นอกจากนี้ ญี่ปุ่นต้องกล้าผลักดันประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน และยึดมั่นผลักดันหลักการด้านสิทธิมนุษยชนตามที่ร่างขึ้นใน ODA Charter ด้วย

Dr. Muhammad Dirhamsyah

ร่องรอยของพิบัติภัยที่ธรรมชาติทิ้งไว้ให้จากเหตุการณ์สึนามิ 2004 เมืองที่ได้รับ ความเสียหายมากที่สุดคือ Banda Aceh อาคารบ้านเรือนได้รับความเสียหายอย่างมากจน เรียกได้ว่าคลื่นกวาดไปเกือบหมดทั้งเมือง จากสึนามิครั้งนั้นส่งผลให้มีการพยายามที่จะฟื้นฟูสภาพ โดยใช้การส่งความช่วยเหลือและข้อมูลไป ส่วนการปกครองท้องถิ่น ปรับปรุงสภาพอาคารที่ได้รับความเสียหาย พัฒนาทักษะและฟื้นฟูสภาพจิตใจ ปัญหาคือทำอย่างไรให้คนเข้าใจเรื่องภัยพิบัติจากธรรมชาติ เพราะแต่เดิมเราไม่มีความรู้ว่าจะรับมือกับสถานการณ์นี้ได้อย่างไร

รัฐบาลอินโดนีเซียได้ใช้เงินถึง 2.1 พันล้านเหรียญ ในการกอบกู้สถานการณ์ และ ยังได้รับเงินช่วยเหลือจาก องค์การอิสระที่ไม่แสวงหาผลกำไรจำนวน 2.2 พันล้านเหรียญ และจากผู้บริจาคต่างอีกจำนวน 2.4 พันล้านเหรียญ โดยนำมาพัฒนาความรู้ ความสามารถของคนในพื้นที่ เพื่อสร้างความหวังหลังผ่านเรื่องเลวร้าย หลังเหตุการณ์นี้ทำให้มีการแบ่งปันความรู้ในการบริหารจัดการภัยพิบัติในกลุ่มประเทศอาเซียน โดยศูนย์ TDMRC เป็นผู้นำในการศึกษาเรื่องสึนามิและแผ่นดินไหว มีการนำระบบภูมิศาสตร์สารสนเทศเข้ามาใช้ในพื้นที่ทำให้ข้อมูลในการพยากรณ์ภัยพิบัติภัยแม่นยำขึ้น

สิ่งที่ได้หลังจากเกิดสึนามิคือ ภูมิภาคนี้ได้มีการจัดกระบวนการบริหารภัยพิบัติ ระบบจัดการได้บรรจุเป็นหัวข้อระดับชาติ มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายให้เข้ากับสถานการณ์ มหาวิทยาลัยต่างๆได้เข้ามามีบทบาทในการศึกษา และกำหนดแผนการเหล่านี้ด้วย อย่างเช่นที่ Unsyiah Studies และดูแลเรื่องแผนรับมือสึนามิ

ผลการประเมินความเสี่ยงเรื่องสึนามิของอินโดนีเซีย: เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการ ได้พยายามให้มีการจัดประชุมเชิงวิชาการระดับอาเซียนเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติเป็นประจำทุกปี เพื่อจะลดช่องว่างทางความรู้ก่อนเกิดและหลังเกิดสึนามิ มีการประเมินสถานการณ์ทุกสิบปี เราจะเก็บความรู้นี้และถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไปโดยการ จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการทุกปี และมีการศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจังในสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้

สารบัญ	หน้า
● การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ช่วงก่อนสงครามและระหว่างสงครามโลก ครั้งที่ 2 (ธีรวิทย์ ปัญญาและคณะ)	1
● การพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่นในเขตอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง การประชุมผ่านเครือข่าย (Net – Meeting) (ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์และคณะ)	21
● กระบวนการเรียนรู้คณิตศาสตร์ด้วยวิธีการแบบเปิด (เอื้อจิตร พัฒจักรและณณมล อินทร์ประสิทธิ์)	37
● นโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของประเทศกลุ่มอาเซียนบวกสาม: กรณีประเทศญี่ปุ่น (ฉันทนา จันทน์บรรจง)	55
● การสื่อสารและมารยาท: การเปรียบเทียบระหว่างชาติในการใช้อินเตอร์เน็ตของนักศึกษายุคปัจจุบัน (พิชญลักษณ์ พิษณุกุล และ Yuzuru Utsunomiya)	70
● แนวทางการสร้างชาติญี่ปุ่นด้วยเศรษฐกิจ :บทเรียนจากการออม (ชวินทร์ ลีณะบรรจง)	88
● การจ้างงานนักศึกษาต่างชาติในประเทศญี่ปุ่น (เวณิกา สุปัญญาเดชา)	109
● ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักรอของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ (วลัยพร กาญจนการุณและธีรวิทย์ ปัญญา)	126
● ญี่ปุ่นกับประชาสังคมข้ามพรมแดนและโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ระหว่างประเทศในสหภาพเมียนมาร์: กรณีศึกษาโครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวาย (โกสุมภ์ สายจันทร์)	151
● สื่อพื้นบ้านผสานการป้องกันภัยพิบัติสมัยใหม่การจัดการ : “ตะกอนไหลถล่ม” หุบเขาศิโตะจังหวัด นงะโนะ (อัครววรรณ อิศรางกูร ณ อยุธยา)	169
● ล่ามการแพทย์ไทยในโรงพยาบาลเอกชนของประเทศไทย-ภาษาญี่ปุ่น และแนวทางการฝึกอบรมล่ามการแพทย์ (สิริขวัญ สงวนผล)	187

การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ช่วงก่อนสงครามและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

Japanese Linguistics Learning and Teaching in Chiang Mai Province before and the Period of 2nd World War

ธีรวิทย์ ปัญญะ¹ วลัยพร กาญจนการุณ² Yamaguchi Masayo³

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสภาพการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ช่วงก่อนสงครามและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเชียงใหม่จำนวน 7 คน ในช่วงเดือนพฤษภาคม และเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2013

การศึกษภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย ได้มีการเปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1934 ที่โรงเรียนประถมคนญี่ปุ่นแห่งสยามที่กรุงเทพฯ และในปี ค.ศ. 1938 ได้มีการก่อตั้งสถาบันวิจัยวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทยและโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ ต่อมาปี ค.ศ. 1943 ได้มีการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่นกรุงเทพฯ ขึ้น หลังจากนั้นโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ ได้ย้ายมาที่ศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่นกรุงเทพฯ

อิชิจิริ (1940:10) ได้รายงานสภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ ว่ามีผู้สนใจสมัครเข้ามาเรียนภาษาญี่ปุ่นกว่า 450 คน นอกจากนี้ ทากามิยะ (1942:165-166) ยังได้รายงานว่ามีคนมาเรียนมากถึงวันละ 300 คน แสดงให้เห็นว่าภาษาญี่ปุ่นได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจนโรงเรียนได้ก่อตั้งสาขาขึ้นในวันที่ 30 เดือนกันยายน ค.ศ. 1942 และได้ดำเนินกิจการมาจนกระทั่งญี่ปุ่นแพ้สงคราม

การศึกษาเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยโดยเฉพาะที่กรุงเทพฯ ช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการจัดบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ แต่ที่จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งก็ระบุว่ามีการเปิดโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นขึ้นเป็นสาขาแยกออกมา และ Kugimoto (1944:5-7) ได้จัดบันทึกเหตุการณ์เอาไว้ในเอกสารประวัติการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น หัวข้อ “สงครามกับภาษาญี่ปุ่น” ว่าที่ภาคเหนือของไทยมีโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นแห่งแรก มีคนไทยจำนวน 60 คน กำลังนั่งเรียนภาษาญี่ปุ่นกันอยู่” แต่ปัจจุบัน

¹ อาจารย์ประจำสาขาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

³ อาจารย์พิเศษ Faculty of Liberal Arts and Sciences, Osaka Prefecture University

ยังไม่มีผลการศึกษาที่ระบุอย่างชัดเจนว่ามีการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นที่เชียงใหม่ช่วงนี้จริง

ผลการศึกษาเบื้องต้นพบว่า มีการจัดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในเชียงใหม่ช่วงปี ค.ศ.1942 – 1945 โดยสภาพการเรียนการสอนค่อนข้างเป็นระบบกล่าวคือ มีสถานที่จัดการเรียนการสอน มีการประกาศรับสมัครผู้เรียน มีการแบ่งระดับห้องเรียน มีการกำหนดช่วงเวลาเรียน มีการสอบ ไม่มีตำราเรียนแต่ใช้เอกสารถ่ายสำเนาและการเขียนกระดานดำ มีผู้สอนเป็นทั้งทหารและพลเรือนชาวญี่ปุ่น และมีอาสาสมัครชาวไต้หวันมาช่วยสอนร้องเพลงและวัฒนธรรมญี่ปุ่น นอกจากนี้ในขณะนั้นนักธุรกิจชาวญี่ปุ่นได้มีบทบาทในการสนับสนุนการเรียนการสอนดังกล่าว

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงก่อนสงครามและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศญี่ปุ่นมีนโยบายที่ต้องการให้การบุกกรุกและการครอบครองประเทศต่างๆของตนเอง ภายหลังที่ยึดมาได้ นั้น มีการต่อต้านและสูญเสียย่อยที่สุด ญี่ปุ่นตระหนักดีว่าอาศัยลำพังเพียงการบรรลุเป้าหมายทางการทหารอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นจะต้องอาศัยเป้าหมายทางด้านสังคม วัฒนธรรมและประเพณีเป็นตัวช่วยเสริมและสนับสนุน ดังนั้นมาตรการหนึ่งที่ญี่ปุ่นนำมาใช้คือ การส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นไปยังสถานที่ที่เป็นที่ตั้งของกองกำลังทหารญี่ปุ่นที่สำคัญ อาทิเช่นที่ประเทศไทยก็จะมีที่กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ เป็นต้น

การวิจัยเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นช่วงก่อนสงครามและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ในประเทศไทย ในปัจจุบันมีเป็นจำนวนมาก อาทิเช่น งานวิจัยของ Shimazu (2008), Kawaji (2009a) (2009c), Hasegawa (2001) (2002) และ Matsui • Kitamura • วรวิมล (1999) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยและรายงานอีกเป็นจำนวนมากที่ตีพิมพ์ในวารสาร 『バンコック日本語センター紀要 (2004) 』 ของฝ่ายภาษาและวัฒนธรรม เจแปนฟาวน์เดชั่นกรุงเทพฯ เช่น ผลงานวิจัยของ Kitamura • Voravudhi (1998), Kitamura • วรวิมล (2001) และ Kitamura • Wilailuck (2007) เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับสถาบันวิจัยวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทยกับโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นที่อยู่ในสังกัดเท่านั้น ซึ่งที่จังหวัดเชียงใหม่ก็มีโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นที่เป็นสาขาของโรงเรียนภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ แต่ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าตั้งอยู่ที่ใดจนกระทั่งปัจจุบัน

สำหรับการวิจัยเกี่ยวกับประวัติการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นที่จังหวัดเชียงใหม่ คณะผู้วิจัยยังไม่พบงานวิจัยที่ได้ศึกษาและยังไม่มีบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่แน่ชัด แต่จากข้อมูลของสถาบันที่มีการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในปัจจุบันก็พบว่าสมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ เชียงใหม่ ได้เปิดดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ มาตั้งแต่ปี ค.ศ.1970 (สมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ เชียงใหม่ (สันติธรรม), เอกสารแนะนำสมาคมฯ) และหนึ่งในกิจกรรมนั้นก็คือการ

สอนภาษาต่างประเทศ สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นที่ได้รับใบอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการให้เริ่มเปิดสอนอย่างเป็นทางการนั้นเริ่มเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1978 (สมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ เชียงใหม่ (สันติธรรม), เอกสารแนะนำสมาคมฯ) แต่การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นที่สมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ เชียงใหม่ อย่างไม่เป็นทางการนั้น ได้มีมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1970 โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ คุณปราณีต เชิดจาวิวัฒนานันท์ ซึ่งเป็นหลานสาวของวิลเลียม เบน เจ้าของบริษัทบริติช บอร์เนียว จำกัด ซึ่งคุณปราณีตเคยเรียนภาษาญี่ปุ่นที่สมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ เชียงใหม่ เมื่อปี ค.ศ.1970 ซึ่งเป็นปีที่สมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ ได้เริ่มกิจการขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้สอนมีทั้งอาจารย์ชาวไทยและอาจารย์ชาวญี่ปุ่น นอกจากนี้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์อาจารย์กนกวรรณ โรจนวงศ์ ซึ่งอดีตเคยเป็นอาจารย์สอนภาษาญี่ปุ่น ประจำสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี ค.ศ.1972 อาจารย์กนกวรรณเป็นนักศึกษาวิชาเอกภาษาไทยชั้นปีที่ 2 ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเนื่องจากสนใจในภาษาญี่ปุ่นจึงได้ไปเรียนภาษาญี่ปุ่นที่สมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ เชียงใหม่ โดยมีศาสตราจารย์ Mochizuki เป็นผู้สอน หลังจากนั้นในปี ค.ศ.1977 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก็เปิดให้มีการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นที่คณะมนุษยศาสตร์ โดยเปิดเป็นวิชาเลือกและวิชาโท และถึงแม้จะทราบว่ามีการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นที่สมาคมวาย.เอ็ม.ซี.เอ เชียงใหม่ ในปี ค.ศ.1970 เป็นแห่งแรกในเชียงใหม่ แต่จากข้อมูลของ Kugimoto (1944:5-7) ที่ได้จดบันทึกเหตุการณ์เอาไว้ในเอกสารประวัติการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น หัวข้อ “สงครามกับภาษาญี่ปุ่น” ว่า “ที่ภาคเหนือของไทยมีโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นแห่งแรก โดยมีคนไทยจำนวน 60 คนกำลังนั่งเรียนภาษาญี่ปุ่นกันอยู่” ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวน่าจะเกิดในช่วงก่อนหรือระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ปัจจุบันยังไม่มีผลการศึกษาใดที่ระบุอย่างชัดเจนว่ามีการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นที่เชียงใหม่ช่วงนี้จริง และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ดังที่ Kugimoto (1944:5-7) ได้กล่าวถึงเหล่านั้นนั้น ปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานการศึกษาค้นคว้าที่ชัดเจนใดๆ ทั้งนี้สาเหตุสำคัญที่ทำให้ไม่สามารถค้นพบหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้น น่าจะมาจากช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เอกสารและหลักฐานต่างๆ ของทางญี่ปุ่นจะถูกทำลายหมดเนื่องจากเป็นประเทศแพ้สงคราม

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ค้นคว้า และเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลที่เคยอยู่เชียงใหม่และเกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ของเชียงใหม่ช่วงก่อนสงครามและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง จำนวน 7 คน โดยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่เชียงใหม่ในช่วงก่อนสงครามและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งนี้เพื่อรายงานข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และเพื่อเป็นหลักฐานบันทึกข้อมูลประวัติศาสตร์การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในเชียงใหม่ อันจะเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัยและผู้สนใจทำการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ด้านการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นและด้าน

อื่นๆที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมต่อไป

2. สถานการณ์และสภาพการเรียนรู้การสอนภาษาญี่ปุ่นในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

2.1 ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น - ไทยช่วงก่อนสงครามและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง

ญี่ปุ่นถือว่าไทยเป็นชาติพันธมิตรหลังจากที่ไทยสละสิทธิการหย่อนบัตรที่จะลงความเห็นการประณามญี่ปุ่นของกลุ่มประเทศสันนิบาตชาติ ต่อปัญหาแมนจูเรียเมื่อปี ค.ศ. 1933 จากนั้นทีกของสมาคมญี่ปุ่น – ไทย (1942:258) ได้เขียนไว้ว่า จากการที่ไทยได้สละสิทธิการหย่อนบัตรลงมติเกี่ยวกับปัญหาแมนจูเรียเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ปีโชวะที่ 8 นั้น แสดงให้เห็นถึงความเป็นพันธมิตรที่ดีต่อญี่ปุ่น เป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศที่ยากจะล้มเลือน ซึ่งจะทำให้มิตรภาพที่ีระหว่างทั้งสองประเทศยิ่งพัฒนารุดหน้าต่อไปในอนาคต เป็นบันทึกที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับไทยเป็นอย่างมาก

ส่วนไทยได้เรียกร้องให้ฝรั่งเศสแก้ไขเกี่ยวกับเส้นแบ่งเขตแดนและต้องการรื้อฟื้นคดีเกี่ยวกับดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงที่เคยเสียให้กับฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1904 แต่ฝรั่งเศสปฏิเสธข้อเรียกร้องดังกล่าวและปฏิบัติการจู่โจมทางอากาศทำให้ไทยได้รับความเสียหายเป็นอย่างมาก ญี่ปุ่นจึงเข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวกลางคอยไกล่เกลี่ยปัญหาจนกระทั่งไทยได้รื้อฟื้นคดีตามข้อตกลงเพื่อสันติภาพไทย-ฝรั่งเศสในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1941⁴ ญี่ปุ่นประสงค์ที่จะผูกสัมพันธ์ด้านการทหารกับไทย แต่ไทยแสดงท่าทีต้องการรักษาความเป็นกลางและเป็นประเทศที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

ญี่ปุ่นได้บังคับให้ไทยเปิดเส้นทางผ่านให้กับกองทัพทหารญี่ปุ่นขึ้นบกเพื่อเข้าโจมตีพม่า เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ.1941⁵ ในช่วงแรกตอนที่กองทัพทหารญี่ปุ่นขึ้นบกที่ไทยนั้น มีการต่อสู้กันบ้างระหว่างกองทัพทหารญี่ปุ่นกับทหารและตำรวจของไทย แต่เนื่องจากไทยต้องการครอบครองรัฐฉานของพม่าจึงส่งกองทัพขึ้นสู่ภาคเหนือและเข้ายึดรัฐฉานในเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1942 ส่วนกองทัพทหารญี่ปุ่นอยู่ในไทยตั้งแต่วันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ.1941 จนกระทั่งแพ้สงครามในวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ.1945 คาดกันว่าในตอนนั้นมีทหารญี่ปุ่นอยู่ในไทยมากกว่า 100,000 คน⁶

⁴ สมาคมญี่ปุ่น-ไทย (1941:64-70)

⁵ ส่วนรายละเอียดปรากฏในรายงานของ Yoshikawa (2010:39-46), Flood (1968:iii-iv), Jayanama (2008:73-77)

⁶ Sotoyama • Morimatsu (1993:131)ระบุว่า 106,000คน,Yoshikawa(1994:317)119,518คน ,Murashima •

Yoshida (2013:262)115,000คน

ญี่ปุ่น – อาเซียนบนความเคลื่อนไหว

(Japan – ASEAN on the Move)

2.2 โรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นที่กรุงเทพมหานคร และเชียงใหม่

หลังจากญี่ปุ่นถอนตัวจากการเป็นสมาชิกกลุ่มประเทศสันนิบาตชาติในปี ค.ศ. 1934 ได้เปิดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นขึ้นที่โรงเรียนประถมสำหรับคนญี่ปุ่นแห่งสยามที่กรุงเทพฯ⁷ และในปี ค.ศ.1938⁸ ได้มีการก่อตั้งสถาบันวิจัยวัฒนธรรมญี่ปุ่น-ไทยกับโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นซึ่งอยู่ในสังกัด (ต่อจากนี้จะเรียกว่าโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ) ในวันที่ 21 ธันวาคม ค.ศ.1942 ได้มีการทำสัญญาตกลงความร่วมมือทางวัฒนธรรมระหว่างญี่ปุ่น-ไทย และในเดือนมีนาคมปี ค.ศ.1943 ได้มีการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่นกรุงเทพฯ ขึ้น (หัวหน้าศูนย์คนแรกคือ Ken Yanagisawa)⁹ หลังจากนั้นโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ ได้ย้ายมาเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่นกรุงเทพฯ

สำหรับโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ นั้น Ishiguro (1940:10) ได้รายงานว่ามีผู้สนใจเรียนภาษาญี่ปุ่นสมัครเข้าเรียนมากกว่า 450 คน จากจำนวนที่กำหนดไว้เพียง 160 คน และมีชั้นเรียนทั้งภาคกลางวันและกลางคืนแบ่งเป็นภาคละ 4 กลุ่ม และ Takamiya (1942:165-166) ยังได้รายงานไว้ว่ามีคนมาเรียนถึงวันละ 300 คน จากรายงานนี้จะเห็นว่าภาษาญี่ปุ่นได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก และเป็นที่มาของการก่อตั้งสาขาขึ้น¹⁰ ในวันที่ 30 กันยายน ค.ศ.1942 เกี่ยวกับแรงจูงใจในการเรียนภาษาญี่ปุ่นนั้น Yanagisawa (1943:42) ได้รายงานว่าคุณไทยเรียนภาษาญี่ปุ่นเพื่อประโยชน์ด้านราชการ ธนาการ และค้าขาย มากกว่าเรื่องเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นหรือวัฒนธรรมของญี่ปุ่น ซึ่งไม่ต่างไปจากปัจจุบันนี้มากนัก

Kanno (1943) ได้รายงานเกี่ยวกับสภาพของโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ ไว้ว่า ที่โรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ แห่งแรกมีจำนวนผู้เรียน 259 คน และแห่งที่ 2 ซึ่งเป็นสาขาย่อยมีจำนวนผู้เรียน 103 คน รวมเป็น 362 คน ในจำนวนนี้คนที่มาเรียนทุกวันทั้งแห่งแรกมีจำนวน 175 คน และแห่งที่ 2 มีจำนวนประมาณ 90 คน คนที่มาเรียนทุกวันส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย พนักงานบริษัท เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สาขาย่อยนั้นมีคนทำงานบริษัทญี่ปุ่นมาเรียนมากถึง 58 คน ซึ่งสอดคล้องกับที่Yanagisawaได้รายงานเอาไว้ โรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นกรุงเทพฯ ในขณะนั้นไม่ได้ทำการเรียนการสอนเฉพาะภาษาญี่ปุ่นเท่านั้น ยังมีการสอนภาษาไทยให้กับทหารญี่ปุ่นและได้ดำเนินกิจการมาจนกระทั่งญี่ปุ่นแพ้สงคราม¹¹ หลังจากวันที่ 15 สิงหาคม ค.ศ.1945 ศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่น

⁷ โรงเรียนประถมสำหรับคนญี่ปุ่นแห่งสยามก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ. 1926 (Yoshikawa 1987:246)

⁸ จากรายงานของ Kanno (1943:53), Kitamura • Wilailuck (2007:99), Shimazu (2008:145)

⁹ Kanno (1943:51-52)

¹⁰ Kanno (1943:55)

¹¹ Kawaji (2009b:16)

กรุงเทพฯ ได้ปิดตัวลง¹² และความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยได้หยุดชะงักลงนับจากนั้น จนกระทั่งในปี ค.ศ.1952 จึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้ง

สำหรับโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นที่เชียงใหม่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองนั้น Yamagata (1944: 51), Ichikawa (1994: 8) และ Matsui • Kitamura • วรุฒิ (1999: 44) ได้รายงานไว้ว่าที่เชียงใหม่มีโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นสาขาของโรงเรียนภาษาญี่ปุ่น กรุงเทพฯ แต่ไม่มีรายละเอียดที่ชัดเจน

นอกจากนี้ Kugimoto (1944:5-7) ได้จัดบันทึกสภาพการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น เอาไว้ว่า โรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นแห่งแรกของภาคเหนือมี 2 ห้อง ตั้งอยู่ในอาคารที่มี ลักษณะเป็นบังกะโด มีอาจารย์หนุ่มชาวญี่ปุ่น 2 คน ชื่อ Tohyama กับ Itou และมีนักเรียน ประมาณ 60 คนกำลังเรียนหนังสืออยู่ โดยเนื้อหาและสภาพการเรียนการสอน มีดังต่อไปนี้

- [anatawa, jiten shani noru kotoga dekimasuka.]
อาจารย์ Itou ถามด้วยเสียงอันดัง
- [hai, jiten shani noru kotogadekimasu.]
เด็กหนุ่มที่ดูเหมือนจะเป็นนักเรียนมัธยมต้นได้ตอบคำถาม
- [anatawa umani noru kotoga dekimasuka.]
- [umani noru kotowa dekimasen. jiten shani noru kotomo dekimasen.]

ผู้ที่ตอบคำถามนี้ดูลักษณะน่าจะเป็นข้าราชการ เขาสวมเสื้อผ้าสีกากี อยู่ในวัย กลางคน ดูมีสง่าราศี เขาตอบพร้อมกับยิ้ม พูดเสียงดังฟังชัด ทุกคนต่างหัวเราะ ด้วยความขบขัน

- [komarimashitane. anatawa hikoukini noru kotoga dekimasuka.]
ต่อมาเป็นเด็กผู้หญิงตอบ
- [dekimasen. Okanega arimasen kara.]

คราวนี้อาจารย์เป็นฝ่ายหัวเราะก่อน กับคำตอบที่ชัดถ้อยชัดคำและตรงไปตรงมา ของเด็กผู้หญิง จากนั้นทุกคนก็หัวเราะตาม มีนักเรียนบางคนปรบมือชอบใจ

แม้ว่าจะมีการบันทึกสภาพการเรียนการสอนไว้เช่นนี้ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ปัจจุบันนี้ยังไม่มีผลการศึกษาใดที่ระบุอย่างชัดเจนว่ามีการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นที่ เชียงใหม่ช่วงนี้จริง และสถานที่ที่ทำการเรียนการสอนดังกล่าว ก็ยังไม่มีระบุไว้เช่นกัน

2.3 เชียงใหม่ช่วงก่อนสงครามและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

ช่วงก่อนสงคราม เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1941¹³ ได้มีการก่อตั้งสถานกงสุลญี่ปุ่น

¹² Matsui • Kitamura • วรุฒิ (1999:45)

¹³ ศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์เอเชีย A0401862700

ขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และในเดือนธันวาคม ค.ศ.1941¹⁴ กองทัพทหารญี่ปุ่นได้เคลื่อนพลสู่ จังหวัดลำปางเพื่อมุ่งหน้าไปยังพม่า หลังจากนั้นในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1942 ญี่ปุ่นเข้า ยึดพม่าได้เกือบทั้งหมด

เนื่องจากทางแถบภาคเหนือของไทยมีทหารญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก ดังนั้นในปี ค.ศ. 1942 จึงได้มีการพิจารณาก่อตั้งสำนักงานกงสุลญี่ปุ่นชั่วคราวที่จังหวัดลำปาง ทั้งนี้เพื่อคอย ช่วยเหลือและให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ และเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม ค.ศ.1943 ก็ได้มีการ ก่อตั้งสำนักงานกงสุลญี่ปุ่นชั่วคราวขึ้นที่จังหวัดลำปาง¹⁵

ในเวลาใกล้เคียงกันนี้ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1943¹⁶ กองทัพญี่ปุ่นซึ่งประจำการ อยู่ในอินโดจีน ส่วนหนึ่งได้เดินทางเข้ามาที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อปกป้องดินแดนแถบ ภาคเหนือและเป็นกองหนุนสำหรับบุกไปยังพม่า นอกจากนี้ในเดือนกันยายน ค.ศ.1943 ทหารญี่ปุ่นฝ่ายสนับสนุนอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้เดินทางเข้ามาสมทบเพื่อดูแลทหารที่ได้รับ บาดเจ็บขณะเดียวกันก็สอนภาษาญี่ปุ่น¹⁷ไปด้วย

Matsumoto (1992:19) ได้รายงานวาทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาประจำการที่เชียงใหม่ ประมาณกว่า 10,000 คนได้เดินทางเข้าสู่เมืองอิมพาล ประเทศพม่าและไม่มีผู้ใดได้กลับมา แต่จำนวนทหารญี่ปุ่นที่อยู่เชียงใหม่ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่ามีกองทหาร ญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากเข้ามาประจำการอยู่ที่เชียงใหม่¹⁸

2.4 ความเป็นมาของบริษัท บริติช บอร์เนียว จำกัด กับ ครอบครัวเบน และ Mr.Morinosuke Tanaka

ในปี ค.ศ.1883 รัฐบาลไทยได้เริ่มอนุญาตให้ชาวยุโรปเข้ารับสัมปทานทำไม้สักใน ประเทศไทยได้และในช่วงเวลาเดียวกันคือหลังจาก ปี ค.ศ.1885 เป็นต้นมา พม่าก็ได้ปิด ไม่ให้มีการทำไม้ เนื่องจากสภาพป่าสักเสื่อมโทรมลงมากจากการทำไม้ของบริษัทต่างชาติ ความต้องการไม้สักในหมู่ประเทศยุโรปจึงมีมากขึ้น ทำให้บริษัทต่างชาติเริ่มเข้ามาลงทุนทำ ไม้สักเพิ่มขึ้น บริษัทบริติช บอร์เนียวของประเทศอังกฤษได้รับสัมปทานทำไม้สักในปี ค.ศ. 1889 (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. “กิจการป่าไม้สักในอดีต”)

¹⁴ ศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์เอเชีย C12122420400 ฝูงบินอิสระที่70 (กองกำลังหมายเลข 9641) ได้เปลี่ยน เส้นทางบินสู่ลำปางเมื่อเดือนธันวาคม ปีโชวะที่ 16 และบินสู่เมืองเมาะละแห่งประเทศพม่าเมื่อเดือน กุมภาพันธ์ ปีโชวะที่ 17

¹⁵ ข้อมูลจากกระทรวงการต่างประเทศประเภทที่ 4 1-189 “ข้อมูลส่วนของประเทศไทยที่เกี่ยวกับการก่อตั้ง องค์การราชการนอกจักรวรรดิญี่ปุ่น”

¹⁶ ฝ่ายประวัติศาสตร์ความสถาบันค้นคว้าการป้องกันตนเองกองกำลังป้องกันตนเองแห่งชาติ(1969:547-9)

¹⁷ ศูนย์ข้อมูลประวัติศาสตร์เอเชีย C12122491600 โรงพยาบาลสนามเพละที่ 4 กองกำลังที่ 15

¹⁸ Yoshikawa (1994:317-8) ได้รายงานจำนวนทหารญี่ปุ่นที่ถูกจับเป็นเชลยเมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 1945 ว่า ที่เชียงใหม่มีจำนวน 23,068คน และที่ลำปางมีจำนวน 9,777คน

บริษัทบริติช บอร์เนียว จำกัด (British Borneo Company, Ltd.) ซึ่งสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นที่ตั้งของโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นที่เชียงใหม่ นั้น ได้เข้ามาจับสัมปทานการทำป่าไม้ ในปี ค.ศ.1892 ที่เชียงใหม่ซึ่งครอบคลุมเขตภาคเหนือของไทยและประเทศพม่า โดยดำเนินกิจการไม้สักมาตลอด จนกระทั่ง วิลเลียม เบน ชาวสกอตแลนด์ได้เข้าทำงานที่บริษัท บอร์เนียวในปี ค.ศ.1903 และในปี ค.ศ.1935 ก็ได้ซื้อกิจการของบริษัทบอร์เนียวที่มีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ ด้วยมรดกที่ได้รับจากบิดา (Nambara, 2010: 61)

ระหว่างสงครามวิลเลียม เบน ซึ่งเป็นผู้จัดการบริษัทบริติชบอร์เนียวที่เชียงใหม่ในขณะนั้นถูกยึดทรัพย์สิน (สรสวดี, 2553:577) และต่อมาเมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาถึงกรุงเทพฯ นายห้างคนสุดท้ายของบริษัทซึ่งก็คือนายจรินทร์ เบนหรือตาแจ๊ค ผู้ที่ครั้งหนึ่งได้สืบสานความรุ่งโรจน์ของบริษัทบริติช บอร์เนียว จำกัด (British Borneo Company, Ltd.) รุ่งสุดท้าย อันเป็นหน้าประวัติศาสตร์ทางการค้าระหว่างชาติโดยมีสหราชอาณาจักรกับสยามประเทศเป็นคู่สัญญา (ประวัติตาแจ๊ค, ที่ระลึกในพิธีฌาปนกิจศพ นายจรินทร์ เบน:15)

วิลเลียม เบน มีบุตร 4 คน คือ 1. นางสาวจันทรา เบน 2. นางกฤษณา (เบน) ประจันปัจฉิม 3. นายจรินทร์ เบน (ตาแจ๊ค) และ 4. นายวินัย เบน (ประวัติตาแจ๊ค, ที่ระลึกในพิธีฌาปนกิจศพ นายจรินทร์ เบน:15)

Mr. Morinosuke Tanaka ได้เข้ามาในประเทศไทยตอนอายุ 21 ปี เมื่อปี ค.ศ.1904 Mr. Tanaka เป็นผู้ช่วยโรเบิร์ต เลนซ์ชาวเยอรมันซึ่งเป็นช่างภาพถ่ายรูปในพระราชวังภายหลังได้รู้จักกับเจ้านายฝ่ายเหนือและเดินทางมาอยู่ที่ลำปาง ก่อนที่จะย้ายมาเปิดร้านถ่ายรูปที่เชียงใหม่และได้เป็นเพื่อนกับวิลเลียม เบน (Matsumoto, 1992:27)

3. ผลการศึกษา

คณะผู้วิจัยได้ค้นพบข้อมูลว่าโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นที่เชียงใหม่ได้เข้าอาคารของบริษัทบอร์เนียวทำการเรียนการสอน¹⁹ ดังนั้นในวันที่ 1 พฤษภาคม ค.ศ.2013 คณะผู้วิจัยจึงได้ไปพบกับครอบครัวของคุณวิลเลียม เบน ที่ร้านอาหารอินเล เคอร์รี่ฮาล์ ซึ่งตั้งอยู่บนถนนหน้าวัดเกต ย่านชุมชนเก่าแก่ของจังหวัดเชียงใหม่ และที่ในอดีตเคยเป็นที่ตั้งของบริษัทบริติช บอร์เนียว จำกัด โดยได้สัมภาษณ์คุณปราณี อัสเวศน์ (1) ซึ่งเป็นหลานสาวของคุณวิลเลียม เบน ลูกสาวคนโตของนายจรินทร์ เบน หรือ ตาแจ๊ค ซึ่งได้เสียชีวิตแล้วเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.2013 ที่ผ่านมา และวันที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ.2013 ก็ได้ไปสัมภาษณ์คุณประณีต เฑียรวิวัฒนานันท์ (2) น้องสาวของคุณปราณี หลังจากนั้นได้ทำการสัมภาษณ์คุณลุงสมหวัง ฤทธิเดช (3) ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑสถานวัดเกตการาม ที่ตั้งอยู่บริเวณเดียวกับ

¹⁹ อ้างอิงจากข้อมูลที่ Takeshi Kitamura ได้รายงานไว้ว่า Takejiro Tomita ตอนที่เสียชีวิตอยู่นั้นได้เล่าว่า โรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นได้เข้าอาคารของบริษัทบอร์เนียวเพื่อทำการเรียนการสอน

ร้านอาหารอินเล เคอร์รี่เฮาส์ ซึ่งคุณลุงสมหวังเป็นบุคคลที่รู้เรื่องราวของครอบครัววิลเลียม เบเนเป็นอย่างดี โดยทั้งสามท่านได้เล่าเกี่ยวกับประวัติของคุณวิลเลียม เบเนและบริษัท บอร์เนียว ช่วงก่อนสงครามและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง

วันศุกร์ที่ 3 พฤษภาคม ค.ศ.2013 คณะผู้วิจัยได้ไปพบและพูดคุยกับคุณลุงถนอม ตันติพงศ์ (4) อดีตข้าราชการ เคยอาศัยอยู่ใกล้กับบริษัทบอร์เนียว ปัจจุบันอายุ 85 ปี เติบ ไม่ค่อยสะดวก ต้องมีลูกสาวคอยดูแลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา และต้องใช้เครื่องช่วยฟัง และจากคำแนะนำของลูกสาวของคุณลุงถนอม คณะผู้วิจัยได้พบกับคุณยายมาดี เดชคำ รณ (5) อดีตข้าราชการครู ปัจจุบันอายุ 96 ปี เมื่อ 2 ปีที่แล้วคุณยายล้มป่วย ปัจจุบันต้อง นั่งเก้าอี้รถเข็นและพูดสื่อสารไม่ได้ จึงทำการสัมภาษณ์ผ่านลูกสาวของคุณยาย โดยคุณ ยายจะผงกศีรษะในเรื่องที่ตนเองจำได้ หากไม่ทราบจะนิ่งและไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบ การ สัมภาษณ์ได้มีขึ้นที่บ้านของทั้งสองท่านซึ่งอยู่ใกล้กัน และอยู่บริเวณเดียวกับวัดเกตการาม โดยทั้งสองท่านได้เล่าเกี่ยวกับทหารญี่ปุ่นที่เข้ามาอยู่ในเชียงใหม่ช่วงก่อนสงครามและ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองตลอดจนสถานการณ์ต่างๆทั่วไปที่เกี่ยวข้อง

วันอาทิตย์ที่ 16 มิถุนายน ค.ศ.2013 คณะผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์คุณลุงบุญเสริม สาทรรักษ์ (6) ปัจจุบันอายุ 84 ปี อดีตเคยเป็นนักข่าวท้องถิ่นเชียงใหม่และนักเขียนที่มี ผลงานเผยแพร่หลายเรื่อง อาทิเช่น “เชียงใหม่กับภัยทางอากาศ” “ลานนาไทยในอดีต” เป็นต้น คุณลุงบุญเสริมได้เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองและเล่าถึง ความทรงจำเกี่ยวกับทหารญี่ปุ่นและเรื่องราวของคุณทานากะซึ่งเป็นช่างภาพถ่ายรูป ณ ขณะนั้น

นอกจากนี้ ในวันที่ 31 พฤษภาคม และวันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ.2013 คณะผู้วิจัยได้ สัมภาษณ์คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์(7) ปัจจุบันอายุ 82 ปี ทางโทรศัพท์ พบว่าในอดีตคุณดวง ขจร บุรุษพัฒน์ เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นที่เชียงใหม่ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองและเคยทำ หน้าที่เป็นล่ามภาษาญี่ปุ่น

3.1 ผลการสัมภาษณ์

(1) คุณปรางณี ลูกสาวคนโตของคุณจรินทร์ เบเน หรือตาแจ็ค

คุณพ่อจรินทร์ หรือตาแจ็คเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญมากในการริเริ่มและได้ทุ่มเท กำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ในการสร้างพิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม จนกลายเป็น สถานที่สำคัญแห่งหนึ่งที่นักวิชาการ นักวิจัย ตลอดจนนักศึกษาของสถาบันต่างๆ ใช้ ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ด้านต่างๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ใน อดีต

คุณปวีลเลียม เบน²⁰ ได้แต่งงานกับผู้หญิงชาวเชียงใหม่มีบุตร 4 คน เป็นลูกสาว 2 คนและลูกชาย 2 คน คุณปวีลเลียม เป็นเพื่อนสนิทกับนายช่างถ่ายรูปทานากะ ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองกองทัพทหารญี่ปุ่นได้เข้ามาตั้งกองบัญชาการอยู่ในบริษัทบอร์เนียว ในตอนนั้นคุณปวีลเลียม เกือบถูกส่งตัวไปกาญจนบุรีแต่เนื่องจากนายช่างทานากะได้ขอร้องกองทัพญี่ปุ่นเอาไว้ คุณปวีลเลียมจึงไม่ได้ถูกส่งตัวไป กองทัพญี่ปุ่นได้ยึดทรัพย์สินของบริษัทบอร์เนียวไป แต่หลังจากสงครามสิ้นสุดลงก็ได้ทรัพย์สินกลับคืนมาบ้าง แต่เป็นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

(2) คุณประณีต ลูกสาวคนที่ 3 ของคุณจรินทร์ เบน (ตาแจ๊ค)

คุณปวีลเลียมเป็นชาวสกอตแลนด์ และได้ย้ายไปอยู่ที่ลอนดอน ตอนอายุ 17-18 ปี เป็นทหารและได้เดินทางไปอินเดีย จากนั้นตอนอายุประมาณ 20 ปี ได้เดินทางมาเข้ามายังประเทศไทยผ่านจังหวัดตากมาที่ลำปางและเชียงใหม่ในที่สุด เคยทำงานเป็นผู้จัดการฝ่ายไม้สักที่บริษัทบอร์เนียวของอังกฤษที่ได้รับสัมปทานเป็นเวลา 100 ปี คุณปวีลเลียมมีเพื่อนสนิทเป็นชาวญี่ปุ่นชื่อทานากะ ตอนเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง คุณปวีลเลียมถูกทหารญี่ปุ่นจับตัวไป แต่เนื่องจากรู้จักกับผู้ใหญ่ในกองทัพไทย จึงถูกปฏิบัติเป็นอย่างดีขณะที่ถูกกักตัวอยู่ในคุก และตอนที่กองทัพญี่ปุ่นเข้ายึดบริษัทบอร์เนียว คุณพ่อแจ๊คได้หนีไปอยู่ที่เชียงรายได้ และกลับมาเชียงใหม่อีกครั้งหลังจากสงครามสิ้นสุดลง

(3) คุณลุงสมหวัง ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม ปัจจุบันอายุ 69 ปี

ลุงแจ๊คได้เล่าว่า คุณปวีลเลียมได้เข้ามาในประเทศไทยตอนอายุประมาณ 22 ปี ตอนแรกคุณปวีลเลียมอยากเป็นทหาร แต่เนื่องจากจบการศึกษาด้านวรรณศาสตร์จึงไม่เป็นไปตามที่ฝันไว้ หลังจากนั้นได้เข้าทำงานในบริษัทบอร์เนียวซึ่งทำกิจการเกี่ยวกับป่าไม้ คุณปวีลเลียมแต่งงานกับผู้หญิงชาวเชียงใหม่ตอนอายุ 25 ปี มีเพื่อนชาวญี่ปุ่นชื่อทานากะซึ่งเป็นเจ้าของร้านถ่ายรูป ตอนที่สงครามเริ่มต้นขึ้น กองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาในเชียงใหม่ คุณปวีลเลียมถูกทหารญี่ปุ่นจับตัวไป แต่ด้วยความช่วยเหลือของทานากะจึงถูกกักขังอยู่ในคุกที่เชียงใหม่ (สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นบ้านธรรมดาทั่วไปไม่ใช่คุก) แทนที่จะถูกส่งตัวไปที่กรุงเทพฯ ตอนที่บริษัทบอร์เนียวถูกกองทัพญี่ปุ่นเข้ายึดครอง ลุงแจ๊คได้หนีไปอยู่ที่เชียงรายได้

ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง มีห้องเรียนภาษาญี่ปุ่นให้กับบุคคลที่สนใจเรียนอยู่ภายในบริษัทบอร์เนียว โดยมีทหารญี่ปุ่นเป็นผู้สอน ซึ่งนายช่างทานากะได้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการศึกษาดังกล่าว เนื่องจากต้องการให้คนไทยสามารถสื่อสารกับคนญี่ปุ่นได้ อีกทั้งคนญี่ปุ่นก็มีความรักชาติที่แรงกล้า หากไม่จำเป็นจริงจะไม่ใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารเลย

²⁰ ขณะนั้นเป็นเจ้าของบริษัทบริติช บอร์เนียว จำกัด (British Borneo Company, Ltd.) ในเชียงใหม่ซึ่งบริษัทตั้งอยู่ใกล้ๆ กับวัดเกตการาม (ซึ่งก็เป็นสถานที่ที่กำลังสัมภาษณ์อยู่)

(4) คุณลุงถนอม ข้าราชการบำนาญ ปัจจุบันอายุ 85 ปี (ค.ศ.1928)

ช่วงสงครามโลกครั้งที่สองคุณลุงอายุประมาณ 14-15 ปี กำลังเรียนหนังสือที่โรงเรียนบรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยเชียงใหม่ แต่เนื่องจากสถานที่ราชการต่างๆของไทยในเชียงใหม่เช่นโรงเรียน วัดต่างๆเป็นต้น ถูกกองทัพทหารญี่ปุ่นและทหารไทยเข้าไปยึดครองเป็นที่ประจำการ ซึ่งโรงเรียนบรินส์รอยแยลส์นั้นถูกทหารไทยยึดเป็นที่ประจำการ คุณลุงจึงต้องย้ายไปเรียนที่โรงเรียนอีกแห่งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงหลบภัยสงครามไปอยู่ที่สันกำแพง กองทัพญี่ปุ่นหลังจากเข้ามาที่เชียงใหม่ได้สร้างค่ายทหารขึ้น ซึ่งชาวเมืองต่างรังเกียจทหารญี่ปุ่น และคุณลุงก็ไม่ค่อยชอบทหารญี่ปุ่น แต่ก็รู้สึกถึงบุญคุณที่กองทัพทหารญี่ปุ่นได้ช่วยขับไล่ชาวยุโรปให้ออกไปจากประเทศไทย

(5) คุณยายมาตี ข้าราชการบำนาญ ปัจจุบันอายุ 96 ปี

เคยสอนภาษาไทยให้กับข้าราชการและเจ้าหน้าที่ประจำกองสุลญี่ปุ่น ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ในสมัยนั้นจะมีคนซื้อทานากะซึ่งเป็นช่างถ่ายรูปจะรับสอนภาษาญี่ปุ่นให้กับบุคคลที่สนใจ ซึ่งเพื่อนสนิทของคุณยายก็ได้ไปเรียน แต่คุณยายไม่ได้ไปเรียน ส่วนเพื่อนสนิทของคุณยายที่ได้เรียนภาษาญี่ปุ่นนั้น เนื่องจากไม่ได้ติดต่อกัน จึงไม่รู้ว่าตอนนี้อยู่ที่ไหน สำหรับทานากะปกติจะสวมเสื้อผ้าแบบคนธรรมดาทั่วไป แต่ช่วงสงครามจะสวมเครื่องแบบทหาร

(6) คุณลุงบุญเสริม ปัจจุบัน อายุ 84 ปี (ค.ศ.1929)

ตอนสงครามโลกครั้งที่ 2 คุณลุงบุญเสริมอายุประมาณ 12-13 ปี ได้มีทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ตามวัดต่างๆ เต็มไปหมด มีเครื่องบินของกองทัพญี่ปุ่นขึ้นลงที่สนามบินเชียงใหม่ ชาวเมืองเชียงใหม่แสดงความเป็นมิตรและให้การต้อนรับกองทัพญี่ปุ่นเป็นอย่างดี สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะนโยบายของรัฐบาลไทยในขณะนั้นที่ต้องการต้อนรับขับสู้กองทัพญี่ปุ่น

นายห้างทานากะ เคยทำงานเป็นผู้ช่วยของโรเบิร์ต เลนซ์ชาวเยอรมัน ซึ่งเป็นช่างภาพประจำพระราชวัง หลังจากนั้นนายห้างทานากะได้เดินทางมาเปิดร้านถ่ายรูปที่ลำปางตามคำชักชวนของเจ้านายฝ่ายเหนือท่านหนึ่ง และย้ายมาเปิดร้านที่เชียงใหม่ตามคำชักชวนของเจ้านายฝ่ายเหนือชาวเชียงใหม่ โดยซื้อที่ดินใกล้กับโบสถ์คริสต์บริเวณสะพานนวรัตน์ นายห้างทานากะได้ทำคุณประโยชน์ให้กับเชียงใหม่มากมาย และได้รับการยกย่องในฐานะช่างภาพคนแรกของเชียงใหม่

คุณลุงบุญเสริม ยังเล่าว่าช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นโรงเรียนเป็นอาคารไม้ สูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร อยู่ในบริเวณบริษัทบอร์เนียว ใกล้ๆ วัดเกตฯ คนสอนเป็นพลเรือนชาวญี่ปุ่น นักเรียนมีประมาณ 10 คน ส่วนคุณลุงไม่ได้ไปเรียนในตอนนั้นเนื่องจากยังเด็กและไม่ได้สนใจ แต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงได้ประมาณ 10 ปี ประมาณ ปี ค.ศ.1955 ซึ่งคุณลุงอายุได้ประมาณ 25-26 ปี ก็เริ่มสนใจเรียนภาษาญี่ปุ่น

จึงได้ไปเรียนที่ร้านถ่ายรูปทาคาคา มี Mr.Oyama เป็นผู้สอน มีนักเรียนประมาณ 20 คน (ปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่เสียชีวิตหมดแล้ว) เรียนทุกวัน วันละประมาณ 1 ชั่วโมง ตั้งแต่ 4 โมง เย็นเป็นต้นไป เสียค่าเรียนเดือนละ 150 บาท แต่ได้เรียนประมาณ 5-6 เดือนเท่านั้น Mr.Oyama ก็เลิกสอนและไปทำธุรกิจด้านเซรามิค คุณลุงก็เลยไม่ได้เรียนต่อ เหตุผลที่คุณลุงสนใจเรียนภาษาญี่ปุ่นในตอนนั้นก็คือ ส่วนตัวคุณลุงตอนวัยหนุ่ม ชอบและสนใจด้านเทคนิคการถ่ายรูปและเทคโนโลยีด้านเครื่องบินเป็นอย่างมาก และคิดว่าในอนาคต ญี่ปุ่นจะเป็นชาติที่เจริญอย่างยิ่ง และหวังว่าจะได้ไปทำธุรกิจที่ประเทศญี่ปุ่น จึงได้เริ่มเรียนภาษาญี่ปุ่นดังกล่าว

(7) คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ ปัจจุบันอายุ 82 ปี

คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ ทางโทรศัพท์หลายครั้ง จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นที่เชียงใหม่ สภากงโรงเรียนเป็นอาคารไม้ตั้งอยู่ที่วัดเกตการาม มีห้องเรียน 2-3 ห้อง นักเรียนจะมีห้องเรียนละ 20-30 คน และโรงเรียนนี้หลังสงครามโลกยุติก็ได้ปิดไป คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ ได้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่ 2 ปี (ก่อนสงครามโลกจะยุติลง) ช่วงที่เรียนภาษาญี่ปุ่นอยู่ที่ที่คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ เป็นเด็กนักเรียนที่อายุน้อยที่สุดแต่ขยันเรียนและเรียนดีที่สุด จนได้เรียนถึงขั้นสูง ระหว่างที่กำลังเรียนภาษาญี่ปุ่นอยู่นั้นมักจะมีทหารจากญี่ปุ่นมาเยี่ยมบ่อยๆ และหนึ่งในทหารเหล่านั้น ชื่อ Tachibana Tawao ปัจจุบันอายุได้ประมาณ 93 ปี เมื่อประมาณ 3 ปีที่แล้วได้มาเยี่ยมคุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ ถึงเชียงใหม่ แต่ตอนนี้เนื่องจากชรามากแล้ว จึงจำอะไรไม่ได้

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบว่าที่ตั้งของโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นในเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับกองบัญชาการของกองทัพญี่ปุ่น และปัจจุบันอยู่ภายในบริเวณที่ตั้งของวัดเกตการาม และบริเวณนี้อดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทบอร์เนียว สำหรับอาคารที่มีลักษณะเป็นบังกะโล ดังที่ Kugimoto (1944:5-7) ได้กล่าวไว้ว่า ถูกรื้อถอนไปแล้วปัจจุบันกลายเป็นโรงเรียนเทศบาลวัดเกต ตามภาพประกอบหมายเลข 1 และ 2

ภาพที่ 1. สถานที่ตั้งของโรงเรียนภาษาญี่ปุ่นในเชียงใหม่ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง

ภาพที่ 2. สถานที่ตั้งของโรงเรียนภาษาญี่ปุ่นในเชียงใหม่ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง

ที่มา : จากการเก็บข้อมูล

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ ทางโทรศัพท์อีกครั้งเมื่อวันศุกร์ที่ 21 มิถุนายน ค.ศ.2013 โดยได้เตรียมคำถามไว้ล่วงหน้าและทำการสัมภาษณ์ตามหัวข้อ ซึ่งเนื้อหาการสัมภาษณ์มีดังต่อไปนี้

Q1.คุณเรียนที่โรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นในเชียงใหม่ตั้งแต่ปีไหนถึงปีไหนคะ

- ในปี ค.ศ.1942-1943 ตอนนั้นอายุประมาณ 10 ขวบ

Q2. หลังจากนั้นได้ทำอะไรคะ

- เป็นล่ามให้กองทัพญี่ปุ่นกับคนไทย ทำได้ประมาณ 1 ปีกว่า ตั้งแต่ ปี ค.ศ.1943-1945

Q3. มีการสอบไหมคะ

- มีค่ะ ตอนพักจากการสอบมีบริษัทไทยเม็งกะมาแจกขนมให้นักเรียน และมีการสอนร้องเพลงด้วย

Q4. มีการแบ่งภาคเรียนไหมคะ

- ไม่ทราบค่ะ แต่หลังจากสอบเสร็จก็มีช่วงปิดพักการเรียน

Q5. จำช่วงเวลาเรียนได้ไหมคะ

- ตั้งแต่บ่ายโมงถึง 4 โมงเย็นค่ะ เรียนวันจันทร์ถึงวันศุกร์

Q6. นอกจากชั้นเรียนชั้นสูงแล้วมีระดับใดอีกบ้างคะ

- มีระดับพื้นฐานกับระดับกลางค่ะ มีประมาณ 2-3 ห้องเรียน ห้องเรียนหนึ่งมีนักเรียนประมาณ 20-30 คน มีทั้งคนจีน คนค้าขาย และนักธุรกิจค่ะ

Q7. เพื่อนร่วมชั้นเรียนเป็นอย่างไรบ้างคะ

- ไม่ค่อยมีคนตั้งใจเรียนเท่าไรหว่า ดิฉันขยันเรียนที่สุด คนที่นิ่งเฉยๆก็มีค่ะ

Q8. ค่าเล่าเรียนเท่าไรหว่าคะ

- ไม่ทราบค่ะ เพราะตนเองยังเด็ก ไม่มีเงิน และไม่ได้จ่ายด้วย

Q9. มีการรับสมัครนักเรียนอย่างไรบ้างคะ

- มีป้ายประกาศเขียนเป็นภาษาไทย เช่น คอร์สเรียนต่อไปจะเริ่มเมื่อไหร่ เป็นต้นค่ะ

Q10. มีเพื่อนร่วมชั้นที่สนิทสนมเป็นพิเศษไหมคะ

- ไม่มีค่ะ

Q11. ใช้ตำราอะไรในการเรียนคะ

- เป็นเอกสารถ่ายสำเนาหว่า กระดาษถ่ายสำเนาเป็นของบริษัทไทยเม็งกะหว่า ถ้าไม่มีเอกสารถ่ายสำเนาอาจารย์จะสอนโดยเขียนบนกระดานดำหว่า

Q12. กรุณาเล่าเกี่ยวกับอาจารย์และเจ้าหน้าที่ให้ฟังหน่อยหว่า

- ครูใหญ่ชื่ออาจารย์โทยามาคะ พูดภาษาไทยไม่ได้ อาจารย์ประจำมีอาจารย์โทยามากับอาจารย์ทาเกจิโร โทมิตะหว่า อาจารย์โทมิตะพูดภาษาไทยเก่ง แต่จะไม่พูดภาษาไทยกับดิฉัน ใช้แต่ภาษาญี่ปุ่นและบางครั้งช่วยสอนเสริมให้ด้วยหว่า พวกเราได้รับความกรุณาจากอาจารย์เป็นอย่างมากหว่า นอกจากนี้ยังมีอาสาสมัครที่ส่งมาจากบริษัทไทยเม็งกะ บางคนเป็นคนได้หว่า อาจารย์โทมิตะจะเป็นผู้ดูแล บางครั้งอาสาสมัครก็จะช่วยสอนวัฒนธรรมญี่ปุ่นและสอนร้องเพลงด้วยหว่า

Q13. มีอาจารย์คนไทยไหมคะ

- ไม่มีหว่า

Q14. มีทหารญี่ปุ่นสอนไหมคะ

- ไม่มีหว่า

Q15. รู้จักคนชื่อทานากะไหมคะ

- ไม่รู้จักค่ะ

Q16. หลังจากสงครามสิ้นสุดแล้ว โรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นในเชียงใหม่เป็นอย่างไรบ้าง

- เพราะเป็นโรงเรียนที่รัฐบาลญี่ปุ่นควบคุมดูแล หลังสงครามก็เลยถูกยุบไปค่ะ

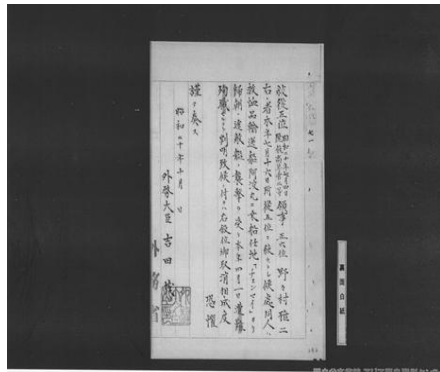
Q17. มีอะไรจะกล่าวเพิ่มเติมอีกไหมคะ

- ในชั้นเรียนดิฉันเป็นเด็กที่สุดและอยากไปญี่ปุ่นมากค่ะ อาจารย์โทมิตะก็อยากให้ดิฉันไปญี่ปุ่นจึงวางโครงการให้ดิฉันไปญี่ปุ่นทางเรือกับเจ้าหน้าที่ของสถานกงสุลญี่ปุ่น แต่ถูกพ่อบังคับไม่ให้ไป ตอนนั้นถ้าดิฉันไปจริงๆ ตอนนั้นก็คงไม่มีชีวิตอยู่แล้วค่ะ เพราะเรือที่ไปนั้นได้เกิดอุบัติเหตุล่มและคนก็เสียชีวิตหมดค่ะ

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ดังกล่าวทำให้ทราบว่า ตอนอายุประมาณ 10 ขวบคุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ ได้เรียนภาษาญี่ปุ่นในชั้นระดับสูง ตั้งแต่ปี ค.ศ.1941-1943 เรียนตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ เวลาบ่ายโมงถึง 4 โมงเย็น มีชั้นเรียน 2-3 ห้อง มีนักเรียนประมาณ 20-30 คนต่อห้อง ผู้เรียนจะมีหลากหลายทั้งเด็กและผู้ใหญ่ หญิงและชาย และหลากหลายอาชีพ มาเรียนรวมกัน อาจารย์ผู้สอน คืออาจารย์ทาเกจิโร โทมิตะ โดยมีอาจารย์ไทยมาเป็นครูใหญ่ คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ ทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ต้องเดินจากบ้านมาเรียนภาษาญี่ปุ่นที่อยู่บริเวณวัดเกตการาม ซึ่งค่อนข้างไกล บางครั้งเนื่องจากรองเท้าขาดก็ต้องเดินเท้าเปล่ามาเรียน แต่ด้วยความที่ชอบและสนใจในภาษาญี่ปุ่นเป็นอันมาก จึงไม่ค่อยรู้สึกถึงความยากลำบาก แต่กลับรู้สึกสนุกกับการเรียน จนทำให้เป็นผู้ที่เรียนดีที่สุดในห้อง อาจารย์ผู้สอนก็ชอบและช่วยสอนให้อย่างเต็มที่ หลังจากจบชั้นสูงสุดก็เป็นล่ามให้กับทหารในกองทัพญี่ปุ่น จนสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุด คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ ต่อมาก็ได้เรียนภาษาญี่ปุ่นเพิ่มเติมและได้รับทุนไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่นกลับมาเป็นล่ามที่เชี่ยวชาญในภาษาญี่ปุ่นเป็นอย่างดี

สภาพการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น ค่อนข้างจะเป็นระบบ โดยมีการแบ่งชั้นเรียนเป็นระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง มีกิจกรรมที่เสริมการเรียนการสอน เช่น สอนการร้องเพลง และสอนศิลปวัฒนธรรมญี่ปุ่น มีการสอบและปิดพักการเรียน

นอกจากนี้ในการจัดการเรียนการสอนก็ค่อนข้างจะเป็นระบบ กล่าวคือ มีสถานที่สำหรับเรียนและสอน มีครูใหญ่ ครูผู้สอน และอาสาสมัครที่ช่วยสอนกิจกรรม นอกเหนือจากสอนภาษาญี่ปุ่น มีการประชาสัมพันธ์การเปิดคอร์สการเรียนการสอน เป็นต้น

ภาพที่ 2. ข้อมูลเกี่ยวกับเรืออาวามารุล่ม เมื่อวันที่ 1 เดือนเมษายน ปีโชวะที่ 20
ที่มา : ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์เอเชีย

สำหรับเรือที่คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ พูดถึงนั้น ความจริงคือ เรืออาวามารุที่ท่าน กงสุล Nonomura ซึ่งดำรงตำแหน่งกงสุลญี่ปุ่นประจำเชียงใหม่สมัยนั้นได้โดยสารและ เสียชีวิตในหน้าที่ จากสาเหตุเรือล่ม ภาพประกอบหมายเลข 2 เป็นข้อมูลของศูนย์ศึกษา ประวัติศาสตร์เอเชีย(A12090791300) ซึ่งได้บันทึกไว้ว่าท่านกงสุล Masaji Nonomura ได้ โดยสารเรืออาวามารุ และเสียชีวิตจากอุบัติเหตุเรือล่มเมื่อวันที่ 1 เดือนเมษายน ปีโชวะที่ 20 (ค.ศ.1945) ในขณะที่กำลังเดินทางกลับญี่ปุ่น ซึ่งเหตุการณ์นี้ Ishii (1986:461) ซึ่งเป็น เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศพม่าในขณะนั้น ก็ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ชีวิตนักการ ทูต” เช่นเดียวกัน

โทโยเม็งกะ (東洋綿花) ที่คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ พูดถึงเป็นบริษัทการค้าที่ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1920²¹ และได้ตั้งสำนักงานที่กรุงเทพฯ เมื่อปี ค.ศ.1933 ส่วนเรื่องการ ส่งอาสาสมัครมาสอนภาษาญี่ปุ่นที่เชียงใหม่หรือไม่นั้นเป็นเรื่องยากที่จะทราบได้ เนื่องจาก ไม่มีหลักฐานชัดเจนนอกจากคำบอกเล่าที่ได้รับจากคุณดวงขจรบุรุษพัฒน์

²¹ บริษัทโทโยเม็งกะจำกัด 19 สิงหาคม 2013 <http://www.toyocotton.co.jp/company/message/message.html>

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ ได้กล่าวถึงทานากะซึ่งเป็นเจ้าของร้านถ่ายรูปแบบยครั้ง แม้ว่าเขาจะคอยปกป้องเพื่อนชาวอังกฤษที่ชื่อวิลเลียม เบน จากกองทัพญี่ปุ่น แต่วิลเลียม เบน ก็ไม่สามารถรอดพ้นจากการถูกกองทัพญี่ปุ่นยึดครองบริษัทบอร์เนียว กองทัพญี่ปุ่นที่เข้ามาประจำที่เชียงใหม่ได้ยึดเอาบริษัทบอร์เนียวที่มีอาณาบริเวณกว้างขวางทำเป็นกองบัญชาการของกองทัพ

ภาพที่ 3. สถานที่ตั้งของกองบัญชาการกองทัพญี่ปุ่นประจำเชียงใหม่ ช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง บริเวณภายในบริษัทบอร์เนียว

ที่มา : จากการเก็บข้อมูล

ภาพประกอบหมายเลข 3 คือบริเวณภายในบริษัทบอร์เนียว และเป็นสถานที่ที่คุณ จรินทร์ เบน (ตาแจ๊ค) ซึ่งเป็นบิดาของคุณปราณีและคุณประณีตเคยเป็นเจ้าของ และดูเหมือนว่าสถานที่ดังกล่าวจะเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการของกองทัพญี่ปุ่นประจำเชียงใหม่ตามคำบอกเล่าจริง

จากการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ทำให้ทราบว่ากองทัพญี่ปุ่นได้เข้ายึดบริษัทบอร์เนียวและตั้งกองบัญชาการของกองทัพภายในบริเวณนั้น และมีคนกล่าวว่าในบางครั้งทหารญี่ปุ่นและทานากะได้สอนภาษาญี่ปุ่นด้วย โรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นในเชียงใหม่ตั้งอยู่ใกล้กับกองบัญชาการของกองทัพญี่ปุ่น มีอาจารย์ไทยมาเป็นครูใหญ่ และอาจารย์โทมิตะเป็นอาจารย์สอนภาษาญี่ปุ่น ชาวเชียงใหม่ในขณะนั้นมีทั้งฝ่ายที่ไม่ชอบและฝ่ายที่ชื่นชอบทหารญี่ปุ่น

จากการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ทำให้ทราบว่ากองบัญชาการของกองทัพญี่ปุ่นและโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นตั้งอยู่ภายในบริเวณของบริษัทบอร์เนียว จากบันทึกของ Kugimoto (1944:5-7) และคำบอกเล่าของคุณดวงขจร นุราชพัฒน์ สอดคล้องกับเรื่องราว

ของอาจารย์ไทยมา และเรื่องที่คุณดวงขจร บุรุษพัฒน์ ได้พูดถึงเกี่ยวกับเรือล่ม ก็มีบันทึกหลงเหลืออยู่ในเอกสารข้อมูลของญี่ปุ่น แต่ยังไม่พบหลักฐานที่บันทึกว่ามีโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นในเชียงใหม่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองแต่อย่างใด หากไม่มีข้อมูลหลงเหลือให้ศึกษาแล้ว สิ่งที่จะเป็นหลักฐานอ้างอิงได้ก็คือคำบอกเล่าจากความทรงจำของคนที่มีชีวิตอยู่ในยุคนั้น แต่บุคคลเหล่านั้นก็ได้ทยอยเสียชีวิตไปตามกาลเวลา ทำให้ยากต่อการเก็บข้อมูลเป็นอย่างยิ่ง

ผลการวิจัยชิ้นนี้เป็นช่วงแรกของการเก็บข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้วางแผนที่จะทำการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งผู้สอนและผู้ที่เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง และทำการสืบค้นเอกสารที่ใช้ในการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในขณะนั้นซึ่งอาจยังหลงเหลืออยู่กับคนรุ่นหลัง

บรรณานุกรม

บุญเสริม สาตราภัย.2522. “ลานนาไทยในอดีต”เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ช้างเผือก

บุญเสริม สาตราภัย.2526. “เพื่อนเดินทาง” ปีที่ 4 ฉบับที่ 44 สิงหาคม.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แสงรุ่ง.

บุญเสริม สาตราภัย.2546. “เชียงใหม่กับภัยทางอากาศ”กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร.

ประวัติตาแจ๊ค. ที่ระลึกในพิธีสถาปนากิจศพ “ตาแจ๊ค”นายจรินทร์ เบน (Mr.Jack Bain) ณ ฌาปนสถานสันกำแพงหลัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 24 มกราคม 2556.

สร้อยดี อ่องสกุล.2549. “ประวัติศาสตร์ล้านนา” พิมพ์ครั้งที่4. เชียงใหม่ : ภาควิชา

ประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สร้อยดี อ่องสกุล.2553. “ประวัติศาสตร์ล้านนา” พิมพ์ครั้งที่7. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.

สมโชติ อ่องสกุล.2546. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนในเชียงใหม่: “การสร้างประวัติศาสตร์” สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ชุดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคเหนือ: ประวัติศาสตร์เพื่อชุมชน (อัคราณา) หน้า 31.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2542. “ปัญหาของการศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนา” เอกสารคำสอนกระบวนวิชา 004472. เชียงใหม่ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

石射猪太郎 (1986) 『外交官の一生』 中央公論者

石黒修 (1940) 『國語の世界的進出：海外外地日本語讀本の紹介』 厚生閣

市川健二郎 (1994) 「日泰文化協定をめぐる異文化摩擦」『大正大学研究紀要』第 79 号大正大学人間学部・文学部 pp. 1-17

- 河路由佳 (2009a) 「戦時中の鈴木忍・高橋一夫と日本語教育－1974 年の座談会
録音テープより (1)－」『東京外国語大学論集 78 号』東京外国語大
学 pp. 303-316
- 河路由佳 (2009b) 「戦時中の鈴木忍・高橋一夫と日本語教育－1974 年の座談会
録音テープより (2)－」『東京外国語大学論集 79 号』東京外国語大
学 pp. 415-434
- 河路由佳 (2009c) 「鈴木忍とタイ戦時下のバンコク日本語学校の仕事を中心
に－」『アジアにおける日本語教育』チュラロンコン大学文学部東京
言語学科日本語講座 pp. 3-27
- 北村武士、Voravudhi Chirasombutti (1998) 「昭和十年代タイ国日本語教育史
年表」『国際交流基金バンコック日本語センター紀要』第 1 号
国際交流基金バンコック日本語センター pp. 163-166
- 北村武士、ウォラウト・チラソンバット (2001) 「昭和 13 年の日本-タイ文
化研究所日本語学 校の設立について－星田晋五の仕事を中心に－」
『バンコック日本語センター紀要』第 4 号国際交流基金バンコック日本
語センター pp. 137-145
- 北村武士、Wilailuck TANGSIRITHONGCHAI (2007) 「1940 年のバンコク日本語学
校について－資料紹介 (日本語学校規則書)－」『国際交流基金バンコ
ク日本文化センター
- 關野房夫 (1943) 「泰國及佛領印度支那に於ける日本語教育の現状 (一)」『日
本語』第 3 卷 8 号日本語教育振興協会 pp. 51-59
- 釘本久春 (1944) 『戦争と日本語』日本語教育史資料叢書〈復刻版〉2008『日
本語教授法と言語政策』冬至書店
- 外山操、森松俊夫 (1993) 『帝国陸軍編制総覧〈第一〉〈第二〉〈第三〉』芙
蓉書房
- 嶋津拓 (2008) 『海外の「日本語熱」と日本』三元社
- 将口泰浩 (2008) 『未帰還兵』産経新聞社
- 高宮太郎 (1942) 「佛印及び泰國」『国語文化講座第六巻国語進出編 (朝日新聞
社)』日本語教育史資料叢書〈復刻版〉冬至書房 pp. 159-171
- 玉山和夫、ジョン・ナンネリー (2002) 『日本兵のはなし』マネジメント社
- 南原真 (2010) 「タイにおける英国ボルネオ社の事業活動－1920 年代後半から
1930 年代前半までのチーク事業」『東京経大会誌経済学』第 265 号
東京経済大学 pp. 61-86
- 日本タイ協会 (1941) 『日本タイ協会会報』第 23 号
- 日本タイ協会 (1942) 『タイ国通史』興亜日本社
- 防衛庁防衛研修所戦史室 (1969) 『戦史叢書シタン明号作戦－ビルマ戦線の
崩壊と泰佛印の防衛－』朝雲新聞社
- 長谷川恒雄 (2001) 「バンコク日本文化研究所 (1938) の日本語教育計画」『日
本語と日本語教育』第 29 号慶応義塾大学日本語・日本文化教育セン
ター pp. 1-20
- 長谷川恒雄 (2002) 『暹羅文化事業実施並調査報告書』にみられる日本語教育
施策の方向 性』『日本語と日本語教育』第 31 号 慶応義塾大学日本
語・日本語文化教育センター pp. 65-74

- 松井嘉和、北村武士、ウォラウィット・チラソンパット (1999) 『タイにおける日本語教育—その基盤と生成と発展』 錦正社
- 松本逸也 (1992) 『シャムの日本人写真師』 めこん
- 村嶋英治、吉田千輔 (2013) 『戦前の財団法人日本タイ協会会報集成解題』 早稲田大学アジア太平洋センター
- 柳澤健 (1943) 「泰國に日本語を教える」 『日本語』 第 3 卷 2 号 日本語教育振興協会 pp. 39-43
- 吉川利治 (1994) 『泰緬鉄道』 同文館
- 吉川利治 (2010) 『同盟国タイと駐屯日本軍』 雄山閣
- Flood T. Edward (1967) *Japan's Relation with Thailand: 1928-41* University of Washington
- Jayanama, Direk/English: Keyes, Jane (2008) *Thailand and world War2*. Silkworm Books
- ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน.** [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 4 ธันวาคม 2556 จากเว็บไซต์ <http://thai-japanese-relations.blogspot.com/>.
- ความสัมพันธ์ไทยญี่ปุ่น 120 ปี.** [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 4 ธันวาคม 2556 จากเว็บไซต์ <http://www.th.emb-japan.go.jp/th/relation>.
- สมาคม YMCA เชียงใหม่.** [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 21 ตุลาคม 2013 จากเว็บไซต์ <http://www.ymcachiangmai.org/newym/index>.
- ประวัติความสัมพันธ์ไทย – ญี่ปุ่น.** [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 4 ธันวาคม 2556 จากเว็บไซต์ <http://www.ayutthayastudies.aru.ac.th>.
- วิกิพีเดีย สารานุกรม. นายพลนะกะมุระ อะเกะโตะ.** [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 4 ธันวาคม 2556 จากเว็บไซต์ <http://th.wikipedia.org/wiki>.
- วิกิพีเดีย สารานุกรม. ความขัดแย้งที่บ้านโป่ง.** [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 4 ธันวาคม 2556 จากเว็บไซต์ <http://th.wikipedia.org/wiki>.
- สัมผัสตำนานรัก “โกโบริ-อังศุมาลิน” แห่งขุนยวม สายใยมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น.** [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 4 ธันวาคม 2556 จากเว็บไซต์ <http://www.manager.co.th/travel/viewnews>.
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. กิจการป่าไม้สักในอดีต. เล่มที่ 15.** [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 2 ตุลาคม 2556 จากเว็บไซต์ <http://kanchanapisek.or.th>.

การนำนวัตกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่นมาใช้ ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: การเสริมด้วยการประชุมผ่านเครือข่าย (NetMeeting)¹

Implementing Japanese Teacher Professional Development Innovation in

Mekong Sub-Region: Supplementation with NetMeeting

ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์² วรกิต วัฒนาหลาม³ กิตติศักดิ์ ใจอ่อน⁴ กวิสรา สันเสนา⁵

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำนวัตกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่นมาใช้ในการพัฒนาวิชาชีพครูคณิตศาสตร์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงโดยนำการประชุมผ่านเครือข่ายมาเสริมการศึกษาชั้นเรียน การดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับนวัตกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่น และทักษะการสอนคณิตศาสตร์แนวใหม่ รวมทั้งสร้างความคุ้นเคยระหว่างนักวิจัยและครูกลุ่มเป้าหมาย และประเมินผลการฝึกอบรมโดยใช้แบบสอบถาม กลุ่มเป้าหมาย คือ ครู 2 กลุ่ม ได้แก่ ครูจากประเทศไทย 38 คนและครูจากประเทศ สปป.ลาว 5 คน ระยะที่ 2 นำวิธีการสอนคณิตศาสตร์แนวใหม่และนวัตกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่นไปใช้ในโรงเรียน โดยเสริมด้วยการประชุมเครือข่ายแบบข้ามประเทศ ดำเนินการในประเทศไทย ณ โรงเรียนคุปพิทยาสรรพ์ และโรงเรียนชุมชนบ้านชนบท และใน สปป.ลาว ณ โรงเรียนมัธยมสมบูรณปากแจ่ง และโรงเรียนมัธยมสมบูรณเวียงจันทน์ ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม รวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกวีดิทัศน์ การสะท้อนผลชั้นเรียนและการใช้แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์โพโทคอล

ผลการวิจัย ระยะที่ 1 พบว่า การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ สามารถสร้างความเข้าใจแก่ครูที่เข้ารับการฝึกอบรม ในระดับดี เนื่องจากครูได้ผ่านการปฏิบัติ 3 วงจร และได้คุ้นเคยกับวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันและกันมากขึ้น ระยะที่ 2 การนำนวัตกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่นไปใช้ในโรงเรียนโดยเสริมด้วยการประชุมผ่านเครือข่าย พบว่า

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยการพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพครูคณิตศาสตร์ (Teacher Networking) ระหว่างประเทศในเขตอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงโดยใช้การประชุมผ่านเครือข่าย (NetMeeting) ซึ่งได้รับทุนโครงการวิจัยอุดหนุนทั่วไป ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

⁴ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

⁵ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การประชุมผ่านเครือข่ายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้สามารถดำเนินการได้แม้จะอยู่ห่างไกลกัน และนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกันในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาวิชาชีพครูคณิตศาสตร์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยภาพรวมครุมีความคิดเห็นว่าการประชุมนี้มีประสิทธิภาพสูงมาก

1. หลักการและเหตุผล

โครงการบทบาทใหม่ของญี่ปุ่นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในเขตอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง พบว่า ก่อนเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 บทบาทของญี่ปุ่นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในเขตอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา เน้นการให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมีลักษณะของความช่วยเหลือและความร่วมมือเป็นแบบผู้ให้ (Donor) และผู้รับ (Recipient) โดยผู้ให้เป็นผู้กำหนดรูปแบบและสถานภาพของการให้ความช่วยเหลือ (ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์, 2548)

การให้ความสำคัญกับความต้องการในด้านบทบาทใหม่ของญี่ปุ่นที่พบจากโครงการต่างๆ ที่เลือกศึกษา พบว่า มีการให้ความสำคัญกับโครงการทางด้านการศึกษาระยะยาว โครงการบูรณาการทางด้านการศึกษากับด้านอื่นๆ การให้ความสำคัญกับความต้องการของผู้รับความช่วยเหลือ ในขณะที่วัฒนธรรมในการทำงานยังไม่เท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเชิงวัฒนธรรมการทำงาน ซึ่งส่งผลกระทบอย่างมากต่อการดำเนินการในโครงการต่างๆ ข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ถ้าประเทศไทยสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานด้านวัฒนธรรม (Cultural Mediator) ในโครงการต่างๆ ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในเขตอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงได้ จะทำให้ประเทศไทยสามารถเป็นผู้กำหนดสิ่งที่ต้องปฏิบัติ (Agenda) ในเขตอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงได้อย่างชัดเจน (มูลนิธิพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระหว่างประเทศ, 2548)

ในการนี้คณะศึกษาศาสตร์ และคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นได้ร่วมมือกันจัดโครงการฝึกอบรมครูประจำการทางด้านวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ (Hoshino Project) จากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวโดยรูปแบบการดำเนินการดังกล่าวเป็นการจัดการฝึกอบรมที่เน้นให้ผู้รับความช่วยเหลือสามารถพัฒนาวิชาชีพของตนเองอย่างต่อเนื่อง จากการรับความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานได้ชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิชาชีพครูในระยะยาว การศึกษาชั้นเรียนเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาวิชาชีพครูที่ให้โอกาสครูได้มองเห็นการสอนและการเรียนที่เกิดขึ้นในห้องเรียน ให้โอกาสนักเรียนเป็นหัวใจสำคัญของกิจกรรมในการพัฒนาวิชาชีพครูและสุดท้ายเป็นการพัฒนาวิชาชีพครูด้วยตัวของครูเอง (นฤมล อินทร์ประสิทธิ์, 2552)

การศึกษาชั้นเรียนเป็นกระบวนการพัฒนาวิชาชีพครูของชาวญี่ปุ่นที่ถูกพัฒนาและใช้ในประเทศญี่ปุ่นมากกว่า 130 ปี สำหรับประเทศไทยได้นำแนวทางดังกล่าวมาใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 โดยนำไปใช้กับ (1) โปรแกรมการฝึกหัดครู (2) โปรแกรมการผลิตบัณฑิตศึกษา (3) การฝึกอบรมครูประจำการ และ (4) การพัฒนาวิชาชีพครูระยะยาว โดยกระบวนการที่สำคัญได้แก่ การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน การสังเกตการสอนร่วมกัน และการสะท้อนผลบทเรียนร่วมกัน (Inprasitha, 2010)

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าหลังจากเข้ารับการอบรมและนำนวัตกรรมการศึกษาชั้นเรียนไปใช้แล้ว ครูบางคนยังไม่มีความมั่นใจในการเริ่มต้นพัฒนาชั้นเรียนตามแนวคิดใหม่ที่ได้รับ ซึ่งการแก้ปัญหาดังกล่าวต้องอาศัยการทำงานในเชิงพัฒนาในระยะยาว ด้วยเหตุนี้ จึงต้องการจะสร้างเครือข่ายการพัฒนาครูเพื่อจะช่วยให้เพิ่มความมั่นใจในการพัฒนาชั้นเรียน โดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในรูปแบบที่เรียกว่า “การประชุมผ่านเครือข่าย” (NetMeeting) เพื่อแก้ปัญหาเรื่องระยะทางในการสื่อสาร จึงจำเป็นต้องมีการวิจัยที่สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์แบบใหม่ที่สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วรกิต วัตเข้าหลาม และ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์, 2548) ทั้งนี้ การประชุมผ่านเครือข่าย เป็นการนัดประชุมทางไกล ที่ต้องอาศัยสัญญาณอินเทอร์เน็ตในการส่งผ่านข้อความเสียงและรูปภาพ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ การสื่อสารด้วยเสียงและการสื่อสารด้วยภาพเคลื่อนไหวผ่านคอมพิวเตอร์ ระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคน สองกลุ่ม หรือจากสถานที่ประชุมสองแห่งขึ้นไป (Parker, 1983) และการพัฒนาวิชาชีพครูคณิตศาสตร์ในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ควรดำเนินงาน 2 ขั้นตอน ขั้นแรก จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับวิธีการสอนคณิตศาสตร์แนวใหม่ และนวัตกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่นที่เรียกว่า การศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study) รวมทั้งสร้างความคุ้นเคยระหว่างครูและนักวิจัย ซึ่งจะทำให้การประชุมผ่านเครือข่าย ในขั้นที่ 2 บรรลุผลตามเป้าหมาย

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ในการแก้ปัญหาเรื่องระยะทางและเวลาในการที่จะนิเทศติดตามการทำงานของครูเพื่อการพัฒนาศักยภาพของครูและการจัดการเรียนการสอนของครู ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพครูคณิตศาสตร์ระหว่างประเทศในเขตอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงโดยใช้การประชุมผ่านเครือข่าย (NetMeeting)

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง ที่ผ่านการฝึกอบรมการจัดการเรียนการสอนคณิตศาสตร์แนวใหม่ตามแนวทางพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่น
- 2) เพื่อศึกษารูปแบบการประชุมผ่านเครือข่าย ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้ความสามารของครูคณิตศาสตร์ในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงหลังจากผ่านการพัฒนาวิชาชีพครูแบบ

ญี่ปุ่น

3) เพื่อศึกษาผลสำเร็จ ปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาการเสริมสร้างความสามารถของครูโดยการประชุมผ่านเครือข่าย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1) **เครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพครูคณิตศาสตร์** หมายถึง ระบบการพัฒนาการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างครู นักวิชาการและบุคลากรทางการศึกษาในเขตอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

2) **การพัฒนาวิชาชีพครู** หมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาครูในด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะและเจตคติที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพของครู

3) **การประชุมผ่านเครือข่าย** หมายถึง ระบบประชุมทางไกลออนไลน์ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยสามารถทำการประชุมแบบเห็นภาพ ฟังเสียงของผู้เข้าร่วมประชุมตลอดจนนำเสนอข้อมูล ส่ง-รับข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ในเวลาเดียวกัน โดยใช้การประชุมเป็นกลุ่ม

4) **รูปแบบการพัฒนาเครือข่าย** หมายถึง วิธีการในการพัฒนาความร่วมมือของครูคณิตศาสตร์ในเขตอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง นักวิจัยและบุคลากรทางการศึกษา ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เพื่อการเรียนรู้ในด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์

3. ระเบียบวิธีและขั้นตอนการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาความคิดเห็นของครูในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่ผ่านการฝึกอบรมตามกระบวนการพัฒนาครูแบบญี่ปุ่นเพื่อการจัดการเรียนการสอนคณิตศาสตร์แนวใหม่

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา

เป็นการศึกษาความคิดเห็นของครูที่ผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนคณิตศาสตร์แนวใหม่ด้วยนวัตกรรมการพัฒนาครูแบบญี่ปุ่น

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยนี้ประกอบด้วย 2 กลุ่มคือ 1) ครูจากประเทศไทย จากโรงเรียนในโครงการโรงเรียนในฝันเพาะปัญญา คือ โรงเรียนคู่คำพิทยาสรรพ์และโรงเรียนชุมชนบ้านชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 38 คน 2) ครูจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 5 คน จาก 2 โรงเรียนคือ โรงเรียนมัธยมสมบุญปากแจ้ง และโรงเรียนมัธยมสมบุญเวียงจันทน์

3. ระเบียบวิธีวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามแบบปลายเปิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อถามความคิดเห็นของครูที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

4. ตัวแปรที่ศึกษา

- (1) ความคาดหวังที่จะได้รับประโยชน์จากการเข้ารับการอบรม
- (2) ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้ารับการอบรม
- (3) ความเหมือนและความต่างของแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิด กับแผนการจัดการเรียนรู้แบบเดิมที่ปรากฏในคู่มือครูคณิตศาสตร์
- (4) จุดเด่นและจุดด้อยของแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิด
- (5) ปัญหาและอุปสรรคในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิด
- (6) ความเป็นไปได้ในการนำแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิดไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ในโรงเรียน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลหลังสิ้นสุดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ จากผู้เข้ารับการฝึกอบรมทุกคน ส่วนการ วิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเบื้องต้น ได้แก่ ความถี่และค่าร้อยละ

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการประชุมผ่านเครือข่าย ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้ความสามารถของครูคณิตศาสตร์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงหลังจากผ่านการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่น

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา

เป็นการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างความรู้ความสามารถของครูในการนำความรู้จากการฝึกอบรมมาใช้ในโรงเรียน โดยใช้การประชุมผ่านเครือข่ายร่วมกันระหว่างนักวิจัยและครู

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยนี้ประกอบด้วย 2 กลุ่มคือ 1) ครูจากประเทศไทย จากโรงเรียนในโครงการโรงเรียนในฝันเพาะปัญญา คือ โรงเรียนคูคาพิทยาสรรพ์และโรงเรียนชุมชนบ้านชนบท จังหวัดขอนแก่น จำนวน 5 คน 2) ครูจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 5 คน จาก 2 โรงเรียนคือ โรงเรียนมัธยมสมบุญรณปากแจ้ง และโรงเรียนมัธยมสมบุญรณเวียงจันทน์

3. ระเบียบวิธีวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสังเกตแบบมีส่วนร่วมด้วยการประชุมแบบเครือข่าย มีการบันทึกวีดิทัศน์ ภาพนิ่งและเสียงขณะที่ครูทำกิจกรรม อภิปรายร่วมกัน ตลอดจนการเข้าร่วมสังเกตการณ์สอนของครูไทยโดยครูจาก สปป.ลาว ผ่านระบบเครือข่าย

จากนั้นมีการวิเคราะห์ข้อมูลที่บันทึกได้ออกมาในรูปข้อความ โดยเน้นวิเคราะห์ความรู้ความสามารถของครูคณิตศาสตร์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกภาพและเสียงระหว่างการประชุมผ่านระบบเครือข่าย และวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปเนื้อหาเป็นแผนภูมิแสดงขั้นตอน/กระบวนการ และวงจรการเสริมสร้างความเข้าใจ โดยการประชุมผ่านเครือข่าย ซึ่งตรวจสอบความเหมาะสมโดยใช้มติเอกฉันท์ของครูที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาผลสำเร็จ ปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาการเสริมสร้างความสามารถของครูโดยการประชุมผ่านเครือข่าย

1. ขอบเขตของเนื้อหา

เป็นการศึกษาผลสำเร็จ ปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาการเสริมสร้างความสามารถของครูโดยการประชุมผ่านเครือข่าย จากความคิดเห็นของครูกลุ่มเป้าหมาย

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเดียวกับในขั้นตอนที่ 2

3. ตัวแปรที่ศึกษา

- (1) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครูผู้สอน
- (2) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเรียน
- (3) ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- (4) ประโยชน์และข้อจำกัดของการใช้การประชุมผ่านเครือข่าย

4. ระเบียบวิธีวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากภาพและเสียงของครูที่บันทึกระหว่างการประชุมผ่านเครือข่าย และจากการให้สัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และใช้การสรุปความ และวิเคราะห์เนื้อหา โดยผู้วิจัยเป็นเครื่องมือ

4. ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ผลการวิจัยในระยะที่ 1 ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับนวัตกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่น และทักษะการสอนคณิตศาสตร์แนวใหม่ รวมทั้งสร้างความคุ้นเคยระหว่างนักวิจัยและครูกลุ่มเป้าหมาย และประเมินผลการฝึกอบรมโดยใช้แบบสอบถามได้ข้อสรุป ดังนี้

เป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่งของการดำเนินการอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ เพื่อเป็นการเตรียมบริบท ในการสร้างความคุ้นเคยระหว่างนักวิจัยและครูคณิตศาสตร์

กลุ่มเป้าหมาย ทั้งในประเด็นที่เกี่ยวกับ การแลกเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวทางการศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study) และการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการแบบเปิด (Open Approach) ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว นอกจากครูคณิตศาสตร์ที่เข้าร่วมในโครงการจะได้รับความรู้เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวทางการศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study) และการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการแบบเปิด (Open Approach) แล้วครูคณิตศาสตร์ยังได้เรียนรู้แนวคิดและวัฒนธรรมในการทำงานร่วมกันกับนักวิจัย รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนและแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปได้จากข้อมูลการตอบแบบสอบถามของครูที่เข้าร่วมการอบรม ดังนี้

1) ความคาดหวังที่จะได้รับประโยชน์จากการเข้ารับการอบรม

จากการตอบแบบสอบถามของครูที่เข้าร่วมในการอบรมเชิงปฏิบัติการพบว่า ครูมีความคาดหวังในเรื่องของการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบปลายเปิด การออกแบบและพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ รูปแบบการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้พัฒนาการเรียนการสอนได้จริง การใช้พื้นฐานความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อประเมินการเรียนรู้ ทำให้ในช่วงของการอบรม ครูมีความกระตือรือร้น สนใจ ตั้งใจ ฟังและเข้าร่วมกิจกรรมทุกช่วงของการอบรม

ซึ่งในการอบรมครั้งนี้ครูมีความคาดหวังที่จะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับนักวิจัยและครูผู้เข้าร่วมคนอื่น เพื่อที่จะสามารถนำนวัตกรรมการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดไปใช้ในชั้นเรียนของตนเองได้อย่างเหมาะสม สรุปได้ดังนี้

ประเด็นความคิดเห็น	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. ได้รับความรู้เรื่องการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบปลายเปิด	20	41.8
2. ได้แนวทางการสอนแบบใหม่ที่เน้นการเรียนรู้ของนักเรียนผ่านการแก้ปัญหา	22	51.2
3. ได้แนวทางการประเมินการเรียนรู้แบบใหม่ที่เน้นการเรียนรู้ของนักเรียนผ่านการแก้ปัญหา	3	7

2) ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้ารับการอบรม

ในการอบรมเชิงปฏิบัติการและร่วมกันทำแผนการจัดการเรียนรู้ หลังจากที่ได้ครูเข้าร่วมในการอบรมเชิงปฏิบัติการและได้ทำกิจกรรมต่างๆ แล้วพบว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้ารับการอบรมในด้านการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ ครูมองว่าครูมีความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิด โดยอาศัยการสร้างปัญหาปลายเปิด การตั้งคำถาม

ต้องตั้งคำถามแบบปลายเปิด ซึ่งเดิมครูสร้างแผนการจัดการเรียนรู้คนเดียวแต่หลังจากผ่านการอบรมแล้วในการสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ครูจะต้องสร้างแผนร่วมกันมีการนำแนวคิดของนักเรียนมาใช้ในการวางแผนด้วย แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเดิมการเรียนการสอนจะเป็นการบรรยาย และแสดงตัวอย่างให้นักเรียนดูหลังจากผ่านการอบรมแล้วในการจัดกิจกรรมจะเน้นให้นักเรียนแก้ปัญหาแล้วครูมีหน้าที่ในการสังเกตแนวคิดของนักเรียน และประเด็นเกี่ยวกับการทำกิจกรรมกลุ่ม จะเริ่มจากให้นักเรียนแก้ปัญหาเป็นรายคนจากนั้นค่อยให้รวมกลุ่มกันโดยให้มาแสดงแนวคิดร่วมกันและแลกเปลี่ยนวิธีการแก้ปัญหาร่วมกันโดยที่ไม่ได้เน้นคำตอบผิดหรือถูก สรุปได้ดังนี้

ประเด็นความคิดเห็น	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้	9	20.9
2. แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน	17	39.5
3. การทำกิจกรรมกลุ่ม	17	39.5

3) ความเหมือนและความต่างของแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิด กับแผนการจัดการเรียนรู้แบบเดิมที่ปรากฏในคู่มือครูคณิตศาสตร์

ครูที่เข้าร่วมในการอบรม ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิดว่า มีความเหมือนและความแตกต่างกับแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิด ซึ่งจากตารางแสดงให้เห็นว่าครูที่เข้าอบรมเห็นความแตกต่างของแผนทั้งในเรื่องกระบวนการเขียนแผนและการเน้นกระบวนการคิดของนักเรียน

ประเด็นความคิดเห็น	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. มีความเหมือนของแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิดกับแผนการจัดการเรียนรู้แบบเดิม	4	10.5
2. มีความแตกต่างเกี่ยวกับกระบวนการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้	15	39.5
3. มีความแตกต่างเกี่ยวกับกระบวนการคิดของนักเรียน	14	36.8
4. มีความแตกต่างเกี่ยวกับบทบาทของนักเรียนและครู	12	31.6

* เนื่องจากคำถามนี้ครูแต่ละคนสามารถตอบได้มากกว่า 1 ความคิดเห็น

4) จุดเด่นและจุดด้อยของแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิด

ครูที่เข้าร่วมในการอบรม ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับจุดเด่นและจุดด้อยของแผนการสอนแบบเปิด สรุปได้ดังนี้

ประเด็นความคิดเห็น	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิดหรือกระบวนการคิดของนักเรียน	33	86.8
2. เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ครูเข้าถึงแนวคิดของนักเรียน	16	42.1
3. เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีความละเอียดบูรณาการเนื้อหาเข้ากับกิจกรรม	9	23.7
4. ใช้เวลาในการเขียนแผนมาก	15	39.5
5. มีความยุ่งยากในการออกแบบกิจกรรม	11	28.9
6. ครูต้องทำงานหนักมากขึ้น	6	15.8
7. ครูไม่สามารถสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนได้หมดทุกคน	6	15.8

จากตารางแสดงให้เห็นว่าหลังจากที่ครูได้เข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการ และได้ออกแบบกิจกรรม แล้วครูมองว่าแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิดนี้ เป็นแผนที่ทำให้นักเรียนยอมรับว่าสถานการณ์ปัญหานั้นเป็นปัญหาของตนเอง และเป็นโอกาสที่นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการการทำงานเป็นกลุ่ม การแลกเปลี่ยนแนวคิด การค้นหา การสำรวจ การสืบเสาะ เพื่อจะได้แนวทางในการแก้ปัญหานั้น ซึ่งผลที่ได้ก็คือ นักเรียนมีการคิดขั้นสูงทางคณิตศาสตร์

5) ปัญหาและอุปสรรคในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิด

ครูที่เข้าร่วมในการอบรม ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการเขียนแผนการสอนแบบเปิด สรุปได้ดังนี้

ประเด็นความคิดเห็น	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. ความยุ่งยากในการเขียนรายละเอียดของแผนการสอน	14	36.8
2. ความยุ่งยากในการคิดคำสั่งของกิจกรรม	14	36.8
3. ความยุ่งยากในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน	13	34.2
4. การยึดติดกับวิธีการจัดการเรียนรู้แบบเดิม	3	7.9

จากตารางแสดงให้เห็นว่า หลังจากที่ครูได้เข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการและได้ออกแบบกิจกรรม แล้วครูมองว่าความยุ่งยากในเรื่องของคำสั่งและกิจกรรม คือการออกแบบคำสั่งหรือการคิดคำสั่งในสถานการณ์ปัญหา เพื่อที่จะดึงดูด กระตุ้น ทำท่ายให้นักเรียนได้คิดแก้ปัญหา ซึ่งปัญหาคือครูยังยึดติดกับกรอบแนวคิดแบบเดิมคือการบอกบรรยาย อธิบายและยกตัวอย่าง

6) ความเป็นไปได้ในการนำแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิดไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ในโรงเรียน

ครูที่เข้าร่วมในการอบรม ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการนำแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิดไปใช้ สรุปได้ดังนี้

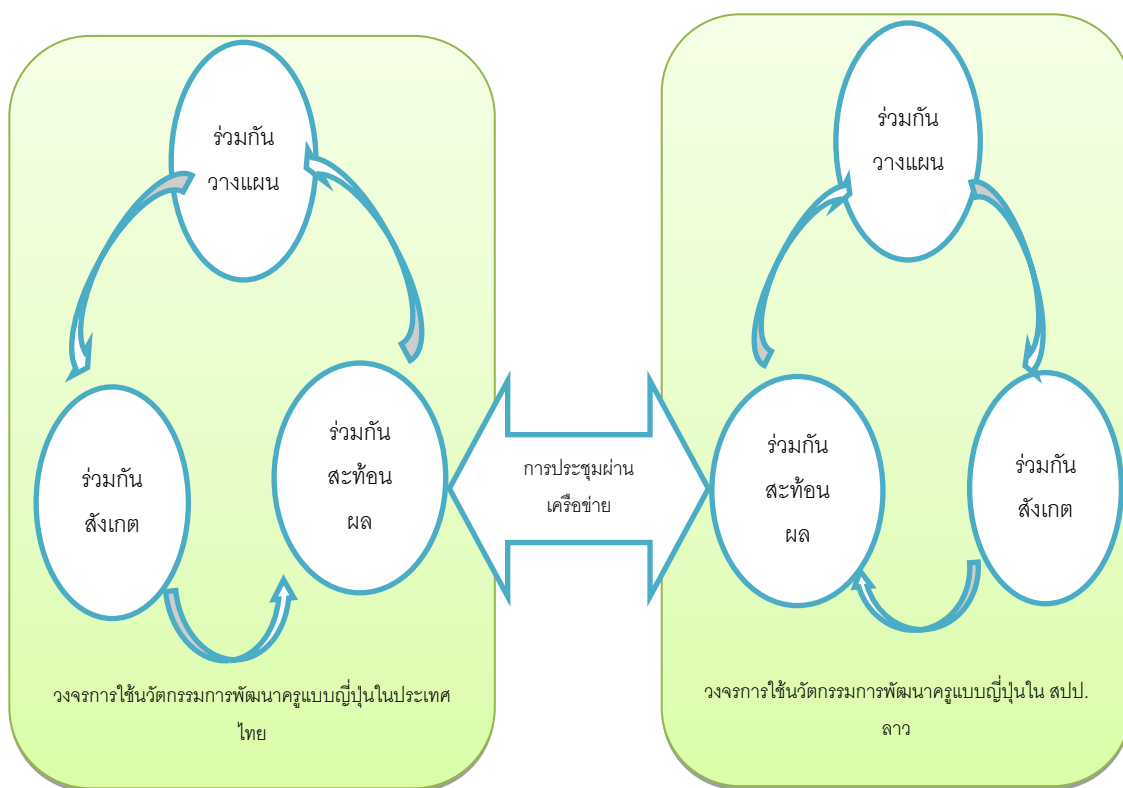
ประเด็นความคิดเห็น	จำนวน(คน)	ร้อยละ
1. มีความเป็นไปได้และมีแนวทางในการนำไปใช้ในชั้นเรียน	27	62.8
2. มีความเป็นไปได้แต่มีข้อกังวลใจในการนำไปใช้ในห้องเรียน	16	37.2

จากตารางแสดงให้เห็นว่า หลังจากที่ครูได้เข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการและได้ออกแบบกิจกรรม แล้วครูส่วนใหญ่มองว่ามีความเป็นไปได้มากในการนำแผนการจัดการเรียนรู้แบบเปิดไปใช้ในโรงเรียนได้ ขึ้นอยู่กับครูเชื่อว่าวิธีการนี้เป็นวิธีที่สามารถส่งเสริมแนวคิดของนักเรียนได้ แต่ก็มีส่วนน้อยที่พูดถึงว่ามีความเป็นไปได้น้อยในการนำไปใช้ ถ้าครูยังมีความยึดติดกับวิธีการสอนแบบเดิม เป็นต้น ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นได้ว่าคนที่บอกว่าเป็นไปได้มากโดยที่ไม่มีความกังวลใจใดๆ ก็ให้เหตุผลในด้านของผู้เรียนว่า วิธีการแบบเปิด

เป็นวิธีการที่ทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้อย่างสนุกสนาน คิดได้อย่างอิสระ มีความคิดหลากหลาย ส่งเสริมกระบวนการคิดของนักเรียน ส่วนเหตุผลของครูผู้สอนเองคือ ครูได้แนวทางในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้แบบนี้และแนวทางการนำไปใช้ และมองว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ที่สอนให้นักเรียนได้คิด และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

ผลการวิจัยในระยะที่ 2 นำวิธีการสอนคณิตศาสตร์แนวใหม่และนวัตกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่นไปใช้ในโรงเรียน โดยเสริมด้วยการประชุมเครือข่ายแบบข้ามประเทศ

2.1 การศึกษารูปแบบการประชุมผ่านเครือข่าย ที่ช่วยเสริมสร้างความรู้ความสามารของครูคณิตศาสตร์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง สามารถแสดงได้ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงรูปแบบการใช้วัตรกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่นที่เสริมด้วยการประชุมผ่านเครือข่าย

จากการใช้วัตรกรรมของครูทั้งสองประเทศนี้ การประชุมผ่านเครือข่ายเพื่อและเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในช่วงการสะท้อนผลมีรูปแบบดังต่อไปนี้

- 1) ติดตั้งโปรแกรม Net meeting กล้อง webcam และไมโครโฟน กับคอมพิวเตอร์

พร้อมทั้งเชื่อมต่อสัญญาณอินเทอร์เน็ต

2) นัดหมายเวลาในการประชุมผ่านเครือข่ายของครูทั้งสองประเทศ

3) ผู้ดำเนินการประชุมเริ่มดำเนินการประชุมซึ่งในที่นี้คือ ผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการ

4) ครูจากสองประเทศดำเนินการสะท้อนผลโดยเริ่มต้นที่ครูจาก สปป.ลาว จากนั้นเป็นครูจากประเทศไทย มีประเด็นคือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครูผู้สอนคณิตศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับนักเรียน ปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและ ประโยชน์ของการใช้การประชุมผ่านเครือข่าย ซึ่งในการสะท้อนผลครูจะใช้ผลงานนักเรียนประกอบการสะท้อนผลโดยใช้กล้อง webcam จับที่ผลงานนักเรียนเพื่อให้ครูอีกทางหนึ่งสามารถเห็นและเข้าใจประเด็นในการสะท้อนผลรวมกัน

5) ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะและแนวทางในการดำเนินงานต่อไป

จากรูปแบบการประชุมผ่านเครือข่ายดังกล่าวประเด็นสำคัญของการประชุมคือเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้วัตรกรรมของครูจากสองประเทศ โดยมีการประชุมผ่านเครือข่ายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการอำนวยความสะดวกให้ครูสามารถทำงานร่วมกันได้ซึ่งการทำงานร่วมกันนี้เป็นหัวใจสำคัญของการใช้วัตรกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่น

2.2 ผลสำเร็จ ปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาการเสริมสร้างความสามารถของครูโดยการประชุมผ่านเครือข่าย พบว่า

การนำเสนอผลการนำวัตรกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่นไปใช้ในโรงเรียนผ่านการประชุมเครือข่ายเป็นการเปิดโอกาสให้ครูในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงได้สังเกตรู้เรียนของกันและกัน ทำให้มองเห็นประเด็นที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนดังต่อไปนี้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครูผู้สอนและนักเรียน ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นดังกล่าวเป็นแนวทางที่สำคัญในการร่วมกันในการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ และนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกันในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการพัฒนาวิชาชีพครูคณิตศาสตร์ ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) ประเด็นที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครูผู้สอนคณิตศาสตร์

- มุมมองจากครูคณิตศาสตร์ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ครูคณิตศาสตร์จากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่เข้าร่วมในการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยผ่านการใช้เทคโนโลยีการประชุมผ่านเครือข่าย ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเอง อันเนื่องมาจากการนำแผนการสอนแบบเปิดไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ว่า “ครูได้ทำมากขึ้น ได้คิดเตรียมการสอนมากขึ้น รวมทั้งครูได้ใช้ความสามารถในการเตรียมการสอน เข้าใจการเรียนรู้ของนักเรียนมากขึ้น

และครูได้ทำกิจกรรมช่วยกัน สังเกตการสอนของกันและกัน”

- มุมมองจากครุคณิตศาสตร์ประเทศไทย

ครุคณิตศาสตร์จากประเทศไทยที่เข้าร่วมในการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยผ่านการใช้เทคโนโลยีการประชุมผ่านเครือข่าย ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเอง อันเนื่องมาจากการนำแผนการสอนแบบเปิดไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ว่า ครูไม่ต้องบอกคำตอบนักเรียน“พัฒนาตนเองทุกวันในด้านความคิดเพื่อให้ทันความคิดของเด็กและเข้าใจปัญหาของเด็กในแต่ละวัน รวมทั้งได้โอกาสในการสะท้อนผลการจัดการเรียนการสอนของตนเอง”

(2) ประเด็นที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของนักเรียน

- มุมมองจากครุคณิตศาสตร์ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ครุคณิตศาสตร์จากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้สะท้อนถึงผลที่เกิดจากการนำแผนการสอนแบบเปิดไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทำให้นักเรียนในชั้นเรียนคณิตศาสตร์เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ “นักเรียนได้คิดมากขึ้นกว่าเดิม มีเหตุมีผลมากขึ้น และให้ความสนใจในการเรียนมากขึ้น รวมทั้งนักเรียนใช้เวลาในการแก้ปัญหาเพิ่มขึ้นกว่าเดิมด้วย นอกจากนี้นักเรียนยังได้ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ก่อนหน้านั้นนักเรียนไม่ได้ถามครู แต่ตอนนี้นักเรียนกล้าถามครูมากขึ้น”

- มุมมองจากครุคณิตศาสตร์ประเทศไทย

ครุคณิตศาสตร์จากประเทศไทยได้สะท้อนถึงผลที่เกิดจากการนำแผนการสอนแบบเปิดไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทำให้นักเรียนในชั้นเรียนคณิตศาสตร์เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ นักเรียนได้มีความเป็นอิสระทางความคิด มีความคิดที่เปิดกว้าง กล้าคิด“กล้าทำกล้าแสดงความคิดของตนเองอย่างหลากหลาย ยอมรับความคิดของกันและกัน นักเรียนได้ดึงเอาความรู้ความสามารถของตนเองออกมาอย่างหลากหลาย”

(3) ประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหา และอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอน

- มุมมองจากครุคณิตศาสตร์ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ได้สะท้อนถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากครุคณิตศาสตร์จากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การนำแผนการสอนแบบเปิดไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คือ “แผนการสอนนี้เป็นแผนการสอนแบบใหม่ ที่ครูไม่คุ้นเคยทำให้ครูยุ่งยากในการนำไปใช้ และไม่แน่ใจว่าแผนการสอนที่สร้างขึ้นนั้นเป็นแบบเปิดจริงหรือไม่ รวมทั้งเวลาในการทำกิจกรรมการแก้ปัญหาที่ค่อนข้างจะใช้เวลามาก ทำให้ครูยุ่งยากในการเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอน นอกจากนี้กิจกรรมการแก้ปัญหาที่นำมาใช้

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นเป็นกิจกรรมที่นักเรียนไม่คุ้นเคยมาก่อน ทำให้ นักเรียนหลายคนเกิดความยุ่งยากในการทำกิจกรรม แต่อย่างไรก็ตามนักเรียนก็ทนและคิด ได้มากขึ้น”

- มุมมองจากครูคณิตศาสตร์ประเทศไทย

ครูคณิตศาสตร์จากประเทศไทย ได้สะท้อนถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากการนำ แผนการสอนแบบเปิดไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คือ “ในบางครั้งครูไม่มั่นใจ ในการประเมินกระบวนการคิดของนักเรียนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการเรียนการสอน แบบเปิด การที่มีคนเข้าไปสังเกตชั้นเรียน ครู ค่อนข้างตื่นเต้น เพราะยังคุ้นเคยกับวัฒนธรรม แบบเดิม ที่ไม่กล้าสอนให้คนอื่นดูเท่าไร การทำกิจกรรม ค่อนข้างใช้เวลานาน ครูไม่ค่อย มั่นใจว่าจะสอนจบตามเนื้อหาหรือไม่ในตอนที่เราเริ่มใช้แผนการสอนในช่วงแรกๆ”

(4) ประโยชน์และข้อจำกัดของการใช้การประชุมผ่านเครือข่าย

- มุมมองจากครูคณิตศาสตร์ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ครูคณิตศาสตร์จากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้สะท้อนถึง ประโยชน์ในการใช้การประชุมผ่านเครือข่าย สรุปได้ดังนี้ “นวัตกรรมใหม่ที่สามารถนำมาใช้ ในการประชุมในลักษณะที่เป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ ซึ่งมีประโยชน์อยู่สามด้านประกอบด้วย ประหยัดเวลา คือ ในวันเดียวผู้เชี่ยวชาญสามารถที่จะให้ข้อเสนอแนะได้กับทุกโรงเรียน ใช้ วิทยากรจำนวนน้อย คือ ในการประชุมแต่ละครั้งในเวลาเดียวกันสามารถสื่อสารได้กับทุก คนทุกโรงเรียนที่ต่างสถานที่กันโดยวิทยากรคนเดียว ประหยัดค่าใช้จ่าย คือ ครูแต่ละ โรงเรียนไม่จำเป็นต้องเดินทางมาพบผู้เชี่ยวชาญที่เมืองไทยแต่ใช้การประชุมผ่าน เครือข่ายได้เลย” และข้อจำกัดคือ “เวลาในการประชุมผ่านเครือข่ายมีจำกัดทำให้การให้ ข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญกับครูแต่ละโรงเรียนน้อย ครูก็ไม่สามารถถามรายละเอียดอะไร ได้มากนัก”

- มุมมองจากครูคณิตศาสตร์ประเทศไทย

ครูคณิตศาสตร์จากประเทศไทย ได้สะท้อนถึงประโยชน์ในการใช้การประชุมผ่าน เครือข่าย สรุปได้ดังนี้ “ไม่ต้องเดินทางไกลก็สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูจากประเทศ ลาวได้ รวมทั้งได้รับข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อปรับปรุงชั้นเรียน ได้รู้จักการใช้ นวัตกรรมนี้ของครูลาวซึ่งมีปัญหาในชั้นเรียนที่ใกล้เคียงกัน ทำให้เข้าใจกันและกัน คิดว่า การประชุมผ่านเนตรวดเร็วดีจริงๆ”

จุดเด่นของการนำนวัตกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูของประเทศญี่ปุ่นไปใช้จริงในชั้น เรียนให้มีประสิทธิภาพนั้นครูที่อยู่ในทีมการศึกษาชั้นเรียนจะต้องทำงานร่วมกันเริ่มตั้งแต่ การวางแผนการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน การนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้จริงและครูในทีม การศึกษาชั้นเรียนคนอื่นเข้าสังเกตชั้นเรียนและร่วมกันสะท้อนผลหลังจากที่นำแผนไปใช้

จริงเพื่อจะนำข้อมูลและแนวคิดของนักเรียนมาวางแผนการจัดการเรียนรู้ต่อไปซึ่งข้อจำกัดในเชิงกายภาพที่ครูทั้งสองประเทศอยู่คนละสถานที่ดังนั้น การใช้การประชุมผ่านเครือข่ายจึงได้เข้ามามีบทบาทในการลดช่องว่างเรื่องระยะทางของครูทั้งสองประเทศและสามารถให้ครูสามารถทำงานร่วมกันได้ตลอด และประหยัดเวลาเพราะว่าการที่ครูจากทั้งสองประเทศเดินทางมาพบกันเพื่อจะวางแผนการจัดการเรียนรู้ เข้าสังเกตชั้นเรียนและสะท้อนผลนั้นจะต้องเสียเวลาอย่างมากกับการเดินทาง ประหยัดงบประมาณ และยังช่วยในการสร้างเครือข่ายพัฒนาวิชาชีพครูในระยะยาวคือครูสามารถความร่วมมือกันในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวคิด ปัญหา แนวทางในการแก้ปัญหาผ่านการประชุมเครือข่ายได้ตลอดเวลา

จากการที่ครูคณิตศาสตร์ที่เข้าร่วมในการวิจัย ทั้งจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศไทยได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกันของครูคณิตศาสตร์ในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง โดยผ่านการใช้เทคโนโลยีการประชุมผ่านเครือข่ายที่ช่วยลดปัญหาความต่างทางด้านระยะทางในการเรียนรู้ระหว่างครูทั้ง 2 ประเทศ ทำให้ครูคณิตศาสตร์จากทั้งสองประเทศได้เรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการนำแผนการสอนแบบเปิดไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การที่ครูคณิตศาสตร์จากทั้งสองประเทศเกิดความคุ้นเคยกับผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ทำให้ครูสามารถถ่ายทอดและบอกเล่าถึงประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ ในชั้นเรียนจริงนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างแท้จริง

5. ข้อเสนอแนะ

การใช้โปรแกรมการประชุมผ่านเครือข่าย จะมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อผู้ใช้เกิดความต้องการที่จะใช้ ซึ่งสาเหตุในการใช้คือ การแลกเปลี่ยนแนวคิด ข้อกังวล และเมื่อพบปัญหาที่เกิดจากการนำนวัตกรรมไปใช้แล้วต้องการแนวทางการแก้ปัญหากับครูคนอื่นที่ใช้นวัตกรรมเดียวกัน และมีความคุ้นเคยต่อกันทั้งสองฝ่าย ความคุ้นเคยกันระหว่างทั้งสองฝ่ายจะทำให้สามารถที่จะแลกเปลี่ยนแนวคิดร่วมกันได้ ในการสร้างความคุ้นเคยกันนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยบริบทที่ทำให้ทั้งผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมในการทำวิจัยได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวคิดและประสบการณ์ร่วมกัน ดังนั้น เพื่อให้วัตกรรมการพัฒนาวิชาชีพครูแบบญี่ปุ่นสามารถนำไปใช้กับกลุ่มครูในแต่ละโรงเรียนที่อยู่ห่างกันและทำให้ครูมีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ การขยายผลการใช้นวัตกรรมดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีระบบนิเวศติดตามเพื่อให้กลุ่มครูได้สะท้อนแง่มุมในการพัฒนางานของตนเองกับผู้เชี่ยวชาญและโรงเรียนที่ใช้นวัตกรรมร่วมกัน ดังนั้นการศึกษา

รูปแบบในการนิเทศติดตามโดยใช้การประชุมผ่านเครือข่ายจึงเป็นแง่มุมที่น่าสนใจในการ
ทำการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2547). รายงานสรุปโครงการแลกเปลี่ยน
บุคลากรกับประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง 2547. เอกสารรายงาน
_____ (2548). สรุปผลโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับครูคณิตศาสตร์สาธารณสุข
ประชาธิปไตยประชาชนลาว ระยะที่ 3 (Hoshino Project Phase III).
เอกสารรายงาน
- นฤมล อินทร์ประสิทธิ์ (2552). การศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study): นวัตกรรมเพื่อพัฒนา
ครูและนักเรียน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการ
สอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วรกิต วัธเข้าหาลม และ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์. (2548). การพัฒนาเครือข่ายการพัฒนา
วิชาชีพครูคณิตศาสตร์ (Teacher Networking) ระหว่างประเทศในเขตอนุภูมิภาค
กลุ่มน้ำโขงโดยใช้การประชุมผ่านเครือข่าย (NetMeeting). เอกสารรายงาน
มูลนิธิพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระหว่างประเทศ (2548). โครงการวิจัย “Impact Study” ของ
ประเทศ GMS. เอกสารรายงาน
- ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ (2548). รายงานเบื้องต้นของโครงการบทบาทใหม่ของญี่ปุ่นในการ
พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง. เอกสารรายงาน
- Inprasitha, M. (2004). KJU Journal of Mathematics Education. Volum1, Number1
_____. (2010). One Feature of Adaptive Lesson Study in Thailand –Designing
Learning Unit-. In CheongSoo Cho et al.(Eds.). Proceedings of the 45th
National Meeting of Math.Ed., pp.193-206.
- Starkey, P. (1992). Networking for Sustainable Agriculture: Lessons from Animal
Traction Development. Retrieved July 7, 2010, from
<http://www.animaltraction.com/StarkeyPapers/Starkey-IIED-Gatekeeper-96.pdf>

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้คณิตศาสตร์ด้วยวิธีการแบบเปิด¹

The Development of Mathematical Learning Processes with Open Approach

เอื้อจิตร พัฒนจักร² นฤมล อินทร์ประสิทธิ์³

บทคัดย่อ

การแก้ปัญหา เป็นการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่มีวิธีการและมีความซับซ้อน (NCTM, 2001) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ดีจะประกอบด้วยหลาย ๆ กระบวนการ เช่น การแก้ปัญหา การพิสูจน์ และให้เหตุผล การสื่อสาร การนำเสนอหรือการแสดงแทน กิจกรรมกลุ่ม วัฒนธรรมในชั้นเรียน เป็นต้น การเรียนรู้ที่มีคุณภาพคือ การได้กระทำด้วยตนเอง และควรต้องมีการสะท้อนผล เพื่อยืนยันสิ่งที่ได้เรียนรู้ (Dewey, 1933) กระบวนการเรียนรู้คณิตศาสตร์ มีขั้นตอนในการแก้ปัญหาในโลกจริงที่เชื่อมโยงกับโลกคณิตศาสตร์ วิธีการแบบเปิดเป็นวิธีการสอนและวิธีการเรียนที่ถูกพัฒนามาจาก Open-ended Approach ของ Nohda (1970) ประเทศญี่ปุ่น กรอบงานวิจัยคือครูสร้างงานทางคณิตศาสตร์ (mathematical task) นำเสนอในชั้นเรียนเป็นขั้นแรกแล้วเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเปลี่ยนงานทางคณิตศาสตร์ ให้เป็นปัญหาของตนเอง ขั้นที่สองผู้เรียนดำเนินการแก้ปัญหาโดยใช้ความรู้ที่ผู้แก้ปัญหามีอยู่ และได้เรียนรู้จากการแก้ปัญหาด้วยตนเองหรือจากกลุ่ม ขั้นที่สามมีการนำเสนอผลงาน อภิปรายในประเด็นที่สำคัญ แนวคิดต่างๆ ความเหมือน ความแตกต่าง เปรียบเทียบ เป็นต้น และขั้นสุดท้ายเชื่อมโยงแนวคิดที่ได้ ดังนั้นวิธีการแบบเปิดผู้แก้ปัญหาได้สร้างหรือค้นหาวิธีการแก้ปัญหาได้หลากหลายตามศักยภาพ หรือได้คำตอบต่าง ๆ กัน และสร้างปัญหาใหม่ได้

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ทั่วไปคือ เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้คณิตศาสตร์ด้วยวิธีการแบบเปิด วัตถุประสงค์เฉพาะ 1) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้คณิตศาสตร์ สาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา ระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยใช้วิธีการแบบเปิด 3) เพื่อศึกษาแนวคิดทางคณิตศาสตร์ ของ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ซึ่งได้รับทุนโครงการวิจัยอุดหนุนทั่วไป ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น

² รองศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น Center for Research in Mathematics Education (CRME) Khon Kaen University/หัวหน้าโครงการวิจัย

³ อาจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น Center for Research in Mathematics Education (CRME) Khon Kaen University / นักวิจัย

นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาคณิตศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น กลุ่มเป้าหมาย คือ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ ชั้นปีที่ 1 จำนวน 5 กลุ่มๆ ละ 6 คน และทำกิจกรรมการแก้ปัญหาในเวลาหนึ่งภาคเรียน จำนวน 9 กิจกรรม แบ่งเป็นสามช่วง คือกิจกรรมที่ 1-3 เป็นกิจกรรมสำรวจความรู้เกี่ยวกับคณิตศาสตร์พื้นฐานระดับก่อนอุดมศึกษา เช่น คณิตศาสตร์คืออะไร ความรู้ทางเรขาคณิต โมเดลการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ กิจกรรมที่ 4-6 เป็นกิจกรรมสำรวจความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคณิตศาสตร์พื้นฐานที่นำมาใช้แก้โจทย์ปัญหา เช่น ความรู้เรื่องจำนวนและการดำเนินการ เรขาคณิต สถิติ กิจกรรมที่ 7-9 เป็นกิจกรรมสำรวจความรู้เกี่ยวกับคณิตศาสตร์ที่บูรณาการและนำมาใช้แก้โจทย์ปัญหาที่ซับซ้อน**ผลการวิจัยพบว่า** 1) กระบวนการรู้ของนักศึกษาตามวิธีการแบบเปิด 4 ขั้นตอน นักศึกษามีการอ่าน วิเคราะห์ ดีความ ทำความเข้าใจ ระบุตำแหน่งของปัญหาแล้วทำการแก้ปัญหาโดยใช้ความรู้ วิธีการที่มีอยู่มาแก้ปัญหา ตรวจสอบวิธีการและคำตอบ จากนั้นมีการนำเสนอและอภิปราย ชักถาม การตั้งข้อสังเกต การยืนยัน การตรวจสอบ เปรียบเทียบ แนวคิด และสุดท้ายผู้สอนช่วยยืนยัน (Confirm) แนวคิดที่นักศึกษาช่วยกันสรุปและเชื่อมโยงแนวคิดของแต่ละกลุ่ม 2) นักศึกษามีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและมุมมองในการเรียนรู้ จากสามช่วงกิจกรรมมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการอ่าน วิเคราะห์ สำรวจ การนำไปใช้ และการตรวจสอบ 3) นักศึกษามีความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาโดยพิจารณา จำนวนแนวคิดที่ได้ในการแก้ปัญหาแสดงแนวโน้มในปริมาณที่เพิ่มขึ้น มีแนวทางในการหาคำตอบที่หลากหลาย

1.บทนำ

กระบวนการแก้ปัญหาในคณิตศาสตร์ระดับโรงเรียน (231 111 Processes of Problem Solving in School Mathematics) เป็นวิชาที่เน้นกระบวนการพื้นฐานการเรียนรู้ วิชาคณิตศาสตร์ทุกระดับในโรงเรียน และช่วยฝึกคนให้มีระบบในการคิด การให้เหตุผล การตรวจสอบ การนำเสนอแนวคิดและการสื่อสาร (NCTM, 2000: p.52) ข้อสงสัยเกี่ยวกับ “การแก้ปัญหา” ได้รับความสนใจจากครูผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ด้วยเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ที่ปรากฏอยู่ในทุกระดับชั้น ดังนั้น “การแก้ปัญหา” จึงทำให้สถานศึกษาจัดแยกเป็นอีกเนื้อหา เพราะคิดว่า “การประยุกต์ใช้ความรู้ทางคณิตศาสตร์” เช่น โจทย์ปัญหาที่มีลักษณะอยู่ในรูปข้อความหรือประโยคภาษา เพียงเปลี่ยนเป็นประโยคสัญลักษณ์แล้วแก้ปัญหาคือจำแนกสิ่งที่โจทย์กำหนดให้และสิ่งที่ต้องหาคำตอบ ดำเนินการแก้ปัญหาและเขียนแสดงวิธีทำ เหมือนรูปแบบที่ครูสอนก็ถูกต้อง ครูบางคนรวมถึงนักศึกษาฝึกหัดครุคณิตศาสตร์มองว่าหลักสูตรยุคปฏิรูปไม่มีอะไรแปลกใหม่ แคมีศัพท์ใหม่ๆเพิ่มมา เช่น การสื่อสาร การนำเสนอ การเชื่อมโยง ฯลฯ การขยายความให้เกิดความเข้าใจมีความชัดเจนน้อยมาก ความคลุมเครือ

ของแนวคิดเกี่ยวกับ “การแก้ปัญหา” ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ ในระดับการศึกษาต่าง ๆ

สติกลอร์และฮีบเบิร์ต (Stigler & Hiebert, 1999) ได้ชี้ให้เห็นว่าการสอนเป็นวัฒนธรรม วัฒนธรรมในชั้นเรียนของแต่ละประเทศมีจุดเน้นที่ต่างกัน เช่น ชั้นเรียนของสหรัฐอเมริกาเป็นชั้นเรียนที่เน้นการพัฒนาตามวิธีการที่ครูคิดว่าดีแล้วขณะที่ชั้นเรียนของญี่ปุ่นและเยอรมนีเป็นชั้นเรียนที่เน้นการพัฒนาตามศักยภาพของผู้เรียน ข้อแตกต่างจากชั้นเรียนญี่ปุ่น เยอรมนี และมองว่าชั้นเรียนของสหรัฐอเมริกามีประเด็นต้องปรับปรุง ความยากกว่านั้นคือจะเปลี่ยนแปลงจุดเน้นและวัฒนธรรมนี้ได้อย่างไร เพราะการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในชั้นเรียนไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่ายๆ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทนี้มากที่สุดคือครู ดังนั้น การเปลี่ยนวัฒนธรรมต้องอาศัยการพัฒนาโดยครูในเชิงวิชาชีพ นักการศึกษาของญี่ปุ่นมองการพัฒนาในแง่ที่ว่า 1) ต้องทำแบบค่อยเป็นค่อยไป 2) ต้องทำอย่างต่อเนื่อง และ 3) ต้องเน้นเรื่องการเปลี่ยนแปลงชั้นเรียนเป็นสำคัญ องค์ประกอบทั้งสามนี้เป็นหัวใจของวิธีการพัฒนาวิชาชีพครูในญี่ปุ่นที่เรียกว่า การศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study) และนำไปใช้กว่า 140 ปีแล้ว (Isoda, et. al., 2005)

ความหมายของ “การแก้ปัญหา” (Problem solving) ตามหลักสูตรคณิตศาสตร์ยุคปฏิรูป จัดเป็นกระบวนการ (Process) หรือเครื่องมือ (Tool) สำหรับเรียนรู้ความรู้คณิตศาสตร์ (Learning mathematics) ผู้เรียนใช้แนวคิดหรือวิธีการทางคณิตศาสตร์ไปค้นหาคำตอบและนำเสนอคำอธิบาย รายละเอียดวิธีการที่นำไปใช้แก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน เป็นระบบ ในกระบวนการแก้ปัญหา ได้มีการกล่าวถึงส่วนที่สำคัญๆ ได้แก่ “โจทย์ปัญหาทางคณิตศาสตร์และกระบวนการคิดแก้ปัญหา” มองแต่ละส่วนว่ามีความสำคัญและเกี่ยวข้องกัน ส่วนแรกเป็น “โจทย์ปัญหาทางคณิตศาสตร์” มี 2 ลักษณะคือ 1) โจทย์ที่มีวิธีการหาคำตอบที่ไม่ซับซ้อน และ 2) โจทย์ที่มีวิธีการหาคำตอบที่ซับซ้อนหรือมีคำตอบมากกว่าหนึ่งคำตอบหรือมีหลากหลายวิธีในการได้มาซึ่งคำตอบ และดำเนินการตามลักษณะของโจทย์ที่กำหนดให้ 2) กระบวนการคิดแก้ปัญหา มีรูปแบบที่ผู้แก้ปัญหานำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพได้หลากหลาย (Schoenfeld, 1985) ถ้าพิจารณารูปแบบของการแก้ปัญหาให้มีความหลากหลายแตกต่างกันไปหรือมีความซับซ้อน โดยนำเอามุมมองอื่นๆ มาประกอบการแก้ปัญหา เช่น มุมมองด้านวัฒนธรรมในชั้นเรียนคณิตศาสตร์ (Nickson, 1992; Cobb, et. al., 1996) กระบวนการกลุ่ม โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความหมาย (Voigt, 1996) คณิตศาสตร์ในมุมมองใหม่ (Dossey, 1992) เป็นต้น จะทำให้การแก้ปัญหาเปลี่ยนไปได้

วิธีการที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาคือ 4 ขั้นตอนของโพลยา (Polya, 1957) ได้แก่ เข้าใจปัญหา วางแผนแก้ปัญหา ดำเนินการแก้ปัญหตามแผนและตรวจสอบ แต่ในเชิงการวิจัย การแก้ปัญหามีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการคิดทางคณิตศาสตร์ที่อาจ

ไม่ยากที่จะมองเห็นพฤติกรรมการแก้ปัญหาได้ชัดเจน เช่น มีบางช่วงในขณะที่กำลังแก้ปัญหาผู้แก้ปัญหาเจ็บบ หรือแสดงท่าทาง หรือมีการอ่านโจทย์ซ้ำหลายครั้ง หรือวิเคราะห์ หรือตีความที่มีความเป็นไปได้ของปัญหา เป็นต้นในแง่มุมอื่นๆ (Schoenfeld, 1985)

มีแนวคิดเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหาอีกรูปแบบหนึ่งในชุมชนนักคณิตศาสตร์ศึกษา ที่คณะผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแนวคิดเรื่อง ปัญหาปลายเปิด (Open-ended Problems) ที่พัฒนาโดยศาสตราจารย์โนดะ (Nohda, 1987, 1991, 1994, 1995a, 1996b, 1997, 1998, 2000) แห่งมหาวิทยาลัยทสึคุบะ ประเทศญี่ปุ่น ปัญหาปลายเปิดที่กล่าวถึงนี้มีความหมายกว้างกว่าโจทย์ ปัญหาที่พบในแบบฝึกหัดคณิตศาสตร์ที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป (Inprasitha, 1997) ที่มีลักษณะปิด มีความเด่นด้านเดียวคือฝึกทักษะการคำนวณซ้ำ ๆ เพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้องคำตอบเดียว ขณะที่ปัญหาปลายเปิด (Open-ended Problems) มีลักษณะปัญหาหรือสถานการณ์ปัญหา ที่มีทั้งคำตอบได้หลากหลาย หรือมีกระบวนการแก้ปัญหาที่หลากหลาย และสามารถพัฒนาไปเป็นปัญหาอื่นได้ ลักษณะเด่นนี้ทำให้ผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันในชั้นเรียน สามารถเข้าร่วมแก้ปัญหาได้ตามความถนัดและความสนใจของตนเอง หรือกล่าวได้ว่า เปิดโอกาสให้ผู้เรียนจำนวนมาก เข้าร่วมแก้ปัญหาได้อย่างเต็มศักยภาพเพราะผู้เรียนสามารถสร้างเป็นปัญหาของตนเองได้จาก สถานการณ์ปัญหาปลายเปิดที่กำหนดให้ และเปิดโอกาสให้ได้มีประสบการณ์ที่ยาวนานในการแก้ปัญหาแต่ละครั้งด้วย (Inprasitha, 1997) และยังเพิ่มความเชื่อมั่นของผู้เรียนว่าทุกคนสามารถเรียนคณิตศาสตร์ได้ และความเชื่อมั่นนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ ที่ช่วยส่งเสริมการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนได้ชัดเจน (Schoenfeld, 1985; 1992)

จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนโดยใช้สถานการณ์ปัญหาปลายเปิด คือการใช้กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ และเน้นการแก้ปัญหาในรูปแบบการคิดทางคณิตศาสตร์ ด้วยตัวของผู้เรียนไปพร้อมๆกันในระหว่างการแก้ปัญหา การพัฒนาการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ จะได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ เพราะการคิดทางคณิตศาสตร์ช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์ด้วยความเข้าใจจากตัวผู้เรียนเอง (Mason, 1982; Resnick, et. al., 1987) ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้สถานการณ์ปัญหาปลายเปิด จึงเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแต่ละคนมีอิสระในการทำกิจกรรม ใช้การคิด เพื่อสร้างความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาของตนเอง อาศัยความสามารถ ความสนใจ และอารมณ์เป็นปัจจัยส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองในด้านคุณลักษณะของความเป็นมนุษย์ การเกิดแนวคิดทางคณิตศาสตร์ที่หลากหลาย การตั้งสมมติฐานว่าในระหว่างการทำกิจกรรม ช่วยเปิดพื้นที่ให้กับผู้เรียนที่มีความสามารถสูงกว่า เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางคณิตศาสตร์ได้มากขึ้น ส่วนผู้เรียนที่มีความสามารถต่ำวกก็จะยังคงสนุกกับกิจกรรมทางคณิตศาสตร์ตามความสามารถ ประสบการณ์ ความสนใจ และอารมณ์ของตนเองได้เช่นเดียวกัน

(Nodha, 2000; Inprasitha, 2004)

ดังนั้นการที่ผู้เรียนได้แสดงออกถึงความสามารถในกระบวนการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของตนเองแล้ว ทำให้ผู้เรียนมีการพัฒนาการคิดแบบคณิตศาสตร์เพิ่มมากขึ้น และจัดระบบการคิด การให้เหตุผล การตรวจสอบ เป็นระบบของกระบวนการเรียนรู้ของแต่ละคน ในขณะที่เดียวกันยังสนับสนุนกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ของผู้เรียนแต่ละคนในการเรียนรู้จากการแก้ปัญหา ซึ่งถือเป็นแนวคิดสำคัญตามนิยาม “Open Approach” และถูกพัฒนาโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ ในฐานะที่เป็น “วิธีการสอนวิธีหนึ่ง ที่ผู้เรียนสามารถทำกิจกรรม โดยอาศัยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางคณิตศาสตร์และพฤติกรรมของผู้เรียน” กล่าวคือ

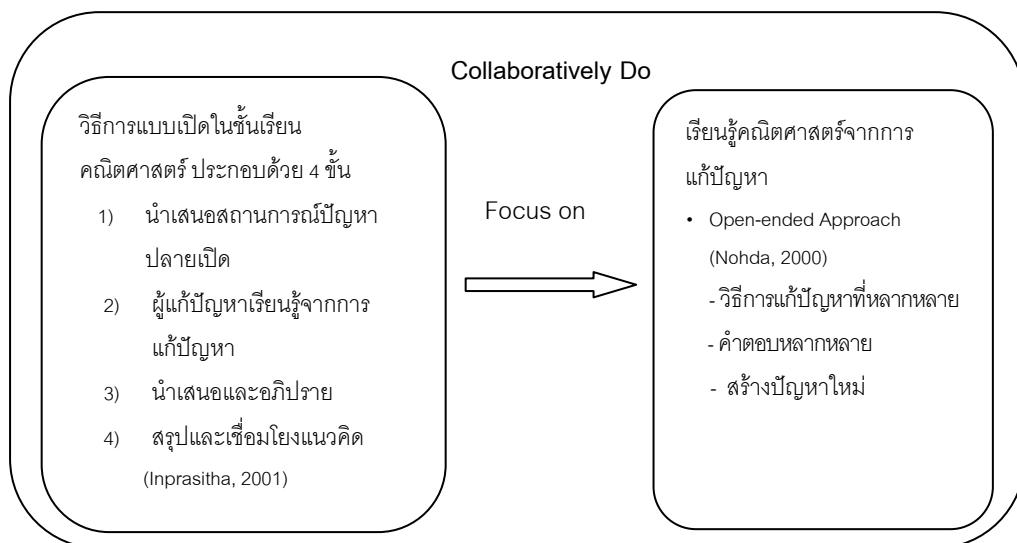
- 1) เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้รับการพัฒนาด้วยแนวทางแบบเปิด เช่น ผู้เรียนแต่ละคนต่างมีอิสระในการคิดแก้ปัญหาตามศักยภาพที่มีอยู่
- 2) ปัญหาหนึ่งๆที่ถูกใช้ในแนวทางแบบเปิด และมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางคณิตศาสตร์ เช่น การตั้งสมมุติฐานในการแก้ปัญหา แล้วร่วมมือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนเปิดกว้างโลกทัศน์การแก้ปัญหา เป็นการพัฒนาสติปัญญาไปข้างหน้าได้
- 3) แนวทางแบบเปิดจะต้องผสมกลมกลืนกับปฏิสัมพันธ์ของกิจกรรมระหว่าง 1) กับ 2)

ปัญหาปลายเปิดที่ดี คือ ปัญหาที่สามารถดึงเอากระบวนการคิดทางคณิตศาสตร์ออกมาจากผู้เรียนและนำไปสู่การค้นพบ สูตร กฎ และหลักการทางคณิตศาสตร์ด้วยตนเอง นับเป็นการขยายความ “ความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง” ของผู้เรียนที่เป็นรูปธรรมที่สุด จุดเน้นที่สำคัญของปัญหาปลายเปิด คือ ไม่ได้เน้นการได้มาเพียงคำตอบ แต่เน้นไปที่การค้นหาวิธีการคิดที่แตกต่างกันที่นำไปสู่คำตอบ (ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์, 2546) การใช้กระบวนการกลุ่มเข้ามาช่วยในการแก้ปัญหาจะช่วยให้สมาชิกของกลุ่มได้ช่วยคิดช่วยทำ หรือนำเสนอแง่มุมที่เห็นต่าง และถ้ามีเพิ่มการอภิปรายที่มีแง่มุม หรือมีองค์ประกอบต่างๆที่กว้างขวาง จะนำไปสู่ข้อสรุปที่ครอบคลุม (Cobb, et. al., 1996) ช่วยให้การเรียนรู้เป็นระบบสำหรับผู้เรียน (Tall, 2007)

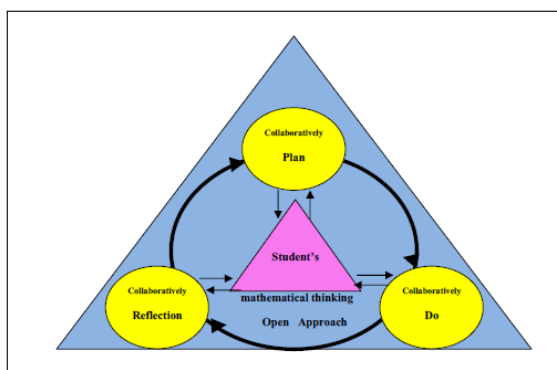
จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้คณิตศาสตร์ด้วย วิธีการแบบเปิด” จึงเป็นงานวิจัยที่มีความสำคัญและมีความจำเป็น ผลการวิจัยจะช่วยพัฒนาวิธีการเรียนรู้ของนักศึกษาสาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา โดยใช้แนวคิดของการสอนด้วยวิธีการแบบเปิดใน 3 แง่มุมคือ 1) กิจกรรมของนักศึกษาเปิด 2) กิจกรรมคณิตศาสตร์เปิด 3) ทั้งกิจกรรมของนักศึกษาและกิจกรรมทางคณิตศาสตร์เปิด ซึ่งรูปแบบนี้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ การสื่อสารในกลุ่ม การ

นำเสนอและอภิปรายที่ทำให้เกิดข้อสรุปและใช้การเชื่อมโยงเพื่อนำไปสู่ความรู้และความเข้าใจทางคณิตศาสตร์

2 กรอบเชิงทฤษฎี (THEORETICAL FRAMEWORK) กรอบที่ใช้ในการศึกษานี้ มี 2 กรอบเพื่อเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ภาพที่ 1: กรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล

ภาพที่ 2: กรอบสำหรับจัดการชั้นเรียนเพื่อเก็บข้อมูล
(Lesson Study and Open Approach)

3. ระเบียบวิธีการวิจัย (Methodology)

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่ประกอบด้วยวิธีการเชิงชาติพันธุ์วรรณาและเป็นการฝึกศึกษา เก็บข้อมูลในช่วงการทดลอง (Teaching Experiment) การพัฒนากิจกรรม (task development) ยึดตามกรอบการแก้ปัญหาของ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ (2546) ตามภาพที่ 2 และวิเคราะห์ข้อมูลตามภาพที่ 1 ซึ่งปรับมาจากกรอบเชิงทฤษฎีของ Nohda (2000) โดย ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ (2546)

3.1 ข้อมูลพื้นฐาน หลักสูตรสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาคณิตศาสตร์ ศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีการศึกษา 2547 เริ่มใช้หลักสูตร 5 ปี เป็นปีแรก โครงสร้างหลักสูตรนี้ มุ่งสร้างหรือผลิตบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาแล้วสามารถเป็นครูสอนวิชาคณิตศาสตร์ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องด้านการศึกษาทั้งในหน่วยงานของรัฐ เอกชน หรือประกอบอาชีพอิสระ รายวิชาในหลักสูตรใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา ปีพุทธศักราช 2542 เช่น การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีรายวิชาด้านกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่วิชากระบวนการแก้ปัญหาในระดับโรงเรียน กระบวนการพิสูจน์และให้เหตุผลในระดับโรงเรียน กระบวนการสื่อสารในระดับโรงเรียน กระบวนการนำเสนอในระดับโรงเรียน กระบวนการเชื่อมโยงในระดับโรงเรียน วิธีการเรียนและวิธีการสอน รายวิชาเหล่านี้ได้ใช้วัตรกรรมการศึกษาชั้นเรียน (lesson study) กับวิธีการแบบเปิด (open approach) เป็นเครื่องมือเพื่อปรับและเปลี่ยนคุณลักษณะและบุคลิกภาพของนักศึกษาในด้านการคิด การวิเคราะห์ การให้เหตุผล การสำรวจและการตรวจสอบ การวางแผน ปฏิบัติตามแผน

รายวิชากระบวนการแก้ปัญหา (Problem Solving Processes in School Mathematics) เป็นวิชาบังคับให้นักศึกษาสาขาคณิตศาสตร์ศึกษาชั้นปีที่ 1 เรียนในเทอมแรก ตลอดภาคเรียนในวิชานักศึกษาและอาจารย์ผู้สอนใช้วัตรกรรมการศึกษาชั้นเรียน (lesson study) กับวิธีการแบบเปิด (open approach) เป็นเครื่องมือเพื่อปรับและเปลี่ยนคุณลักษณะและบุคลิกภาพของนักศึกษาในด้านการคิด การวิเคราะห์ การให้เหตุผล การสำรวจและการตรวจสอบ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การนำเสนอ และการสะท้อนผลการเรียนรู้ของตนเองและกลุ่ม

3.2 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา ไม่เคยเรียนวิชากระบวนการแก้ปัญหา (Problem Solving) และไม่มีความรู้ความเข้าใจในวิธีสอนและวิธีเรียนรู้ด้วยวิธีการการแก้ปัญหา ทุกปัญหาที่ใช้ในการเรียนในภาคเรียนนี้ไม่เคยพบ หรือรู้จักมาก่อน การศึกษานี้ได้ทำการแบ่งกลุ่มนักศึกษาออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มละ 6 คน (แต่ละกลุ่มประกอบด้วยนักศึกษาชาย 1 คน และนักศึกษาหญิง 5 คน) ในแต่ละกลุ่มจะแบ่งผู้เรียนออกเป็น 2 กลุ่มย่อยคือกลุ่มผู้แก้ปัญหา และกลุ่มผู้สังเกต

จำนวนเท่าๆกัน เลือกตามสมัครใจแต่ละกลุ่มย่อยมีบทบาทคือ 2.1 กลุ่มผู้แก้ปัญหา และกลุ่มผู้สังเกต จำนวนเท่าๆกัน เลือกตามสมัครใจแต่ละกลุ่มย่อยมีบทบาทคือ 2.1 กลุ่มผู้แก้ปัญหา มีเป้าหมายเพื่อฝึกให้นักศึกษาได้ลงมือแก้ปัญหาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีคิดกับเพื่อนในกลุ่มรวมทั้งอภิปรายถกเถียงกันเพื่อหาข้อสรุปของวิธีคิด หรือวิธีการแก้ปัญหาและบันทึกข้อสรุปวิธีการจากกลุ่มเพื่อใช้ในการนำเสนอผลงานในท้ายคาบเรียน และ 2.2 กลุ่มผู้สังเกตมีเป้าหมายเพื่อฝึกให้นักศึกษาได้หัดสังเกตวิธีการคิด หรือวิธีการแก้ปัญหาของผู้แก้ปัญหาในกลุ่มโดยการบันทึก วิธีการสื่อสารในระหว่างการแก้ปัญหา เช่น คำพูด ข้อโต้แย้ง ข้อเขียน ภาพวาด ท่าทาง ตัวอย่าง คำอธิบาย ฯลฯ เพื่อใช้ในการนำเสนอผลงานในท้ายคาบเรียน

3.3 กลุ่มเป้าหมาย คือ นักศึกษาสาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา ชั้นปีที่1 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ลงทะเบียนเรียน วิชากระบวนการแก้ปัญหาในคณิตศาสตร์ระดับโรงเรียน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2548 จำนวนทั้งหมด 62 คน เป็นนักศึกษาชาย 16 คน และนักศึกษาหญิง 46 คน นักศึกษาเลือกกลุ่มด้วยความสมัครใจ มีทั้งหมด 10 กลุ่มแต่ละกลุ่มมีสมาชิก 6-7 คน วิธีการคัดเลือกกลุ่มในงานวิจัยนี้โดยการพิจารณาเฉพาะกลุ่มที่สมาชิกเข้าเรียนครบทุกกิจกรรม มีเพียง 5 กลุ่มเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เก็บรายละเอียดในช่วงการแก้ปัญหาได้สมบูรณ์และเพียงพอ

3.4 เครื่องมือในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ **3.4.1 เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล** คือ กิจกรรมทางคณิตศาสตร์ จำนวน 9 กิจกรรม แบ่งเป็นสามช่วง ช่วงเริ่มต้นใช้กิจกรรมที่ 1-3 เป็นกิจกรรมสำรวจความรู้เกี่ยวกับคณิตศาสตร์พื้นฐานระดับก่อนอุดมศึกษา ประกอบด้วย คณิตศาสตร์คืออะไร ความรู้ทางเรขาคณิต โมเดลการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ ช่วงที่ 2 เป็นกิจกรรมที่ 4-6 โดยกิจกรรมเหล่านี้จะเน้นการสำรวจความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคณิตศาสตร์พื้นฐานที่นำมาใช้แก้โจทย์ปัญหา ประกอบด้วย ความรู้เรื่องจำนวนและการดำเนินการ เรขาคณิต สถิติ ช่วงที่ 3 เป็นกิจกรรมที่ 7-9 ตัวกิจกรรมเน้นการสำรวจความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ที่บูรณาการและนำมาใช้แก้โจทย์ปัญหาที่ซับซ้อน ประกอบด้วย สามเหลี่ยมสร้างสี่เหลี่ยม กระดาษสองสี และ Magic Cube และ **3.4.2 เครื่องมือที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล** การบรรยายเชิงวิเคราะห์ และการนับความถี่ข้อมูล ร้อยละ และ กราฟ

4. ผลการวิจัย และอภิปรายผลการวิจัย

4.1 ผลการวิจัย รายละเอียดประกอบคำอธิบายเพื่อตอบวัตถุประสงค์ใน 3 ประเด็นดังนี้

วัตถุประสงค์เฉพาะข้อ 1. วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้คณิตศาสตร์ของนักศึกษา สาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยขอนแก่น **ผลการวิจัยพบว่า** ทั้ง 9 กิจกรรม นักศึกษาได้แก้ปัญหาปลายเปิด โดยแต่ละกลุ่มจะได้รับใบกิจกรรม สื่อ สำหรับการเรียนรู้ และกระดาษเขียนแสดงแนวคิด วิธีการในการแก้ปัญหา เพื่อเรียนรู้วิชา คณิตศาสตร์ กระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษาประกอบด้วย ขั้นที่ 1 หลังจากผู้สอนนำเสนอ สถานการณ์ปัญหา นักศึกษามีการอ่าน วิเคราะห์ ตีความ ทำความเข้าใจ ระบุตำแหน่งของ ปัญหา ขั้นที่ 2 ทำการแก้ปัญหาโดยใช้ความรู้ วิธีการที่มีอยู่มาแก้ปัญหา ตรวจสอบวิธีการ และคำตอบ ขั้นที่ 3 นำเสนอและอภิปราย ใช้การถาม การตั้งข้อสังเกต การยืนยัน การ ตรวจสอบเปรียบเทียบแนวคิด ขั้นที่ 4 ผู้สอนช่วยยืนยัน (Confirm) แนวคิดที่นักศึกษา ช่วยกันสรุปและเชื่อมโยงของแนวคิดแต่ละกลุ่ม

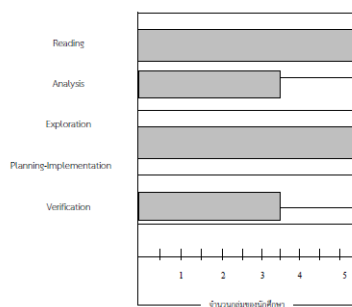
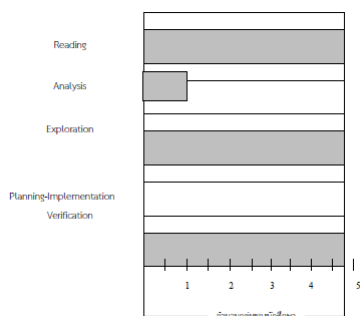
วัตถุประสงค์เฉพาะข้อ 2. ศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ของนักศึกษา ระดับปริญญาตรี สาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษาของ มหาวิทยาลัยขอนแก่น **ผลการวิจัยพบว่า** 3 กิจกรรมแรก นักศึกษาเรียนรู้การปรับตัวกับชั้นเรียนแบบใหม่ที่ไม่คุ้นเคยกับวิธีการเรียน การสอนที่เน้นการแก้ปัญหา การทำงานเป็นกลุ่ม และการนำเสนอผลงาน โดยที่ผู้สอนใช้ วิธีการให้เวลานักศึกษาทำความเข้าใจกับกิจกรรมที่เป็นปัญหาปลายเปิด นักศึกษาต้องลง มือแก้ปัญหาด้วยตนเอง ในกลุ่มและเรียนรู้เพิ่มจากการนำเสนอชิ้นงานของเพื่อนในกลุ่มอื่น เนื่องจากเป็นครั้งแรก แต่ละกิจกรรมใช้เวลาเรียน 3.5 ชั่วโมง เพื่อความชัดเจนในการสังเกต การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการเรียนรู้ของนักศึกษา แต่ละกิจกรรมใช้แบบบันทึกการ สังเกตพฤติกรรมเป็นรายกลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 5 กลุ่ม ขณะที่ทำกิจกรรมผู้ช่วยวิจัยแต่ละคนเฝ้าสังเกตนักศึกษาเฉพาะกลุ่มเดียวกันตลอดคาบ และทุกกิจกรรม พร้อมบันทึกผล การสังเกตการแก้ปัญหา โดย**ไม่มี**การแทรกแซง ให้คำอธิบาย ตอบข้อคำถาม ให้ ข้อเสนอแนะใดๆ ในระหว่างการแก้ปัญหา ข้อมูลถูกนำมาจัดกลุ่มพฤติกรรมตามกรอบ กระบวนการแก้ปัญหาของชอเอ็นเฟลด์ (1985) ซึ่งมี 6 กลุ่มพฤติกรรม คือ การอ่าน การ วิเคราะห์ การสำรวจการวางแผน การนำไปใช้ และการตรวจสอบ ในแต่ละกิจกรรมดังนี้

กราฟชุดที่ 1 แสดงพฤติกรรมกรรมการแก้ปัญหา ในช่วง 3 กิจกรรมแรกที่เป็นช่วงทำความเข้าใจรูปแบบวิธีการเรียนรู้ในชั้นเรียนที่เน้นการแก้ปัญหาเพื่อการเรียนรู้

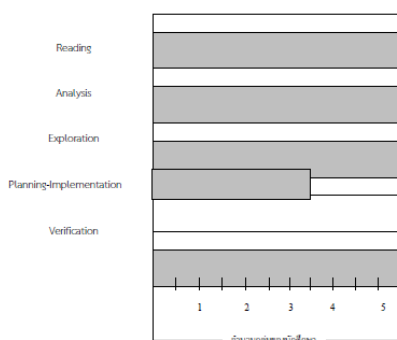
กิจกรรมที่ 1 เรื่อง คณิตศาสตร์คืออะไร

กิจกรรมที่ 2 เรื่อง เรขาคณิต: วงกลมและ

เส้นสัมผัส

กิจกรรมที่ 3 เรื่อง โมเดลการแก้ปัญหา

จากกราฟทั้งสามกิจกรรม นำมาหาค่าร้อยละของพฤติกรรมที่นักศึกษาใช้ในการแก้ปัญหาแต่ละช่วงกิจกรรมได้ผลการวิเคราะห์ คือ สรุปพฤติกรรมกรรมการแก้ปัญหา ในช่วง 3 กิจกรรมแรก เป็นช่วงทำความเข้าใจรูปแบบวิธีการเรียนรู้ในชั้นเรียน มีรายละเอียดดังนี้ กิจกรรมแรกนักศึกษามีพฤติกรรมกรรมการอ่าน การสำรวจ การตรวจสอบและมีการวิเคราะห์เล็กน้อยและยึดถือในสิ่งที่เชื่อก่อน เช่น คณิตศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวเลข สัญลักษณ์ หรือคณิตศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการคำนวณ ที่มีการใช้กฎ สูตร ทฤษฎี และสิ่งที่ต้องพิสูจน์ว่าเป็นจริง หรือคณิตศาสตร์เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นามธรรม มีลำดับขั้นตอนในการพิสูจน์ เข้าใจยาก กิจกรรมที่สองมีพฤติกรรมกรรมการอ่าน การสำรวจ การวิเคราะห์ และการตรวจสอบโดยเพิ่มระดับการวิเคราะห์มากขึ้นและลดการตรวจสอบน้อยลงกว่าในกิจกรรมแรก เพราะเห็นว่าการวิเคราะห์เป็นการตรวจสอบไปด้วยแล้ว กิจกรรมที่สาม มีพฤติกรรมกรรมการอ่าน การสำรวจ การวิเคราะห์ การวางแผน การตรวจสอบและมีการนำไปใช้ โดยเพิ่มระดับการวิเคราะห์ การวางแผน การนำไปใช้ มากขึ้นเพราะสองกิจกรรมทำให้เริ่มเรียนรู้ว่า การมีรูปแบบในการแก้ปัญหาทำให้ตนเองมีความชัดเจนมากกว่า สรุปโดยรวมคือ

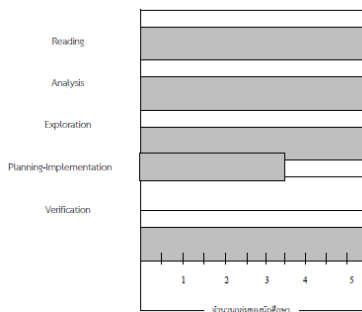
ญี่ปุ่น – อาเซียนบนความเคลื่อนไหว

(Japan – ASEAN on the Move)

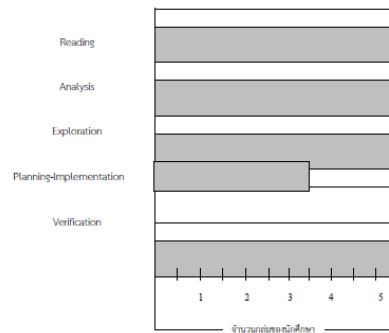
พฤติกรรมการอ่าน วิเคราะห์ สำนวน การนำไปใช้ และตรวจสอบ เป็นร้อยละ 100, 63.3, 100, 70 และ 90 ตามลำดับ

กราฟชุดที่ 2 แสดงพฤติกรรมการแก้ปัญหา 3 กิจกรรมในช่วงที่ 2 เป็นช่วงที่ นักศึกษาทำความเข้าใจ ความหมายของปัญหาปลายเปิด รูปแบบวิธีการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาในกลุ่มของตนเอง การนำเสนอ การฟังการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาของกลุ่มอื่นๆ ที่พอจะตามวิธีคิดของกลุ่มเพื่อนบางกลุ่มได้

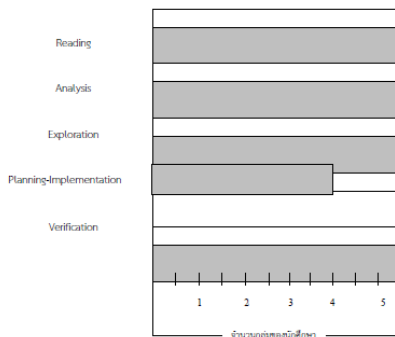
กิจกรรมที่ 4 เรื่อง สามเหลี่ยมตัวเลข

กิจกรรมที่ 5 เรื่อง ทรงกระบอก

กิจกรรมที่ 6 เรื่อง โยนก้อนหิน

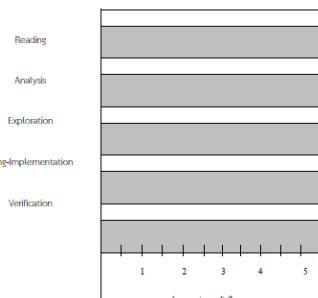

จากกราฟทั้งสามกิจกรรม นำมาหาค่าร้อยละของพฤติกรรมที่นักศึกษาใช้ในการแก้ปัญหาแต่ละช่วงกิจกรรม ได้ผลการวิเคราะห์คือ 3 กิจกรรมในช่วงที่ 2 เป็นช่วงที่ นักศึกษาทำความเข้าใจ ความหมายของปัญหาปลายเปิด รูปแบบวิธีการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาในกลุ่มของตนเอง การนำเสนอทั้งกลุ่มตนเองและกลุ่มเพื่อน เริ่มตามวิธีคิดของกลุ่มเพื่อนบางกลุ่มได้ มีรายละเอียดดังนี้ ทุกกิจกรรมนักศึกษาทุกกลุ่มมีการปรับตนเองในทุกพฤติกรรมเพื่อค้นหาแนวคิดในการแก้ปัญหา ให้ความสนใจและตั้งใจในการค้นหาคำตอบ เชื่อมั่นในแนวคิดของตนเองและกลุ่ม คาดการณ์แนวคิดที่เป็นแนวคิดของเพื่อน

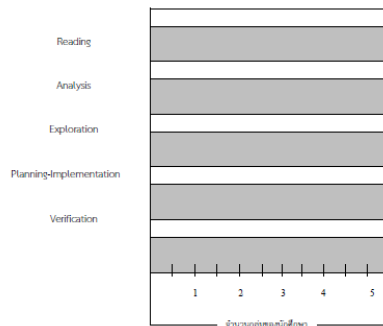
กลุ่มอื่นๆ และยอมรับว่าทุกกิจกรรมท้าทายให้คิดมากกว่าในช่วงแรก กลุ่มผู้สังเกตเริ่มรบกวนกลุ่มผู้แก้ปัญหาเพราะอยากเสนอแนวคิดของตนที่ต่างจากกลุ่มผู้แก้ปัญหา รู้สึกสนุกในการค้นหาคำตอบให้มากขึ้นซึ่งแตกต่างจากการทำกิจกรรมในช่วงแรกที่พอได้คำตอบแล้วหยุดไป การได้ทดลองตามคำสั่งของกิจกรรมได้สร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เช่นกิจกรรมการโยนก้อนหิน การตัดรูปทรงกระบอกแล้วมาประกอบให้เป็นทรงกระบอกที่เป็นสามมิติ ยอมรับได้ว่าความรู้สึกเชิงเรขาคณิตสองมิติกับสามมิติไม่มีอยู่ในความรู้และความเข้าใจของตนเองจริงๆ สรุปโดยรวมคือ พฤติกรรมการอ่าน วิเคราะห์ สำรวจ การนำไปใช้ และตรวจสอบ เป็นร้อยละ 100, 100, 100, 100 และ 73.3 ตามลำดับ

กราฟชุดที่ 3 แสดงกลุ่มพฤติกรรมกำกับการแก้ปัญหา ในช่วง 3 กิจกรรมสุดท้ายเป็นช่วงที่นักศึกษาเปิดใจกับรูปแบบวิธีการแบบเปิด มีความสนุกในการทำกิจกรรม ใช้ทรัพยากรเชิงการรู้ที่มีอยู่ และเกิดความคิดสร้างสรรค์ที่สิ่งใหม่ในความคิดของกลุ่มนักศึกษา

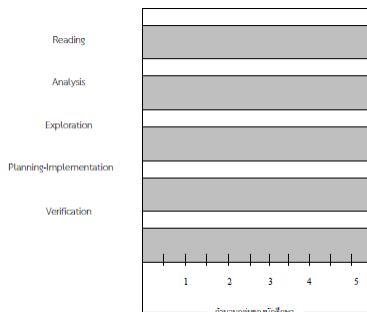
กิจกรรมที่ 7 เรื่อง สามเหลี่ยมสร้างสี่เหลี่ยม

กิจกรรมเรื่องที่ 8 กระดาษสองสี

กิจกรรมที่ 9 เรื่อง Magic Cube

จากกราฟทั้งสามกิจกรรม นำมาหาคำร้อยละของพฤติกรรมที่นักศึกษาใช้ในการแก้ปัญหา ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้คือ 3 กิจกรรมสุดท้าย นักศึกษาทุกคน ทุกกลุ่มทำความเข้าใจในความหมายของปัญหาปลายเปิด รูปแบบวิธีการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาในกลุ่มของตนเอง การนำเสนอ การฟังการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาของกลุ่มอื่นๆ อย่างตั้งใจ ตั้งประเด็นคำถาม นำเสนอประเด็นโต้แย้ง แสดงและนำเสนอวิธีการ หรือแนวคิดของตนเองอย่างมั่นใจ จะมีนักศึกษาประมาณ 5 - 6 คนที่ต้องตามเพื่อนไปอย่างช้าๆและไม่ละความพยายามในการทำความเข้าใจตามแง่มุม หรือแนวทางของเพื่อนกลุ่มอื่นๆ แนวคิดทางคณิตศาสตร์ของรายบุคคล หรือเป็นข้อสรุปรายกลุ่มมีความชัดเจนว่าเป็นผลมาจากให้ความใส่ใจในพฤติกรรมต่างๆอย่างระมัดระวัง มีการตรวจสอบตามแผนที่วางไว้ ทุกกิจกรรมนักศึกษาทุกกลุ่มมีการปรับตนเองในทุกพฤติกรรมเพื่อค้นหาแนวคิดในการแก้ปัญหา ให้ความสนใจและตั้งใจในการค้นหาคำตอบอย่างเต็มที่ มาเรียนตรงเวลา แม้ว่าจะหมดเวลาเรียนและเป็นช่วงพักรับประทานอาหารกลางวันก็ได้สนใจ เพราะต้องการเรียนรู้จากแนวคิดของกลุ่มอื่น หรือการตั้งประเด็นคำถาม การเสนอแนวคิดเพิ่มเติม การให้ข้อเสนอแนะเพื่อให้วิธีการมีความสมบูรณ์มากขึ้น กลุ่มที่สามารถนำเสนอแนวคิดที่ต่างจากกลุ่มเพื่อนจะภูมิใจมาก เพราะได้เสียสละเวลาในการค้นหาคำตอบอย่างจริงจัง การคิดนอกกรอบทำให้มีช่องทางในการแก้ปัญหา สรุปโดยรวมคือ พฤติกรรมการอ่าน วิเคราะห์ สังเคราะห์ การนำไปใช้ และตรวจสอบ เป็นร้อยละ 100, 100, 100, 100 และ 100 ตามลำดับ

ผลสรุปโดยรวมจากการแก้ปัญหาทั้งสามช่วง พบว่า ทุกกิจกรรม นักศึกษาทุกกลุ่มได้ค้นหาแนวคิดในการแก้ปัญหา มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและมุมมองในการเรียนรู้ดังนี้

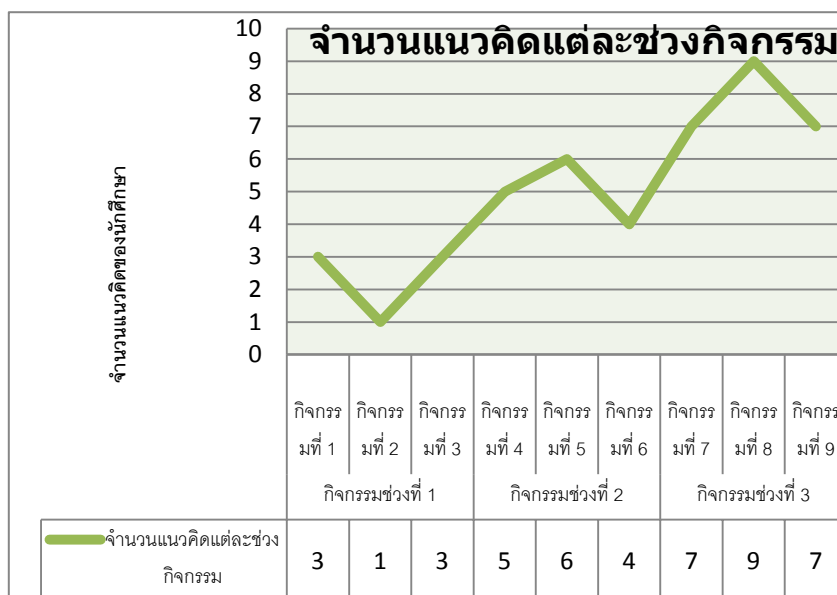
- จากสามช่วงกิจกรรมมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการอ่าน จากอ่านน้อยครั้ง แล้วลงข้อสรุปเปลี่ยนเป็นมีการอ่านทบทวนหลายๆเที่ยวเพื่อระบุตำแหน่งปัญหา
- จากสามช่วงกิจกรรมมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการวิเคราะห์ ใช้มุมมองต่างๆ มาระบุแนวทางการแก้ปัญหาให้มีความหลากหลาย ภายใต้การสื่อสาร การพิสูจน์และให้เหตุผล การนำเสนอ
- จากสามช่วงกิจกรรมมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการสำรวจ ใช้ความระมัดระวังในการสำรวจ การเปรียบเทียบ การตีความ อาศัยประสบการณ์จริงของนักศึกษามาเป็นมุมมองในการสำรวจปัญหาเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา
- จากสามช่วงกิจกรรมมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการนำไปใช้ นักศึกษาใช้ความรู้ที่มีอยู่ ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันมาเชื่อมโยงกับปัญหา เพื่อให้ได้แนวทางในการแก้ปัญหาและได้เรียนรู้ในแง่มุมที่กว้างขวางไปจากเดิม
- จากสามช่วงกิจกรรมมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้านการตรวจสอบ มีตรวจสอบทั้งตนเองและกลุ่มเพื่อน

จากชั้นเรียนแบบใหม่ นักศึกษาได้สะท้อนมุมมองเกี่ยวกับการเรียนรู้ว่า “ตนเอง

สามารถเรียนรู้ได้จากวิธีการสอนที่อาจารย์ผู้สอนไม่ได้สอนด้วยวิธีการบอก บรรยายเหมือนที่เคยเรียนมา ในบางกิจกรรมสามารถค้นพบวิธีการหากฎ หรือสูตรที่เคยรู้จัก แต่ไม่เคยค้นหาที่มาของกฎ สูตรดังกล่าว รู้แต่นำมาใช้เพื่อคำนวณหาคำตอบเท่านั้น"

วัตถุประสงค์เฉพาะข้อ 3. ศึกษาแนวคิดทางคณิตศาสตร์ ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาคณิตศาสตร์ศึกษาของ มหาวิทยาลัยขอนแก่น **ผลการวิจัยพบว่า** ในช่วงการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาในแต่ละกิจกรรมของนักศึกษาแต่ละกลุ่ม และแต่ละช่วงกิจกรรม โดยนับจำนวนแนวคิดที่เป็นการแก้ปัญหาที่นำเสนอหน้าชั้นเรียนท้ายคาบเรียนในแต่ละกิจกรรม คำตอบเหมือนกันนับเป็นหนึ่งวิธี ปรากฏผล ดังนี้ กิจกรรมที่ 1 – 9 มี 3, 1, 3, 5, 6, 4, 7, 9, และ 7 แนวคิดที่ต่างกันตามลำดับ

ดังนั้นจะพบว่าความก้าวหน้าในการแก้ปัญหาในรายวิชานี้ โดยพิจารณาจำนวนแนวคิดที่ได้ในการแก้ปัญหาแสดงแนวโน้มในปริมาณที่เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เกิดจากความต้องการที่จะใช้แนวคิดของสมาชิกในกลุ่มให้เต็มศักยภาพเมื่อเปรียบเทียบกับในช่วงทำกิจกรรมช่วงแรก ดังกราฟแสดงจำนวนแนวคิดที่ได้จากการแก้ปัญหา

ผลสรุปโดยรวมจากการแก้ปัญหาทั้งสามช่วง พบว่า กิจกรรมทั้งหมดนี้นักศึกษาได้ยอมรับในการเรียนรู้ด้วยการแก้ปัญหา มีการปรับเปลี่ยนตนเองทั้งในการคิดเพื่อค้นหาวิธีการ และพัฒนาแนวคิดให้กว้างขึ้นจนสามารถสร้างวิธีการที่ตนเองไม่เคยคิดได้เช่นนี้มาก่อน จำนวนแนวคิดมากขึ้น เกิดความเข้าใจคณิตศาสตร์ในแง่มุมที่ต่างจากแบบเดิมๆ การเข้าร่วมทำกิจกรรมของสมาชิกเป็นไปอย่างพอใจและเต็มที่กับภาระงาน มีความท้าทาย ความสนุกในการค้นหาวิธีการแก้ปัญหา การกล้าคิด กล้านำเสนอแนวคิด ทำให้เกิด

แนวทางที่จะได้คำตอบแตกต่างไปจากวิธีที่คิดได้ก่อน และการระดมแนวคิด แนวทางของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม การอภิปราย การตรวจสอบ การวางแผน การอ่าน การสำรวจ ทำบ่อยครั้งมากขึ้นจะทำให้ได้ผลงานที่มีความรัดกุม และเห็นช่องทางใหม่ด้วย

4.2 ข้อค้นพบ และข้อเสนอแนะ

4.2.1 ข้อค้นพบที่ได้จากการสอนโดยใช้ปัญหาปลายเปิด (open-ended problem) ตามกรอบวิธีการแบบปลายเปิด (The open-ended approach) เป็นปัญหาที่ให้นักศึกษาใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางคณิตศาสตร์ของตนเอง โดยค่อยๆ เรียนรู้จากตนเองและกลุ่มในช่วงการแก้ปัญหา นำเสนอผลงาน และการสะท้อนผลการเรียนรู้ที่ได้รับในแต่ละกิจกรรม

4.2.2 บทบาทของนักเรียนและผู้สอนสามารถแสดงและเปรียบเทียบได้ชัดเจนว่าในกิจกรรมที่ 1-3 ครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ แต่ในกิจกรรมที่ 4-6 ครูลดบทบาทอย่างมากให้ผู้เรียนแสดงแนวคิด วิธีการแก้ปัญหา และกิจกรรมที่ 7-9 ผู้เรียนเริ่มแสดงแนวคิดที่สร้างสรรค์ด้วยตนเองอย่างชัดเจน

4.2.3 มุมมองของนักศึกษาและผู้สอน ที่มีต่อการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการแบบเปิด (Open Approach) ในประเด็นต่างๆ มีดังนี้ 1. **ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการแบบเปิด** เป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ผ่านการแก้ปัญหา การอภิปรายซักถาม หรือสร้างข้อโต้แย้ง การคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นอิสระ รวมทั้งได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาของผู้อื่น 2. **ความรู้สึกที่มีต่อการเรียนด้วยวิธีการแบบเปิด** นักศึกษารู้สึกประหลาดใจ เพราะรู้สึกเหมือนไม่ได้เรียน หลังจากได้ทำกิจกรรม พบว่าสามารถทำได้ตามความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ มีการพิจารณาในประเด็นต่างๆ มีการอภิปรายในกลุ่ม มีความรู้สึกสนุกกับการได้เป็นผู้แก้ปัญหา ชอบเพราะไม่เคยทำกิจกรรมแบบนี้มาก่อน รู้สึกว่าท้าทายความสามารถ และรู้สึกดีในช่วงการนำเสนอผลงานเพราะได้รับฟังแนวคิดของเพื่อนกลุ่มอื่น สำหรับการเป็นผู้สังเกต นักศึกษามีความรู้สึกว่าเห็นวิธีคิดของเพื่อนที่ละเอียดมากขึ้น ทำให้เกิดการปรับและเรียนรู้อย่างระมัดระวัง

4.2.4 ข้อเสนอแนะ: (1) จากข้อค้นพบในงานวิจัยนี้ วิธีการแบบเปิด (Open Approach) และการศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study) ควรจะเป็นฐาน (Platform) ทางการศึกษาของครุคณิตศาสตร์ (2) การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมชั้นเรียนในประเทศไทย มีพื้นที่ที่จะศึกษาได้อีกมากมาย เช่น การเปลี่ยนแปลงความเชื่อของครู ระบบความเชื่อของนักเรียนในชั้นเรียนที่ใช้การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด

บรรณานุกรม

นฤมล อินทร์ประสิทธิ์ .(2552). *การศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study): นวัตกรรมเพื่อพัฒนาครูและนักเรียน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Cobb, P., et. al., (1996). Emergent and Sociocultural Views of Mathematical Activity. In Leslie P. Steffe & Pearl A. Nesher. (Eds), *Theories of Mathematical Learning*. (pp. 3–20). Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Dossey, J. A. (1992). *The nature of mathematics: Its role and its influence*. In D. Gouws. (Eds). *Handbook of research on mathematics teaching and learning* (pp. 39–48). New York. Macmillan.

Emori, H. (1993). The Mechanism of Communication in Learning Mathematics. In I. Hirabayashi, N. Nohda, K. Shigematsu & F.-L. Lin (Eds.), **Proceedings of the 17th PME Conference Vol. II**. (pp. 230-237), Tsukuba, Japan: University of Tsukuba.

_____. (2005). **The workshop for Young Mathematics Educators in Thailand 2005 Building up the Research Agenda for the next 10 year, 2006 -2015**. Khon Kean: Khon Kean University.

First announcement (2007). **The Third APEC-Tsukuba International Conference Innovation of Classroom Teaching and Learning through Lesson Study III - Focusing on Mathematical Communication**, CRICED, University of Tsukuba.

Inprasitha, M. (2005). Emotion and Reconceptualization of Research on mathematical Problem Solving. In S. Chaiyasang, P. Wongyai, & R. Janjaruporn (Eds.), **Proceedings of Symposium on Mathematics Education: Mathematical Problem Solving**. (pp. 27-36). Bangkok: Srinakharinwirot University.

_____. (2006). Open-ended Approach and Teacher Education. Paper presented at **The Second APEC-Tsukuba International Conference on Innovative Teaching Mathematics through Lesson Study II- Focusing on Mathematical Thinking**. CRICED, University of Tsukuba.

- Inprasitha, M. and Loipha, S. (2008). Thailand's Experience in Lesson Study for Enhancing Quality in Education. Paper presented at **The Third APEC-Tsukuba International Conference Innovation of Classroom Teaching and Learning through Lesson Study III - Focusing on Mathematical Communication**, CRME, Khon Kaen University.
- Isoda, M., Stephen, M. and Ohara, Y. (2005). **Japanese Lesson Study in Mathematics: Its Impact, Diversity and Potential for Educational Improvement**. Singapore: World Scientific Publishing Company.
- Lewis, C. (2006). Professional Development through Lesson Study: Progress and Challenges in The U. S. Paper presented at **The First APEC-Tsukuba International Conference Innovation of Classroom Teaching and Learning through Lesson Study**, CRICED, University of Tsukuba.
- Mason, J., Burton, L. and Kaye Stacey. (1982). *Thinking Mathematically*. Addison-Wesley, London
- Nickson, M. (1992). *The Culture of the Mathematics Classroom: An Unknown Quality?* In D.A. Grouws (Ed.) *Handbook of research on mathematics teaching and learning* (pp.101-114). New York: Macmillan.
- Nohda, N. (2000). Teaching by Open-Approach Method in Japanese Mathematics Classroom. In T. Nakahara & M. Koyama (Eds.), **Proceedings 24th of the conference of the International Group for the Psychology of Mathematics Education**. Vol.1: 39-53.
- Polya, G. (1957). *How to solve it"* 2nd ed., Princeton University Press.
- Resnick, L.B. & Nelson Le-Gall.S. (1987). Meaning construction in mathematical problem solving. In J. C. Bergeron, N. Herscovics & C.Kieran (Eds.) *Proceedings of the Eleventh Annual Conference of the International Group for the Psychology of Mathematics Education* (Vol.3, pp. 215-221). Montreal: International Group for the Psychology of Mathematics Education.
- Schoenfeld, A. H. (1985). *Mathematical Problem Solving*. Orlando,Florida. Academic Press Inc.
- Stigler, J.W. and Hiebert, J. (1999). *The teaching gap: Best ideas form the world's teachers for improving education in the classroom*. (pp.97-10)

Voigt, J. (1996). Negotiation of Mathematical Meaning In Classroom Processes: Social Interaction and Learning Mathematics. In Leslie P. Steffe & Pearl A. Nesher. (Eds), *Theories of Mathematical Learning*. (pp. 21–50). Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

นโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ ของประเทศกลุ่มอาเซียนบวกสาม: กรณีประเทศญี่ปุ่น

Policies and Strategies for the Promotion of Foreign Language Instruction of ASEAN+3 Countries: The Case Study of Japan

ฉันทนา จันทน์บรรจง¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาเปรียบเทียบนโยบายและยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของประเทศในกลุ่มอาเซียนบวกสาม เน้นเฉพาะกรณีประเทศญี่ปุ่น ซึ่งดำเนินการตามกรอบการตกลงของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา มีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อวิเคราะห์บริบทและปัจจัยที่ส่งผลต่อนโยบายการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ วิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษและภาษาเพื่อนบ้านและศึกษาอุปสรรคและเงื่อนไขความสำเร็จในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของประเทศญี่ปุ่น ในปัจจุบัน ระเบียบวิธีวิจัย เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการประชุมสัมมนากับผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการวิจัย พบว่า บริบทและปัจจัยที่ส่งผลต่อนโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของญี่ปุ่น คือ สภาพภูมิประเทศที่เป็นเกาะและความเป็นเอกภาพด้านเชื้อชาติ อุดมการณ์แบบชาตินิยม ความยากของภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นภาษาประจำชาติ การมีระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศ และนโยบายเศรษฐกิจที่พึ่งพาฐานการผลิตในต่างประเทศ ซึ่งส่งผลให้นโยบายการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ด้านหลักสูตร คือไม่สอนรายวิชาภาษาอังกฤษในระดับประถมศึกษา แต่ใช้ “กิจกรรมภาษาต่างประเทศ” ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 การสอนรายวิชาภาษาอังกฤษเป็นวิชาบังคับนั้น เริ่มในมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเน้นภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร และลดความยากของเนื้อหา แต่ให้เพิ่มจำนวนคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมากขึ้น ส่วนในระดับอุดมศึกษา ให้เพิ่มขีดความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อแข่งขันทางเศรษฐกิจ นโยบายด้านวิธีสอนในชั้นประถมและมัธยม ให้เน้นวิธีสอนที่หลากหลายและปฏิบัติการภาษาเพื่อการสื่อสาร เพื่อฝึกทักษะ ฟัง พูด อ่าน เขียน และการใช้ภาษาที่ถูกหลักการและสถานการณ์ แต่นโยบายด้านวิธีสอนในระดับอุดมศึกษาไม่ชัดเจน นโยบายด้านการวัดและประเมินผลระดับมัธยมต้นและปลายให้ใช้วิธีที่หลากหลาย วัดทั้งทักษะการ

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

ฟัง พูด อ่าน เขียน และให้วัดทักษะการฟังภาษาอังกฤษในการสอบเข้ามหาวิทยาลัยด้วยนโยบายด้านครู ให้ปรับปรุงระบบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู โดยให้ต่ออายุทุก 10 ปี ให้ฝึกอบรมครูเป็นพิเศษถ้าครูมีความสามารถไม่เหมาะสม ให้รับครูต่างชาติมาเป็นครูผู้ช่วยสอนภาษาอังกฤษ นโยบายด้านสื่อ อุปกรณ์และ ICT เพื่อการศึกษา ให้ใช้ CD และ DVD ฝึกเด็กประถมให้ฟังภาษาอังกฤษ ให้เชิญเจ้าของภาษามาช่วยสอนการออกเสียงและการพูด ในระดับมัธยมต้นให้ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ มียุทธศาสตร์ 7 ประการ ในแผนปฏิบัติการปลูกฝังความสามารถภาษาอังกฤษของคนญี่ปุ่น ได้แก่ 1) การปรับปรุงห้องเรียนเป็นขนาดเล็ก 2) การปรับปรุงความสามารถครูสอนภาษาอังกฤษ 3) การปรับปรุงแรงจูงใจ 4) การปรับปรุงระบบประเมินผลการคัดเลือกเข้าเรียนต่อ 5) การสนับสนุนกิจกรรมสนทนาภาษาอังกฤษ 6) การปรับปรุงความสามารถการใช้ภาษาญี่ปุ่นของคนต่างชาติในญี่ปุ่น และ 7) การส่งเสริมการวิจัยการสอนภาษาอังกฤษ ส่วนนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้การสอนภาษาเพื่อนบ้านในเอเชียและอาเซียน พบว่า ไม่แน่นอนอย่างชัดเจน แต่มีการสอนภาษาเพื่อนบ้านในสถาบันอุดมศึกษาและสถาบันภาษาของเอกชน รวมทั้งการสอนในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย

คำหลัก นโยบายและยุทธศาสตร์ การส่งเสริมภาษาต่างประเทศ ญี่ปุ่น

1. ความเป็นมาของการวิจัย

ญี่ปุ่นเป็นสมาชิกของกลุ่มอาเซียนบวกสาม เช่นเดียวกับ จีน และเกาหลีใต้ เริ่มมาจากการประชุมร่วมกับกลุ่มอาเซียน ที่เมืองกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2540 ต่อมา เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2552ได้รับรองแผนปฏิบัติการด้านการศึกษาของอาเซียนบวกสาม ซึ่งมุ่งจะร่วมมือกันทางการศึกษาเพื่อสร้างประชาคมเอเชียตะวันออกเฉียง (การศึกษา: การสร้างประชาคมอาเซียน 2558: 25 -27) กลุ่มประเทศอาเซียน ได้ตกลงกันที่จะใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางในการทำงานร่วมกัน เนื่องจากมีความหลากหลายด้านภาษา และหลายประเทศพยายามยกระดับความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษโดยให้นักเรียนเริ่มเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 แม้จะถูกวิจารณ์จากนักภาษาศาสตร์บางคนว่าอาจส่งผลต่อการออกกลางคันของเด็ก (Kirkpatrick, 2010, หน้า 4-6) ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นพันธมิตรกับอาเซียน มีภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาแม่และภาษาประจำชาติ ซึ่งมีความยากมาก หลักสูตรประถมศึกษาของญี่ปุ่นในอดีตจึงไม่สอนภาษาต่างประเทศ แต่ในปี ค.ศ. 2008ได้นำ “กิจกรรมภาษาต่างประเทศ” เข้ามาในโครงสร้างหลักสูตรประถมศึกษาเป็นครั้งแรก เน้นภาษาอังกฤษ และจัดในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 (ฉันทนา จันทร์บรรจง, 2553)

การศึกษานโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศของญี่ปุ่นนี้ เป็นตามกรอบการตกลงของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งต้องการจะเปรียบเทียบความคล้ายคลึงและความแตกต่างของนโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศในกลุ่มอาเซียนบวกสาม

2. วัตถุประสงค์เฉพาะของการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศของญี่ปุ่นในปัจจุบัน ตามประเด็นต่อไปนี้

2.1 บริบทและปัจจัยที่ส่งผลต่อนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

2.2 นโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ที่เกี่ยวกับหลักสูตร วิธีสอน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ครู สื่อ อุปกรณ์และ ICT เพื่อการศึกษา

2.3 นโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาเพื่อนบ้าน ที่เกี่ยวกับหลักสูตร วิธีสอน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ครู สื่อ อุปกรณ์และ ICT เพื่อการศึกษา

2.4 อุปสรรคและเงื่อนไขของความสำเร็จในการส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาอังกฤษและภาษาเพื่อนบ้าน

3. ขอบเขตและระเบียบวิธีวิจัย

เป็นการดำเนินงานวิจัยตามข้อกำหนดลักษณะโครงการ (Terms of Reference) ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ทำการวิจัยระหว่าง 1 ตุลาคม 2554 ถึง 31 พฤษภาคม 2555 (Qualitative Research) เน้นการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และการประชุมสัมมนากับผู้ทรงคุณวุฒิที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จัดขึ้น

4. บริบทและปัจจัยที่ส่งผลต่อนโยบาย

4.1 สภาพภูมิประเทศที่เป็นหมู่เกาะและความเป็นเอกภาพทางเชื้อชาติ ทำให้มีนโยบายส่งเสริมภาษาต่างประเทศมากขึ้นเพื่อให้ทันการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์

เนื่องจากประเทศญี่ปุ่นเป็นหมู่เกาะ มีจำนวนมากกว่า 3,000 เกาะ ตั้งอยู่นอกขอบทวีปเอเชีย และพื้นที่ประมาณร้อยละ 70 เป็นภูเขา ผู้คนส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งอย่างหนาแน่น ขณะที่ชาวต่าง ชาติเข้าไปอาศัยอยู่เพียงเล็กน้อย ประมาณร้อยละ 1.2 ของประชากรเท่านั้น ชาวต่างชาติกลุ่มใหญ่ ได้แก่ ชาวเกาหลี จีน บราซิล ฟิลิปปินส์ และ

ส่วนมากก็อาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่ ประชากรของญี่ปุ่นจึงมีความเป็นเอกภาพทางเชื้อชาติสูง (วิกิพีเดีย. สารานุกรมเสรี. สืบค้น 9 ธันวาคม 2553) สภาพดังกล่าว เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นในปัจจุบัน มีนโยบายส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในกลุ่มชาวต่างชาติ แต่ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษมากขึ้นในระบบการศึกษา เพราะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศและโลกไร้พรมแดน

4.2 ความยากของภาษาญี่ปุ่นและความรู้สึกชาตินิยม ทำให้นโยบายรัฐมุ่งให้เด็กชานาญภาษาญี่ปุ่น ก่อนให้เริ่มเรียนภาษาต่างประเทศ

เนื่องจากมีอุดมการณ์ชาตินิยมเป็นพื้นฐานของการศึกษาขั้นพื้นฐาน และภาษาญี่ปุ่นมีความยากในระดับมาก ทั้งสำหรับชาวญี่ปุ่นเองและสำหรับชาวต่างชาติ เด็กญี่ปุ่นจึงต้องใช้เวลาหลายปีเพื่อที่จะเรียนรู้ทั้งวิธีอ่าน เขียน และทำความเข้าใจกับรูปแบบของไวยากรณ์และสำนวนที่ถูกต้อง อาทิ การผันคำ กริยา การใช้คำสุภาพซึ่งมีหลายระดับตามสถานภาพที่ต่างกันระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง การเขียนตัวอักษรทั้ง 3 แบบ ในประโยคหนึ่งๆ คือ ฮิระงานะ คะตะกานะ และคันจิ (hiragana, katakana, kanji) ทำให้การเริ่มเรียนภาษาต่างประเทศของเด็กญี่ปุ่นต้องเริ่มช้า ไม่ได้ให้เริ่มตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เหมือนในบางประเทศที่อยู่ในกลุ่มอาเซียนและเคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษมาก่อน

4.3 ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานใช้หลักสูตรแห่งชาติเป็นแกนกลาง ทำให้ยากที่โรงเรียนจะสอนโดยใช้ภาษาต่างประเทศเป็นสื่อ

การศึกษาขั้นพื้นฐานของญี่ปุ่น เป็นการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นการศึกษาหลังภาคบังคับ การศึกษาขั้นพื้นฐานใช้หลักสูตรแกนกลางที่เรียกว่า The Course of Study ซึ่งกำหนดให้ทุกโรงเรียนต้องเรียนเหมือนกัน และวัตถุประสงค์ เนื้อหา เวลาเรียน แนวการจัดการเรียนการสอนและการวัดผล ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน โรงเรียนเอกชนที่สอนโดยใช้หลักสูตรภาษาต่างประเทศ หรือโรงเรียนนานาชาติในญี่ปุ่นจึงมีจำนวนน้อย

4.4 นโยบายเศรษฐกิจที่พึ่งพาฐานการผลิตภายนอกประเทศ มีผลต่อนโยบายทางการศึกษา

ญี่ปุ่นสามารถฟื้นตัวทางเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็วหลังสงครามโลกครั้งที่สองเพราะปัจจัยหลายอย่าง เช่น การแทรกแซงของรัฐบาล แรงงานราคาถูกและมีคุณภาพ อัตราการออมสูงและการลงทุนสูง แต่ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ญี่ปุ่นประสบปัญหาค่าเงินเยนแข็งตัว บริษัทญี่ปุ่นจึงต้องย้ายฐานการผลิตออกนอกประเทศจำนวนมาก เช่น อุตสาหกรรมรถยนต์ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องจักร เหล็กกล้า เรือ สารเคมี ฯลฯ (สารานุกรมออนไลน์. วิกิพีเดีย. สืบค้น 25 ธันวาคม 2554) ศิริพร วัชชวัลคุ และเอกสิทธิ์ หนูหนักดี (2550) พบว่า ญี่ปุ่นมีกฎหมายสำคัญในการปฏิรูปภาคการเกษตรของประเทศ

คือ Basic Law on Food, Agriculture and Rural Areas (1999) และสนับสนุนภาคชนบท รวมทั้งประกาศใช้แผนการสนับสนุนการปฏิรูปภาคเกษตรระยะยาว เรียกว่า The New Basic Plan for Food, Agriculture and Rural Areas (2005) ซึ่งสนับสนุนการส่งออกสินค้าเกษตรและอาหาร โดยทำข้อตกลงความร่วมมือภาคเกษตรกับประเทศอื่น ๆ รวมทั้งประเทศไทย นโยบายพึ่งพาการผลิตโดยฐานการผลิตนอกประเทศนี้ ส่งผลถึงนโยบายการศึกษาและการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศด้วย

5. นโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ

ผลการวิเคราะห์เอกสารหลายเรื่อง แสดงว่า ญี่ปุ่นมีเหตุผล 3 ประการ ในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ประการแรกคือ เด็กญี่ปุ่นในศตวรรษที่ 21 ต้องสามารถสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษได้ในฐานะเป็นภาษาที่ใช้ร่วมกันในนานาประเทศ ประการที่สอง ความสามารถในการภาษาอังกฤษมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงประเทศญี่ปุ่นกับประเทศอื่น ๆ ในโลก ทำให้ได้รับความเข้าใจและความไว้วางใจจากทั่วโลก เพิ่มความสามารถในการปรากฏตัวท่ามกลางประเทศต่าง ๆ และพัฒนาประเทศญี่ปุ่นให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ประการที่สาม การที่คนญี่ปุ่นจำนวนมากมีความสามารถไม่เพียงพอในภาษาอังกฤษ ทำให้มีข้อจำกัดในการแลกเปลี่ยนกับต่างชาติ และแนวคิดของชาวต่างชาติไม่ได้ถูกนำมาประเมินอย่างเหมาะสมในเอกสารชื่อ (“Japan's Goals in the 21st Century. The Frontier Within: Individual Empowerment and Better Governance in the New Millennium” และ “Action Plan to Cultivate Japanese with English Abilities”)

ยุทธศาสตร์ 7 ประการ ตามแผนปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความสามารถด้านภาษาอังกฤษของชาวญี่ปุ่น ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์การปรับปรุงห้องเรียนภาษาอังกฤษ ยุทธศาสตร์การปรับปรุงความสามารถครูสอนภาษาอังกฤษและพัฒนาระบบการสอน ยุทธศาสตร์ปรับปรุงแรงจูงใจในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ยุทธศาสตร์การปรับปรุงระบบประเมินผลเพื่อคัดเลือกเข้าเรียนต่อในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ยุทธศาสตร์การสนับสนุนกิจกรรมสนทนาภาษาอังกฤษในโรงเรียนประถมศึกษา ยุทธศาสตร์การปรับปรุงความสามารถในการใช้ภาษาญี่ปุ่น และยุทธศาสตร์การส่งเสริมการวิจัยการสอนภาษาอังกฤษในโรงเรียนมัธยมศึกษาและมหาวิทยาลัย ซึ่งส่งผลให้มีการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เมื่อปี ค.ศ. 2008 – 2009 และปี ค.ศ. 2011 เมื่อวิเคราะห์นโยบายและยุทธศาสตร์เหล่านี้ จำแนกด้านหลักสูตร วิธีสอน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ครู สื่อ อุปกรณ์และ ICT เพื่อการศึกษาภาษาอังกฤษ พบว่า

5.1 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านหลักสูตร กำหนดให้สอนเฉพาะภาษาประจำชาติ (ภาษาญี่ปุ่น) ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 4 และให้ใช้ “กิจกรรมภาษาต่างประเทศ” เป็น

กิจกรรมบังคับในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 ซึ่งในการปรับปรุงหลักสูตรครั้งล่าสุดเมื่อปี ค.ศ. 2011 กิจกรรมภาษาต่างประเทศมีความเป็นระบบที่ชัดเจนมากขึ้น คือ ให้ใช้กิจกรรมที่ปูพื้นฐานความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษ พัฒนาความเข้าใจภาษาและวัฒนธรรมของประเทศเจ้าของภาษาอังกฤษโดยผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ และสร้างความคุ้นเคย กับเสียงและการใช้ภาษา ส่วน “รายวิชาภาษาต่างประเทศ” เป็นรายวิชาบังคับตามหลักสูตรระดับมัธยม ศึกษาตอนต้น เหมือนที่ทำมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เน้นภาษาอังกฤษเป็นหลัก แต่เพิ่มจำนวนชั่วโมงเรียนวิชาภาษาต่างประเทศอีกร้อยละ 10 ในการปรับปรุงหลักสูตรครั้งล่าสุด เมื่อในปี ค.ศ. 2011 ส่วนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้เรียนรายวิชาภาษาต่างประเทศเป็นวิชาบังคับเลือก (Chapter 4 Foreign Language Activities) การปรับปรุงหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับภาษาต่างประเทศ เน้นปรับปรุงการเรียนการสอนภาษาอังกฤษมากที่สุด เพราะจำเป็นต้องปฏิรูปให้ประชาชนญี่ปุ่นก้าวสู่ความเป็นเลิศในระดับโลก เชี่ยวชาญเทคโนโลยีสารสนเทศและมีความรู้ภาษาอังกฤษในระดับใช้งาน ได้จริงในการสื่อสารกับนานาชาติ และอาจให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการภาษาที่สองด้วยในระยะยาว (Hashimoto, 2004)

5.2 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านวิธีสอน ในระดับประถมศึกษา มีนโยบายให้ใช้กิจกรรมภาษาต่างประเทศ ซึ่งจำแนกวิธีสอนเป็นสองส่วน คือ การสอนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถสื่อสารด้วยภาษา ต่างประเทศ และ การสอนให้เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมเชิงเปรียบเทียบ ยุทธศาสตร์สำหรับการสอน ให้สามารถสื่อสารด้วยภาษาต่างประเทศ คือ (1) ทำให้ได้รับประสบการณ์ที่สนุกสนานในการสื่อสารด้วยภาษาต่างประเทศ (2) ให้ปฏิบัติการฟังและพูดภาษาต่างประเทศ (3) ให้เรียนรู้คำกริยาที่สำคัญ ๆ สำหรับการสื่อสาร ส่วนยุทธศาสตร์สำหรับการสอนให้เข้าใจภาษาและวัฒนธรรมเชิงเปรียบเทียบ คือ (1) สอนเรื่องความคล้ายและความต่างของเสียงและจังหวะการออกเสียงโดยเปรียบเทียบกับภาษาญี่ปุ่น และให้ตระหนักถึงความน่าสนใจและความร่ำรวยของภาษา (2) ให้เรียนรู้ความแตกต่างของวิถีชีวิต ประเพณี และเทศกาลสำคัญของญี่ปุ่นและของต่างประเทศ โดยตระหนักถึงวิถีชีวิตและวิถีคิดที่ต่างกัน และ (3) ให้ได้รับประสบการณ์ในการสื่อสารกับผู้คนในวัฒนธรรมต่าง ๆ และให้มีโอกาสได้เข้าใจวัฒนธรรมเหล่านั้นลึกซึ้งมากขึ้น (Chapter 4 Foreign Language Activities)

ยุทธศาสตร์ด้านวิธีสอนในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น (2011) เช่น ในการออกแบบการสอนและการทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหา ให้ใช้สถานการณ์ใกล้ตัวนักเรียนและสถานการณ์ในชุมชนท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน การสอนสาระสำคัญของภาษา (Language Elements) ให้สอนจากง่ายไปหายาก ในลักษณะที่เรียกว่าก้าวขึ้นไปทีละขั้น (stepwise fashion) การสอนออกเสียง ให้ใช้กิจกรรมการฝึกออกเสียงเพื่อฝึกเสียงที่ต่างจากเสียงในภาษาญี่ปุ่น และใช้สัญลักษณ์เสียงช่วยเสริมถ้าจำเป็น และสอนให้เขียนแบบตัวโค้ง

(cursive writing) การสอนกลุ่มคำและสำนวนต่าง ๆ ให้เลือกสอนเรื่องที่น่าสนใจเพื่อให้จำได้ขึ้นใจ สอนให้ใช้ประโยชน์จากพจนานุกรม และใช้คอมพิวเตอร์ เครือข่ายการสื่อสาร และสื่อการสอนต่าง ๆ ช่วยให้ผู้สื่อสารกับเจ้าของภาษาอังกฤษ ตลอดจนใช้วิธีการเรียนรู้แบบทำงานคู่กับเพื่อน (incorporating pair work) การทำงานกลุ่ม (group work) และวิธีอื่น ๆ ที่เหมาะสม

5.3 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

มีนโยบายให้วัดและประเมินผลการเรียนการสอนภาษาอังกฤษแบบหลากหลายวิธี โดยวัดความสามารถในการปฏิบัติจริง ในด้านการฟัง พูด อ่าน และเขียน และให้สอบวัดความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษในการสอบเข้าเรียนต่อมหาวิทยาลัย ซึ่งแต่เดิมสอบเฉพาะการอ่านและความรู้เรื่องไวยากรณ์ ใช้ยุทธศาสตร์การกำหนดเป้าหมายความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ โดยให้ผู้จบมัธยมศึกษาตอนต้น สามารถใช้ภาษาอังกฤษในระดับต้น เพื่อทักทาย สนทนาได้ตอบ สื่อสารในชีวิตประจำวัน และผ่านการสอบวัดความรู้ภาษาอังกฤษด้วยข้อสอบมาตรฐาน (STEP) ได้อย่างต่ำ ระดับ 3 ส่วนนักเรียนที่จะจบมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้สามารถสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษอย่างปกติในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน และสอบได้คะแนนก่อนระดับ 2 (pre-second level) นักศึกษาที่จะจบปริญญาตรี ให้สามารถใช้ภาษาอังกฤษในการทำงานตามสาขาวิชาที่เรียนจบ

5.4 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านครูผู้สอน

เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.2008 กระทรวงศึกษาธิการของญี่ปุ่น ได้กำหนดให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาของจังหวัดต่าง ๆ และหน่วยงานอื่นที่มีอำนาจในการจ้างครู ต้องฝึกอบรมครูเป็นกรณีพิเศษ ถ้าพบว่าครูคนใดมีความสามารถไม่เหมาะสม ต่อมา เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ.2009 ได้มีนโยบายการพัฒนาคุณภาพครูโดยให้ปรับปรุงระบบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยให้ต่ออายุใบประกอบวิชาชีพทุก 10 ปี มียุทธศาสตร์การปรับปรุงความสามารถครูสอนภาษาอังกฤษ คือ 1) ให้มีทักษะภาษาอังกฤษ โดยมีคะแนนเฉลี่ย ก่อนระดับ 1 (STEP pre-first level) หรือ TOEFL 550 หรือ TOEIC 730 เป็นอย่างน้อย และต้องสามารถสอนให้นักเรียนสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษโดยใช้กิจกรรม 2) ส่งเสริมครูผู้สอนภาษาอังกฤษในชุมชนท้องถิ่น เพื่อที่จะปรับปรุงความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษในชุมชนนั้น 3) ให้มีครูเจ้าของภาษาเข้าไปสอนหรือร่วมสอนในชั้นเรียนวิชาภาษาอังกฤษ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย สัปดาห์ละ อย่างน้อย 1 ครั้ง และ 4) ให้เชิญบุคคลทั่วไปในชุมชน ซึ่งมีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ มาร่วมสอนหรือร่วมกิจกรรมการใช้ภาษาอังกฤษของนักเรียน

5.5 นโยบายด้านสื่อ อุปกรณ์และ ICT เพื่อการศึกษา

มีนโยบาย คือ ในระดับประถมศึกษาให้ใช้สื่อเสียง เช่น CD และ DVD

ประกอบการฝึกฟังและเชิญเจ้าของภาษามาช่วยสอนการออกเสียง และการพูด และในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้ใช้คอมพิวเตอร์และเครือข่ายการสื่อสาร มาช่วยในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ รวมทั้งสื่อการสอนที่ครูสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับพัฒนาการและความสนใจของผู้เรียน (Murata, et.al. 2010: pp. 561-563) ส่วนยุทธศาสตร์ในการนำสื่ออุปกรณ์ และ ICT มาใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ขึ้นอยู่กับครูแต่ละคนและสถานศึกษาแต่ละแห่ง

6. นโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาเพื่อนบ้าน

6.1 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านหลักสูตร

มีนโยบายที่ไม่ชัดเจนในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาเพื่อนบ้านในอาเซียน และในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นสมาชิกของกลุ่มอาเซียนบวกสาม ดังจะเห็นจากหลักสูตรประถมศึกษาซึ่งให้จัด “กิจกรรมภาษาต่างประเทศ” ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 – 6 อธิบายว่าให้เป็นกิจกรรมภาษาอังกฤษ (Eigo Katsudoo) และการจัดกิจกรรมภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ มีแต่เพียงในโรงเรียนนานาชาติซึ่งมีผู้ก่อตั้งเป็นชาติอื่น (Murata. et.al. 2010, p.543) ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น วิชาภาษาต่างประเทศ คือ วิชาภาษาอังกฤษ และในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วิชาบังคับเลือก 1 วิชา หมวดวิชาภาษาต่างประเทศ ส่วนใหญ่ให้เลือกวิชาเรียนเฉพาะภาษาอังกฤษ แต่ในระดับอุดมศึกษา มีมหาวิทยาลัยของรัฐที่สอนภาษาต่างประเทศ ซึ่งมีชื่อเสียงมานาน คือ Tokyo University of Foreign Languages มีจุดเริ่มต้นจากสถาบันวิจัยเอกสารต่างประเทศในยุคโทกูงาวะ ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1857 และเมื่อปี ค.ศ.1999 ได้ยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัย ปัจจุบันมี 26 ภาควิชา สอนหลายภาษารวมทั้งภาษาจีน เกาหลี มองโกเลีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปิน ไทย ลาว เวียดนาม เขมร พม่า นอกจากนี้ Osaka University of Foreign Studies (ชื่อย่อ OUFS) ตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1921 ในปัจจุบันเปิดสอน 25 ภาษา เป็นวิชาเอก และสอนภาษาโบราณ 16 ภาษาเป็นวิชาโท เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ.2007 ได้รวมเข้าไปอยู่ใน School of Foreign Studies หรือ SFS ของมหาวิทยาลัยโอซากา ส่วนสถาบันภาษาของเอกชนซึ่งมีจำนวนมาก ได้รวมตัวกันจัดตั้งสมาคมเพื่อการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ (Japan Association for the Promotion of Foreign Language Education เรียกย่อ JAPFLE) ในปี ค.ศ.1991 ต่อมาในปี ค.ศ.2003 ได้รับอนุญาตจากกองส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศและส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศในญี่ปุ่นแบบตลอดชีวิต ในเชิงยุทธศาสตร์พบว่า หลักสูตรภาษาเพื่อนบ้านนั้น ให้จัดสอนในระดับอุดมศึกษา โดยเน้นภาษาเพื่อการสื่อสาร ภาษาเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำงาน และทักษะภาษาเพื่อวิชาการ มีสถาบันภาษาของเอกชนแบบนอกระบบ และระบบการศึกษาทางไกลของสถานีวิทยุและโทรทัศน์ NHK จัดการเรียนการสอนภาษาเพื่อนบ้าน

คือ ภาษาจีน และภาษาเกาหลี

6.2 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านวิธีสอน

จากการสังเกต และการสัมภาษณ์ Miss Sanae Ueda เจ้าของสถาบันการศึกษาทางเลือก ชื่อ Let's Gakuen ในกรุงโตเกียว พบว่า วิธีสอนภาษาต่างประเทศในญี่ปุ่นโดยทั่วไป จะเน้นวิธีสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร แบบธรรมชาติ (direct approach หรือ natural approach) ในระดับต้น (Beginners) เน้นคำศัพท์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เมื่อเลื่อนขึ้นไปในระดับกลาง จะค่อย ๆ เพิ่มความรู้ความเข้าใจด้านไวยากรณ์และคำศัพท์ที่ซับซ้อนมากขึ้น เน้นความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ นิทานหรือเรื่องเล่า ระบบการศึกษา สภาพสังคมหรือเศรษฐกิจของประเทศเจ้าของภาษา แล้วจะยากขึ้นและมีเนื้อหากว้างขึ้นในระดับสูง ทักษะการอ่านและการเขียนจะเน้นมากขึ้นในระดับสูง ส่วนทักษะการแปลจะอยู่ในขั้นสูงมากกว่า ยุทธศาสตร์การสอน มักจะใช้การสอนแบบกลุ่มเล็ก และใช้วิธีสอนหลายวิธีผสมผสานกัน เช่น มีทั้งการสอนแบบธรรมชาติ การแสดงบทบาทสมมติ การสอนโดยเพลงหรือโดยการจัดงานเทศกาลเพื่อสร้างความประทับใจและความเข้าใจวัฒนธรรม ฯลฯ และมีแนวโน้มที่จะใช้วิธีสอนโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น

6.3 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการวัดและประเมินผล

นโยบายและยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการสอนภาษาเพื่อนบ้าน แม้จะไม่มีมาตรการชัดเจน แต่จากการสังเกตพฤติกรรมการวัดและประเมินผลการสอนภาษาต่าง ๆ ในสถาบันภาษาของญี่ปุ่น พบว่า มีการประเมินตามสภาพจริง ผสมกับการทดสอบความรู้ความสามารถในการฟัง พูดอ่าน เขียน ตามหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้โดยสถาบันการศึกษานั้น ๆ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้นักจะดำเนินการโดยครูผู้สอน แต่อาจจะทดสอบความรู้ด้วยข้อสอบที่สถาบันการศึกษากำหนด หรืออาจจะใช้ข้อสอบมาตรฐานของประเทศเจ้าของภาษา ถ้ามี

6.4 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านครูผู้สอน

เนื่องจากการสอนภาษาของประเทศเพื่อนบ้านมักจะดำเนินการโดยสถาบันภาษา หรือโดยสถาบันอุดมศึกษา นโยบายและยุทธศาสตร์ในด้านนี้ จึงขึ้นอยู่กับแต่ละสถาบัน แต่จากการสังเกตของนักวิจัย พบว่า มักมีเจ้าของภาษาเป็นครูผู้สอน และต้องการใบรับรองคุณสมบัติด้านการสอนภาษาดังกล่าวเป็นการเฉพาะ เช่น ข้อกำหนดเรื่องการรับครูสอนภาษาต่างประเทศของสมาคมเพื่อการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ (JAPFLE) ระบุนุ้ความต้องการ 3 ประการ คือ จบอย่างต่ำระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีใบอนุญาตการสอนภาษาต่างประเทศ (เฉพาะครูสอนภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศ) และ ผ่านการฝึกอบรมวิธีสอนภาษาแม่ (เฉพาะครูชาวต่างชาติ)

6.5 นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านสื่อ อุปกรณ์ และ ICT เพื่อการศึกษา

นโยบายและยุทธศาสตร์ระดับประเทศเกี่ยวกับด้านสื่อ อุปกรณ์ และ ICT เพื่อการเรียนการสอนภาษาเพื่อนบ้านของประเทศญี่ปุ่น ไม่ปรากฏว่ามีการประกาศอย่างชัดเจน แต่พบว่า มีตำราเรียนและสื่อการสอนภาษาเพื่อนบ้าน ในร้านหนังสือของสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นตำราที่ผลิตโดยคณาจารย์ และผลิตโดยสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ทั้งในประเทศญี่ปุ่นและประเทศที่เป็นเจ้าของภาษา ส่วนสื่อประเภทรายการโทรทัศน์หรือวิทยุ พบว่า ผลิตโดยสถานีโทรทัศน์และวิทยุของชาติ (Nippon Hoosoo Kyoku หรือ NHK) มีสื่อสำหรับการสอนภาษาเพื่อนบ้าน ได้แก่ ภาษาจีน และภาษาเกาหลี

7. อุปสรรคและเงื่อนไขความสำเร็จในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ

เมื่อเทียบกับประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย 26 ประเทศ พบว่า ประเทศญี่ปุ่นมีคะแนนสอบ TOEFL ต่ำกว่าประเทศอื่น ๆ (สถิติปี ค.ศ.1998 – 1999) แต่เมื่อเปรียบเทียบคะแนนสอบวัดความรู้ความสามารถทางภาษาอังกฤษของคนทำงาน (EF Proficiency Test) พบว่า คนทำงานชาวญี่ปุ่นมีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษในระดับปานกลาง เป็นอันดับ 14 ของ 44 ประเทศและอันดับ 4 ของ 13 ประเทศในเอเชีย และเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศไทย พบว่า คะแนน TOEFL ของชาวญี่ปุ่นมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าชาวไทย (คะแนน 498 : 502) แต่คนทำงานชาวญี่ปุ่นมีคะแนนเฉลี่ยภาษาอังกฤษสูงกว่าคนทำงานที่เป็นชาวไทย (คะแนนเฉลี่ย 54.17 : 39.41) สะท้อนว่าการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการทำงานในญี่ปุ่นน่าจะ มีประสิทธิผลสูงกว่าในประเทศไทย

ผลการวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศญี่ปุ่น พบว่า ญี่ปุ่นมีอุปสรรคสำคัญ 4 ประการ ในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ คือ

1) ค่านิยมของผู้เรียนและชาวญี่ปุ่นที่มีต่อภาษาอังกฤษ ตามความเห็นของ แมคเวน (Mcveigh, 1989) คือ สังคมญี่ปุ่นมีทั้งความรักและความไม่ชอบภาษาอังกฤษปะปนกัน จุดอ่อนของการสอนภาษาต่างประเทศในญี่ปุ่นจึงมีสาเหตุมาจากปัญหาด้านแรงจูงใจ

2) มีอุปสรรคจากความยากของภาษาญี่ปุ่นและความแตกต่างเชิงโครงสร้างจากภาษาอังกฤษ จึงจำเป็นต้องจัดให้เรียนภาษาญี่ปุ่นประมาณ 1 ใน 3 ของเวลาเรียนระดับประถมศึกษา ความแตกต่างทั้งด้านตัวอักษร ไวยากรณ์ และการออกเสียง ทำให้ภาษาอังกฤษค่อนข้างยากสำหรับเด็กญี่ปุ่น (ผลการสังเกตของผู้วิจัย, ประสพการณ์ในประเทศญี่ปุ่นระหว่างปี ค.ศ.1981-1988)

3) นโยบายชาตินิยมของผู้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับภาษาต่างประเทศ เป็นอุปสรรคอีกอย่างหนึ่ง ตามที่มีผู้วิจารณ์ไว้ เช่น เรโกะ ฮะโรติ (Haroti, 2005) ใน A Policy on Language Education in Japan: Beyond Nationalism and Linguicism วิจารณ์ว่า

นโยบายการศึกษาภาษาประจำชาติญี่ปุ่นมีสิ่งสะท้อนนโยบายชาตินิยมคือส่งเสริมและสนับสนุนให้คนต่างชาติเรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศและภาษาที่สอง พัฒนาสมรรถนะการสื่อสารด้วยภาษาญี่ปุ่นในฐานะเป็นภาษาที่หนึ่งให้แก่ชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น พัฒนาสมรรถนะการสื่อสารของชาวญี่ปุ่นกับคนต่างชาติโดยเข้าใจวัฒนธรรมของชาตินั้น ๆ และเปลี่ยนจากคำยืมจากภาษาอังกฤษมาเป็นคำภาษาญี่ปุ่น

4) ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการสอนภาษาอังกฤษโดยครูเจ้าของภาษา ซึ่งเรียกย่อว่า JET Program ยังไม่สูงเท่าที่ควร สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก และมีความขัดแย้งมาก (Nunan. 2003)

8. อุปสรรคและเงื่อนไขความสำเร็จในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาเพื่อนบ้าน

อุปสรรคในการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาเพื่อนบ้านของญี่ปุ่น สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1) ไม่มีนโยบายส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาเพื่อนบ้านอย่างเด่นชัด วิชาภาษาต่างประเทศ ในหลักสูตรมัธยมศึกษา ล้วนเป็นเรื่องภาษาอังกฤษทั้งสิ้น ภาษาต่างประเทศอื่นๆ ระบุเพียงให้นำหลักการและวิธีการสำหรับการสอนภาษาอังกฤษมาประยุกต์ใช้ ทำให้โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่จัดการเรียนการสอนภาษาเกาหลี มีอยู่เพียงร้อยละ 4 และสอนภาษาจีนเพียงร้อยละ 11 (Shek, 2010. and Murata et al. 2010)

2) ค่านิยมชาวญี่ปุ่นไม่ส่งเสริมการเรียนภาษาเพื่อนบ้านในเอเชีย ดังนั้น แผนการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศของรัฐบาลญี่ปุ่นและกระทรวงศึกษาธิการจึงสะท้อนมุมมองว่าการพัฒนาตามแบบตะวันตกและอเมริกันเป็นความทันสมัยและเป็นสากล ค่านิยมนี้มีมาตั้งแต่สมัยเมจิ และเน้นมากขึ้นเมื่อแพ้สงครามโลกครั้งที่สอง นอกจากนี้ ชาวญี่ปุ่นยังคงมีความรู้สึกอยู่ลึก ๆ ว่าตนเหนือกว่าชาติเอเชียอื่น ๆ (Hatori, 2005)

9. การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะการประยุกต์ใช้กับประเทศไทย

เมื่อเปรียบเทียบกับนโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศไทย เห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันหลายประการ และมีหลายเรื่องที่น่ามาประยุกต์ใช้ได้ เช่น ด้านหลักสูตร นโยบายไม่สอนภาษาอังกฤษในระดับประถมศึกษาตอนต้น สอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนภาษาที่สอง ตามหลักภาษาศาสตร์ และสอดคล้องกับหลายประเทศที่มีประชากรหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ฟิลิปปินส์ ที่ให้นักเรียนซึ่งมีภาษาแม่อื่น ๆ ที่ไม่ใช่ภาษาประจำชาติ เริ่มเรียนโดยใช้ภาษาแม่ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ตอนต้น

ควบคู่กับการเรียนภาษาประจำชาติ แล้วค่อยเพิ่มภาษาอังกฤษเข้าไปในหลักสูตรทีละน้อย นโยบายที่แตกต่างจากประเทศไทยอีกเรื่องหนึ่ง คือ การลดความยากของเนื้อหา และการเน้นการฝึกปฏิบัติทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษ ด้านวิธีสอนมีนโยบายคล้ายกับ ประเทศไทย ในหลักสูตร แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ส่วนด้านการวัดและประเมินผล มีนโยบายคล้ายกัน สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายซึ่งให้วัดและประเมินผลด้วยวิธีการที่หลากหลาย และครอบคลุมทั้งทักษะการฟัง พูด อ่านและเขียน แต่ระดับอุดมศึกษา ประเทศไทยยังไม่สอวัดความสามารถในการฟังภาษาอังกฤษ ในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย

ด้านครูผู้สอน ประเทศญี่ปุ่นมีนโยบายปรับปรุงระบบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู โดยให้ต่ออายุทุก 10 ปี และให้จัดการฝึกอบรมครูเป็นพิเศษถ้าพบว่าครูมีความสามารถไม่เหมาะสม เป็นนโยบายซึ่งคล้ายกับในประเทศไทยที่กำลังปรับปรุงระบบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูให้มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้น

ด้านสื่อ อุปกรณ์ และ ICT เพื่อการศึกษา ประเทศญี่ปุ่นมีนโยบายให้ใช้สื่อเสียง ประเภท CD และ DVD ในการฝึกฝนการฟังภาษาอังกฤษของเด็กประถมศึกษา และให้พยายามเชิญเจ้าของภาษามาช่วยสอนการออกเสียง และการพูด ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้ใช้คอมพิวเตอร์และเครือข่ายการสื่อสารในการจัดการเรียนการสอน ภาษาอังกฤษ รวมทั้งสื่อที่ครูสร้างขึ้นเพื่อฝึกการฟัง พูด อ่าน เขียน ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นนโยบายที่คล้ายกับประเทศไทย แต่ในเชิงปฏิบัตินั้น ญี่ปุ่นมีความพร้อมด้าน ICT สูงกว่า และมีองค์กรเอกชนที่ทำการผลิตสื่อการสอนจำนวนมาก มีความเป็นมืออาชีพสูงมาก มีการแข่งขันกันอย่างเสรีทางการตลาด ราคาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาจึงค่อนข้างถูก ส่วนการเชิญเจ้าของภาษามาช่วยสอนนั้น มียุทธศาสตร์การปรับปรุงการใช้ภาษาญี่ปุ่นให้ชาวต่างชาติในญี่ปุ่นด้วย ยุทธศาสตร์ทำนองนี้ยังไม่มีในประเทศไทย

นโยบายและยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาเพื่อนบ้านของประเทศญี่ปุ่น มีความแตกต่างจากนโยบายและยุทธศาสตร์ในประเทศไทย และควรจะศึกษาเพิ่มเติมเพื่อประยุกต์ใช้ เช่น ด้านหลักสูตรระดับอุดมศึกษา ญี่ปุ่นมีมหาวิทยาลัยของรัฐ 2 แห่ง เพื่อสอนภาษาต่างประเทศเป็นการเฉพาะและทำการวิจัยเกี่ยวกับภาษาต่างประเทศด้วย มีการสอนภาษาต่างประเทศมากกว่า 25 ภาษา และยังอนุญาตให้องค์กรภาคเอกชนสอนภาษาต่างประเทศรวมตัวกันจัดตั้งสมาคมเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศและสร้างบุคคลนานาชาติโดยการศึกษาตลอดชีวิตแบบนอกระบบโรงเรียน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศไทย จะเห็นว่าญี่ปุ่น มีความคิดเชิงนโยบายที่ก้าวหน้ามากกว่า เพราะประเทศไทยยังไม่มีนโยบายที่จะก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาสอนภาษาต่างประเทศเป็นการเฉพาะ ด้านวิธีสอนภาษาเพื่อนบ้าน ประเทศญี่ปุ่นมีนโยบายให้โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายใช้วิธีสอน

ทำนองเดียวกับการสอนภาษาอังกฤษในการสอนภาษาอื่น น่าจะเป็นเพราะครูต้องจบจาก สาขาภาษาต่างประเทศและผ่านการเรียนวิชาชีพครูและการฝึกปฏิบัติการสอนตามเกณฑ์ การขอรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ ด้านการวัดและประเมินผลผลการเรียนรู้ภาษาเพื่อน บ้าน ไม่มีนโยบายเฉพาะ ซึ่งอาจจะหมายความว่า การสอนภาษาเพื่อนบ้าน เช่น ภาษาจีน และภาษาเกาหลีในระดับมัธยมศึกษาให้นั้นภาษาเพื่อการสื่อสารและประเมิน ตามสภาพจริง ส่วนในระดับอุดมศึกษา การวัดและประเมินผลขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์เฉพาะ ของแต่ละรายวิชา ซึ่งคล้ายกับในประเทศไทย ด้านสื่อ อุปกรณ์ และ ICT เพื่อการสอน ภาษาเพื่อนบ้านในญี่ปุ่น ใช้นโยบายเดียวกับภาษาอังกฤษสำหรับระดับมัธยมศึกษา แต่ใน ระดับอุดมศึกษาและสถาบันสอนภาษาของเอกชนไม่มีนโยบายที่กำหนดไว้ อาจเป็นเพราะ มีนโยบายเปิด เพื่อให้มหาวิทยาลัยและภาคเอกชนสามารถผลิต นำเข้า และจำหน่ายตำรา เรียนและสื่อการสอนภาษาเพื่อนบ้านได้ตามความเหมาะสม

อุปสรรคของการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศญี่ปุ่น มีหลาย ประการ เช่น ค่านิยมของผู้เรียนซึ่งมีทั้งรักและไม่ชอบภาษาอังกฤษปะปนกัน คล้ายค่านิยม คนไทยที่มีต่อภาษาอังกฤษ อุปสรรคประการที่สอง คือ ความยากของภาษาญี่ปุ่นและ ความแตกต่างของภาษาญี่ปุ่นกับภาษาอังกฤษในเชิงโครงสร้าง ทำให้เด็กญี่ปุ่นจำเป็นต้อง เรียนภาษาญี่ปุ่นให้เข้าใจดีพอสมควรเสียก่อนจึงจะเริ่มเรียนภาษาอังกฤษอย่างง่าย ๆ จาก กิจกรรม คล้ายกับความยากของภาษาอังกฤษสำหรับเด็กไทย อุปสรรคประการที่สาม คือ ความรู้สึกแบบชาตินิยมของผู้วางนโยบายภาษาต่างประเทศของญี่ปุ่น ซึ่งมีความเป็น ชาตินิยมสูง ต่างจากผู้วางนโยบายภาษาต่างประเทศของไทยซึ่งนิยมตะวันตกจนไม่มอง ความจริงด้านความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทั้งญี่ปุ่นและไทยจึงไม่ประสบผลสำเร็จในการ ยกกระดับความสามารถของภาษาอังกฤษในกลุ่มชนชั้นกลางและชนชั้นกลางระดับล่าง อุปสรรคประการที่สี่ คือ ความไม่มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพเท่าที่ควรของโครงการ JET Program ของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งน่าจะคล้ายกับความไม่มีประสิทธิผลของโครงการใช้ครู ต่างชาติสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะระบบการรับเข้าและการ พัฒนาครูต่างชาติหลังเข้าสู่งานการสอนในสถานศึกษาไม่ดีเท่าที่ควร ส่วนอุปสรรค สำคัญของการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาเพื่อนบ้านในญี่ปุ่น คือความไม่ชัดเจนของ นโยบาย และค่านิยมของชาวญี่ปุ่นซึ่งไม่ส่งเสริมการเรียนภาษาเพื่อนบ้านในเอเชียนั้น น่าจะแก้ปัญหาที่ภาครัฐ ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบาย

บรรณานุกรม

ฉันทนา จันท์บรรจง .(2553). รายงานการวิจัย เรื่อง นโยบายและยุทธศาสตร์การ

พัฒนาคุณภาพ การศึกษาของประเทศญี่ปุ่น .กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **ประเทศญี่ปุ่น**. ใน <http://th.wikipedia.org/wiki/> สืบค้น 28/02/2555

ศิริพร วัชรวัลคุ. และ เอกสิทธิ์ หนูนุกดี. (2550). “รายงานความก้าวหน้าโครงการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นและผลกระทบต่อ ประเทศไทย: กรณีการศึกษาภาคเกษตร และนโยบายความมั่นคงทางอาหารของ ญี่ปุ่นกับความร่วมมือระหว่างประเทศด้านเกษตรของญี่ปุ่นในเอเชีย.” ใน **Japan Watch Project**. Vol. 1 No.4 กรกฎาคม – กันยายน 2550. หน้า 51-60.

Hashimoto, Satoshi (2004). “Foreign Language Education in Japan: A Japanese Perspective.” **Policy Forum: Global Approaches to Plurilingual Education**. 28-29 June 2004, Council of Europe, Strasbourg.

Hatori, Reiko. (2005). “A Policy on Language Education in Japan: Beyond Nationalism and Linguiscism. U.S.A. : University of Hawaii. **Second Language Studies**, 23(2), Spring 2005, pp.45-69.

Kirkpatrick, Andy. (2010). “World English Across Cultures: Arguments for the Multilingual Model and a Multilingual Pedagogy.” Abstract for Plenary Session. **LIA International Conference 2010**. Sanur Beach Hotel & Resoirt, Bali, Indonesia. April 28-30, 2010.

Lukmani, Y. (1972). “Motivation to learn and language proficiency.” in **Language Learning** Vol. 22, pp. 261–273.

MEXT. **Action Plan to Cultivate Japanese with English Abilities**.

<http://www.mext.go.jp/english/topics/03072801.html> Retrieved 04/13/2012.

MEXT. **Chapter 4 Foreign Language Activities**.

http://www.mext.go.jp/component/English/_icsFiles/afieldfile/2011/03/17/1303755_011.pdf Retrieved 06/07/2514.

Mcveigh, Brian J., (1989) “Foreign Language Instruction in Japanese Higher Education. The Humanistic Vision or Nationalist Utilitarianism.”

<http://ahh.sagepub.com/content/3/2/211.abstract> Retrieved 04/07/2014.

Murata, Yokuo. et al. (2010). **A Bilingual Text. Education in Contemporary Japan – System and Content** – Tokyo: Toshindo Publishing Co., LTD.

Nunan, David. (2003). “The Impact of English as a Global Language on Educational Policies and Practices in the Asia Pacific Region.” **TESOL QUARTERLY**, Vol.7 No.4, winter 2003. pp. 589-613.

Shek, Eric. (2010) "Language policy in Japan: To what extent has Japanese language policy accommodated to the effects of globalization?" **Case Study LING2022**, Semester 1, 2010, pp. 1-11.

Communication and Manners Matter: International Comparison of Internet Use
by Contemporary University Students

การสื่อสารและมารยาท: การเปรียบเทียบระหว่างชาติในการใช้อินเทอร์เน็ตของ
นักศึกษายุคปัจจุบัน

Pichayalak Pichayakul¹ Yuzuru Utsunomiya²

Abstract

Japan and Thailand has long been business partners. The communication in business world nowadays highly depends on internet. Even though Japan and Thailand are Asian countries, their cultures and etiquette are different in many ways. The purposes of this study are to investigate differences and similarities regarding internet use and email manner of Japanese and Thai university students. The researchers used questionnaire as a research tool. The respondents were 120 Thai students and 120 Japanese students. We applied principal component analysis to detect the students' characteristics of internet use and email manner. Then, we applied K-means clustering method to classify the students into different types in accordance to their characteristics. The research results showed interesting findings. Regarding the purposes of internet use, three types of students existed: watcher, communicator, and writer. First, "watcher" used internet for individual enjoyment. Majority of Japanese students belonged to this type. Second, "communicator" used it for mutual communication. Most of the Thai students belonged to this type. Third, "writer" used it for writing messages. Students belonged to this type were rare. Regarding the email manner, four types of students based on their purposes of using email existed: personal mail, polite reply, business document, and students' report. It was found out that students of both countries did not use email on a regular basis, but they used short message (SMS) instead. From the research results, we provided suggestions to academic institutions that they should take effort in educating students about internet manners such as writing proper emails and utilizing internet adequately so that

¹ Ph. D., Faculty of Business Administration, Chiang Mai University, THAILAND pichayalak@gmail.com

² Ph. D., Faculty of Economics, Nagasaki University, JAPAN yuzuru@nagasaki-u.ac.jp

the students will learn how to perform properly in the business world.

1. Background

Currently, many Japanese companies are expanding operations abroad; Thailand is currently one of the most popular destinations due to a similar cultural background, e.g. both are predominantly Buddhist cultures. However, Thai and Japanese cultures are notable different despite the similarities. Regarding Hofstede's framework on business culture, he developed six indicators representing characteristics of business culture in a country: PDI (Power distance), IDV (Individualism), MAS (Masculinity), UAI (Uncertainty avoidance) and LTO (Long-term orientation). Thai PDI is higher than that of Japan (<http://geert-hofstede.com/japan.html>). In other words, Thai business culture tends to be less participative than Japanese whereas other indicators in Thailand are lower. In other words, Thai business culture tends to be less competitive, modest, less formative and short-term orientation. Regarding the indicators, there is a statistically significant difference between the countries (Chi-square test, Chi-square statistics = 22.7, df = 4, $p < 0.01$), which shows a difference in business cultures. This fact implies culture itself does not always reflect business culture. We should confirm business culture in a country where a company expands. Many Japanese companies are unaware of the difference and have faced problems regarding human resource even though Japanese overseas subsidiaries have expanded since 1960s'. In cross-cultural practice, occasional difference and business troubles and conflicts have been reported (Koike, 1987; Negandhi, Yuen, & Eshghi, 1988; Onishi & Bliss, 2006). To overcome such a conflict, in general, both Japanese companies and Thai workers should compromise each other (Onishi & Mondejar, 2011) and communication comes to be one of the most crucial matters.

Recently, another troubling problem related to communication come to be occurred; internet use.

In the information age, the internet has become one of the most vital business tools (Jemmeson, 1997; Ng, Pan, & Wilson, 1998). Many countries use websites as an advertising medium. Many contributors, from top managers to workers, have opportunities to make contents of the websites to communicate with

their stakeholders such as customers, colleagues and subcontractors. In such a situation, email also has become a crucial business tool in a company as well as between companies (Burke & Sewake, 2008; Chismar, 2001; Graham, 1996; Issa & Kommers, 2013; Kettinger & Grover, 1997; Lee & Jones, 2008; Mason & Leek, 2012; Peek, Peek, Roxas, Roblchaud, & Blanco, 2007; Sillince, Macdonald, Lefang, & Frost, 1998; Zhu & White, 2009). . Conversely, the internet is also regarded as a security hole of a company (Doddrell, 1996; Sarathy & Muralidhar, 2006; Sharma & Gupta, 2003; Soh, Mah, Gan, Chew, & Reid, 1997; Trim, 2005). Many companies pay attention to information protection, properties and other business resources. Unfortunately, due to careless mistake or intentional leakage, occasional information leakage puts a company into a difficult situation and many leakages have occurred continually (Aman & Rahman, 2011; Hoecht & Trott, 2006a, 2006b; Paik & Sohn, 2004). This fact shows that appropriate communication is key issue to protect information as well as enhance their business.

To overcome the problem, internet training for operational security and communication are vital for company operations. Schlosser reported that once a user becomes accustomed to a device, he/she come to use it fully (Schlosser, 2002). This research result showed that by setting a person to use internet device, he/she can obtain a chance to become proficient at using the said device. For university students and recent graduates, it is likely that such familiarity is required. However, many researches warn that their internet usages could also become harmful to their mind and society (Anderson, 2001; Bonebrake, 2002). Before entering a business world, universities should act as agents to teach their students to develop their proficiency in proper internet usage. The major question is “What skills to train?” In other words, pedagogical content should be designed thoughtfully in order for the students to perform well in their career.

2. Purpose

The purposes of this study are to investigate how university students make use of the internet and to compare the usage behaviors of Japanese and Thai students. Particularly, in this survey, we focus on student purposes of internet use and email manners.

3. Methodology

Our target is university students in Thailand and Japan. The two countries have tight relationships of economic cooperation (Ito & Iguchi, 1994; Kawasaki, 2004; Kirkpatrick, 1994), multinational enterprises' activities and other field (Chow, 2002; Froese & Kishi, 2013; Hobday, 1995; Hongsranagon, 2006; Itthiopassagul, Patterson, & Piyathananan, 2009; Lasserre, 1999; Onishi & Bliss, 2006; Takahashi, 1997); even though there are some cultural differences exist as explained above.

Using a questionnaire format, regarding purpose of students' internet use and email manner, we collected data from the students in both Japan and Thailand between June 2012 and July 2012. For the basic attributes of the student responses, refer to table 1. On the purpose of internet use, we applied multiple choice questions to make clear whether they use some media shown in Table 1. On the email manners, we applied Likert-scale questions to make clear their email manner. Regarding content of the question, refer to table 2. Cronbach's alpha of questions on students' email manner is 0.75. Targeted class ranks are freshmen, sophomore and junior. Senior students are not targeted because some of them do not attend any classes in the period. By country, there are 672 Thai responders and 368 Japanese responses. Incomplete responses were omitted, with a final count of 120 Thai responses and 120 Japanese responses. By countries and grade, we stratified the sample, with the number of students in each of the groups being 40. Total N of the complete response is 240.

Using the complete cases, we applied principal component analysis to find characteristics of their internet use from the two viewpoints, the purpose of their internet use and their email manner. We applied Kaiser's criteria to choose an appropriate level of dimensionality in principle components. Then, using factor score of each of the respondent, we applied K-means clustering method to the reduced dimensionality set.

To estimate the characteristics of the picked up groups by the K-means clustering, we use centroid of each cluster. To conduct the analyses above, the R statistical software (ver. 2.14.1) was used.

4. Results

Purpose of internet use

The purpose of internet use in the two countries differs; in Thailand, they use it mainly for mutual communication. In Japan, the internet finds use for individual amusement. According to the result shown in Figure 1, Thais mainly use it to watch movies and access Facebook. In comparison, Japanese use it to access search engine such as Google and to enjoy online games. Thais love Facebook, with 95% of students using it. In contrast, the majority of sampled Japanese students do not use it, with a usage rate of at most 47.5%. Thais also apparently love movies more than Japanese; in contrast, Japanese loves online games and search engine more than Thais. Regarding to the internet use, there are statistically significant difference in 5% level (Chi-square test, $df = 6$, Chi-square statistics = 86.8, $p < 2.2e-19$). Similar to the difference of business culture, students' internet usage differs between the countries.

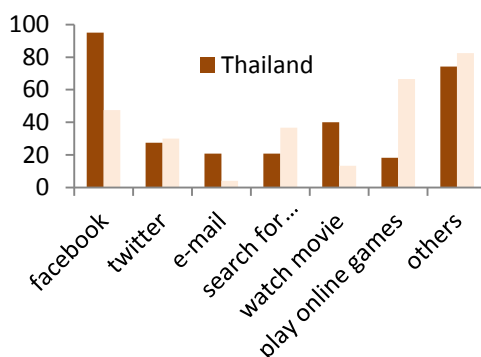

Figure 1 Result of question on students' internet use (Unit: %)

To our surprise, in the countries, students do not use email so frequently. Figure 1 shows that approximately 21% of Thais and 4% of Japanese use it and the rest do not use it. In this ICT-dependent society, we expected that almost of all students use email as one of the most useful and important communication tools. Instead, they possibly use short message (SMS) instead of conventional email. This fact shows that, throughout their school life, they have few opportunities to practice writing even a private email, much less a formal email.

As for the purpose of students' internet use, three principal components in

the following are detected as a result of principal component analysis. In detail of the analysis results, refer to table 3.

- Mutual = individual axis: In the first principal component, the factor loadings of “Facebook,” “email” and “movie” is relatively higher. One of “online games” is relatively lower. Without partners, students cannot enjoy them. In contrast, students can enjoy online games by themselves. We can regard that the principal component stands for whether students use internet devices as a mutual communication tool or a individual amusement.
- Vision = character axis: in the second principal component, the factor loadings of “movie” and “others” are relatively higher. One of “search” is relatively lower. Movie is visual media. “Search” is character-based media. Based on characters, students seek information using search engine such as Google and yahoo. We regard that the principal component stands for whether students use internet as a visual media or a character-based information seeking device.
- Short = long axis: In the third principal component, the factor loadings of “twitter” are relatively higher. Ones of “email” and “Others” are relatively higher. In “twitter”, every user can put no more than 140 characters. They can write very short message. In email, they can input as many character as they would like to. They can write long message. We can regard that the principal component stand for whether students use internet devices to make short message or to make long message.

Using factor scores generated from the results of the principal component analysis, we applied k-means clustering method toward the sample and found three groups shown below.

- Watcher: In this group, students prefer individual internet use. They are interested in mainly visual-related content such as movie. Their email message is relatively long. The number of Thai student in this group is 26 and one of Japanese student is 81. In this group, students use information individually. In other words, they use information just looking or reading like a TV watcher.

- **Writer:** In this group, students prefer using internet for mutual communication. They are interested in character-based content such as search. In their internet life, writing a message and a keyword to seek information is a part of their daily life. The number of Thai students in this group is 28 and one of Japanese students is 28.
- **Communicator:** In this group, students prefer using internet for mutual communication. They are interested in visual-based content. This fact shows that they prefer mutual communication. The number of Thai students in this group is 66 and one of Japanese students in this group is 11.

Email manner

Regarding email manners, Thais are more modest than Japanese. First, they check whether an attached file of an email could be opened by a recipient. The proportion of Thais confirming “YES” before sending is more than that of Japanese. This result implies that percentage of “YES” differs by country. Secondly, Thais tend to obtain permission when they quote another's' photo. Proportion of “YES” (obtain permission before sending) of Thais is more than that of Japanese.

According to the principal component analysis, four principal components in the following are detected. In detail of the results, refer to table 4.

- **After = before axis:** In the first principal component, the factor loadings of “reply” are relatively higher and ones of rest of the factors are lower. We cannot reply to an email before sending or receiving an email. Other factors can be done before or after sending or receiving email. We can regard that the principal component demonstrate whether the students take care of the manners after sending an email or before sending one.
- **Content = style axis:** In the second principal component, the factor loadings of “review” and “clear” are relatively high. Ones of “starting phrase” and “ending phrase” are relatively low. To write understandable message, to write a clear message and review repeatedly are important. On the other hand, “starting phrase” and “ending phrase” are nothing to do make a message

- understandable. Rather, they contribute to become a message formal and stylish. We can regard that the principal component demonstrate whether students take care of content itself or style as a letter.
- Others = self-axis: In the third principal component, the factor loadings of “photo permission” and “forward permission” are relatively higher and ones of “ending phrase”, “starting phrase”, “clear message” and “review” are relatively lower. Without inquiring to others, they cannot obtain permission to use others’ photo and email. In contrast, we can take care of starting and ending phrase by ourselves. We regard that the principal component stands for whether students take care of checkpoints which require communication with others or one which can be done alone.
 - Reply = ignore axis: In the fourth principal component, the factor loadings of “reply” is quite higher than others. The rest of the other factors loadings are almost similar. We regard that the principal component stands for whether students reply to an email or not.

In sum, when students write an email, they take care of whether to reply to an email first. Then they take care of content or style and permission. Finally, they think whether they will reply to an email or not again.

Analyses results of K-means clustering are demonstrated in the following. We found four groups.

- Personal mail: In this group, students take care of its content and what they can do after sending an email by themselves. They sometimes ignore an email from others. These characteristics are allowed if a message is a personal mail. We regard that email manner of the students belonging to this group as personal mail. The number of this group is 16 Thais versus 67 Japanese.
- Polite reply: In this group, students take care of its content and what they can do after sending email and content. Concerning permission of forwarding email and photos, they are able to ask others whether they can use them or not. They usually reply to an email from others. The numbers for this group are 39 for Thais and 18 for Japanese.

- Business document: In this group, students take care of what they can do before sending an email, including permission of forwarding messages and photos. In addition, they are able to ask others whether they can use them or not. These characteristics look ideal when he or she write a business document as well as an email. They usually reply to an email from others. The number of this group for Thais is 34 and for Japanese is 2.
- Students' report: In this group, students take care of what they can do before sending an email, including permission of forwarding messages and photos. They usually reply to an email from others. An email meeting these characteristics looks like a students' report. It follow style and quotation rule. The message, however, is not reliable. Its content might not be checked before sending. Sometime even a reply might not be existed. The numbers of for this grouping in Thailand is 31 and in Japan is 33.

Combining the results on purpose of internet use and email manner

By combining the analyses results on the purpose of internet use and email manner, we found an interesting result shown in Figure 2. Students' characteristics are evidently different between the countries. In Thailand, up to 30% of students are communicators. Moreover, approximately half of Thai communicators belonging to the group called "business document". Regarding internet use, Thais are quire communicative; they use internet mainly for communicating other persons. In sum, Thais are communicators and suitable for writing business document with polite replies. In contrast, in Japan, most students are watchers, they likely to use internet for their individual use; in addition, they are not reliable. Unfortunately, most surveyed Japanese students are likely not familiar with writing business documents since approximately 80% of them belong to either "personal mail" group or "students' report" group. Training performance will be lower because company should train them from a very easy level. Japanese are watchers and not suitable for business document and polite reply.

Similarity also exists. Among the countries, the proportion of writing is less than other groups; it is likely that students who are good at writing documents are rare.

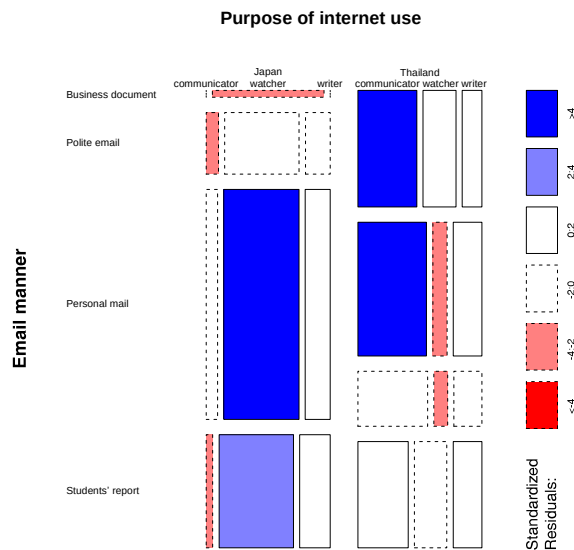

Figure 2 Proportion of students by purpose of internet use and email manner

5. Discussion

The purpose of this study is to investigate differences and similarities regarding internet use and email manner while comparing with two countries, Thailand and Japan. We conducted a questionnaire survey about the topics in the countries for university students. We applied the data to principal component analysis to pick their characteristics of internet use and email manner. Then, we applied K-means clustering method to classify the students in accordance with the characteristics.

As a result, we found some information. Firstly, regarding the purpose of internet use, three types of students exist: watchers, who use internet for individual amusement and are mainly Japanese; communicators, who use it as a mutual communication tool and are mainly Thais; and writers, who use it for writing messages and are rare. Regarding the email manners, four types of students exist: personal mail, polite reply, business document, and, students' report. Combining the results, we found that Thais and Japanese have different characteristics from the two viewpoints; the majority of Thai students are communicators and majority of Japanese students are watchers.

Conclusion

In concluding, first of all, educators in both countries should aim to further develop students' writing proficiency. Based on the results of our survey, students are not good writers in either of the countries; while Thais are apparently good at communication and Japanese are good at watching. Neither, however, is good at expressing what they would like to communicate in a document. In their daily life, they have few chances to practice how to write a formal email. Without any training, they would not obtain capability to write a formal email and business document. In business world, without a document, especially in Thailand, any promises and information would not be valuable. Additionally, Japanese should communicate more with others. For Japanese students, internet is an individual amusement device or a toy. If they use it as they are, they would lose an opportunity to be used to use it as a communication tool in a business scene. This paper warrants indicate practical way to train writing proficiency of the students. Nonetheless, we targeted an objective of higher education regarding communication in both countries.

Table 1 Description of the characteristics of sample students

Question	Choice	Country	
		Thailand	Japan
gender	male	33	70
	female	87	50
	total	120	120
age	19	42	44
	20	42	47
	21	21	7
	22	0	5
	others	15	17
length of service	1	40	40
	2	40	40
	3	40	40
faculty	economics	7	120
	engineering	28	0
	others	2	0

Table 2 Questions on students' purpose of internet use and email manner

Choices to confirm students' purpose of internet use (7 choices)	
Purpose	Description
Facebook	
Twitter	
Email	
Search for information	
Watch movie	
Play online games	
Others	
Questions to confirm students' email manner (12 questions by 5-scale Likert scale)	
Topic	Description
Reply	Do you reply to others whenever you receive message from them?
Review	When sending instant short message, e-mail, or Facebook, do you review the message for typos and grammatical error before sending the message?
Starting phrase	When you send a message, do you start your message with starting phrase (such as "Dear....")?
Ending phrase	When you send a message, do you conclude your message with ending phrase (such as "Sincerely")?
Forward permission	When you forward email, do you ask for permission from the original sender?
Photo permission	When you send photos that others took, do you ask for permission from the owner?
Clear message	Before sending message, do you try to make message clear?
Openness	After sending attached files, do you check whether recipient can open the file?

Table 3 Results of principal component analysis on students' purpose of internet use

		PC1	PC2	PC3	PC4	PC5	PC6	PC7
Eigenvalue		1.63	1.39	1.18	0.95	0.74	0.71	0.40
Cum. Contribution		23.28	43.12	59.91	73.50	84.10	94.22	100
factor loadings	Facebook	0.58	-0.33	0.15	-0.44	0.17	0.54	-0.13
	Twitter	-0.25	0.17	0.71	0.53	0.10	0.26	-0.21
	Email	0.50	-0.18	-0.54	0.52	-0.26	0.08	-0.27
	Search for information	-0.22	-0.79	0.07	-0.04	0.32	-0.38	-0.26
	Watch movie	0.53	0.53	0.31	-0.28	-0.14	-0.40	-0.29
	Play online games	-0.72	-0.08	-0.05	-0.33	-0.52	0.17	-0.25

Table 4 Results of principal component analysis on students' email manner

		PC1	PC2	PC3	PC4	PC5	PC6	PC7	PC8
	Eigenvalue	2.55	1.51	1.17	1.02	0.64	0.44	0.36	0.32
	Cum. Contribution (Unit: %)	31.81	50.69	65.28	78.05	86.06	91.54	96.00	100
factor loadings	Reply	-0.08	0.20	0.03	0.95	0.21	0.08	0.03	-0.03
	Review	-0.35	0.77	-0.31	-0.11	0.18	-0.10	-0.37	0.08

Starting phrase	-0.66	-0.40	-0.42	-0.03	0.30	0.00	0.17	0.34
Ending phrase	-0.69	-0.46	-0.35	0.00	0.10	-0.07	-0.10	-0.40
Forward permission	-0.61	0.19	0.52	-0.26	0.28	0.42	0.04	-0.07
Photo permission	-0.62	0.06	0.62	0.03	0.04	-0.47	0.07	0.02
Clear message	-0.50	0.64	-0.32	-0.03	-0.31	0.01	0.36	-0.09
Openness	-0.71	-0.25	0.11	0.20	-0.54	0.16	-0.22	0.15

Table 5 Center of K-means clustering results

Contents	Cluster	N		Center			
		Japan	Thailand	PC1	PC2	PC3	PC4
Purpose	Watcher	81	26	-1.08	0.37	-0.11	---
	Writer	28	28	0.27	-1.72	0.18	---
	Communicator	11	66	1.31	0.73	0.02	---
Email manner	Personal email	67	16	0.68	1.05	-0.42	-0.07
	Email reply	18	39	-1.14	0.35	1.09	0.12
	Business document	2	34	-2.33	-1.07	-1.06	0.04
	Students' report	33	31	1.45	-1.08	0.17	-0.03

References

- Aman, A., & Rahman, E. Z. E. A. (2011). Managing relational risks in accounting outsourcing: Experiences of small firm. *World Applied Sciences Journal*, 15(1), 56-62.
- Anderson, K. J. (2001). Internet use among college students: An exploratory study. *Journal of American College Health*, 50(1), 21-26.
- Bonebrake, K. (2002). College students' internet use, relationship formation, and personality correlates. *Cyberpsychology and Behavior*, 5(6), 551-557.

- Burke, K., & Sewake, K. (2008). Adoption of computer and internet technologies in small firm agriculture: A study of flower growers in Hawaii. *Journal of Extension*, 46(3).
- Chismar, D. (2001). Vice and virtue in everyday (business) life. *Journal of Business Ethics*, 29(1-2), 169-176.
- Chow, I. H. S. (2002). Organizational socialization and career success of Asian managers. *International Journal of Human Resource Management*, 13(4), 720-737.
- Doddrell, G. R. (1996). Information security and the Internet. *Internet Research*, 6(1), 5-9.
- Froese, F. J., & Kishi, Y. (2013). Organizational attractiveness of foreign firms in Asia: Soft power matters. *Asian Business and Management*, 12(3), 281-297.
- Graham, M. B. W. (1996). Changes in Information Technology, Changes in Work. *Technology in Society*, 18(3 SPEC. ISS.), 373-385.
- Hobday, M. (1995). Innovation in East Asia: Diversity and development. *Technovation*, 15(2), 55-63.
- Hoecht, A., & Trott, P. (2006a). Innovation risks of strategic outsourcing. *Technovation*, 26(5-6), 672-681.
- Hoecht, A., & Trott, P. (2006b). Outsourcing, information leakage and the risk of losing technology-based competencies. *European Business Review*, 18(5), 395-412.
- Hongsranagon, P. (2006). Research note: Needs of, and readiness to respond to the needs of Japanese pensioners in long-stay tourism in Chiangmai province, Thailand. *Tourism Economics*, 12(3), 475-485.
- Issa, T., & Kommers, P. (2013). Social networking for web-based communities. *International Journal of Web Based Communities*, 9(1), 5-24.
- Ito, S., & Iguchi, Y. (1994). Japanese direct investment and its impact on migration in the ASEAN 4. *Asian & Pacific Migration Journal*, 3(2-3), 265-294.
- Itthiopassagul, P., Patterson, P. G., & Piyathasanan, B. (2009). An emerging south-east Asian brand: MK Restaurants. *Australasian Marketing Journal*,

17(3), 175-181.

Jemmeson, P. (1997). Using the Internet for competitive advantage. *Industrial Management and Data Systems*, 97(3-4), 139-142.

Kawasaki, K. (2004). The impact of Japanese economic cooperation on Asian economic development. *Review of Urban and Regional Development Studies*, 16(1), 14-32.

Kettinger, W. J., & Grover, V. (1997). The use of computer-mediated communication in an interorganizational context. *Decision Sciences*, 28(3), 513-550.

Kirkpatrick, C. (1994). Regionalisation, regionalism and East Asian economic cooperation. *World Economy*, 17(2), 191-202.

Koike, K. (1987). Skill formation systems: A Thai-Japan comparison. *Journal of The Japanese and International Economies*, 1(4), 408-440.

Lasserre, P. (1999). Joint venture satisfaction in Asia Pacific. *Asia Pacific Journal of Management*, 16(1), 1-28.

Lee, R., & Jones, O. (2008). Networks, communication and learning during business start-up: The creation of cognitive social capital. *International Small Business Journal*, 26(5), 559-594.

Mason, K., & Leek, S. (2012). Communication practices in a business relationship: Creating, relating and adapting communication artifacts through time. *Industrial Marketing Management*, 41(2), 319-332.

Negandhi, A. R., Yuen, E. C., & Eshghi, G. S. (1988). Localisation of Japanese subsidiaries in Southeast Asia. *Asia Pacific Journal of Management*, 5(1), 67-79.

Ng, H. I., Pan, Y. J., & Wilson, T. D. (1998). Business use of the World Wide Web: A report on further investigations. *International Journal of Information Management*, 18(5), 291-314.

Onishi, J., & Bliss, R. E. (2006). In search of Asian ways of managing conflict: A comparative study of Japan, Hong Kong, Thailand and Vietnam. *International Journal of Conflict Management*, 17(3), 203-225.

- Onishi, J., & Mondejar, R. (2011). Japanese and Thai differences in conflict management: Implications for adaptations in human resource management. *Journal of Comparative Asian Development*, 10(1), 1-32.
- Paik, Y., & Sohn, J. D. (2004). Expatriate managers and MNC's ability to control international subsidiaries: The case of Japanese MNCs. *Journal of World Business*, 39(1), 61-71.
- Peek, L., Peek, G., Roxas, M., Roblchaud, Y., & Blanco, H. (2007). Team learning and communication: The effectiveness of email-based ethics discussions. *Business Communication Quarterly*, 70(2), 166-185.
- Sarathy, R., & Muralidhar, K. (2006). Secure and useful data sharing. *Decision Support Systems*, 42(1), 204-220.
- Schlosser, F. K. (2002). So, how do people really use their handheld devices? An interactive study of wireless technology use. *Journal of Organizational Behavior*, 23(SPEC. ISS.), 401-423.
- Sharma, S. K., & Gupta, J. N. D. (2003). Improving workers' productivity and reducing Internet abuse. *Journal of Computer Information Systems*, 44(2), 74-78.
- Sillince, J. A. A., Macdonald, S., Lefang, B., & Frost, B. (1998). Email adoption, diffusion, use and impact within small firms: A survey of UK companies. *International Journal of Information Management*, 18(4), 231-242.
- Soh, C., Mah, Q. Y., Gan, F. J., Chew, D., & Reid, E. (1997). The use of the Internet for business: The experience of early adopters in Singapore. *Internet Research*, 7(3), 217-228.
- Takahashi, A. (1997). Ethics in developing economies of Asia. *Business Ethics Quarterly*, 7(3), 33-45.
- Trim, P. R. J. (2005). Managing computer security issues: Preventing and limiting future threats and disasters. *Disaster Prevention and Management*, 14(4), 493-505.
- Zhu, Y., & White, C. (2009). Practitioners' views about the use of business email within organizational settings: Implications for developing student generic competence. *Business Communication Quarterly*, 72(3), 289-303.

แนวทางการสร้างชาติญี่ปุ่นด้วยเศรษฐกิจ: บทเรียนจากการออม

Nation-Building of Japan: Saving Lesson

ชวินทร์ ลีนะบรรจง¹

บทคัดย่อ

ประเทศญี่ปุ่นสามารถพลิกฟื้นจากประเทศด้อยพัฒนา (under-developed country) ที่แพ้สงครามให้กลายเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว (developed country) ได้ในช่วงระยะเวลาเพียง 2 ทศวรรษ ความสำเร็จดังกล่าวได้กลายมาเป็น “มหัศจรรย์แห่งเอเชีย” หรือ “Asian Miracle” ในเวลาต่อมาอีกหลายประเทศรวมถึงไทยได้นำมาใช้เป็นตัวแบบในการพัฒนา ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ประการหนึ่งคือ การออม (saving) ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญทั้งในด้านการเจริญเติบโตและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ บทความนี้เป็นความเรียง (essay) เพื่อแสดงถึง (1) ความสำคัญของการออม และ (2) แนวนโยบายที่เอื้ออำนวยทำให้เกิดการออม ที่มีต่อการสร้างชาติญี่ปุ่นด้วยเศรษฐกิจ ระเบียบวิธีการศึกษาจะกระทำด้วยการศึกษาข้อมูลและข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์จากอดีตเพื่อวิเคราะห์ยืนยันความสำคัญของการออม เนื่องจากการออมเป็นปรากฏการณ์ระยะยาว ข้อค้นพบที่สำคัญก็คือปัจจัยเชิงสถาบันมีบทบาทมากกว่าปัจจัยเชิงวัฏจักร การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปจึงมีผลทำให้ปัจจัยที่เคยประสบผลสำเร็จในอดีตของญี่ปุ่นได้กลายมาเป็นปัญหาในปัจจุบัน

1. บทนำ²

ประเทศญี่ปุ่นสามารถพลิกฟื้นจากประเทศด้อยพัฒนาที่พ่ายแพ้สงครามให้กลายมาเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วได้ในช่วงระยะเวลาประมาณ 2 ทศวรรษ ระหว่างปี ค.ศ.1945 – 1964 ความสำเร็จดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นเพราะโชคช่วย ชาตินิยมของประชาชน หรือเป็นเพราะว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศแพ้สงครามทำให้ไม่มีรายจ่ายด้านการทหารอันเป็นปัจจัยนอกเหนือปัจจัยทางเศรษฐศาสตร์แต่เพียงลำพัง หากแต่เป็นเพราะญี่ปุ่นเสริมสร้างการออม

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. /อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² ขอขอบคุณ ความเห็นจากผู้ประเมินที่มีได้ออกนาม น.ส.การตชนก บุญสุภาพร ผู้ช่วยวิจัยและข้อผิดพลาดที่อาจมีเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน

และอาศัยการออมเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จในการพลิกฟื้นประเทศ แนวนโยบายที่พึ่งพาเงินออมจากแหล่งภายในประเทศจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของการเจริญเติบโตดังที่ปรากฏตามแนวคิดของ Solow (1956) ในเวลาต่อมา

ญี่ปุ่นจึงได้กลายเป็นประเทศต้นแบบของ “มหัศจรรย์เอเชีย” หรือ “Asian miracle” ให้อีกหลายประเทศในเอเชียได้เจริญรอยตาม แต่การออมได้ถูกมองข้ามความสำคัญไป ทั้งๆที่แนวนโยบายสำคัญอันหนึ่งที่ถูกลืมรับว่าเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศคือ ส่งออกนำความเจริญ หรือ export led growth นั้นแท้จริงแล้วคือ การออมนำความเจริญ หรือ saving led growth

ปัญหาของความไม่สมดุลของการออมกับการลงทุนภายในประเทศได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่งเมื่อประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศในเอเชียรวมถึงจีนที่ต่างอาศัยสภาพแวดล้อมของโลกาภิวัตน์ที่ทำให้มีการค้าและการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ โดยไม่มีสิ่งกีดขวางมีการเจริญเติบโตควบคู่ไปกับการออมในระดับสูงพร้อมๆกัน จนกลายมาเป็นประเทศ “Savings Glut” ในขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐฯ ที่ประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปีค.ศ.2007-2008 ต้องพึ่งพาเงินออมจากประเทศเหล่านี้ (Chawin (2012))

การออม (saving) จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญทั้งในด้านการเจริญเติบโตและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ บทความนี้เป็นความเรียง (essay) เพื่อแสดงถึง (1) ความสำคัญของการออม ที่มีต่อการสร้างญี่ปุ่นด้วยเศรษฐกิจและ (2) ระเบียบวิธีการศึกษา จะกระทำได้ด้วยการศึกษาข้อมูลและข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์จากอดีตเพื่อยืนยันวิเคราะห์ ยืนยันความสำคัญของการออม ในขณะที่จะอาศัยการสังเคราะห์ผลการศึกษา ข้อมูล และข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่มีอยู่อย่างมากมายเพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวนโยบายที่สำคัญที่เอื้อต่อการออมของประเทศญี่ปุ่น

โครงสร้างของบทความนี้จะเริ่มต้นด้วย กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการออม การออมในฐานะปัจจัยที่มีบทบาทต่อการเจริญเติบโตและโครงสร้างการออมญี่ปุ่นที่ผ่านมาและที่เป็นอยู่ การทบทวนปัจจัยกำหนดการออมทั้งในเชิงทฤษฎีและข้อเท็จจริงระหว่างประเทศและศึกษาใหม่อีกครั้งโดยใช้ข้อมูลญี่ปุ่นวิเคราะห์และสังเคราะห์นโยบายที่เอื้อให้เกิดการออมของญี่ปุ่นเพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาที่

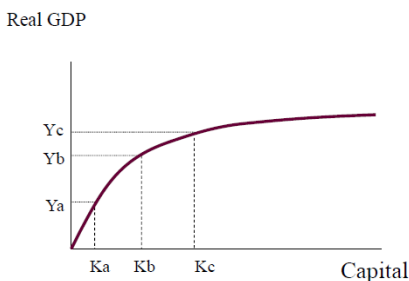
ถูกต้องว่าเป็นอย่างไร

2. กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี

ทำไมจึงต้องออม

ความแตกต่างที่สำคัญระหว่างประเทศที่เจริญและรวบรวบประการหนึ่งก็คือ ประเทศที่เจริญมักจะมีระดับของการสะสมทุนที่ต่ำกว่าประเทศที่รวบ รูปที่ 1 แสดงให้เห็นได้ว่าประเทศที่มีระดับการสะสมทุนที่ K_a จะมีระดับผลผลิตหรือรายได้แตกต่างไปจากประเทศที่มีระดับการสะสมทุนที่มากกว่าเช่นที่ K_b แต่หากมีการเพิ่มทุนในจำนวนที่เท่ากันไปในประเทศทั้งสอง เช่น K_a ไปที่ K_b และในทำนองเดียวกันจากที่ K_b ไปที่ K_c ผลผลิตที่ได้จะแตกต่างกัน เหตุก็เพราะ marginal product ที่เกิดจากทุนที่มีมากขึ้นนั้นลดน้อยถอยลงโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการสะสมทุนจำนวนมากปรากฏอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว

รูปที่ 1

ที่มา: ผู้เขียน

ด้วยเหตุนี้ การสะสมให้มีจำนวนทุนมากขึ้นหรืออีกนัยหนึ่งคือ การเพิ่มการลงทุน (investment) จึงมิได้หมายความว่า จะสามารถทำให้ประเทศใดสามารถขยายตัวไปได้เรื่อยๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด สมการ (1) จะแสดงถึงผลของการสะสมทุนดังกล่าวที่มีต่อการเติบโตตามรูปข้างต้น

$$(1) \quad K(t) = K(t-1) + I(t) - D(t)$$

โดยที่ $K(t)$ หมายถึงทุน ณ เวลา t การลงทุนโดยรวม $I(t) = K(t) - K(t-1)$ และหากกำหนดให้ $D(t)$ เป็นค่าเสื่อมราคาหรือ Depreciation ดังนั้นการลงทุนสุทธิจะเท่ากับ $I(t) - D(t)$

เมื่อการสะสมทุนอยู่ในระดับที่น้อยกว่า K_a ดังแสดงในรูปที่ 2 นัยจากสมการ (1) ก็

คือการลงทุนสุทธิจะเพิ่มขึ้น หรือเนื่องจาก $I(t) - D(t) > 0$ ทำให้มีการสะสมทุนเพิ่มมากขึ้น หรือ $K(t) - K(t-1) > 0$ และจะเป็นไปในทางตรงกันข้ามหากมีการสะสมทุนในระดับที่มากกว่า K_a กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการสะสมทุนจะไม่มีผลต่อการเจริญเติบโตของประเทศแต่อย่างใด เหตุก็เพราะ ภาวะสมดุลในระยะยาว หรือ steady state จะเกิดขึ้นที่ K_a ที่ทำให้ประเทศเมื่อมีการสะสมทุนมากพอเพียงในระดับหนึ่งแล้ว ในระยะยาวการออมที่มีอยู่มีแนวโน้มที่จะพอเพียงทำให้การสะสมทุนเท่ากับค่าใช้จ่ายในการใช้ทุนหรือค่าเสื่อมราคาที่เกิดขึ้นจากการเสื่อมสภาพของเครื่องจักรเครื่องมือ

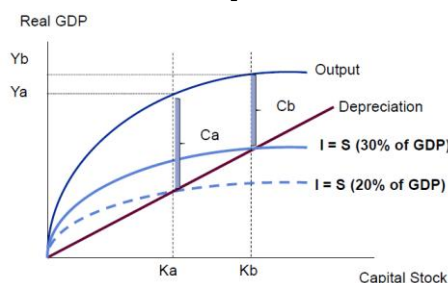
หากมี 2 ประเทศที่ใช้เทคโนโลยีในการผลิตเดียวกัน แม้จะมีระดับของการสะสมทุนที่แตกต่างกัน เช่น ประเทศ A อยู่ที่ K_a และ ประเทศ B อยู่ที่ K_b ในภาวะสมดุลระยะยาว การสะสมทุนจะไม่กระทบต่ออัตราการเจริญเติบโตแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามความแตกต่างจะอยู่ที่ระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ (standard of living) ที่ขึ้นอยู่กับระดับของการลงทุนตามที่ปรากฏโดยเส้นการลงทุน $I = S$

ประเทศ A จะมีระดับของการลงทุนต่ำกว่าประเทศ B เนื่องจากมีการสะสมทุนต่ำกว่าทำให้ระดับความเป็นอยู่ต่ำกว่าดังแสดงจาก $Y_a < Y_b$ (หากมีประชากรไม่แตกต่างกัน) ในเชิงพลวัตการเสียสละไม่บริโภค ($C_a > C_b$) หรืออีกนัยหนึ่งคือการออมมากขึ้นในปัจจุบัน โดยนำทรัพยากรไปลงทุนย่อมก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี (New Technology) ติดตามมาในอนาคต ทำให้ประเทศสามารถยกระดับการผลิตดังแสดงโดยเส้นประของการผลิต (output) ให้สูงขึ้นและมีสินค้าบริการให้บริโภคได้มากกว่าเดิมดังแสดงเส้นประในรูปที่ 3

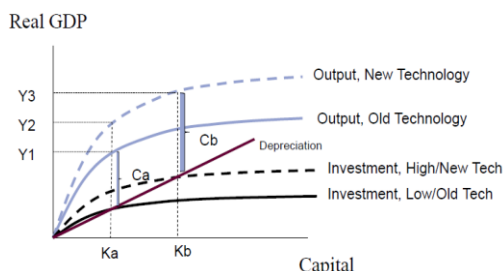
ดังนั้นประเทศที่มีระดับการสะสมทุนต่ำ เช่นที่ K_a ย่อมจะมีระดับผลผลิตต่ำ (Y_1) ไปด้วย แต่หากมีการเพิ่มการลงทุนทำให้มีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ากว่าเดิมก็สามารถทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นจาก Y_1 เป็น Y_2 ได้จากทุนที่มีอยู่เท่าเดิมดังแสดงโดยเส้นการผลิตที่ขยับสูงขึ้นจากการลงทุนที่มีมากขึ้นในรูปที่ 3 การออมจึงมีความสำคัญเพราะเป็นต้นกำเนิดของการลงทุน

รูปที่ 2

ที่มา: ผู้เขียน

รูปที่ 3

ที่มา: ผู้เขียน

เมื่อปัจจัยทุนไม่มีผลต่ออัตราการเจริญเติบโตในภาวะสมดุล ในระยะยาวการเปลี่ยนแปลงในประชากรและ/หรือระดับเทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยที่สามารถมีผลต่อการเจริญเติบโตได้ บทบาทของการเปลี่ยนแปลงในระดับเทคโนโลยีและ/หรือวิทยาการที่อาจเรียกโดยรวมว่า Total Factor Productivity (TFP) ที่แสดงถึงบทบาทของปัจจัยการผลิตอื่นๆที่มีต่อผลผลิตที่มีใช้ ทุน หรือ แรงงาน จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาวมากกว่าการเพิ่มขึ้นของทุนแต่เพียงลำพังตามความเข้าใจโดยสามัญสำนึก

ความไม่สมดุลของการออมการลงทุน: รากฐานของปัญหา³

การออมและการลงทุนจะเป็นตัวกำหนดอัตราดอกเบี้ย นี่คือการอธิบายเชิงทฤษฎีในภาพกว้าง แต่ประเด็นสำคัญก็คือ ในระดับนานาชาติหรือของโลก การออมของโลกย่อมเท่ากับการลงทุนของโลกหรืออีกนัยหนึ่งก็คือดุลบัญชีเดินสะพัดของทุกประเทศในโลก รวมกันต้องได้ดุลอย่างไม่ต้องสงสัย แต่ในระดับประเทศแล้วการออมของประเทศใดประเทศหนึ่งไม่จำเป็นต้องได้สมดุลเท่ากับการลงทุนที่ประเทศนั้นมีอยู่ ดังนั้นความไม่สมดุลในการค้าระหว่างประเทศจึงเป็นปรากฏการณ์อันเนื่องมาจากการออมการลงทุนของประเทศนั้นๆเป็นสำคัญ

เป็นความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมว่าประเทศกำลังพัฒนา (developing countries) ที่มีรายได้ต่ำกว่ามักจะมีแนวโน้มที่ต้องพึ่งพาเงินออมจากต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่พัฒนาแล้ว (developed countries) ที่มีรายได้สูงกว่าเพื่อนำมาใช้ลงทุนภายในประเทศที่มีมากกว่าเงินออมที่มีอยู่ในขณะที่รายได้ของตนเองอยู่ในระดับต่ำ

³ สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จาก Chawin (2012)

แต่แนวคิดนี้ได้ถูกท้าทายโดยข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ว่าเงินออมมิได้ไหลไปสู่ที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงหรือจากประเทศที่รวยที่ส่วนใหญ่มิระดับการออมที่สูงกว่าโดยเปรียบเทียบไปสู่ประเทศที่จนแต่เพียงลำพัง หากแต่ไหลกลับทิศจากประเทศที่จนหรือกำลังพัฒนาไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว กลายมาเป็น puzzle ที่ Feldstein and Horioka (1980) ได้นำเสนอเอาไว้เมื่อหลายสิบปีก่อน

ประเด็นที่เป็นปมปัญหาที่ Feldstein and Horioka เสนอก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างการออมและการลงทุนในประเทศ (i) ดังแสดงโดยสมการ (2) ไม่ควรจะมีอยู่ เหตุก็เพราะการลงทุน (หรืออีกด้านหนึ่งคือการออม) ไม่ควรมีสัญชาติหรือจำกัดเฉพาะการลงทุนภายในพรมแดนประเทศตนเองเมื่อสามารถเคลื่อนย้ายเงินทุนข้ามพรมแดนได้โดยเสรี หากแต่ขึ้นอยู่กับผลตอบแทนจากการลงทุนเป็นสำคัญ

$$(2) \quad (I/Y)_i = a + b(S/Y)_i$$

หากสมมุติให้การเคลื่อนย้ายเงินทุนไม่มีสิ่งกีดขวาง หรือ perfect capital mobility โดยจะมี perfect substitute ระหว่างหลักทรัพย์หรือไม่ก็อาจไม่ใช่ประเด็นสำคัญ ดังนั้นการลงทุนจึงไม่ควรที่จะขึ้นอยู่กับถูกจำกัดกับการออมภายในประเทศแต่เพียงลำพัง หรือตามนัยของสมการ (2) ก็คือค่าสัมประสิทธิ์ b ควรจะเท่ากับหรือใกล้เคียง 0 การลงทุนในประเทศใดก็ตามไม่ควรที่จะถูกจำกัดด้วยการออมของประเทศนั้น

แต่ข้อเท็จจริงสำหรับประเทศสมาชิก OECD⁴ ที่ถือได้ว่าเป็นคลังของคนรวยในขณะนั้นที่ญี่ปุ่นเป็นสมาชิกด้วยกลับมิได้สนับสนุนว่าค่าสัมประสิทธิ์ b เท่ากับหรือใกล้เคียง 0 แต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามกลับมีค่าใกล้เคียง 1 (0.85-0.95) และมีนัยสำคัญทางสถิติที่แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างการออมและการลงทุนที่ถูกจำกัดขอบเขตภายในพรมแดน ทั้งๆที่ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา (ค.ศ. 1960 - 1974) การเปิดเสรีทางการเงินโดยเฉพาะอย่างการไหลของเงินทุนข้ามพรมแดนระหว่างสมาชิก OECD ที่น่าจะมีสูงกว่า

⁴ องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา เป็นการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากองค์กรระหว่างประเทศอื่นๆ เช่น UN IMF หรือ World Bank กล่าวคือ มิได้เปิดกว้างสำหรับทุกประเทศที่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขการเป็นสมาชิก มิได้เป็นองค์กรที่มีเงื่อนไขต่างตอบแทน เช่น การกู้เงิน หากแต่มีเป้าประสงค์หลักที่จะเป็นการรวมกลุ่มผู้ที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน (like-mindedness) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนระหว่างประเทศสมาชิกโดยการลดสิ่งกีดขวางเพื่อเปิดเสรีทางการเงินที่รวมถึงในการเคลื่อนย้ายทุน ดูรายละเอียดเพิ่มเติมจาก สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่ง ม.ธ. (2549)

ประเทศที่มีใช้สมาชิก

ความไม่สมดุลของการออมการลงทุนในระดับประเทศจึงก่อให้เกิดผลประการหนึ่งติดตามมาก็คือ วิกฤตทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิกฤตทางการเงิน (currency crisis) อันเนื่องมาจากการพึ่งพาเงินออมจากต่างประเทศในระดับสูงที่มีความเสี่ยงจากการผันผวนสูงแทนที่จะเป็นเงินออมจากแหล่งภายในประเทศที่มีความผันผวนโดยเปรียบเทียบต่ำกว่านั่นเอง บทเรียนจากประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.2540 หรืออีกหลายๆประเทศในโลกน่าจะเป็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่ยืนยันความเสี่ยงจากการพึ่งพาเงินออมจากต่างประเทศได้ดี

คุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของประเทศที่ประสบปัญหาวิกฤตทางการเงินก็คือ การขาดดุลการค้า/ดุลบัญชีเดินสะพัดอันเนื่องมาจากความไม่สมดุลในการออมการลงทุน โดยมีการออมน้อยกว่าการลงทุน ทำให้เกิดการพึ่งพาเงินออมจากต่างประเทศเพื่อ smooth หรือ รักษาระดับการบริโภค/การลงทุนภายในประเทศให้อยู่ในระดับที่ต้องการเพื่อหลีกเลี่ยงการปรับตัวที่อาจนำมาซึ่งการชะลอตัวทางเศรษฐกิจ

ปัญหาพื้นฐานของความไม่สมดุลระหว่างการออมการลงทุนจึงเป็นที่มาของปัญหาจากวิกฤตการเงินมากกว่าปัญหาจากปลายเหตุของ การเปิดเสรีทางการเงิน หรือ จากอัตราแลกเปลี่ยน หรือ ระบบอัตราแลกเปลี่ยน เหตุก็เพราะแม้จะไม่มี การเปิดเสรีทางการเงิน วิกฤตเศรษฐกิจก็สามารถเกิดขึ้นได้หากความไม่สมดุลดังกล่าวเกิดขึ้น การเปิดเสรีทางการเงินจึงเป็นเพียงตัวเร่งให้ปัญหาเกิดขึ้นได้รวดเร็วมากกว่าเดิม

การออมในฐานะปัจจัยที่มีบทบาทก่อให้เกิดการเจริญเติบโต

จากรอบแนวคิดที่ได้กล่าวมาแล้ว การเจริญเติบโตจะเกิดขึ้นได้ก็เนื่องมาจากการขยายตัวของอุปทานรวมในระยะยาวเป็นสำคัญ หากวิเคราะห์แยกแยะองค์ประกอบของการขยายตัวดังกล่าว หรือที่เรียกว่า growth accounting พบว่าปัจจัยที่ทำให้อุปทานรวมขยายตัวก็คือ บทบาทของการเปลี่ยนแปลงในระดับเทคโนโลยีที่เรียกโดยรวมว่า Total Factor Productivity (TFP) เป็นสำคัญ หากใช้จำนวนประชากรหรือจำนวนทุนที่เศรษฐกิจญี่ปุ่นมีอยู่แต่เพียงลำพังอย่างใดไม่

หากพิจารณาจากอัตราการเจริญเติบโตในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พบว่าในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองระหว่างทศวรรษ 1960-1970 ที่ญี่ปุ่นมีอัตราการเจริญเติบโตที่สูงกว่าช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองทั้งๆที่ในขณะนั้นไม่ว่าจะเป็นจำนวน

แรงงานหรือทุนที่มีอยู่อย่างขาดแคลนและจำกัด

ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่ปรากฏจากการศึกษาในช่วงเศรษฐกิจโตเร็วหลังสงครามโลกครั้งที่สองระหว่างทศวรรษที่ 1960 – 70 ก็ได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่า TFP เป็นปัจจัยหลักที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจญี่ปุ่นให้เจริญก้าวหน้า Nishimizu and Hulten (1978) ได้สรุปข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ดังกล่าวดังปรากฏในตารางที่ 1 ที่แสดงให้เห็นว่า ผลของการเจริญเติบโตที่มีมากถึงร้อยละ 10 โดยเฉลี่ยต่อปีในช่วงที่ทำการการศึกษาที่ปรากฏต่อจากปีที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวงเล็บได้ชื่อผู้ทำการการศึกษา ส่วนใหญ่มาจาก TFP เป็นปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญ⁵

ตารางที่ 1 บทบาทของ TFP ที่มีต่อการเจริญเติบโตของญี่ปุ่นระหว่างปี ค.ศ.1953-1971

	Denison- Chung (1976) 1953- 1971	Watanabe- Ekaizu (1968) 1955- 1964	Jorgenson- Ezaki (1973) 1952- 1971	Kanamori (1972) 1955- 1968	Kosobud (1972) 1952- 1968	Ohkawa (1968) 1955- 1961	Ratchliffe- Yoshihara (1972) 1953- 1965	Watanabe (1972) 1952- 1964	Nishimizu- Hulten 1955- 1971
Real Product	10.04	10.40	10.10	10.10	11.70	10.74	10.35	9.60	11.45
TFP	5.86	5.51	3.80	6.10	7.10	7.50	4.99	5.10	2.88
Percentage of Output	58.37	52.98	37.62	60.40	60.68	69.83	48.21	53.13	25.15

ที่มา: Nishimizu and Hulten (1978) table 4

ส่วนบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริม TFP ให้เพิ่มขึ้นนั้น Aoki et.,al. (2009) ได้ชี้ให้เห็นว่า TFP ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงหลังสงครามฯสงบนั้นมาจากนอกภาคเกษตรเป็นหลักและถูกขับเคลื่อนโดยการรับ (adoption) เทคโนโลยีจากต่างประเทศเป็นจุดเริ่มต้นและต่อมาจึงเริ่มต้นประดิษฐ์คิดค้น (innovation) เทคโนโลยีที่เป็นของตนเองในภายหลังภาคธุรกิจใช้การรับเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อมาใช้ในการผลิตนอกภาคเกษตรด้วยการได้ใบอนุญาต (licensing) จากเจ้าของเทคโนโลยีภายใต้การควบคุมจากรัฐบาลญี่ปุ่นในช่วงแรก ในขณะที่รัฐบาลใช้การจัดตั้ง กิจกรรมร่วมค้นคว้าวิจัย หรือ research and development consortia เพื่อแบ่งปันองค์ความรู้และต้นทุนระหว่างภาคธุรกิจและ/หรือสถาบันวิจัยโดยไม่พยายามใช้แรงจูงใจด้านภาษีหรือเงินอุดหนุนที่จะเป็นการบิดเบือนราคาทำให้โดยเปรียบเทียบการใช้จ่ายเพื่อการลงทุนค้นคว้าวิจัยในส่วนของภาครัฐญี่ปุ่นจึงมีต่ำกว่าประเทศพัฒนาแล้วอื่น ๆ ในขณะที่การกระจายไปตกอยู่กับภาคเอกชนเป็นหลัก การ

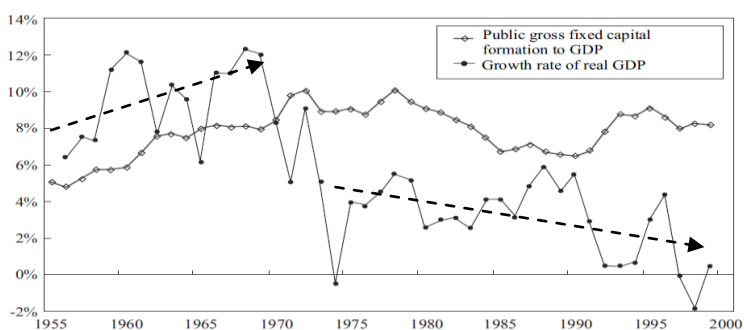
⁵ นอกเหนือจากช่วงเวลาแล้ว ความแตกต่างในวิธีที่การศึกษามีผลเป็นอย่างมากที่ทำให้ได้ตัวเลขที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นการเปรียบเทียบจึงต้องคำนึงถึงประเด็นเหล่านี้ด้วย

ลงทุนค้นคว้าวิจัยจึงไม่สามารถทำได้หากธุรกิจไม่มีกำไรสะสมหรืออีกนัยหนึ่งปราศจากการออม

การสะสมทุนจากภาครัฐในช่วงเวลาก่อนปี ค.ศ.1970 ที่มีบทบาททำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นสามารถเจริญเติบโตได้ แต่หลังจากนั้นแม้การสะสมทุนจะไม่ลดลงแต่อัตราการเจริญเติบโตก็ถดถอยลงไปเรื่อยๆ นัยที่สำคัญจากข้อมูลดังกล่าวก็คือ ประสิทธิภาพของทุนนั้นลดน้อยถอยลงเมื่อมีการสะสมทุนเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนจากภาครัฐที่ไม่มีเจ้าของโดยตรง

การพึ่งพาการสะสมทุนโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาครัฐจึงมิใช่ปัจจัยแห่งความสำเร็จเสมอไป การลงทุนจึงต้องคำนึงถึงผลตอบแทนเป็นสำคัญแม้จะเป็นการลงทุนในสาธารณูปโภคที่มีความเชื่อโดยทั่วไปว่ารัฐจำเป็นต้องเข้ามาลงทุนเนื่องจากจะให้ผลตอบแทนสูงต่อสังคมมากกว่าการลงทุนจากภาคเอกชนก็ตาม แต่หากมีการตั้งราคาต่ำกว่าต้นทุนที่แท้จริงในสาธารณูปโภคที่ลงทุนสร้างขึ้นมาก นอกจากจะทำให้การใช้ทุนเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพแล้วในทางตรงกันข้ามยังมิได้เป็นการช่วยลดความยากจนแต่อย่างใด เนื่องจากคนรวยจะมีแนวโน้มที่จะเข้าถึงสาธารณูปโภคเหล่านี้ได้มากกว่าคนจน รถไฟความเร็วสูงหรือชิงกันเซ่นของไทยที่จะสร้างขึ้นมาจากโครงการเงินกู้ 2 ล้านล้านบาท ก็จะเป็นตัวอย่างที่ดีหากตั้งค่าราคาค่าโดยสารต่ำกว่าต้นทุนที่แท้จริง คนรวยจะมีโอกาสโดยสารเพราะด้วยรายได้ที่มีมากกว่าจึงทำให้มีเวลาร่วมมากกว่าคนจนที่จะใช้บริการสาธารณูปโภคดังกล่าว

รูปที่ 4

หมายเหตุ: เส้นประตามลูกศรที่แสดงแนวโน้มเป็นของผู้เขียน

ที่มา: Yoshino and Nakahigashi (2000)

โครงสร้างการออมญี่ปุ่น

หากใช้บัญชี Flow of Funds ในการพิจารณาการออมในระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นที่แบ่งออกเป็น 4 ส่วนคือ ภาคครัวเรือน (households) ภาคธุรกิจ (private nonfinancial corporations) ภาครัฐบาล (general government) และภาคต่างประเทศ (overseas) จะพบว่าในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน โครงสร้างการออมในระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ กล่าวคือ จากเดิมที่ภาคธุรกิจที่พึ่งพาเงินออมจากภาคอื่นๆ เพื่อนำมาลงทุนได้กลายมาเป็นภาคที่สะสมเงินออมมากพอๆกับภาคครัวเรือนดังแสดงในรูปที่ 5 ในขณะที่ภาครัฐบาลเป็นไปในทางตรงกันข้ามและกลายเป็นผู้นำเอาเงินออมจากภาคครัวเรือนและธุรกิจไปใช้

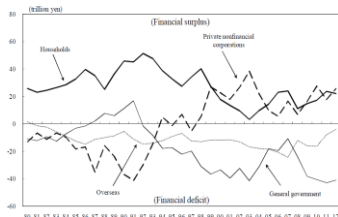
คำอธิบายปรากฏการณ์ข้างต้นจึงน่าจะอยู่ที่วิกฤตเศรษฐกิจที่เริ่มต้นในปลายปี ค.ศ.1989 ที่เกิดจากพองสบู่แตกที่มีผลอย่างมากต่อบดุลของภาคธุรกิจ⁶ กล่าวคือเมื่อมูลค่าราคาสินทรัพย์ที่ถือครองอยู่ของธุรกิจลดลงอย่างรวดเร็วแต่มูลค่าหนี้สินที่มีอยู่ในงบดุลอีกด้านหนึ่งไม่ได้ลดลงตาม ทางเลือกที่เป็นไปได้มากที่สุดของหน่วยธุรกิจก็คือ การลดทุน แต่ประเด็นอุปสรรคสำคัญก็คือ ในงบดุลของธุรกิจอาจไม่มีทุนพอเพียงให้ลดตามมูลค่าทรัพย์สินที่หายไปได้และหากลดลงเกินกว่าทุนที่มีอยู่ความเป็นเจ้าของก็จะสูญหายไปด้วย ผลก็คือธุรกิจจำเป็นต้องหันไปลดหนี้แทนที่จะลดทุน ดังนั้นภาคธุรกิจในช่วงทศวรรษที่ 1990 ยังสามารถทำกำไรอยู่ได้ แต่ประสบปัญหามูลค่าทรัพย์สินลดลงอย่างรวดเร็วและในปริมาณที่มากจนอาจเข้าข่ายล้มละลายจึงพยายามปกปิดข้อมูล⁷ ลดหนี้สินด้วยการใช้หนี้ที่ตนเองมีอยู่เพื่อให้งบดุลของตนเองได้ดุล ภาคธุรกิจจึงเปลี่ยนทิศทางการเป็นผู้ใช้เงินออม(กู้) มาเป็นผู้สะสมเงินออม(ให้กู้)แทน

⁶ เป็นแนวคิดของ Koo (2008) เกี่ยวกับ Balance-Sheet Recession

⁷ ตัวอย่างที่ดีในกรณีนี้คือกรณีของบริษัทโอลิมปัสที่ประกอบธุรกิจเลนส์ อุปกรณ์ถ่ายภาพและเครื่องมือแพทย์ซึ่งประสบปัญหาการขาดทุนจากมูลค่าทรัพย์สินที่ถือครองจำนวนมากในงบดุลของตนเองในช่วงพองสบู่แตกในทศวรรษที่ 1990 ผู้บริหารได้พยายามปกปิดข้อมูลดังกล่าวมาโดยตลอดโดยอาศัยทำนิติกรรมอำพรางแจ้งว่าเป็นการขาดทุนจากการไปลงทุนซื้อกิจการบริษัทที่ไม่มีเกี่ยวข้องกับธุรกิจหลักของตนเอง เช่น บริษัททำเครื่องครัว ความจริงได้ถูกเปิดเผยในปี ค.ศ. 2011 เมื่อชาวต่างชาติที่ได้ถูกว่าจ้างมาเป็นผู้บริหาร “หุ่นเชิด” ไม่ร่วมมือด้วยและได้นำข้อมูลที่ตนเองสงสัยจากการเข้าถึงข้อมูลการลงทุนทำนิติกรรมอำพรางดังกล่าวมาเปิดเผยต่อสาธารณะจนผู้บริหาร เช่น ประธานกรรมการบริหารและเจ้าหน้าที่ทางการเงินที่มีส่วนเกี่ยวข้องถูกทางการญี่ปุ่นฟ้องศาลและถูกศาลลงโทษจำคุกในเวลาต่อมา

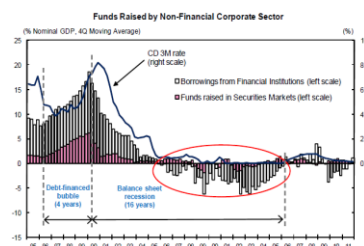
ข้อเท็จจริงประการหนึ่งดังแสดงในรูปที่ 6 ที่สนับสนุนประเด็นข้างต้นก็คือ แม้ว่าทางการโดยธนาคารกลางญี่ปุ่นจะพยายามเพิ่มปริมาณเงินเข้าไปในระบบมากเพียงใดก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถกระตุ้นการลงทุนจากภาคธุรกิจได้แม้อัตราดอกเบี้ยจะเข้าใกล้ศูนย์มากเพียงใดก็ตาม ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าแปลกใจเป็นอย่างยิ่ง แต่ในสถานการณ์ที่ธุรกิจประสบปัญหาขาดดุลงบดุลเสียจากมูลค่าสินทรัพย์ที่ลดลงก็จำเป็นต้องเอาตัวรอดมิให้ประสบกับภาวะล้มละลายตามกฎหมายอันเนื่องจากการมีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน การไม่กู้ยืมทั้งจากสถาบันการเงินหรือจากตลาดหุ้นของภาคธุรกิจในช่วงปี ค.ศ.1989-2006 ทั้งที่ในห้วงเวลา ก่อนหน้านั้น เช่น ค.ศ.1986-1989 ได้กระทำให้มาโดยตลอด แต่กลับเลือกใช้นี้แทน(ดูรูปที่ 6 ประกอบ) ทั้งที่ต้นทุนจากอัตราดอกเบี้ยในขณะนั้นที่แสดงโดยอัตราผลตอบแทนของบัตรเงินฝากอายุ 3 เดือน (CD 3M rate) แทบจะไม่มีจึงเป็นทางเลือกที่กระทำเพื่อซ่อมแซมงบดุลของตนเองให้ได้ดุลย์และมีผลทำให้นโยบายการเงินผ่านช่องทางอัตราดอกเบี้ยไร้ผลนั่นเอง

รูปที่ 5 Financial Surplus and Deficit by Sector

ที่มา: ธนาคารกลางญี่ปุ่น

รูปที่ 6 (fiscal year 1980-2012)

ที่มา: Koo (2012)

ปัจจัยกำหนดการออม

หากใช้การขาดดุลการค้า/บัญชีเดินสะพัดเป็นตัวแทนชี้ถึงการออมของแต่ละประเทศในโลกก็จะพบความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดเจน ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นต้นแบบของมหัศจรรย์เอเชีย (Asian Miracle) ของอีกหลายประเทศในเอเชียในเวลาต่อมาก็มีการเกินดุลการค้า/บัญชีเดินสะพัดต่อเนื่องติดต่อกันมาเป็นเวลานานนับจากทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา

การที่ประเทศในภูมิภาคเอเชียมีระดับการออมที่สูงแห่งหนึ่งของโลกพร้อมกับ

อัตราการเจริญเติบโตที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคอเมริกาใต้ หรือ แอฟริกา
ระดับการออมจึงอาจเป็นเครื่องชี้วัดระดับการพัฒนาในระดับหนึ่ง ในอีกด้านหนึ่งประเทศที่
พัฒนาแล้วเช่นภูมิภาคในอเมริกาเหนือหรือยุโรปแม้จะมีระดับรายได้สูงไม่แพ้ญี่ปุ่นแต่ก็ยังมี
ระดับการออมที่ต่ำกว่า

คำอธิบายความแตกต่างในการออมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแต่ละประเทศจึงเป็น
เรื่องสำคัญ⁸ เพราะระดับรายได้หรือด้วย absolute income hypothesis ของ Keynes แต่
เพียงลำพังไม่สามารถอธิบายได้ว่าเหตุใดประเทศที่มีความแตกต่างกันในปัจจุบันหลายๆ
อย่าง เช่น ระดับรายได้ ประชากร หรือพฤติกรรมความพึงพอใจของบุคคล จึงเลือกการออม
ที่เหมือนหรือต่างกัน

จากทฤษฎีสู่ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์

ผลการศึกษาปัจจัยที่มีบทบาทในการกำหนดการออมภาคเอกชน (private saving
rate) จากข้อมูลระหว่างประเทศในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ชี้บะแแสว่า การออมภาคเอกชน
นั้นถูกกำหนดด้วยปัจจัยสำคัญดังแสดงโดยสรุปในภาพรวมในตารางที่ 2

ข้อสังเกตสำคัญที่ได้จากผลการศึกษาดังกล่าวก็คือ ปัจจัยหรือตัวแปรที่ทฤษฎี
คาดว่าจะมีบทบาทในการกำหนดการออมนั้นมีจำนวนมากพอสมควรที่ขาดความ
ชัดเจนและยังไม่ได้ข้อสรุป (Ambiguous) ว่ามีบทบาทต่อการออมส่วนนี้อย่างไร ในขณะที่
ปัจจัยที่ทฤษฎีมีข้อสรุปว่ามีผล (+/-) หรือไม่มีผล (0) ในสมการที่ 3 แต่ผลการศึกษาจาก
ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่ปรากฏในสมการที่ 4 ก็มีบางส่วนที่มีจำนวนพอสมควรที่ไม่ได้
สนับสนุน (หรืออีกนัยหนึ่งคือขัดแย้ง) ตามการคาดหมายในทางทฤษฎีที่มีอยู่แต่อย่างใด
(ตัวเลขในวงเล็บหลังเครื่องหมายแสดงถึงผลการศึกษาที่สนับสนุนหรือขัดแย้งตามที่ปรากฏ
ในหมายเหตุใต้ตาราง)

การที่ทักว่าการออมขึ้นอยู่กับตัวแปร เช่น รายได้ แต่เพียงลำพังโดย absolute
income hypothesis หรือแม้แต่ life-cycle/permanent income hypothesis จึงไม่ใช่

⁸ สำหรับประเทศกำลังพัฒนา Horioka and Terada-Hagiwara (2011) ได้ศึกษาแนวโน้มการออมระยะยาวของ
ประเทศเอเชีย 12 ประเทศจากปีค.ศ. 1966-2007 ซึ่งได้ข้อสรุปในลักษณะเช่นเดียวกันว่าการออมในประเทศกลุ่ม
ตัวอย่างแม้จะเพิ่มขึ้นและอยู่ในระดับสูงแต่ก็มีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ ปัจจัยที่มีบทบาทต่อการออมคือ
รายได้ สัดส่วนการพึ่งพาในโครงสร้างของประชากร และระดับการพัฒนาของภาคการเงิน

ข้อสรุปสุดท้ายที่เห็นพ้องต้องกันจากข้อเท็จจริงที่ได้ทดสอบมาในหลายๆประเทศ
เปรียบเทียบกัน

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่มีบทบาทกำหนดการออมภาคเอกชน

<i>Variable category</i>	<i>Specific variable</i>	<i>Sign predicted by theory</i>	<i>Empirical findings</i>
Income	Income level		
	Actual	0 or +	+ (1, 2, 3, 4, 7) 0(5, 6)
	Temporary/permanent	+ / 0 or +	0 / 0 (7)
	Terms of trade		
	Actual	0 or +	+ (2, 4, 6, 7)
	Temporary/permanent	+ / 0 or +	+ / + (7)
Rates of return	Growth rate: actual	Ambiguous	+ (2, 3, 7) 0 (4, 5, 6)
	Real interest rate	Ambiguous	-(7) 0 (1, 3, 5, 6) + (2)
Uncertainty	Variance of innovations to saving determinants	+	
	Inflation or other measures of macroeconomic instability	+	
	Measures of political instability	+	-(4) 0 (1, 2, 3, 6), + (7)
Domestic borrowing constraints	Private credit flows	-	+ (3) - (7)
	Broad money flows	-	
	Income	-	
Foreign borrowing constraints	Foreign lending	-	
	Current account deficit	-	-(1, 2, 3, 7)
Financial depth	Private or domestic credit stocks	Ambiguous	-(5)
	Money stocks	Ambiguous	+ (1, 3, 4) 0 (7)
Fiscal policy	Public saving	-	-(1, 3, 7)
	Public surplus	-	-(2, 5, 6) 0 (4)
	Public consumption	Ambiguous	-(2, 6)
Pension system	Pay-as-you-go pension transfers	0 or -	-(3, 4, 5)
	Mandatory fully funded pension contributions	0 or +	+ (4)
	Fully funded pension assets	Ambiguous	0 / + (5)
Demographics	Old- and/or young-age dependency	-	-(2, 3, 4, 7) 0 (5, 6)
	Urbanization	Ambiguous	-(3, 7)
Distribution of income and wealth	Income concentration	Ambiguous	0 (3)
	Wealth concentration	Ambiguous	
	Capital income share	+	

Note: The qualitative results listed in the last column summarize significant signs of saving regressors in the following studies:

1. Corbo and Schmidt-Hebbel (1991: table 4)
2. Masson, Bayoumi, and Samiei (1995: table 2, “restricted model” column)
3. Edwards (1996: table 2, col. 5)
4. Dayal-Gulati and Thimann (1997: table 4, col. 2)
5. Bailliu and Reisen (1998; table 1, cols. 3 and 4)
6. Pesaran, Haque, and Sharma (2000: table 6, cols. 4 and 5)
7. Loayza, Schmidt-Hebbel, and Servén (2000; table 4, col. 3 and table 7, various columns).

Significant coefficient signs are identified by a plus or a minus. Results identified by a zero mean either an insignificant coefficient in the corresponding column of the original study or, when the variable is omitted from the particular specification reported in the column, a significant or insignificant variable in a different column of the same table. A zero in the third column means that theory predicts no effect.

ที่มา: Loayza, Schmidt-Hebbel and Seven (2000)

ข้อสังเกตการออม: จะใช้การออมของใคร?

การออมโดยพื้นฐานคือส่วนต่างระหว่างรายได้สุทธิหลังจากหักภาษี (disposable income) และการบริโภค (consumption) โดยคิดคำนวณแสดงออกเป็นร้อยละของรายได้ ประเด็นที่ถูกลืมมองข้ามไปโดยง่าย แต่ก่อให้เกิดความสับสนและแตกต่างในผลการศึกษา รวมถึงนโยบายก็คือ การออมของใครที่สมควรได้รับการพิจารณา?

(1) การออมบุคคลและการออมนิติบุคคล

การออมภาคเอกชนดังปรากฏในตารางที่ 2 ข้างต้นหมายถึง การออมภาคเอกชนที่ไม่ใช่รัฐบาล (private saving) ที่รวมการออมส่วนบุคคล (personal saving) หรือ การออมครัวเรือน และ การออมของนิติบุคคล (corporate saving) เข้ามาด้วยกัน ประเด็นสำคัญก็คือ มีความแตกต่างเล็กน้อยเพียงใดระหว่างการออมทั้ง 2 ประเภทที่สมควรพิจารณาแยกต่างหากจากกัน

หากการออมนิติบุคคลหมายถึงกำไรที่ยังไม่ได้จัดสรร กำไรสะสมส่วนนี้ก็สามารถสะท้อนถึงการออมส่วนบุคคลที่มีแฝงอยู่ในนิติบุคคลได้หากตลาดการเงิน (financial market) เช่น ตลาดหลักทรัพย์ สามารถสะท้อนมูลค่าของกำไรที่ยังไม่ได้จัดสรรที่สะสมอยู่ในนิติบุคคลผ่านมูลค่าหุ้นที่บุคคลนั้นถือครองอยู่ได้อย่างถูกต้องครบถ้วน

ในอีกด้านหนึ่ง ถ้านิติบุคคลถูกจัดตั้งขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์เพียงเพื่อเป็นตัวแทนของบุคคลเพื่อใช้ประโยชน์ด้านภาษีเงินได้ที่หากเป็นนิติบุคคลจะสามารถหักต้นทุนค่าใช้จ่ายได้ครอบคลุมมากกว่าดังเช่นที่ปรากฏในประเทศไทยหรือแม้แต่ญี่ปุ่นที่มีบริษัทขนาดเล็กที่มีทุนจดทะเบียนต่ำและ/หรือผู้ถือหุ้นในวงจำกัดที่มีแนวโน้มรายงานผลการประกอบการขาดทุนหรือมีกำไรเล็กน้อยเมื่อเทียบกับบริษัทที่มีขนาดใหญ่กว่า ความแตกต่างของการออมของบุคคลและนิติบุคคลก็ย่อมไม่มี

(2) การออมภาคเอกชนและการออมภาครัฐบาล

ในทำนองเดียวกัน การออมของประเทศ (national/domestic saving) ที่รวมเอาการออมภาคเอกชน กับ การออมภาครัฐบาล (government saving) ก็อาจไม่มีความแตกต่างหากสังคมและ/หรือรัฐบาลคำนึงถึงข้อจำกัดที่ว่า การขาดดุลหรือการบริโภคเกินตัวไม่ยอมของภาครัฐบาลในเวลาปัจจุบันย่อมหมายถึงภาษีที่จะต้องเพิ่มขึ้นและ/หรือเก็บจากภาคเอกชนในอนาคต เป็นการแย่งหรือดึงเงินออมจากภาคเอกชนด้วยภาษีไม่ว่าจะโดยเปิดเผย (explicit tax) หรือ ซ่อนเร้น (implicit tax) ด้วยการเพิ่มปริมาณเงินมารองรับการ

เพิ่มการใช้จ่ายของรัฐบาลตามแนวคิดของ Ricardian Equivalence ของ Barro (1974) ที่การก่อหนี้หรือเก็บภาษีของรัฐบาลเพื่อมาใช้จ่ายมีผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจเท่าเทียมกัน

(3) ขอบเขตของทรัพย์สิน

การออมส่วนบุคคลอาจมีความหมายแตกต่างไปจากการออมนิติบุคคลหากขอบเขต (scope) ของทรัพย์สินอันเป็นที่มาของรายได้แตกต่างกัน

การนับรวมเอาอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในความมั่งคั่ง (wealth) มาคำนวณเป็นรายได้จะทำให้การออมที่ถูกกำหนดจากระดับรายได้แตกต่างกันได้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในราคาสินทรัพย์ทั้งในด้านบวกและลบ⁹

ในทำนองเดียวกัน การออมบุคคลที่กระทำการด้วยการลงทุนถือครองทรัพย์สินที่มีความคงทน (durable goods) ก็มีความยุ่งยากในการวัดและคำนวณนับมูลค่าในการคิดคำนวณรายได้ประชาชาติ เหตุก็เพราะวิธีการวัดมักจะกระทำในทรัพย์สินที่ปราศจากชีวิต แต่หากมีการลงทุนในร่างกายเพื่อให้มีชีวิตที่เป็นปกติสุขหรือยืนยาวได้มากขึ้นอันจะเป็นที่มาของการหารายได้ได้มากขึ้น เช่น การทำฟันถูกบันทึกเป็นบริการ (service) มากกว่านับว่าเป็นการออมที่เกิดจากการลงทุนในสินค้าคงทน (ฟัน) ในรายได้ประชาชาติ

อะไรผลักดันให้เกิดการออมในญี่ปุ่น?

รูปที่ 7 แสดงถึงข้อมูลการออมของประเทศญี่ปุ่นในช่วงประมาณ 40 ปีที่มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจากที่เคยออมมากกว่าร้อยละ 40 ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 20 ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับอัตราการเจริญเติบโตที่ลดลง (ดูรูปที่ 4 ประกอบ) หากใช้เบาะแสจากการศึกษาที่ผ่านมาช่วยนำทางเพื่อหาปัจจัยที่มีบทบาทกำหนดการออมการหาความสัมพันธ์เชิงสถิติด้วยสมการถดถอยโดยกำหนดให้การออมของประเทศ (gross domestic saving) เป็นตัวแทนของการออม ผลที่ได้จากการคำนวณหาความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถแสดงใน

⁹ Juster et.,al (2004) ศึกษาข้อมูลในกรณีความมั่งคั่งกับการออมในสหรัฐเช่นเดียวกับ Okawa et.,al (1996) ที่ศึกษาในกรณีญี่ปุ่น ข้อค้นพบที่สำคัญที่คล้ายคลึงกันก็คือ การออมที่ลดลงในช่วงเวลาที่ทำการศึกษามีความเกี่ยวข้องกับมูลค่าที่เพิ่มในความมั่งคั่งที่อยู่ในรูปของหุ้นและหรืออสังหาริมทรัพย์ โดยที่การออมในสินทรัพย์ที่ถืออยู่เมื่อมี/มูลค่าเพิ่มขึ้นก็จะส่งเสริมการบริโภคมากขึ้นหรืออีกนัยหนึ่งการออมที่ลดลง นอกจากนี้แล้วประเภทของสินทรัพย์ที่ประกอบกันเป็นความมั่งคั่งก็มีความสำคัญอันเนื่องมาจาก liquidity constraint ที่แตกต่างกันในแต่ละสินทรัพย์

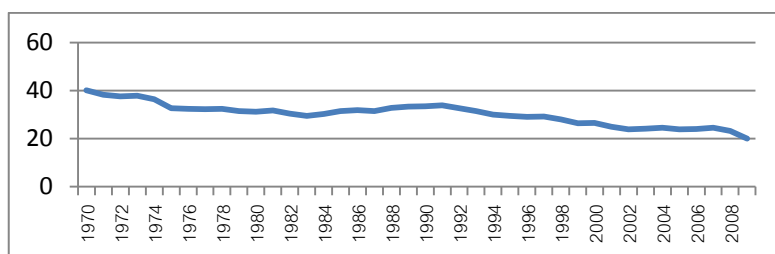
ตารางที่ 3 ซึ่งดูไปแล้วก็ไม่มีอะไรที่แตกต่างไปจากข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์จากการศึกษาข้อมูลระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม หากจำแนกปัจจัยที่กำหนดการออมออกเป็น ปัจจัยเชิงโครงสร้าง (structural factors) และ ปัจจัยเชิงวัฏจักร (cyclical factors) พบว่าปัจจัยตัวแปรในเชิงโครงสร้าง เช่น อัตราการพึ่งพา (age dependency ratio) ที่คิดสัดส่วนของผู้พึ่งพา (age dependency ratio) ที่คิดสัดส่วนของผู้พึ่งพา เด็ก+คนแก่ ต่อ ประชากรวัยทำงาน มีบทบาทในเชิงลบต่อการออมกล่าวคือยิ่งมีผู้พึ่งพามากขึ้นเท่าใดอัตราการออมก็จะลดลงซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ life-cycle hypothesis และข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่ญี่ปุ่นมีผู้พึ่งพาในสัดส่วนจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นจึงมีแนวโน้มที่จะลดการออมลง นอกจากนี้แล้ว ปัจจัยที่สนับสนุนหรือเป็นตัวแทนของ time preference เช่น อัตราดอกเบี้ย หรือ เงินเฟ้อ ก็พบว่ามีความสำคัญทางสถิติ

ในอีกด้านหนึ่ง ปัจจัยเชิงวัฏจักร เช่น ดุลบัญชีเดินสะพัด ดุลงบประมาณ กลับไม่มีนัยสำคัญในทางสถิติต่อการออม ยกเว้นแต่อัตราการเจริญเติบโต แสดงให้เห็นว่าการเพิ่มในรายได้ในภาพรวมที่เป็น actual/temporary ไม่มีบทบาทต่อการออมที่สอดคล้องกับแนวคิดของ permanent income hypothesis

จากผลข้างต้นจึงอาจสรุปในเบื้องต้นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างมีบทบาทต่อแนวโน้มการออมมากกว่าปัจจัยในเชิงวัฏจักร การออมที่ลดลงจึงมีผลทำให้ดุลบัญชีเดินสะพัดเกินดุลน้อยลงหรือขาดดุลและ/หรือลดการเจริญเติบโตจากการลงทุนที่ลดลง

รูปที่ 7 Gross Domestic Saving (% GDP)

ที่มา: ผู้เขียน

ตารางที่ 3 ปัจจัยกำหนดการออมประเทศญี่ปุ่นระหว่างปี ค.ศ.1970 - 2008

	current account	government budget balance	age dependency ratio	GDP growth	real interest rate	inflation	R- square	observations
Coefficient	-0.064	0.235	-0.490	0.420	0.495	0.836	0.94	39
t-value	-0.23	1.12	-4.58	4.55	3.15	6.45		

ที่มา: ผู้เขียน

แนวนโยบายที่เอื้อต่อการออม

เนื่องจากการออมเป็นปรากฏการณ์ในระยะยาวมากกว่าระยะสั้น สิ่งที่สามารถเห็นพ้องต้องกันว่ามีบทบาทต่อการออมจากหัวข้อที่ผ่านมาก็คือ การเปลี่ยนในเชิงโครงสร้างสถาบันที่สำคัญในช่วงหลังวิกฤตพองสบู่แตกได้เปลี่ยนปัจจัยเชิงสถาบันดังที่จะแสดงให้เห็นต่อไปที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นทรัพย์สินสำคัญที่เอื้ออำนวยต่อการออมให้กลายเป็นหนี้สินที่ไม่เอื้อต่อการออมไปในปัจจุบัน กล่าวคือ

(1) ระบบการจ้างงานตลอดชีพ¹⁰ ที่เคยสร้างความมั่นคงในด้านรายได้ในอนาคต และเป็นแรงจูงใจให้กับแรงงานได้เปลี่ยนไป ด้วยโครงสร้างการผลิตที่มุ่งสู่สินค้าที่มีวิทยาการสูงและเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมบริการ เช่น โทรคมนาคม computer software บันเทิง หรือ การเงิน ที่อาศัยความรู้ความสามารถเฉพาะด้านเฉพาะตัว (specialist) และเป็นการร่วมทุนกับบริษัทเล็กมากกว่าทำเองทั้งหมดโดยบริษัทใหญ่เพียงบริษัทเดียว ทำให้ความรู้โดยทั่วไป (generalist) ที่แรงงานญี่ปุ่นถูกฝึกอบรมมาให้ทำทุกอย่างเป็นแต่ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญในบริษัทใหญ่เริ่มที่จะไม่เหมาะสม¹¹ ในสถานการณ์ปัจจุบัน

ระบบการจ้างงานตลอดชีพจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้เช่นเดียวกับระบบการจ่ายค่าจ้างแบบเดิมยึดโยงกับอายุแรงงานและอายุการทำงานมากกว่าระบบใหม่ตามแนวคิดตะวันตกที่อาศัยประสิทธิภาพ (performance) ที่แรงงานสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับ

¹⁰ ดู Chuma (2002) สำหรับจุดกำเนิด วิวัฒนาการ และแนวนโยบายของภาครัฐที่มีต่อแนวทางการจ้างงาน (employment practice) ของญี่ปุ่นอันเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายทางอ้อมด้านสังคมเพื่อยกระดับสวัสดิการสังคมที่มีความแตกต่างไปจากประเทศพัฒนาแล้วอื่นๆ

¹¹ สอดคล้องกับความเห็นของ วินทร์ เลียววาริน (2551) ที่กล่าวไว้เกี่ยวกับการผลิตงานโฆษณาว่า “ทิศทางของการบริการในโลกมุ่งไปในทางที่มีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางมากขึ้น แนวนิยมในประเทศตะวันตกคือมองว่าคนที่เก่งหลายอย่างในตัวคนเดียวไม่เก่งเท่าคนที่เก่งอย่างเดียว”

กิจการ/นายจ้าง (value of marginal product) มาเป็นตัวกำหนดการจ่ายค่าจ้าง¹² หรือระบบ Keiretsu โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความสัมพันธ์ด้านการผลิตแนวดิ่งก็เริ่มไม่เหมาะสมกับโครงสร้างการผลิตในปัจจุบันที่มุ่งหน้าไปสู่ภาคบริการซึ่งไร้พรมแดนมากขึ้น อีกทั้งโครงสร้างการถือหุ้นไขว้ (cross-shareholding) ระหว่าง Keiretsu ที่แต่เดิมถูกออกแบบไว้เพื่อป้องกันการควบรวมกิจการ (take-over) จากทุนต่างชาติซึ่งกลายเป็นอุปสรรคในการระดมเงินทุนโดยตรงเนื่องจากการเพิ่มทุนโดยรักษาโครงสร้างผู้ถือหุ้นไว้เหมือนเดิมนั้นทำได้ยาก

(2) ระบบ Main Bank และการแบ่งแยกตลาด (market segmentation) ของสถาบันการเงินตามขนาดและพื้นที่ซึ่งเคยเป็นช่องทางระดมเงินออมให้กับธุรกิจญี่ปุ่นตั้งแต่ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองสงบจำเป็นต้องหลีกเลี่ยงให้กับการกู้ยืมเงินทางตรงผ่านตลาดทุนที่ผู้กู้ได้เงื่อนไขดีกว่าการกู้ยืมจากระบบธนาคารเมื่อมีการเปิดเสรีทางการเงินให้เงินทุนไหลข้ามพรมแดนโดยเสรี เมื่อสูญเสียลูกค้าซึ่งเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ความต้องการระดมเงินออมผ่านระบบธนาคารเอกชนก็ลดลง

ผลที่ติดตามมาก็คือธนาคารจำเป็นต้องหันไปหาลูกค้าผู้กู้รายย่อย หรือ sub-prime ที่ตนเองไม่รู้จักมากขึ้น เมื่อไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับลูกค้า หลักประกันจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการปล่อยกู้และทำให้ราคาอสังหาริมทรัพย์เพิ่มสูงจากความต้องการที่มีมากขึ้นอย่างรวดเร็ว วิกฤตเศรษฐกิจในต้นทศวรรษที่ 1990 ของญี่ปุ่นหรือสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 2007-2008 ส่วนหนึ่งจึงมีที่มาจากสาเหตุนี้

(3) ระบบส่งเสริมการออมโดยรัฐด้วยการออมภาคบังคับและสมัครใจ อาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบที่ประสบความสำเร็จจากอดีตยุคฟื้นฟูประเทศหลังสงครามสงบในการระดมเงินออมจากภาคเอกชนมาให้ภาครัฐได้นำไปลงทุนได้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอโดยไม่จำเป็นต้องไปพึ่งพาเงินออมจากต่างประเทศ

การออมภาคบังคับที่สำคัญมาจากระบบบำนาญ (pension system) ที่เริ่มขึ้น

¹² Morishima (2002) ได้เสนอข้อเท็จจริงจากการสำรวจแรงงานว่าการจ่ายค่าตอบแทนของแรงงานญี่ปุ่นนั้นยังไม่ได้เป็นไปตาม 成果主義 (seikashugi หรือ performance based payment) ตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แต่อย่างใด ปัจจุบันในเรื่องประสิทธิภาพส่วนบุคคล (individual performance) ดูจะเป็นปัจจัยลำดับท้ายๆ ที่นายจ้างนำมาพิจารณาประเมินการจ่ายค่าตอบแทนแบบประจำ เช่น เงินเดือน ในทำนองเดียวกัน การจ่ายค่าตอบแทนพิเศษ เช่น โบนัส ก็มิได้คำนึงถึง company performance แต่อย่างใด

ตั้งแต่ปีค.ศ.1941 ในภาคเอกชนบางส่วนจนครอบคลุมทุกภาคส่วน โดยระบบบำนาญแห่งชาติ (national pension system) ที่บริหารงานโดยรัฐเป็นระบบพื้นฐานขั้นแรกที่ครอบคลุมประชากรทุกภาคส่วน ขณะที่ระบบบำนาญเฉพาะกลุ่ม เช่น ระบบบำนาญลูกจ้างเอกชน หรือ ข้าราชการ ครอบคลุมเพิ่มขึ้นอีกชั้นหนึ่งกลายเป็นแบบ 2 ชั้น (two-tier) ในปัจจุบัน

ในส่วนการออมภาคสมัครใจ รัฐบาลในอดีตที่ผ่านมาได้ดำเนินการผ่านระบบธนาคารไปรษณีย์ที่อาศัยที่ทำการไปรษณีย์และสายโทรเลขที่มีอยู่แล้วทั่วประเทศเป็นเครื่องมือที่สำคัญในช่วงเริ่มแรกของการระดมเงินออมจากภาคเอกชนในขณะที่ยังขาดธนาคารพาณิชย์เอกชนหรือธนาคารในร้านสะดวกซื้อ เช่น Seven & i bank ยังมีจำนวนน้อย ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงบริการทางการเงิน เช่น การฝากเงิน โอนเงิน หรือ ประกันชีวิตได้ยากกว่าธนาคารไปรษณีย์ นอกจากความสะดวกในการเข้าถึงแล้ว ความได้เปรียบในเรื่องความมั่นคงจากการเป็นธนาคารของรัฐและผลตอบแทนในเงื่อนไขที่ดีกว่าเงินฝากธนาคารเอกชนจากการนำเงินฝากไปลงทุนใน Fiscal Investment and Loan Program เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ประชาชนนิยมฝากเงินไว้กับธนาคารไปรษณีย์จนกลายเป็นลำดับต้นๆ ในการระดมเงินออมที่เหนือกว่าธนาคารพาณิชย์หลายๆ แห่ง

ในปัจจุบันระบบบำนาญแห่งชาติและระบบประกันสุขภาพได้กลายเป็นภาระทางการคลังที่สำคัญ¹³ เนื่องจากโครงสร้างประชากรมีผู้สูงอายุที่ถึงเกณฑ์ใช้บำนาญและประกันสุขภาพมากกว่าคนหนุ่มสาวที่เป็นผู้จ่ายเงินสมทบ ในทำนองเดียวกันแม้ว่าธนาคารไปรษณีย์และระบบบำนาญแห่งชาติสามารถตัดสินใจลงทุนในพันธบัตรใน FILP หรือไม่ได้ทำได้โดยอิสระไม่ผูกพันเหมือนเช่นในอดีตที่ต้องนำเงินฝากที่ได้มาไปฝากไว้ที่ Trust Bureau ซึ่งเป็นหน่วยงานของกระทรวงการคลังเพื่อนำไปลงทุนต่อไป

แนวนโยบายในการระดมเงินออมของภาครัฐข้างต้นจึงมีส่วนช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถมีแหล่งและช่องทางในการระดมเงินออมได้อย่างต่อเนื่องและมีนัยสำคัญเพื่อให้สามารถนำเงินออมเหล่านี้ไปลงทุนในโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาประเทศโดยที่ไม่เป็นการเพิ่มภาระหนี้สาธารณะให้สูงขึ้นแต่อย่างใด

¹³ ในงบประมาณปีค.ศ.1960 ใช้จ่ายด้านสวัสดิการสังคมมีประมาณร้อยละ 10 ของทั้งหมดและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาเป็นร้อยละ 31.4 ของทั้งหมดในปีงบประมาณ 2013 ขณะที่อัตราการพึ่งพาการออกพันธบัตรเพื่อมาเป็นรายได้ในงบประมาณในปีปัจจุบัน (2013) อยู่ที่ร้อยละ 46.3 (ข้อมูลจากกระทรวงการคลังญี่ปุ่น)

บรรณานุกรม

วินทร์ เลียววาริน (2551), “มากคนมากความ”, www.winbookclub.com

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2549), โครงการศึกษา
ผลประโยชน์และผลกระทบของการเข้าเป็นสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือทาง
เศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ของไทย, **รายงานฉบับสมบูรณ์** เสนอต่อ กรม
เศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงต่างประเทศ

Aoki, S., J. Esteban-Pretel, T. Okazaki and Y. Sawada (2009), “The Role of the
Government in Facilitating TFP Growth during Japan’s Rapid Growth Era”,
Discussion Paper, No. CIRJE-F-622, Faculty of Economics, University of
Tokyo

Barro, R.J., (1974), “Are the Government Bonds Net Wealth?”, **Journal of Political
Economy**

Chawin L. (2012), “East Asia and Global Imbalances: Saving Glut Economies
Perspectives”, **International Journal of Humanities and Social Science**, Oct.

Chuma, H. (2002), “Employment Practices as Social Policy”, World Bank Institute
Working Papers No. 37199

Feldstien, M. and C. Horioka (1980), “Domestic Savings and International Capital
Flows”, **Economic Journal**

Horioka, C.Y. and A. Terada-Hagiwara (2011), “The Determinants and Long-term
Projections of Saving Rates in Developing Asia”, NBER **Working Paper Series**
No. 17581

Juster, F.C., J.P. Lupton, J.P. Smith and F. Stafford (2004), “The Decline in
Household Saving and the Wealth Effect”, **Finance and Economic
Discussion Series**, Board of Governor, Federal Reserve System

Koo, R.C. (2008), **The Holy Grail of Macroeconomics: Lesson from Japanese’s
Great Recession**, John-Wiley & Sons

Koo, R.C. (2012), “The World in Balance Sheet Recession: What Post-2008 West
Can Learn from Japan 1990-2005”, www.inet.com

Loayza, N., K. Schmidt-Hebbel and L. Serven (2000), “Saving in Developing
Countries: An Overview”, The World Bank **Economic Review**, Vol. 14 No. 3

Morishima, M. (2002), “Pay Practice in Japanese Organization: Changes and Non-
Changes”, **Japanese Labor Bulletin**, April

- Nishimizu, M. and C. Hulten (1978), “The Sources of Japanese Economic Growth: 1955-71”, **Review of Economics and Statistics**, Aug.
- Ogawa, K., S. Kitasaki, H. Yamaoka and Y. Iwata (1996), “An Empirical Re-evaluation of Wealth Effect in Japanese Household Behavior”, **Japan and The World Economy**
- Solow, R., (1956), “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, **Quarterly Journal of Economics**, Feb.
- Yoshino, N. and M. Nakahigashi (2000), Economic Effects of Infrastructure: Japan’s Experience after World War II”, **JBIC Review**, Dec.

การจ้างงานนักศึกษาต่างชาติในประเทศญี่ปุ่น

The Employment of International Students in Japan

เวณิกา สุปัญญาเดชา¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติในประเทศญี่ปุ่น ปัญหาในการจ้างงานของบริษัทญี่ปุ่นและปัญหาในการหางานของนักศึกษาต่างชาติที่จบการศึกษาในประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่นที่ได้รับความร่วมมือจากภาครัฐและภาคธุรกิจในการให้การสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติในการหางานในประเทศญี่ปุ่น

ผลจากการศึกษาพบว่า ปัญหาการขาดแคลนจำนวนประชากรวัยแรงงานและความต้องการที่จะเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ของญี่ปุ่น ทำให้บริษัทญี่ปุ่นมีความต้องการที่จะจ้างงานนักศึกษาต่างชาติเข้าทำงานในประเทศญี่ปุ่นมากขึ้นกว่าในอดีต ซึ่งเห็นได้จากจำนวนตัวเลขของนักศึกษาต่างชาติที่ได้รับการจ้างงานในประเทศญี่ปุ่นปี ค.ศ.2003 ที่มีจำนวน 3,778 คน และได้เพิ่มขึ้นถึง 10,969 คน ในปี ค.ศ.2012 อย่างไรก็ตามการหางานของนักศึกษาต่างชาติในประเทศญี่ปุ่นนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากบริษัทญี่ปุ่นต้องการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติที่มีความรู้เฉพาะทาง มีความสามารถในการสื่อสารภาษาญี่ปุ่นในเชิงธุรกิจ และมีความรู้ความเข้าใจในมารยาทสังคมและวัฒนธรรมองค์กรญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย ภาครัฐ และภาคธุรกิจญี่ปุ่นในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติทั้งด้านการศึกษาและการหางานในประเทศญี่ปุ่น จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้นักศึกษาต่างชาติกลายเป็นบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและได้รับการยอมรับในการจ้างงานจากบริษัทญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่นมากขึ้น

คำสำคัญ 1. การจ้างงานนักศึกษาต่างชาติ (The employment of international students) 2. การทำงานในประเทศญี่ปุ่น (Work in Japan)

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่สภาพเศรษฐกิจมีขอบเขตทางการตลาดที่เปิดกว้างและมีเสรีภาพทางการค้ามากขึ้น ส่งผลให้ประเทศญี่ปุ่นจำเป็นต้องปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้บริษัทภายในประเทศญี่ปุ่นดำรงอยู่รอดและสามารถเผชิญกับการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศได้ การที่จะพัฒนาประเทศญี่ปุ่นและแผ่ขยายอำนาจทางเศรษฐกิจสู่ระดับโลกจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากในปัจจุบัน ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมทางเทคโนโลยี ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวาง ตั้งแต่กระบวนการผลิตสินค้า การค้าการตลาด ไปจนถึงการบริหารการจัดการการทำงาน ดังนั้นการมีบุคลากรที่มีทักษะความรู้ความสามารถจำนวนมากอยู่ในประเทศจึงถือเป็นข้อได้เปรียบทางด้านทรัพยากรมนุษย์ บริษัทญี่ปุ่นหลายแห่งมีการเปิดรับการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเข้าทำงานในประเทศญี่ปุ่น เพิ่มมากขึ้นโดยมุ่งหวังให้แรงงานต่างชาติเหล่านั้นเป็นพลังสำคัญในการผลิตและยกระดับความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติและการหางานในประเทศญี่ปุ่น
- 2.2 เพื่อศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่นที่ได้รับความร่วมมือจากภาครัฐกิจและภาครัฐในการให้การสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติในการหางานในประเทศญี่ปุ่น

3. ขอบเขตในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย โดยศึกษาการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติที่จบการศึกษาในประเทศญี่ปุ่นของบริษัทญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ปี ค.ศ.2003 - 2012 เนื่องจากเป็นช่วงเวลา ที่มีจำนวนนักศึกษาต่างชาติยื่นขอเปลี่ยนสถานภาพวีซ่าจากนักศึกษาต่างชาติเป็นวีซ่าทำงานในประเทศญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบริษัทในประเทศญี่ปุ่นมีการเปิดรับการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติมากขึ้นกว่าในอดีต อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ได้พนักงานชาวต่างชาติที่มีความรู้ความสามารถและมีทักษะฝีมือ

อย่างแท้จริง บริษัทญี่ปุ่นมีการคัดเลือกผู้สมัครเข้าทำงานอย่างเข้มงวด ซึ่งนักศึกษาต่างชาติบางกลุ่มไม่สามารถผ่านการทดสอบการสมัครเข้าทำงานของบริษัทญี่ปุ่น ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาในการหางานของนักศึกษาต่างชาติและปัญหาในการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติของบริษัทญี่ปุ่น รวมทั้งศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัย ภาครัฐกิจ และภาครัฐในการให้การสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติในการหางานในประเทศไทย

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทสัมภาษณ์ บทความในวารสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากทางเว็บไซต์ ทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษและภาษาญี่ปุ่น

5. ผลการวิจัย

5.1 การจ้างงานนักศึกษาต่างชาติในประเทศไทย

ข้อมูลจาก *Japan Institute for Labour Policy and Training* ที่ทำการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติในประเทศไทย โดยส่งแบบสอบถามสำรวจบริษัทเอกชน 15,000 แห่ง ซึ่งเป็นกลุ่มบริษัทที่มีพนักงานในบริษัทตั้งแต่ 30 คนขึ้นไป ได้รับแบบสอบถามตอบกลับมา 3,244 บริษัท (หรือคิดเป็น 21.6% ของจำนวนบริษัททั้งหมดที่จัดส่งแบบสอบถาม) พบว่าในอดีตบริษัทญี่ปุ่นที่มีการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติยังมีจำนวนไม่มาก โดยในปี ค.ศ.2007 มีบริษัทญี่ปุ่นเพียง 10% เท่านั้นที่มีการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติ (Masato Gunji, 2010, pp.86-87) อย่างไรก็ตาม บริษัทญี่ปุ่นที่ต้องการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติได้แผ่ขยายวงกว้างและมีจำนวนเพิ่มขึ้นทีละน้อย โดยในปี ค.ศ.2013 บริษัทที่มีการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติได้มีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง 35.2% (http://www.disc.co.jp/uploads/2013/10/201310_gaikokujin_kigyous_full.pdf, p.2)

**ตารางที่ 1 จำนวนการยื่นขอเปลี่ยนสถานภาพวีซ่าจากนักศึกษาต่างชาติ
เป็นวิชาทำงานในประเทศญี่ปุ่นในช่วงปี ค.ศ. 2003 - 2012**

หน่วย : คน										
ปี	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
จำนวนที่ยื่น เปลี่ยนวีซ่า	4,254	5,820	6,788	9,034	11,410	11,789	10,230	8,467	9,143	11,698
จำนวนที่ได้รับ อนุญาต	3,778	5,264	5,878	8,272	10,262	11,040	9,584	7,831	8,586	10,969
จำนวนที่ไม่ได้ รับอนุญาต	476	556	910	762	1,148	749	646	636	557	729
%ที่ได้รับ อนุญาต	88.8%	90.4%	86.6%	91.6%	89.9%	93.6%	93.7%	92.5%	93.9%	93.8%

ที่มา: 「平成 24 年における留学生の日本企業等への就職状況について」, by
法務省入国管理局, 2013, p4, from <http://www.moj.go.jp/content/000113259.pdf>

จากตารางที่ 1 หากไม่นับรวมจำนวนนักศึกษาต่างชาติที่ได้รับการอนุญาตในการ
เปลี่ยนสถานภาพวีซ่าจากนักศึกษาต่างชาติเป็นวิชาทำงานในประเทศญี่ปุ่นในปี ค.ศ.2009
- 2010² พบว่า นักศึกษาต่างชาติที่ได้รับการจ้างงานในประเทศญี่ปุ่นมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่าง
ต่อเนื่อง โดยในปี ค.ศ.2003 มีนักศึกษาต่างชาติที่ได้รับอนุญาตให้สามารถทำงานใน
ประเทศญี่ปุ่น 3,778 คน และเพิ่มมากขึ้นถึง 10,969 คนในปี ค.ศ.2012
(<http://www.moj.go.jp/content/000113259.pdf>,p.4)

จากการศึกษาพบว่า ในปี ค.ศ.2000 จำนวนของบริษัทญี่ปุ่นที่ตั้งอยู่ในเอเชีย มี
ทั้งหมด 6,345 แห่ง และมีจำนวนเพิ่มขึ้นสูงถึง 10,712 แห่ง ในปี ค.ศ.2008 ซึ่งแสดงให้เห็น

² ในปีค.ศ. 2009-2010 ประเทศญี่ปุ่นได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจโลกที่เกิดขึ้นปลายปี 2008 อันเนื่องมาจาก
ปัญหาในระบบสินเชื่อซับไพรม์ (สินเชื่อซับไพรม์ คือ เงินกู้ที่สถาบันการเงินปล่อยกู้แก่ผู้ที่มีความเสี่ยงสูง) ของ
สหรัฐอเมริกา ที่เริ่มก่อตัวตั้งแต่กลางปีค.ศ. 2007 และลุกลามบานปลาย เข้าสู่ระบบสถาบันการเงิน ส่งผลให้เกิด
ภาวะการล้มละลายของสถาบันการเงินยิ่งใหญ่ระดับโลก และนำไปสู่สภาวะตึงเครียดทางการเงินของประเทศต่างๆ
ทั่วโลก (http://regis.skru.ac.th/web/skrujournal/journal_4-1/file/6.pdf)

ถึงความพยายามในการขยายฐานการผลิตในต่างประเทศของบริษัทญี่ปุ่นว่ามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะประเทศต่างๆในเอเชีย (Nikkei Business แพลโดย รั้งสรรค์ เลิศในสัจย์,2011,p.24) ด้วยเหตุนี้ ส่งผลให้เกิดการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติที่มีถิ่นฐานมาจากทวีปเอเชียถึง 95.1% โดยนักศึกษาต่างชาติที่ได้รับการจ้างงานมากที่สุด คือ นักศึกษาเชื้อชาติจีน 64.1% รองลงมา คือ เกาหลี 12.9% ซึ่งหน้าที่ที่นักศึกษาต่างชาติได้รับมอบหมายมากที่สุดคือ การล่าและแปลเอกสาร 26.7% รองลงมาคือ ทำงานในฝ่ายขาย 23.1% (<http://www.moj.go.jp/content/000113259.pdf>,p.2)

บริษัทญี่ปุ่นหลายแห่งมีการพิจารณาการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งบุคลากรชั้นเลิศที่มีทักษะความสามารถในด้านต่างๆที่ยังขาดแคลนหรือหาได้ยากในประเทศญี่ปุ่น การจ้างงานนักศึกษาต่างชาติที่มีความรู้และทักษะฝีมือขั้นสูง (High Skilled Labour) ถือเป็นยุทธศาสตร์อย่างหนึ่งในการรับมือกับเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ ที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ เพราะนอกจากจะได้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถตรงตามความต้องการของบริษัทญี่ปุ่นแล้ว มุมมองความคิดที่แตกต่างจากคนญี่ปุ่นของนักศึกษาต่างชาติ จะช่วยให้การทำงานในบริษัทมีแนวความคิดที่หลากหลาย ทั้งยังทำให้เกิดการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนทางภาษา วัฒนธรรมและความคิดระหว่างพนักงานต่างชาติและพนักงานญี่ปุ่น ซึ่งจะทำให้บริษัทญี่ปุ่นมีมุมมองความคิดและการดำเนินงานที่มีความเป็นสากลมากขึ้น

แรงงานนักศึกษาต่างชาตินับได้ว่าเป็นกลุ่มแรงงานที่บริษัทญี่ปุ่นมุ่งหวังให้เข้ามาทดแทนจำนวนประชากรวัยแรงงานของประเทศญี่ปุ่นที่มีจำนวนลดต่ำลงอย่างต่อเนื่อง **ในปี ค.ศ.2005 อัตราการเกิดของประชากรญี่ปุ่นลดต่ำลงมาก** ส่งผลให้ประชากรในวัยทำงานมีจำนวนลดลง ในขณะที่ประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยในปี ค.ศ. 2011 มีการเปรียบเทียบอัตราส่วนคนวัยทำงาน 1 คนต่อการดูแลผู้สูงอายุ 2.5 คน และมีการคาดการณ์ว่าในปี ค.ศ.2060 ประชากร ในวัยทำงานจะลดลงเหลือ 44,180,000 คน หรือคิดเป็น 50.9% ของจำนวนประชากรญี่ปุ่นทั้งหมด (http://www.ipss.go.jp/site-ad/index_english/esuikei/ppfj2012.pdf,p3) ปัญหาดังกล่าว ส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาคธุรกิจญี่ปุ่น เนื่องจากประชากรวัยแรงงานที่มีอายุระหว่าง 15-64 ปี ถือเป็นกำลังสำคัญในการผลิต การบริการและพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่น

ในปี ค.ศ.2008 ภาครัฐและภาคธุรกิจได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยญี่ปุ่นในการนำเข้านักศึกษาต่างชาติ โดยมีนโยบายรับนักศึกษาต่างชาติ 300,000 คน นโยบายนี้จะมีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น เพื่อช่วยเหลือมหาวิทยาลัยในญี่ปุ่นที่กำลังประสบปัญหาจำนวนการเข้าเรียนของนักศึกษาญี่ปุ่นที่มีจำนวนลดน้อยลงให้สามารถดำรงอยู่รอด หรือการรับนักศึกษาต่างชาติจำนวนมากให้เข้ามาศึกษาเพื่อยกระดับให้มหาวิทยาลัยญี่ปุ่นก้าวสู่ระดับสากล แต่วัตถุประสงค์ที่มีความสำคัญมากข้อหนึ่ง คือ ประเทศญี่ปุ่นต้องการดึงดูดให้นักศึกษาต่างชาติที่มีความรู้ความสามารถเดินทางเข้ามาศึกษาในประเทศญี่ปุ่นเพื่อที่จะพัฒนาให้กลายเป็นบุคลากรชั้นเลิศที่มีศักยภาพ โดยให้การศึกษา สร้างประสบการณ์การทำงานและการใช้ชีวิตในประเทศญี่ปุ่น เพื่อให้ได้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่เข้าใจในภาษาและวัฒนธรรมทั้งญี่ปุ่นและต่างประเทศ โดยมุ่งหวังว่านักศึกษาต่างชาติเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการบริหารและดำเนินกิจการที่เป็นประโยชน์ต่อธุรกิจญี่ปุ่นในอนาคต (神谷順子, 2010, p. 70)

ในงานวิจัยของ Masato Gunji ปี ค.ศ.2008 พบว่า 77.6% ของบริษัทญี่ปุ่นทั้งหมดกล่าวว่า การปฏิบัติต่อพนักงานต่างชาตินั้นปราศจากการแบ่งแยกจากพนักงานชาวญี่ปุ่น บริษัทญี่ปุ่นได้ใช้มาตรฐานในการบริหารจัดการพนักงานชาวต่างชาติ เช่นเดียวกับพนักงานญี่ปุ่น เช่น ในเรื่องการมอบหมายงานและการหมุนเวียนงาน การเลื่อนตำแหน่ง ระบบการประเมิน รวมถึงเรื่องค่าจ้าง ข้อมูลจากสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง กระทรวงยุติธรรมในปี ค.ศ.2013 พบว่า เงินเดือนที่นักศึกษาต่างชาติส่วนใหญ่ หรือ 46.4% ของจำนวนนักศึกษาต่างชาติทั้งหมดที่ได้รับเมื่อเข้าทำงานในบริษัทญี่ปุ่น คือ 200,000-250,000 เยน รองลงมาคือ 200,000 เยน 32.8% และเงินเดือน 250,000-300,000 เยน 10.8% (<http://www.moj.go.jp/content/000113259.pdf> ,2013,p.2) เมื่อพิจารณาจากเงินเดือนที่พนักงานต่างชาติได้รับ พบว่ามีเงินเดือนเทียบเท่ากับพนักงานญี่ปุ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบริษัทญี่ปุ่น มีความคาดหวังว่าพนักงานต่างชาติจะมีความรู้ความสามารถในการทำงาน สามารถทำตำแหน่งหน้าที่ต่างๆได้เหมือนกับพนักงานญี่ปุ่นและมีความสามารถในการสื่อสารภาษาญี่ปุ่นในระดับที่เทียบเท่ากับคนญี่ปุ่น มากกว่าที่จะเข้ามาทำงานในตำแหน่งที่ใช้ความสามารถทางภาษาต่างประเทศอย่างเดียว

5.1.1 ปัญหาในการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติ

แม้ประเทศญี่ปุ่นจะมีแนวโน้มการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แต่จากการศึกษาพบว่า บริษัทญี่ปุ่นหลายแห่งที่มีการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติเข้าไปทำงานมีปัญหาเกิดขึ้นภายในบริษัท จากการสำรวจบริษัทญี่ปุ่น 539 บริษัท ในปี ค.ศ.2013 พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่ เป็นปัญหาความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความคิดและค่านิยม (59.1%) รองลงมาคือ ปัญหาความเข้าใจระหว่างพนักงานญี่ปุ่นและพนักงานต่างชาติที่มีสาเหตุมาจากอุปสรรคทางภาษา (50.5%) นอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติ เช่น ปัญหาในการยื่น คำร้องและขั้นตอนการดำเนินการขอเปลี่ยนสถานภาพวีซ่า ปัญหาการลาออกจากงานของพนักงานต่างชาติที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งส่งผลกระทบต่องานของบริษัท ปัญหาการร้องเรียนการทำงานของนักศึกษาต่างชาติจากลูกค้า เป็นต้น (<http://www.disc.co.jp/uploads/2012/01/11kigyuu-oversea-report8.pdf>, p.6)

แม้รัฐบาลญี่ปุ่นจะมีนโยบายให้การต้อนรับนักศึกษาต่างชาติในการเข้ามาศึกษา และให้การสนับสนุนการทำงานในประเทศญี่ปุ่นหลังจากจบการศึกษา แต่ในความเป็นจริงแล้ว บริษัทหลายแห่งในประเทศญี่ปุ่นก็ยังไม่สามารถปรับระบบภายในบริษัทของตนเองให้สามารถรับนักศึกษาต่างชาติเข้าทำงานได้และยังไม่ให้การยอมรับเท่าที่ควร บริษัทญี่ปุ่นมีการให้เหตุผลต่างๆ ที่จะปฏิเสธการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติ เช่น ไม่มีตำแหน่งที่เปิดรับสำหรับนักศึกษาต่างชาติ การจ้างงานนักศึกษาต่างชาติก่อให้เกิดปัญหาภายในบริษัท เช่น ปัญหา ทางด้านภาษา ปัญหาความไม่เข้าใจในวัฒนธรรมและประเพณีญี่ปุ่น เป็นต้น (Nikkei Business แพลตฟอร์มโดย ริงส์เวิร์ค เลิศในสัจย์, 2011, p.25) ซึ่งปัญหาดังกล่าว หากเกิดขึ้น ในหลายบริษัทและไม่ได้รับการแก้ไข อาจทำให้บริษัทที่เคยมีการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติ หรือบริษัทญี่ปุ่นที่มีนโยบายจะจ้างงานนักศึกษาต่างชาติในอนาคต เกิดความกังวลใจและอาจส่งผลให้การจ้างงานนักศึกษาต่างชาติมีจำนวนลดน้อยลง

5.2 การหางานในประเทศญี่ปุ่น

ข้อมูลจาก Disco ในปี ค.ศ.2013 ได้ทำการสำรวจข้อมูลนักศึกษาต่างชาติระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่กำลังจะจบการศึกษาในปี ค.ศ.2014 จำนวน 325 คน พบว่า

91.4% ของจำนวนนักศึกษาต่างชาติที่เดินทางมาศึกษาต่อในประเทศญี่ปุ่น มีความประสงค์ที่จะทำงานในประเทศญี่ปุ่นหลังจบการศึกษา (www.disc.co.jp/uploads/2013/04/2013fsmonitor.pdf,p.4) นักศึกษามหาวิทยาลัยจะเริ่มหางานตั้งแต่ตอนศึกษาอยู่ชั้นปี 3 หรือประมาณ 1 ปีล่วงหน้าก่อนจบการศึกษา โดยจะเริ่มกิจกรรมหางานในช่วงเดือนธันวาคม ด้วยการลงทะเบียนหรือสมัครผ่านทางเว็บไซต์ของบริษัทต่างๆหรือที่เรียกว่า (Web Entry System) และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการหางาน จากนั้น ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม จะเป็นช่วงสำรวจตนเองว่าอยากทำงานอะไรและสนใจบริษัทและลักษณะงานแบบใด เมื่อวิเคราะห์เสร็จ จึงทำการส่งใบสมัครและเอกสารต่างๆไปที่บริษัทที่ตนเองสนใจ และเริ่มเข้าทำข้อสอบในเว็บไซต์

ในระหว่างนั้น นักศึกษาที่ทำกิจกรรมหางานต้องเข้าไปสัมภาษณ์งานตามบริษัทต่างๆ และเข้าฟังการบรรยายของบริษัท พร้อมทั้งทำกิจกรรม เช่น การอภิปรายกลุ่ม จากนั้น ช่วงระหว่างเดือนมีนาคมและเดือนเมษายนเป็นช่วงเวลาในการคัดเลือกคนเข้าทำงาน ในช่วงนี้ นักศึกษาต้องเข้าไปทำข้อสอบอัตนัยและยังเป็นช่วงที่ต้องเข้าไปสัมภาษณ์ที่บริษัทต่างๆ โดยตั้งแต่เดือนเมษายนเป็นต้นไป จะเป็นช่วงที่มีการคัดเลือกนักศึกษาเข้าทำงาน ซึ่งนักศึกษาบางคน อาจได้รับการคัดเลือกจากบริษัทต่างๆอย่างไม่เป็นทางการ (内定) โดยช่วงที่มีการคัดเลือกนักศึกษาเข้าทำงานมากที่สุดคือช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน

ตั้งแต่เดือนตุลาคมเป็นต้นไป หลายบริษัทจะเริ่มจัดพิธีการรับนักศึกษาเข้าทำงานอย่างเป็นทางการ ซึ่งการเข้าร่วมพิธีนี้จะทำให้นักศึกษาที่กำลังจะเข้าทำงานในบริษัท ได้เรียนรู้เกี่ยวกับบรรยากาศภายในบริษัทนั้นๆ อีกทั้งยังเป็นโอกาสที่ดีในการได้ทำความรู้จักผู้ร่วมงานคนอื่นอีกด้วย หลังจากนั้นนักศึกษาที่ได้รับการจ้างงานจะเริ่มต้นทำงานตั้งแต่เดือนเมษายนเป็นต้นไป (พัชรภรณ์ บัญชาเมตตากุล, 2556, p.2)

ขั้นตอนในการหางานในประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาชาวญี่ปุ่นและนักศึกษาต่างชาติมีวิธีการและรูปแบบที่เหมือนกัน โดยมีขั้นตอนการคัดเลือกนักศึกษาหลายขั้นตอนและใช้เวลานานทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามเมื่อนักศึกษาต่างชาติได้รับการตอบตกลงจากบริษัทญี่ปุ่น จะต้องยื่นใบสมัครขอเปลี่ยนสถานภาพจากนักศึกษาต่างชาติเป็นวิชาที่สามารถทำงานในประเทศญี่ปุ่นได้ โดยนักศึกษาต่างชาติจะต้องเตรียมเอกสารในการยื่นขอเปลี่ยนสถานภาพวิชาและต้อง

ตรวจสอบลักษณะของงานที่นักศึกษาต่างชาติได้รับมอบหมายจากบริษัทนั้นๆ โดยจะดำเนินการเองหรือจะให้ผู้รับผิดชอบฝ่ายบุคคลของบริษัทเป็นผู้ยื่นเอกสารให้ก็ได้ ซึ่งหากนักศึกษาต่างชาติไม่ยื่นใบขอเปลี่ยนสถานภาพ จะไม่สามารถทำงานในประเทศญี่ปุ่นได้ (守屋貴司, 2011, p.70-74)

5.2.1 ปัญหาในการหางานในประเทศญี่ปุ่นของนักศึกษาต่างชาติ

การหางานในประเทศญี่ปุ่นนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย มีนักศึกษาต่างชาติหลายคนที่ไม่ประสบความสำเร็จในการหางานในประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้เนื่องจากการหางานในประเทศญี่ปุ่นมีมาตรฐานการคัดเลือกที่เข้มงวดและต้องผ่านการทดสอบหลายขั้นตอน ซึ่งปัญหาในการหางานของนักศึกษาต่างชาติในประเทศญี่ปุ่นมีดังนี้

1. การหางานในประเทศญี่ปุ่นนั้นเริ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมักจะเริ่มต้นตั้งแต่นักศึกษาเรียนอยู่ชั้นปีที่ 3 นักศึกษาต่างชาติบางคนไม่ทราบระยะเวลาในการเริ่มต้นทำกิจกรรมหางานอย่างแท้จริง ทำให้การเตรียมตัวในการหางานของนักศึกษาต่างชาติช้ากว่านักศึกษาชาวญี่ปุ่น ยกตัวอย่างเช่น นักศึกษาชาวจีนจะเดินทางกลับประเทศเพื่อไปฉลองเทศกาลปีใหม่อีกในเดือนกุมภาพันธ์ และเดินทางกลับมาหางานที่ประเทศญี่ปุ่นในเดือนเมษายน ทำให้หลายคนไม่ได้เข้าทำงานในบริษัทที่ต้องการ เนื่องจากบางบริษัทได้ดำเนินการรับสมัครพนักงานเสร็จสิ้นแล้ว (守屋貴司, 2009, p.301)

2. ปัญหาความสามารถในการคัดแยกข้อมูลในการหางาน ข้อมูลการหางานจากศูนย์บริการอาชีพนั้นมีจำนวนมาก นักศึกษาต่างชาติหลายคนมีความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ไม่สามารถคัดแยกข้อมูลที่จำเป็นต่อตนเองได้ ดังนั้นการพัฒนาความสามารถในการคัดแยกข้อมูลจึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการฝึกฝนและคำแนะนำ ซึ่งการวิเคราะห์ตนเอง กลุ่มธุรกิจ และบริษัทที่ตนเองสนใจ จะทำให้นักศึกษาทราบถึงความต้องการของตนเองมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้สามารถคัดแยกข้อมูลที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการหางานของนักศึกษาต่างชาติได้ดียิ่งขึ้น

3. นักศึกษาต่างชาติหลายคนประสบปัญหาการหางานในประเทศญี่ปุ่นเนื่องจากขาดทักษะความรู้ความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นในระดับสูง ในการทำกิจกรรมหางานในประเทศญี่ปุ่นนักศึกษาต่างชาติจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ทางภาษาญี่ปุ่นเทียบเท่ากับ

นักศึกษาชาวญี่ปุ่น โดยจะต้องใช้ทักษะภาษาญี่ปุ่นในการกรอกใบสมัคร ทำข้อสอบ SPI³ และใช้ภาษาญี่ปุ่นในการสอบสัมภาษณ์ เป็นต้น นักศึกษาต่างชาติหลายคนคิดว่าการสอบวัดระดับความรู้ภาษาญี่ปุ่น (JLPT) ให้ได้ระดับสูงสุดหรือ N1 นั้น น่าจะเพียงพอต่อการเข้าทำงานในบริษัทญี่ปุ่น แต่ในความเป็นจริงแล้ว บริษัทญี่ปุ่นต้องการพนักงานชาวต่างชาติที่มีความสามารถในการใช้ภาษาญี่ปุ่นในระดับที่สามารถสื่อสารทางด้านธุรกิจได้เทียบเท่ากับคนญี่ปุ่น รวมถึงรู้จักการใช้ภาษาญี่ปุ่นอย่างถูกต้องและเหมาะสม เช่น การใช้ภาษาในการต้อนรับลูกค้า การใช้ภาษาในการเขียนเอกสารภายในบริษัท การใช้ภาษาในการรับโทรศัพท์ (神谷順子, 2010, pp.79-80)

4. บริษัทส่วนใหญ่จะมีการสัมภาษณ์ 4-5 ครั้ง แต่ในบางบริษัทก็มีการสัมภาษณ์มากถึง 8 ครั้ง (พัชราภรณ์ บัญชาเมตตากุล, 2556, p.2) ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์ผู้สมัครในหลายๆด้าน แต่นักศึกษาต่างชาติหลายคนไม่เข้าใจถึงขั้นตอนการสัมภาษณ์งานของบริษัทญี่ปุ่นและมองว่าการหางานในประเทศญี่ปุ่นมีความยุ่งยากและซับซ้อน ดังนั้นนักศึกษาต่างชาติจึงควรค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับการสมัครงานในบริษัทญี่ปุ่นเพื่อที่จะได้เข้าใจถึงขั้นตอนการสมัครงาน รวมทั้งต้องรู้จักวิเคราะห์ความสามารถและลักษณะเฉพาะของตนเอง เพื่อที่จะสามารถนำเสนอตนเองต่อบริษัทญี่ปุ่นได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งการรู้จักวิเคราะห์ตนเอง กลุ่มธุรกิจและบริษัทที่ตนเองสนใจ จะทำให้นักศึกษาต่างชาติทราบถึงความต้องการของตนเองมากยิ่งขึ้นว่าอยากทำงานในบริษัทแบบใด ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการหางานของนักศึกษาต่างชาติได้ดียิ่งขึ้น

5. ปัญหาการตอบคำถามในการสอบสัมภาษณ์ นักศึกษาต่างชาติขาดการเตรียมพร้อมในการตอบคำถามที่ดีพอ เมื่อถูกสัมภาษณ์จึงไม่สามารถอธิบายหรือตอบคำถามได้อย่างชัดเจนและขาดความน่าสนใจ เช่น ทำไมถึงอยากทำงานที่ญี่ปุ่น ทำไมถึงอยากทำงานที่บริษัทนี้ ถ้าได้เข้าทำงานที่บริษัท อยากทำงานแบบไหน เป็นต้น นอกจากนี้บริษัทญี่ปุ่นมักจะมีคำถามเพื่อวัดความเข้าใจของนักศึกษาต่างชาติในเรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณีและแนวความคิดของคนญี่ปุ่น และมีการประเมินความสามารถในการประสานงาน การประนีประนอม โดยดูจากการแสดงความคิดเห็นของนักศึกษาต่างชาติใน

³ SPI (Synthetic Personality Inventory) เป็นการสอบข้อเขียนที่ใช้สำหรับวัดระดับความรู้และวิเคราะห์อุปนิสัยของผู้สมัคร โดยจะมีการทดสอบเกี่ยวกับระดับความรู้ทางภาษาญี่ปุ่นและการคำนวณ เป็นต้น

การสอบอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) ในการสอบสัมภาษณ์ นักศึกษาหลายคนไม่ทราบถึงการนำเสนอประสบการณ์สำคัญในชีวิตที่จะเป็นประโยชน์ต่อการสัมภาษณ์งาน เช่น เมื่อบริษัทญี่ปุ่นสอบถามผู้สมัครเกี่ยวกับสิ่งที่ทุ่มเทหรือให้ความสำคัญมากที่สุดในตอนที่เขานักศึกษา ซึ่งนักศึกษาต่างชาติหลายคนไม่พูดถึงการเรียนหรืองานวิจัยที่ได้ศึกษามา แต่กลับพูดถึงประสบการณ์ตอนที่ทำงานพิเศษ ทำให้หลายคนสอบสัมภาษณ์ไม่ผ่าน เนื่องจากนักศึกษาต่างชาติไม่ได้นำเสนอตนเองให้บริษัทญี่ปุ่นได้เห็นถึงความสามารถเฉพาะด้านที่มีอยู่ (守屋貴司, 2009, p.300-303)

6. แม้ว่าบริษัทญี่ปุ่นจะพยายามให้การช่วยเหลือสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติด้วยการจัดงานสัมมนา การบรรยายให้ความรู้แก่นักศึกษาต่างชาติในเรื่องต่างๆเกี่ยวกับการหางาน และการทำงานในบริษัทญี่ปุ่น แต่นักศึกษาต่างชาติที่ให้ความสนใจในการเข้าร่วมงานสัมมนายังมีน้อย โดยนักศึกษาต่างชาติให้เหตุผลว่าไม่ทราบข้อมูลว่ามีการจัดงานสัมมนา จึงไม่ได้เข้าร่วม อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจาก DISCO ในปี ค.ศ.2013 พบว่านักศึกษาต่างชาติ 1 คนจะเข้าร่วมงานสัมมนาโดยเฉลี่ยเพียง 34.8 บริษัทต่อคนเท่านั้น ถือเป็นจำนวนที่ไม่มากนักเมื่อเทียบกับนักศึกษาญี่ปุ่นที่เข้าร่วมงานสัมมนาของบริษัทต่างๆโดยเฉลี่ย 74.2 บริษัทต่อคน (株式会社ディスコ調査広報室, 2013, P.4)

นอกจากนี้ ในงานวิจัยของ 神谷順子 ในปี ค.ศ.2010 ได้นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นักศึกษาต่างชาติที่จบการศึกษาและได้เข้าทำงานในประเทศญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 2009 เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดเห็นหรือปัญหาต่างๆเกี่ยวกับการเข้าทำงานในบริษัทญี่ปุ่น ดังนี้

“ฉันสามารถพูดในสิ่งที่ฉันอยากพูดด้วยภาษาญี่ปุ่นได้แต่เมื่อต้องเขียนประโยคภาษาญี่ปุ่น เช่นการเขียนข้อมูลในใบสมัคร สำหรับฉันมันเป็นเรื่องที่ยากมาก โดยเฉพาะการใช้คันจิ” (Abdullaeva Dilafuzhon, อุซเบกิสถาน)

“มีการสอบสัมภาษณ์เยอะมาก กว่าที่จะได้รับการตอบรับจากบริษัทญี่ปุ่นต้องใช้เวลานาน เหนื่อยทั้งร่างกายและจิตใจ” (พนักงานชาวเกาหลีใต้) (神谷順子, 2010, p. 78)

“สิ่งที่ยากที่สุดในการสมัครงาน คือ การวิเคราะห์ตนเอง เพราะคนเรามีลักษณะนิสัยที่หลากหลาย ดังนั้นการจะนำเสนอตนเองให้ผู้สัมภาษณ์สนใจจึงเป็นเรื่องยาก เพราะตัวเราเองก็ยังไม่รู้ว่าเราเป็นอย่างไร จึงไม่สามารถที่จะอธิบายให้ผู้สัมภาษณ์ฟังได้” (王欣, (จีน)

野澤和世・石川和美・岩下恵子・柳本新二・末松和子, 2009, pp.197-198)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นได้สะท้อนถึงมุมมองของนักศึกษาต่างชาติเกี่ยวกับประสบการณ์การทำงานและการทำงานในบริษัทญี่ปุ่นที่ได้สัมผัสมา จะเห็นได้ว่า นักศึกษาต่างชาติที่มีประสบการณ์ในการหางานหรือทำงานในประเทศญี่ปุ่นประสบปัญหาด้านต่างๆ เช่น ความสามารถในการใช้ภาษาญี่ปุ่น ความรู้ความเข้าใจในมารยาททางธุรกิจ การเตรียมตัวในการกรอกใบสมัครหรือสอบสัมภาษณ์ก่อนสมัครงาน เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่ทางมหาวิทยาลัยควรร่วมมือกับภาครัฐและภาคธุรกิจเพื่อหาแนวทางในการให้ความช่วยเหลือและให้การสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติมากขึ้น

5.3 ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย ภาคธุรกิจและภาครัฐในการให้การสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติในการหางานในประเทศญี่ปุ่น

มหาวิทยาลัยถือเป็นภาคส่วนที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุด เพราะมีหน้าที่ในการผลิตนักศึกษาต่างชาติให้กลายเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ เพื่อสร้างประโยชน์สูงสุดให้กับบริษัทญี่ปุ่นและประเทศญี่ปุ่น อีกทั้งยังมีหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างนักศึกษาต่างชาติกับบริษัทญี่ปุ่นให้มีโอกาส ได้ติดต่อพูดคุยกัน เพื่อนำไปสู่ช่องทางการจ้างงาน โดยบทบาทของมหาวิทยาลัยที่ร่วมมือกับ ภาคธุรกิจและภาครัฐญี่ปุ่นในการให้การสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติในการหางานในประเทศญี่ปุ่นมีดังนี้ คือ

1. จัดตั้งโครงการพัฒนาอาชีพสำหรับนักศึกษาต่างชาติจากทวีปเอเชียในประเทศญี่ปุ่น หรือ **アジア人財資金構想** ซึ่งเป็นโครงการในสังกัดกระทรวงการศึกษา วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (文部科学省) และกระทรวงเศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรม (経済産業省) โดยได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยที่ให้ความสนใจเข้าร่วมโครงการ เช่น มหาวิทยาลัยนาโงย่า มหาวิทยาลัยอิทสึเมะ และบริษัทชั้นนำของประเทศญี่ปุ่น เช่น บริษัทอุตสาหกรรมยานยนต์อย่างโตโยต้าและบริษัทผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้า มัตซึชิตะ เป็นต้น

โครงการ **アジア人財資金構想** มีการก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ.2007 โครงการนี้จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติที่มาศึกษาในประเทศญี่ปุ่นและมีความสนใจที่จะทำงานในบริษัทญี่ปุ่นหลังเรียนจบ โดยจัดให้มีการฝึกอบรมนักศึกษาต่างชาติที่มีความรู้ความสามารถให้เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในระดับสูงเพื่อให้สามารถเข้าทำงานในบริษัท

ญี่ปุ่นที่ประเทศญี่ปุ่นได้ โครงการนี้มีระยะเวลา 2 ปี ดังนั้นนักศึกษาต่างชาติที่จะเข้าร่วมโครงการนี้จะต้องใช้เวลาเรียนในมหาวิทยาลัยญี่ปุ่นอีกเป็นเวลา 2 ปี โดยเนื้อหาการเรียนรู้อันประกอบมให้นักศึกษาต่างชาติคือ ภาษาญี่ปุ่นธุรกิจ วัฒนธรรมองค์กรญี่ปุ่น มารยาทในการทำงาน ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับธุรกิจญี่ปุ่น และการฝึกการสอบสัมภาษณ์งาน (守屋貴司, 2009, p.310)

2. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพสำหรับนักศึกษาต่างชาติ โดยมหาวิทยาลัยได้ร่วมมือกับภาคธุรกิจ ในการช่วยกันพิจารณาเนื้อหาการเรียนการสอนร่วมกัน ซึ่งการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพนี้ จัดขึ้นเพื่อให้นักศึกษาต่างชาติสามารถปฏิบัติงานในบริษัทญี่ปุ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจ และวิชาธุรกิจญี่ปุ่น เนื่องจากบริษัทญี่ปุ่นส่วนมากต้องการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติที่สามารถใช้ภาษาญี่ปุ่นในเชิงธุรกิจได้และมีความรู้เกี่ยวกับธุรกิจญี่ปุ่น ซึ่งการเรียนการสอนนั้นมีการสอดแทรกเรื่องวัฒนธรรมองค์กรและกิริยามารยาทในการเข้าสังคมญี่ปุ่นด้วย

3. จัดงานสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ทางมหาวิทยาลัยได้ร่วมมือกับภาคธุรกิจ โดยจะมีการส่งวิทยากรจากบริษัทต่างๆมาบรรยายให้ความรู้แก่นักศึกษาต่างชาติ และจัดกิจกรรมต่างๆเช่น จัดการฝึกการสอบสัมภาษณ์ การฝึกเขียนใบสมัครและการฝึกแนะนำตนเอง เพื่อให้นักศึกษาต่างชาติได้ฝึกฝนจากสถานการณ์ตัวอย่าง ทำให้เกิดความมั่นใจก่อนเข้าเป็นพนักงานบริษัท นอกจากนั้นยังมีการจัดการแนะแนวเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานในการหางาน วิชาการทำงาน ลักษณะบุคลากรที่บริษัทญี่ปุ่นต้องการ อีกทั้งยังร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในการให้บริการแนะนำบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถแก่บริษัทญี่ปุ่นเพื่อเป็นการสนับสนุนการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติ

4. จัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลและให้คำปรึกษาในเรื่องการทำงานแก่นักศึกษาต่างชาติ เช่น ศูนย์บริการข้อมูลภายในมหาวิทยาลัย เพื่อให้คำปรึกษาและคำแนะนำในการหางาน รวมถึงการจัดทำข้อมูลการรับสมัครงานและข่าวสารเกี่ยวกับการหางานสำหรับนักศึกษาต่างชาติ นอกจากนี้ ทางภาครัฐได้จัดตั้งศูนย์บริการจัดหางานสำหรับชาวต่างชาติ (Employment Service for foreigners) ที่อยู่ในการควบคุมดูแลของกระทรวงสาธารณสุขและแรงงาน ซึ่งเป็นการให้บริการเพื่อจัดหางานให้นักศึกษาต่างชาติที่จบการศึกษาแล้ว

โดยศูนย์บริการจัดหางานสำหรับชาวต่างชาติ มีศูนย์บริการ 2 แห่งคือที่โตเกียวและโอซากา

5. มหาวิทยาลัยญี่ปุ่นสร้างความร่วมมือกับภาคธุรกิจโดยให้นักศึกษาต่างชาติได้เข้าไปฝึกงาน (Internship) และไปเยี่ยมเยือนบริษัทญี่ปุ่น (OB•OG 訪問) เพื่อให้นักศึกษาต่างชาติได้เห็นบรรยากาศการทำงานและสถานที่ทำงานจริง รวมทั้งมีโอกาสดำเนินการศึกษาร่วมกับรุ่นพี่ในบริษัท เพื่อสร้างประสบการณ์ให้กับนักศึกษาต่างชาติก่อนที่จะได้เข้าทำงานจริง

6. ภาครัฐให้ความช่วยเหลือในเรื่องกฎระเบียบเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักศึกษาต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น เช่น การลดความเข้มงวดของขั้นตอนการเปลี่ยนสถานภาพวีซ่าเพื่อให้สามารถทำงานในประเทศญี่ปุ่นได้ (神谷順子, 2010pp.84-88)

ในปัจจุบัน ประเทศญี่ปุ่นมีโครงการที่ให้การสนับสนุนการจ้างงานและการหางานของนักศึกษาต่างชาติหลากหลายรูปแบบ ซึ่งจัดขึ้นโดยได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัย ภาคธุรกิจ ภาครัฐและหน่วยงานส่วนท้องถิ่น เช่น การจัดตั้งศูนย์ให้ข้อมูลการหางานแก่นักศึกษาต่างชาติ การให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการเข้าทำงานในบริษัทญี่ปุ่น การจัดให้มีการฝึกงานและการไปเยี่ยมเยือนบริษัทญี่ปุ่นเพื่อสร้างประสบการณ์การทำงาน อย่างไรก็ตาม กิจกรรมเพื่อการสนับสนุนการหางานที่จัดขึ้นเพื่อนักศึกษาต่างชาติโดยเฉพาะนั้น ยังมีไม่มากนัก เนื่องจากการจัดการสนับสนุนการหางานส่วนใหญ่จะเป็นการจัดงานให้นักศึกษาญี่ปุ่นและนักศึกษาต่างชาติเข้าร่วมพร้อมกัน ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าหากมีการแยกการจัดกิจกรรมเพื่อการสนับสนุนการหางานสำหรับนักศึกษาต่างชาติโดยตรง จะทำให้นักศึกษาต่างชาติที่เข้าร่วมกิจกรรม ได้รับความรู้ คำแนะนำและวิธีการรับมือกับปัญหาในการหางานและการทำงานในบริษัทของนักศึกษาต่างชาติได้อย่างตรงประเด็นมากขึ้น

6. สรุปและอภิปรายผล

ประเทศญี่ปุ่นได้ให้การยอมรับการจ้างงานนักศึกษาต่างชาติให้เข้ามาทำงานในประเทศญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต ทั้งนี้เพราะบริษัทญี่ปุ่นต้องการบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริงที่จะมาช่วยพัฒนาเศรษฐกิจโดยไม่ได้นับว่าเป็นเชื้อชาติใด ความพยายามที่จะแผ่ขยายอำนาจทางเศรษฐกิจโดยการขยายฐานการผลิตไปยังประเทศต่างๆ ทำให้บริษัทญี่ปุ่นจำเป็นต้องไขว่คว้าบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจทั้งภาษา

วัฒนธรรมของญี่ปุ่นและต่างประเทศมาเก็บไว้ ซึ่งนักศึกษาต่างชาติที่จบการศึกษาในประเทศญี่ปุ่นจะได้รับการพิจารณาจากบริษัทญี่ปุ่นมากกว่านักศึกษาต่างชาติที่จบการศึกษาจากประเทศอื่น ทั้งนี้เพราะบริษัทญี่ปุ่นเชื่อมั่นในมาตรฐานการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นและคาดหวังว่าผู้ที่จบการศึกษาในประเทศญี่ปุ่นจะมีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตร่วมกับคนญี่ปุ่น รู้จักสังคมและมารยาทของคนญี่ปุ่น มีความเข้าใจในภาษาและวัฒนธรรมทั้งของญี่ปุ่นและต่างประเทศ ซึ่งจะทำให้ความสัมพันธ์ในการทำงานระหว่างพนักงานชาวญี่ปุ่นและพนักงานชาวต่างชาติภายในบริษัทเกิดความเข้าใจและสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น

แม้ประเทศญี่ปุ่นจะประสบปัญหาการขาดแคลนประชากรวัยแรงงานและมีความต้องการที่จะจ้างงานนักศึกษาต่างชาติเพิ่มขึ้นเพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ แต่การรับนักศึกษาต่างชาติเข้าทำงานในบริษัทญี่ปุ่น ยังคงมีการทดสอบที่ใช้เกณฑ์มาตรฐานในการคัดเลือกเข้าทำงานอย่างเข้มงวด นักศึกษาต่างชาติจะได้รับการทดสอบความรู้พื้นฐานและทักษะภาษาโดยใช้มาตรฐานเดียวกันกับนักศึกษาชาวญี่ปุ่น ทั้งนี้เพราะบริษัทญี่ปุ่นคาดหวังว่านักศึกษาต่างชาติจะสามารถทำงานในตำแหน่งต่างๆได้เทียบเท่ากับคนญี่ปุ่น ด้วยข้อจำกัดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้สมัครที่เข้มงวดนี้เอง ทำให้การดึงดูดนักศึกษาต่างชาติที่มีทักษะฝีมือให้เข้ามาทำงานในประเทศญี่ปุ่นนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย แม้รัฐบาลญี่ปุ่นจะมีนโยบายรับนักศึกษาต่างชาติ 300,000 คน เพื่อดึงดูดนักศึกษาต่างชาติให้เดินทางมาศึกษาในประเทศญี่ปุ่นและมีให้การสนับสนุนการหางานในประเทศญี่ปุ่นหลังจบการศึกษา แต่ในความเป็นจริงแล้วสังคมและบริษัทบางกลุ่มก็ยังไม่เปิดรับนักศึกษาต่างชาติอย่างเต็มที่ โดยให้เหตุผลที่ไม่จ้างงานนักศึกษาต่างชาติว่า บริษัทไม่มีนโยบายหรือระบบในการรองรับนักศึกษาต่างชาติเข้ามาทำงาน นักศึกษาต่างชาติไม่เข้าใจในขนบธรรมเนียมญี่ปุ่น ขาดทักษะความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น เป็นต้น ความร่วมมือของมหาวิทยาลัยภาครัฐและภาคธุรกิจ นับได้ว่าเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติ ได้มีการร่วมมือกันจัดกิจกรรมในการสนับสนุนการหางานเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต เช่น การจัดการสอนวิชาภาษาญี่ปุ่นเชิงธุรกิจ การจัดการสัมมนาการหางาน การฝึกเขียนใบสมัคร การเตรียมตัวในการสอบสัมภาษณ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การจัดกิจกรรมโดยมากจะเป็นกิจกรรมที่ให้นักศึกษาต่างชาติและนักศึกษาชาวญี่ปุ่น

เข้าร่วมพร้อมกัน ซึ่งอาจทำให้นักศึกษาต่างชาติไม่ได้รับข้อมูลและประเด็นปัญหาสำคัญที่ควรทราบ นอกจากนี้ ในมหาวิทยาลัยและในจังหวัดเล็กๆ พบว่ากิจกรรมการสนับสนุนนักศึกษาต่างชาติยังคงมีน้อย อีกทั้งนักศึกษาต่างชาติหลายคนไม่ติดตามข้อมูลในการหางานอย่างจริงจัง ขาดการเตรียมตัวที่ดีและไม่สนใจเข้าร่วมสัมมนาหรือกิจกรรมต่างๆ ที่มหาวิทยาลัยจัดให้ ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จในการหางาน

บรรณานุกรม

หนังสือ

野澤和世・石川和美・岩下恵子・柳本新二・末松和子(2009) 『これで安心！外国人留学生のための日本就職オールガイド』 凡人社

บทความในวารสาร

Nikkei Business.(2011). ทีมงานหลักของบริษัทญี่ปุ่นเป็นคนเอเชีย (ที่ไม่ใช่ญี่ปุ่น)
รังสรรค์ เลิศไณสัถย์),ผู้แปล(.TPA News February 2011 . No. 170

Masato Gunji.(2010) . 10% of companies recruited foreign students in the past three years : JILPT Survey on Recruiting of Foreign Students, Japan Labor review ,Volume 7

守屋貴司(2009) 「外国人留学生の就職支援と採用・雇用管理」『立命館大学経営学』立命館大学経営学会. 第47巻 第5号

รายงาน

พัชรภรณ์ ปัญชาเมตตากุล.(2556) การหางานของนักศึกษาญี่ปุ่น .
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ศุภรัตน์ เพชรสกุลวงศ์.วิกฤตเศรษฐกิจโลก : 2009-2008สาเหตุและผลกระทบ (World Economic Crisis : 2009-2008Cause & Effect).(2010) สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2556 จาก http://regis.skru.ac.th/web/skrujournal/journal_-4/1file/6pdf

National Institute of Population and Social Security Research. Population Projection for Japan (2012): 2011 to 2060 Appendix: Auxiliary Projections 2061 to 2110. Retrieved Feb 26, 2013 from [http:// www.ipss.go.jp/site-ad/index_english / esuikai / ppfj2012.pdf](http://www.ipss.go.jp/site-ad/index_english/esuikai/ppfj2012.pdf)

株式会社ディスコ調査広報室. (2010). 「外国人留学生の採用に関する調査」アンケート結果—2010 年 8 月調査」
<<http://www.disc.co.jp/uploads/2012/01/10kigyau-oversea-report8.pdf>>
2012 年 5 月 1 日

株式会社ディスコ調査広報室. (2013). 「外国人留学生の就職活動状況」『 2014 年度外国人留学生の就職活動に関する調査結果アンケート』
<<http://www.disc.co.jp/uploads/2013/04/2013fsmonitor.pdf>>
2013 年 5 月 1 日

株式会社ディスコ調査広報室. (2013). 「外国人留学生の採用に関する調査」アンケート結果—2013 年 9 月調査」
<http://www.disc.co.jp/uploads/2013/10/201310_gaikokujin_kigyau_full.pdf>
2013 年 12 月 4 日

神谷順子. (2010). 「日本における外国人留学生の就業に関する研究 大学・企業・行政との連携による就職支援の効果」『北海学園大学学園論集 第 143 号』

守屋貴司. (2011). 「日本の外国人留学生・労働者と雇用問題—労働と人材のグローバル化と企業経営」. 晃洋書房

法務省入国管理局. (2013). 「平成 24 年における留学生の日本企業等への就職状況について」 pp. 2-4. <<http://www.moj.go.jp/content/000113259.pdf>>
.000100382 pdf > 2013 年 3 月 1 日

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักอยู่ของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

Factors Influencing the Decision of Duration Extension of Japanese Long-stay Residents in Chiang Mai Province

วลัยพร กาญจนการุณ¹ ธีรช บัญญา²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะการใช้ชีวิต ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักอยู่ของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาปัญหา รวมถึงกระบวนการแก้ไขปัญหาในการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมท้องถิ่น โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย สำหรับชาวญี่ปุ่น จำนวน 100 คนและสำหรับชาวไทยจำนวน 30 คนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และมีปฏิสัมพันธ์กับชาวญี่ปุ่นเหล่านั้น สำหรับการวิเคราะห์ใช้ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ มาตรวัดลิเคิร์ท ค่าเฉลี่ย และค่าสถิติไคส์แควร์

การศึกษาพบว่าระยะเวลาการพำนักระยะยาวของชาวญี่ปุ่นในเชียงใหม่เป็นเวลาประมาณ 6-10 ปี ส่วนใหญ่เป็นการพำนักร่วมกันของคู่สามีภรรยาที่เกษียณแล้ว ที่อยู่อาศัยจะเป็นคอนโดมิเนียมที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองของจังหวัดเชียงใหม่ ค่าใช้จ่ายด้านที่พักอยู่ระหว่าง 10,001 – 15,000 บาทต่อเดือน และยังมีค่าใช้จ่ายอื่นที่ไม่รวมค่าที่พักมากกว่า 30,000 บาทต่อเดือน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนัก เกิดจากปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ รายได้ สถานภาพหลังเกษียณ ความประทับใจในเชียงใหม่ ลักษณะที่พักและทำเลที่พักในปัจจุบัน นอกจากนี้ปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของเชียงใหม่ ยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนัก ทราบแหล่งข้อมูลก่อนมาพำนักอยู่ที่เชียงใหม่จากสื่อโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ และเพื่อนชาวญี่ปุ่นที่รู้จัก ส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์มาอยู่ชั่วคราวที่เชียงใหม่ และไม่มีเพื่อนคนไทยที่รู้จักก่อนมาพำนักระยะยาวที่เชียงใหม่ พอมาพำนักได้ระยะหนึ่งแล้ว ก็สามารถประสานเครือข่ายทางสังคมร่วมกับชาวญี่ปุ่นด้วยกัน ด้วย

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

² อาจารย์ ประจำสาขาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ญี่ปุ่น – อาเซียนบนความเคลื่อนไหว

(Japan – ASEAN on the Move)

การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสมาคมผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ หรือ การสร้างกลุ่มเพื่อนที่เป็นผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นด้วยกัน การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสมาคม ฯ ดังกล่าว มีผลไม่มากนักต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักในเชียงใหม่ แต่การเข้าร่วมหรือ การรวมกลุ่มนั้นนำไปสู่การเกิดกลุ่มเพื่อนใหม่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาในการ พำนัก ผลการศึกษาชี้ให้เห็นตรงกันข้ามกับสมมติฐานที่วางไว้เพราะการมีกิจกรรมให้เข้า ร่วมโดยมีคนไทยเป็นคนกลางเชื่อมต่อในระหว่างพำนักอยู่ กลับไม่มีอิทธิพลต่อการ ตัดสินใจที่จะขยายเวลาพำนัก การเข้าร่วมกิจกรรมใดๆ ที่สัมพันธ์กับสังคมเชียงใหม่ นั้น เกิดจากการขอความร่วมมือจากสถานกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่เป็นสำคัญ แต่มี กลุ่มผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งที่ต้องการสร้างความสัมพันธ์กับสังคมเชียงใหม่ โดยแสดงตนเป็นอาสาสมัครในกิจกรรมต่างๆ ปัญหาส่วนใหญ่ของผู้พำนักระยะยาวชาว ญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่จะเป็นปัญหาด้านอุบัติเหตุ และการสื่อสาร เมื่อประสบปัญหา ส่วนใหญ่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง หรือมีเพื่อนชาวญี่ปุ่นด้วยกัน คอยให้ความช่วยเหลือ ในการแก้ปัญหา และสิ่งที่ผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ต้องการให้ รัฐบาลไทยช่วยเหลือมากที่สุดคือ การขยายหรือยืดอายุวีซ่าให้อยู่เชียงใหม่ให้นานขึ้น

คำสำคัญ: ปัจจัยที่มีอิทธิพล ผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่น การตัดสินใจขยายเวลา พำนักอยู่จังหวัดเชียงใหม่

1. ที่มาและความสำคัญของการวิจัย

ปัจจุบันประเทศไทยมีสัดส่วนของจำนวนประชากรสูงอายุที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป เป็นจำนวนมากและเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี โดยในปี พ.ศ.2547 มีจำนวนถึง 24.9 ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และมีการคาดประมาณว่า ในปี พ.ศ.2557 สัดส่วนผู้สูงอายุญี่ปุ่นจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 25 ซึ่งจะส่งผลต่อการดูแลประชากรกลุ่มนี้ ในอนาคต โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากอัตราการพึ่งพิงทางประชากรของผู้สูงอายุ พบว่าใน ปี พ.ศ.2547 เท่ากับ 29.2 หมายความว่า ประชากรวัยแรงงาน ในช่วงอายุ 15-64 ปี จำนวน 1 คน ต้องดูแลผู้สูงอายุ ประมาณ 29 คน (กาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2549)

ดังนั้น มาตรการหนึ่งที่รัฐบาลญี่ปุ่นใช้คลี่คลายปัญหานี้ คือการส่งเสริมและ สนับสนุนให้ชาวญี่ปุ่นเข้าไปท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว ซึ่งรวมถึงการเข้าไปอยู่อาศัย

แบบถาวรในต่างประเทศ และด้วยสภาพเศรษฐกิจที่ยังไม่ฟื้นตัวเต็มที่ของประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน ประกอบกับค่าครองชีพที่สูงมาก ทำให้ผู้สูงอายุที่เกษียณอายุทำงาน และใช้ชีวิตด้วยเงินบำนาญบำนาญ จะดำเนินชีวิตด้วยความยากลำบาก ดังนั้น ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นจำนวนมากจึงเริ่มให้ความสนใจที่จะไปพำนักระยะยาวในต่างประเทศที่มีค่าครองชีพต่ำกว่า และอยู่อาศัยได้ด้วยความสะดวกสบายและปลอดภัย

จากข้อมูลทางสถิติของสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย และสถานกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่³ ที่กล่าวว่า ในทุกๆ ปี จำนวนนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นในประเทศไทย มีมากถึงประมาณ 1,200,000 คน ส่วนชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาพำนักในประเทศไทย มีจำนวนมากกว่า 40,000 คน ซึ่งมากเป็นอันดับที่ 7 ของโลก และเป็นอันดับที่ 4 ของเมืองใหญ่ที่มีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ อันได้แก่ นิวยอร์ก ลอสแอนเจลิส เชียงไฮ้ และกรุงเทพมหานคร ตามลำดับ ในปี พ.ศ.2548 มีชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาวอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1,543 คน และในปี พ.ศ.2550 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 1,962 คน คิดเป็นร้อยละ 12.8 ต่อปี นับได้ว่าจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นมากที่สุดจังหวัดหนึ่งของไทย และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยในปี พ.ศ.2550 จังหวัดเชียงใหม่ได้รับการจัดอันดับให้เป็น 1 ใน 5 จังหวัดที่นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นเลือกพำนักระยะยาว (สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง จังหวัดเชียงใหม่, 2554)

ด้วยเหตุนี้ จึงนับเป็นโอกาสดีสำหรับประเทศไทยที่จะส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่มีรายได้ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่ที่มีจุดเด่น และเป็นที่ยอมรับของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น ทั้งมีสภาพแวดล้อมที่ล้อมรอบด้วยภูเขา มีสภาพภูมิอากาศที่ไม่ร้อนและไม่หนาวเย็นจนเกินไป มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลาย มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่ครบครัน มีค่าครองชีพที่ไม่สูงจนเกินไป เป็นเมืองที่ไม่ใหญ่และไม่วุ่นวายจนเกินไป รวมถึงมีเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณีล้านนาที่งดงาม ความมีมิตรไมตรีของคนเชียงใหม่ อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์ทางภาคเหนือของไทยที่มีสถานบริการ บุคลากร และอุปกรณ์รักษาทางการแพทย์ที่ทันสมัยและสามารถเข้าถึงได้ สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่น

³ อ้างจาก สุนทรพจน์เปิดการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 1 ปี 2550 (The 1st Annual Conference of Japanese Studies Network (JSN) – Thailand)

พำนักอยู่เชียงใหม่ด้วยความรู้สึกที่อบอุ่นและปลอดภัย

นอกจากนี้ เหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่และสึนามิทางภาคตะวันออกของญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2554 ก่อให้เกิดความเสียหายในชีวิตและทรัพย์สินอย่างมหาศาล ทำให้ชาวญี่ปุ่นเกิดความวิตกกังวล และหวาดกลัวต่อภัยพิบัติดังกล่าว จึงส่งผลให้ชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยเริ่มต้นตัวในการแสวงหาที่พำนักใหม่ที่มีความปลอดภัยมากกว่า จึงนับได้ว่าเชียงใหม่เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีความพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวพำนักระยะยาวจากญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี (คมชัดลึก. 2554)

การเข้ามาพำนักอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ของชาวญี่ปุ่นนับถึงปัจจุบัน เกิดจากการชักชวนจากเพื่อนชาวญี่ปุ่นด้วยกัน หรือการแนะนำของคนไทย และเมื่อเข้ามาพำนักอยู่แล้วชาวญี่ปุ่นเหล่านั้นมีกิจกรรมต่างๆ ที่ทำร่วมกันเฉพาะในกลุ่มชาวญี่ปุ่น หรือทำร่วมกับชาวไทย โดยมีสถานกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่เป็นผู้ประสานระหว่างชาวไทยและชาวญี่ปุ่น ซึ่งกลุ่มชาวญี่ปุ่นที่เข้าร่วมกิจกรรมจะมาจากหลากหลายองค์กร อาทิเช่น ชมรมผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ชมรมผู้ประกอบการชาวญี่ปุ่นในภาคเหนือ และสมาคมคนญี่ปุ่นเชียงใหม่ เป็นต้น สำหรับหน่วยงานของชาวไทยที่เข้าร่วมกิจกรรมได้แก่ สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่นในพระบรมราชูปถัมภ์ สำนักงานภาคเหนือ ศูนย์เครือข่ายภาษาญี่ปุ่นและญี่ปุ่นศึกษาระดับอุดมศึกษาภาคเหนือ เป็นต้น บางกิจกรรมเริ่มต้นจากความประสงค์ของชาวญี่ปุ่น เช่น การเสนอความช่วยเหลือแก่องค์กรต่างๆ เป็นอาสาสมัครสอนภาษาหรือสอนศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ของญี่ปุ่นให้กับนักเรียน นักศึกษา นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่เริ่มต้นจากกลุ่มสังคมท้องถิ่นชาวไทยที่เข้าไปเชิญชวนให้ชาวญี่ปุ่นเข้ามาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กิจกรรมการจัดงานเทศกาลญี่ปุ่นของนักศึกษามหาวิทยาลัย หรือโรงเรียนมัธยมศึกษาต่างๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ชาวญี่ปุ่นจะเข้าร่วมกิจกรรมในรูปแบบของการสอนศิลปวัฒนธรรมประจำชาติญี่ปุ่น เช่น การจัดดอกไม้ การชงชา การทำอาหาร หรือการระดมทุนช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น สันนิษฐานว่ากิจกรรมเหล่านี้ น่าจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาการพำนักอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ของชาวญี่ปุ่น กล่าวได้ว่าการย้ายถิ่นที่มีระยะเวลายาวนานกว่าการท่องเที่ยวปกตินั้นคนย้ายถิ่นจำเป็นต้องฟัง “ตัวกลาง” ไม่ว่าจะเป็นการฟังเพื่อดำรงชีวิตตามปกติ และ/หรือ การฟังเพื่อทำให้ผู้ย้ายถิ่นสามารถสร้างความหมายของตัวตนใหม่ใน

พื้นที่ใหม่

แม้ว่าจะมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ชาวญี่ปุ่นชื่นชอบที่จะพำนักอยู่ในเชียงใหม่ แต่ก็ยังไม่พบว่ามีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่จะส่งผลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักอยู่ “อย่างถาวร” ของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ และชาวญี่ปุ่นเหล่านั้น “อยู่” และ “มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมท้องถิ่น” ในจังหวัดเชียงใหม่อย่างไร รวมถึงปัญหาและกระบวนการแก้ไขปัญหานั้นเป็นอย่างไรบ้าง การ “เชื่อมต่อ” ตนเองของชาวญี่ปุ่นกับสังคมเมืองเชียงใหม่มี “กิจกรรม” ในรูปแบบใด อาศัย “ตัวกลาง” อะไรบ้างสิ่งเหล่านี้จึงเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะการใช้ชีวิต ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการขยายเวลาพำนักอยู่ หรืออยู่ “อย่างถาวร” ของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงกิจกรรมและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นกับสังคมท้องถิ่นในเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัญหา รวมถึงกระบวนการแก้ไขปัญหาในการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมท้องถิ่นของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในเชียงใหม่

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น(2540) ได้วิจัยนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกับโอกาสในการยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวไทย พบว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวต่างประเทศของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ได้แก่ ระดับรายได้ อัตราการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและโครงสร้างประชากร การเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการใช้ชีวิต การปรับตัวสู่ความเป็นสากล นวัตกรรมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลญี่ปุ่น นอกจากนี้ในงานวิจัยนี้ยังได้ศึกษาถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นที่มีแนวโน้มจะขยายตัวในอนาคต คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เที่ยวเป็นครอบครัว กลุ่มสาวออฟฟิศ และกลุ่มนักเรียน โดยศึกษาทั้งด้านภูมิหลังทางสังคม ทางเศรษฐกิจ ทางจิตวิทยา การดำเนินชีวิต และการใช้เวลาว่างของแต่ละกลุ่ม

คิโนชิตะ อิซาโยะ(2545) ได้วิจัยการย้ายถิ่นของชาวญี่ปุ่นที่พักอาศัยอยู่ในเมือง เชียงใหม่ พบว่ามีวิวัฒนาการมาจากการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของ รัฐบาลไทย ในปี พ.ศ.2502 โดยสนับสนุนให้มีการลงทุนจากต่างประเทศ และบริษัทญี่ปุ่น ได้เข้ามาลงทุนในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ต่อมาได้ขยายการลงทุนไปที่ภาคเหนือของ ประเทศไทย โดยการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ในปี พ.ศ.2528 ซึ่งส่งผลให้มีชาวญี่ปุ่น เข้ามาอาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนใหญ่ทำงานโรงงาน ในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน โดยในปี พ.ศ.2523 ที่มีชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่เพียง 59 คนได้ เพิ่มขึ้นเป็น 1,116 คน ในปี พ.ศ.2528 งานวิจัยยังพบว่า คนญี่ปุ่นหลังจากมาเที่ยว เชียงใหม่แล้ว มีคนเลือกที่จะอยู่เชียงใหม่มากขึ้น เนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม สภาพ สังคม สภาพเศรษฐกิจและค่าครองชีพ

กมลรัฐ อินทรทัศน์ และคณะ (2549) ได้วิจัยศักยภาพของไทยต่อการดำเนินการ ท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว พบว่าปริมาณของนักท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวเพิ่ม จำนวนมากขึ้น โดยมีระยะเวลาพำนักอยู่ในประเทศไทยเฉลี่ย ประมาณ 93 วัน หลายคน เข้ามาท่องเที่ยวตลอดทั้งปี บางคนมาปีละ 3 ครั้ง ครั้งละ 3 เดือน บางคนมาปีละครั้ง บาง คนมาอยู่ถึง 6 เดือน การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวส่งผลกระทบต่อที่สำคัญด้านเศรษฐกิจ ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ โดยเฉพาะกลุ่มชุมชน ส่งผลกระทบต่อด้านสังคมสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี และความมั่นคงปลอดภัย พบว่าไม่ส่งผลมากนัก แต่ก็ได้รับการเสนอว่า ควรที่จะต้องมีการวางแผนเพื่อการจัดระบบการทำงานร่วมกัน

ประเทือง หงสรานการ(2549) ได้วิจัยความต้องการและความพร้อมในการ สนองตอบความต้องการการท่องเที่ยวแบบพำนักรถของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นวัยเกษียณเพื่อการ แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมโดยชุมชนไทย โดยพบว่า หลักการสำคัญของการท่องเที่ยวแบบ พำนักรถคือการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนภาษาและวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวในฐานะ แขกผู้มาเยือนและคนท้องถิ่นในฐานะเจ้าบ้าน การขาดซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยว และคนไทยท้องถิ่นอย่างเป็นธรรมชาตินั้น นอกจากจะทำให้นักท่องเที่ยวขาดโอกาสในการ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับคนไทยแล้ว คนไทยเองก็ขาดโอกาสในการเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ที่ แตกต่าง ซึ่งอาจจะนำมาประยุกต์และดัดแปลงใช้อย่างเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวไทยได้ อีกด้วย และผลการวิจัยพบว่ากลุ่มคนญี่ปุ่นมีความต้องการที่จะเสริมสร้างมิตรอันดีด้วย

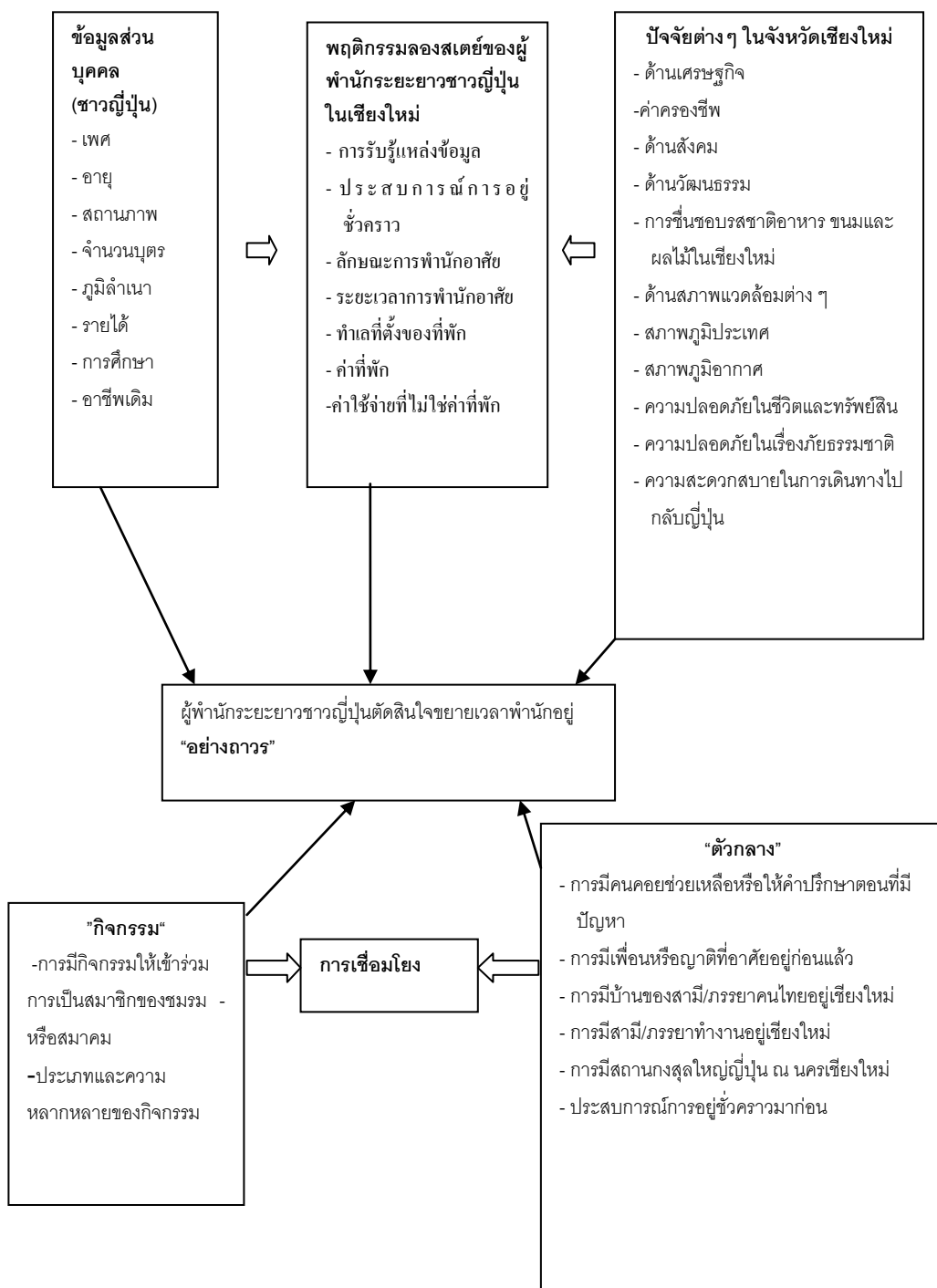
การมีกิจกรรม เพื่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมร่วมกับคนไทย และยังมีความต้องการได้รับ ข้อมูลผ่านหน่วยงานให้คำปรึกษา และแนะแนวทางเพื่อการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม ที่จัดให้ โดยรัฐบาลไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่กลุ่มคนไทยมีความพร้อมในการสนองตอบความต้องการนี้ เช่นกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (2550) ได้วิจัยความสนใจของนักท่องเที่ยว แบบพำนักระยะยาวโดยเน้นปัจจัยด้านที่พัก รูปแบบที่พักแบบพำนักระยะยาวที่เหมาะสม สำหรับประเทศไทย พบว่าแนวโน้มความต้องการของนักท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวมีความแตกต่างจากนักท่องเที่ยวในกลุ่มอื่นในเรื่องที่พักที่ต้องการเครื่องอำนวยความสะดวก ที่เหมือนกับการดำรงชีวิตประจำวันของนักท่องเที่ยวเอง ต้องการกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อให้การพักผ่อนระยะยาวน่าสนใจ ความปลอดภัยต่อชีวิต ทรัพย์สิน และสุขภาพ และผลงานวิจัยยังพบว่า ประเทศไทยมีศักยภาพสูงในด้านการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว โดยมีประเด็นสำคัญที่จะต้องดำเนินการ คือ ประการแรก การร่วมมืออย่างใกล้ชิดจาก หน่วยงานต่างๆ ในภาครัฐที่จะต้องพิจารณาหาแนวทางให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวก มากที่สุดโดยไม่กระทบกับปัญหาความมั่นคงและความปลอดภัยของประเทศ ประการที่สอง จะต้องมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์จากทั้งภาครัฐและเอกชนในด้านการบริการ การท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวที่มีคุณภาพได้มาตรฐานของประเทศไทยอย่างทั่วถึงและหลากหลายรูปแบบ และประการสุดท้าย คือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการพำนักระยะยาวซึ่งจะส่งผลทำให้มีส่วนในการเผยแพร่สิ่งที่ดีและสงวนรักษาสิ่งที่เป็นทรัพยากรโดยวิธีการที่ถูกต้อง

วาริชต์ มัธยมบุรุษ (2550) ได้วิจัยแนวโน้มการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวสำหรับ นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นักท่องเที่ยวพำนักระยะยาวอย่างน้อย 90 วันจนถึง 1 ปี และมีแนวโน้มว่าจำนวนนักท่องเที่ยวมากขึ้นทุกปี แต่การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นยังไม่ได้มาตรฐาน อีกทั้งยังไม่มีมีการประสานความร่วมมือจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการสร้างความร่วมมือเครือข่ายและสร้างมาตรฐานการบริการ การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น และได้ให้ข้อสังเกตว่า รัฐบาลได้มีมติจัดตั้ง คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวแห่งชาติ จึงได้มีการจัดตั้ง บริษัทไทยจัดการท่องเที่ยว จำกัด ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2544 โดยให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ถือหุ้นร้อยละ 30 ส่วนร้อยละ 70 ถือหุ้นโดยภาคเอกชน ได้จัดทำทางท่องเที่ยวผ่านกระยะยาวแบบเบ็ดเสร็จ โดยจัดให้มีการบริการนักท่องเที่ยวผ่านกระยะยาวที่เดินทางมาประเทศไทยผ่านระบบการสมัครสมาชิกของทางบริษัท และให้บริการจัดที่พักอาศัย การเดินทาง การบริการทางด้านสุขภาพ การบริการนำเที่ยวและข้อมูลท่องเที่ยว รวมทั้งบริการให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวในระบบสมาชิก แต่มีปัญหาคือ ทางบริษัทไทยจัดการลงสแตย์จำกัด ไม่ได้ทำเป็นตัวกลางในการจัดการท่องเที่ยวผ่านกระยะยาว แต่ทำเป็นบริษัทเหมือนเอกชน หรือ เป็นผู้ประกอบภาระเอง จึงทำให้การดูแลในภาพรวมไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

5. ขอบเขตและระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยจะเป็นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลแบบพุทธิภูมิ จากเอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลแบบปฐมภูมิ จากการสำรวจด้วยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวญี่ปุ่นที่เป็นผู้พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ในเวลาที่เก็บข้อมูล จำนวน 100 คน และกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวไทยที่เคยมีและ/หรือกำลังมีปฏิสัมพันธ์กับชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 30 คน สำหรับข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ จะนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ มาตรวัดลิเคิร์ท ค่าเฉลี่ย และวิธีการทางสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ ค่าสถิติไคสแควร์ เพื่อทดสอบหาความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ กับการตัดสินใจขยายเวลาพำนักอยู่ของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

5.1 ขนาดตัวอย่าง

ในการศึกษาจะใช้วิธีการสุ่มจากจำนวนประชากรผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ในปี 2550 จำนวน 1,962 คน (สำนักงานตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดเชียงใหม่, 2554) ตามหลักของ Taro Yamane (1976) โดยให้มีค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 10 ดังนั้น ในการศึกษาค้างนี้จะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย จำนวนทั้งสิ้น 100 คน สำหรับผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้นได้สุ่มตัวอย่างแบบง่ายจำนวน 30 คน สำหรับชาวไทยที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีปฏิสัมพันธ์กับชาวญี่ปุ่นเหล่านั้น

5.2 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจะเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ โดยแบบสอบถามได้จัดทำเป็น 2 ชุด คือ ชุดภาษาญี่ปุ่นสำหรับกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่น และชุดภาษาไทยสำหรับกลุ่มตัวอย่างชาวไทย ซึ่งแบบสอบถามชุดภาษาญี่ปุ่น จะประกอบด้วยเนื้อหา 4 ส่วน คือ ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลเกี่ยวกับล่องสเตรย์ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและการแก้ไข และข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมกับสังคมท้องถิ่น ส่วนแบบสอบถามชุดภาษาไทย จะประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วน คือ ข้อมูลส่วนบุคคล และข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์กับผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแบบสอบถามทั้ง 2 ชุดจะมีลักษณะเหมือนกัน คือ มีทั้งให้เลือกตอบและให้ระบุข้อมูลสั้น ๆ หลังจากได้ข้อมูลจาก

แบบสอบถามแล้ว จะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่พบประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งแบบสัมภาษณ์จะมีเนื้อหาเดียวกับแบบสอบถามแต่เน้นถามเชิงลึก สำหรับข้อมูลต่างๆที่ได้ จะนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ มาตรวัดลิเคิร์ท ค่าเฉลี่ย และวิธีการทางสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ ค่าสถิติไคสแควร์ เพื่อทดสอบหาความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ กับการตัดสินใจขยายเวลาพำนักรอของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

5.3 สมมติฐานการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการโดยมีสมมติฐานว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมต่างๆ ตลอดจน “ตัวกลาง” และ “กิจกรรม” ที่ทำร่วมกัน มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักรอ “อย่างถาวร” ในจังหวัดเชียงใหม่ของผู้พำนักระยะยาวญี่ปุ่น

6. ผลการศึกษา

6.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่าผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่จะเป็นชายคิดเป็นร้อยละ 74 และมีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นวัยที่เกษียณอายุทำงานแล้ว คิดเป็นร้อยละ 66 มีสถานภาพแต่งงานและรวมถึงแต่งงานกับคนไทย คิดเป็นร้อยละ 83 มีจำนวนบุตร 2 คน คิดเป็นร้อยละ 43 รองลงมามีบุตร 1 คน คิดเป็นร้อยละ 20 มีรายได้มากกว่า 30,000 บาทต่อเดือน ซึ่งเป็นรายได้เฉลี่ยของชาวญี่ปุ่นที่เกษียณอายุทำงานแล้ว คิดเป็นร้อยละ 86 และมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดโตเกียวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 20 อันดับสองได้แก่จังหวัดโอซากะ คิดเป็นร้อยละ 13 รองลงมาได้แก่จังหวัดคะนะงะวะ จังหวัดไซตะมะ และจังหวัดเฮียวโกะ คิดเป็นร้อยละ 10,9 และ 8 ตามลำดับ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 63 และเคยทำงานในธุรกิจเอกชน คิดเป็นร้อยละ 53

6.2 พฤติกรรมเกี่ยวกับลงสเตย์ของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่าผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ทราบแหล่งข้อมูลก่อนมาพำนักรอเชียงใหม่จากสื่อโทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์มากที่สุด รองลงมาได้แก่จากเพื่อนหรือชาวญี่ปุ่นที่รู้จักและจากอินเทอร์เน็ต ตามลำดับ ไม่เคยมีประสบการณ์มาอยู่ชั่วคราวที่เชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ 67 และไม่มีเพื่อนคนไทยที่รู้จักก่อนมาพำนักระยะยาวที่

เชียงใหม่ คิดเป็นร้อยละ 61 ได้อาศัยอยู่เชียงใหม่ เป็นระยะเวลา 6-10 ปีคิดเป็นร้อยละ 33 รองลงมา 3-6 ปี คิดเป็นร้อยละ 23 และส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับภรรยาหรือสามีที่เป็นคนญี่ปุ่นด้วยกัน คิดเป็นร้อยละ 51 รองลงมาอาศัยอยู่คนเดียว คิดเป็นร้อยละ 26 ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในคอนโดมิเนียม คิดเป็นร้อยละ 34 รองลงมาได้แก่ อพาร์ตเมนต์ เท่ากับบ้านเช่า คิดเป็นร้อยละ 18 และส่วนใหญ่อาศัยอยู่เขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่มากที่สุดถึงร้อยละ 76 ส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายเป็นค่าที่พักต่อเดือน 10,001-15,000 บาท และ 5,001-10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 29 และ 24 ตามลำดับ และมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ นอกเหนือจากค่าที่พักต่อเดือนมากกว่า 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 60 ซึ่งนับได้ว่าชาวญี่ปุ่นเหล่านี้มีกำลังซื้อสูง ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของชมรมผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในเชียงใหม่ (CLL) มากที่สุด 38 คน รองลงมาได้แก่ สมาคมคนญี่ปุ่นเชียงใหม่ 13 คน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่พบผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ที่เข้าเป็นสมาชิกของชมรมผู้ประกอบการชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ และชมรมครูสอนภาษาญี่ปุ่นภาคเหนือ

สำหรับการตัดสินใจจะขยายเวลาพำนักรออยู่เชียงใหม่ต่อหรือไม่ และกรณีไม่อยู่ต่อจะย้ายไปอยู่ประเทศไหนนั้น จากผลการศึกษาพบว่าผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ตัดสินใจขยายเวลาอยู่ต่อที่เชียงใหม่ร้อยละ 42 และส่วนใหญ่ที่เหลือร้อยละ 58 ยังไม่ได้ตัดสินใจ และในกลุ่มผู้ที่ยังไม่ได้ตัดสินใจนั้น หากจะโยกย้ายไปอาศัยที่อื่น ส่วนใหญ่จะกลับไปอยู่ญี่ปุ่น คิดเป็นร้อยละ 39 (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 การตัดสินใจจะขยายเวลาพำนักรออยู่เชียงใหม่ต่อ และการโยกย้ายไปพำนักที่อื่นของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

การตัดสินใจจะขยายเวลาพำนักรออยู่เชียงใหม่ต่อ	โยกย้ายไปพำนักที่อื่น			รวม (คน)
	ไม่ย้าย (อยู่ต่อ)	ญี่ปุ่น	ประเทศ อื่นๆ	
อยู่ “อย่างถาวร”	42	-	-	42
ยังไม่ได้ตัดสินใจ	9	39	10	58
รวม (คน)	51	39	10	100

ที่มา: จากการสำรวจและการคำนวณ

6.3 ปัจจัยส่วนบุคคลกับการตัดสินใจขยายเวลาพำนักราวในเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้าน สถานภาพ ลักษณะที่พักปัจจุบัน ท่าเลที่ที่พัก ปัจจุบัน ค่าใช้จ่ายด้านที่พักปัจจุบันต่อเดือน และลักษณะการพักอาศัย นั้น ค่าโคสแควร์ที่ได้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับร้อยละ 1 ส่วนปัจจัยด้าน เพศ จำนวนบุตร และระยะเวลาการมาอยู่เชียงใหม่ ค่าโคสแควร์ที่ได้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับร้อยละ 5 และปัจจัยด้าน อายุ และรายได้ ค่าโคสแควร์ที่ได้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับร้อยละ 10 แสดงว่าปัจจัยดังกล่าวข้างต้นกับการตัดสินใจขยายเวลาพำนักราวของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ไม่เป็นอิสระต่อกัน กล่าวคือ ปัจจัยเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักราวของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

สำหรับปัจจัยด้าน การศึกษา อาชีพ ภูมิสำเนา การมีคนรู้จักหรือเพื่อนคนไทยมาก่อนประสบการณ์การอยู่ชั่วคราวมาก่อน และค่าใช้จ่ายรายเดือนต่อครอบครัว ผลการศึกษาพบว่า ค่าโคสแควร์ ที่ได้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับร้อยละ 10 แสดงว่าปัจจัยเหล่านี้จะไม่อิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักราวของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่⁴

6.4 ระดับความสำคัญของปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมต่าง ๆ กิจกรรมและตัวกลาง ต่อการเลือกเชียงใหม่เป็นที่พำนักระยะยาว

ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในระดับค่อนข้างมากคือ สภาพภูมิอากาศ ค่าครองชีพ สภาพภูมิประเทศ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อัยาศัยของผู้คน การขึ้นชอบในรสชาติอาหาร ขนม และผลไม้ในเชียงใหม่ และความปลอดภัยในเรื่องภัยธรรมชาติ ตามลำดับ และในระดับปานกลาง คือ การมีสถานกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่ ความสะดวกสบายในการเดินทางไป-กลับญี่ปุ่น การมีคนคอยช่วยเหลือหรือให้คำปรึกษาตอนที่ปัญหา ความพร้อมของสาธารณูปโภค การมีกิจกรรมต่างๆ ให้เข้าร่วมในระหว่างพำนักราวอยู่ และการมีเพื่อนหรือญาติที่อาศัยอยู่ก่อนแล้ว ตามลำดับ

⁴ ศึกษารายละเอียดผลการศึกษาเพิ่มเติมได้ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ (2556)

ญี่ปุ่น – อาเซียนบนความเคลื่อนไหว

(Japan – ASEAN on the Move)

6.5 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ตัวกลางกับการตัดสินใจขยายเวลาพำนักระยะยาวในเชียงใหม่

6.5.1 สภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิประเทศ การมีคนคอยช่วยเหลือหรือให้คำปรึกษาตอนที่มีปัญหา และการมีเพื่อนหรือญาติที่อาศัยอยู่ก่อนแล้ว

ผลการศึกษาพบว่า ค่าโคสแควร์ได้มีนัยสำคัญที่ระดับร้อยละ 10 แสดงว่าปัจจัยดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

6.5.2 ภรรยาคนไทยอยู่เชียงใหม่/ค่าครองชีพ และบ้านของสามี

ผลการศึกษาพบว่า ค่าโคสแควร์ที่ได้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับร้อยละ 5 แสดงว่าปัจจัยดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

6.5.3 อธิปไตยของผู้คน

ผลการศึกษาพบว่า ค่าโคสแควร์ที่ได้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับร้อยละ 1 แสดงว่าอธิปไตยของผู้คนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

สำหรับปัจจัยด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านการขึ้นขอบในรสชาติอาหาร ขนม และผลไม้ในเชียงใหม่ ด้านความปลอดภัยในเรื่องภัยธรรมชาติ ด้านการมีสถานกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่ ด้านความสะดวกสบายในการเดินทางไป-กลับญี่ปุ่น ด้านความพร้อมของสาธารณูปโภค ด้านการมีกิจกรรมต่าง ๆ ให้เข้าร่วมในระหว่างพำนักอยู่ และด้านสามี/ภรรยาคนไทยทำงานอยู่เชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ค่าโคสแควร์ที่ได้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับร้อยละ 10 แสดงว่าปัจจัยเหล่านี้ไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักอยู่ “อย่างถาวร” ของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่⁵

6.6 ปัญหาและการแก้ปัญหาของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่าผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่ร้อยละ 60 ไม่มีปัญหาในช่วงที่พำนักอยู่ที่เชียงใหม่ สำหรับผู้ที่มีปัญหา ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาด้าน

⁵ ศึกษารายละเอียดผลการศึกษาเพิ่มเติมได้ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ (2556)

อุบัติเหตุมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 10 รองลงมาได้แก่ การสื่อสาร คิดเป็นร้อยละ 9 ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นชาวญี่ปุ่นเหล่านี้จะแก้ปัญหาด้วยตนเอง ถึงร้อยละ 16 และจะมีเพื่อนชาวญี่ปุ่นด้วยกันที่คอยช่วยแก้ไขปัญหาก็มี ทัศนคติภายหลังแก้ไขปัญหานั้นพบว่าผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ไม่เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่มีต่อการพำนักในเชียงใหม่ ถึงร้อยละ 92 สะท้อนให้เห็นชาวญี่ปุ่นเหล่านี้มีมุมมองและทัศนคติที่ดีต่อจังหวัดเชียงใหม่

6.7 การเข้าร่วมกิจกรรมกับสังคมท้องถิ่น

สำหรับด้านสันตนา การงานอดิเรก และบันเทิง ผลการศึกษาพบว่ากิจกรรมที่ผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่เข้าร่วมมากที่สุดได้แก่ กอล์ฟ รองลงมาได้แก่ คาราโอเกะ การร้องเพลงประสานเสียง การตกปลา และโบว์ลิ่ง ตามลำดับ สำหรับด้านศิลปะและวัฒนธรรม พบว่ากิจกรรมที่เข้าร่วมมากที่สุดได้แก่ รำวงโอบิโดริ รองลงมาได้แก่ การชงชา การเขียนพู่กัน และการจัดดอกไม้ ตามลำดับ สำหรับด้านจิตอาสา อาสาสมัคร และช่วยเหลือสังคม พบว่า กิจกรรมที่เข้าร่วมมากที่สุดได้แก่ การสอนศิลปวัฒนธรรมญี่ปุ่น รองลงมาได้แก่ การสอนภาษาญี่ปุ่น และการช่วยเหลือผู้ประสบภัย ตามลำดับ

นอกจากนั้น ผลการศึกษายังพบว่าผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ได้เห็นว่ากิจกรรมที่ควรส่งเสริมหรือสนับสนุนให้มีต่อไป คือ กิจกรรมสอนภาษาหรือศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันและกีฬา เป็นต้น และเห็นว่าประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรม คือ ได้เพื่อน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมชาติอื่นมากขึ้น สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรมได้แก่ ด้านภาษาในการสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้อง รองลงมา ได้แก่ ด้านขาดช่องทางในการติดต่อประสานงานกับคนในสังคมท้องถิ่นหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง และด้านการประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึง ตามลำดับ

6.8 ความต้องการให้ชุมชนท้องถิ่นหรือรัฐบาลไทยสนับสนุนหรือช่วยเหลือ

ผลการศึกษาพบว่าสิ่งที่ผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ต้องการให้สนับสนุนหรือช่วยเหลือมากที่สุด ได้แก่ การยืดอายุวีซ่าอยู่เชียงใหม่ให้นานขึ้น รองลงมาได้แก่ การยกเว้นค่าธรรมเนียมวีซ่า การออกใบอนุญาตทำงาน และการสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรม ตามลำดับ

6.9 การปฏิสัมพันธ์ของคนไทยกับผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่าคนไทยที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่

จะเป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 60 มีอายุระหว่าง 40-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 66.6 มีสถานภาพแต่งงาน คิดเป็นร้อยละ 63.3 มีจำนวนบุตร 2 คน คิดเป็นร้อยละ 40 จบการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 63.4 ทำงานประกอบอาชีพส่วนตัวหรือรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 50 และมีรายได้ 20,000 บาท/เดือนขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 73.3

ผลการศึกษาพบว่าคนไทยรู้จักผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่จากการแนะนำเพื่อนทั้งชาวไทยและชาวญี่ปุ่นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 56.6 และกิจกรรมที่คนไทยเข้าร่วมมากที่สุด ได้แก่ การสังสรรค์ กีฬา และการเรียนภาษาญี่ปุ่น คิดเป็นร้อยละ 63.4 รู้จักชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ คือ 5-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 56.6 ทศนคติที่มีต่อชาวญี่ปุ่นเหล่านั้น อยู่ในระดับดีมากถึงร้อยละ 73.3 จะรับทราบปัญหาของชาวญี่ปุ่นเหล่านั้น ถึงร้อยละ 80 และสามารถช่วยแก้ไขปัญหได้ถึงร้อยละ 60 สำหรับปัญหาที่แก้ไขไม่ได้นั้น เป็นการต่อและขยายเวลาของวีซ่า

7. สรุปและอภิปรายผล

ผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในเชียงใหม่ ส่วนใหญ่ได้อาศัยอยู่เชียงใหม่เป็นระยะเวลานาน และเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวนนี้ ตัดสินใจขยายเวลาอยู่ “อย่างถาวร” ซึ่งสะท้อนถึงการให้ความสำคัญในการเลือกจังหวัดเชียงใหม่เป็นที่พักอาศัยตลอดชีพ ส่วนที่ยังไม่ตัดสินใจขยายเวลาอยู่ “อย่างถาวร” นั้น หากมีการโยกย้ายก็จะย้ายกลับไปพำนักที่ประเทศญี่ปุ่น

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักอยู่ “อย่างถาวร” ในจังหวัดเชียงใหม่ จะเป็นปัจจัยส่วนบุคคลทางด้านอายุ รายได้ สถานภาพ จำนวนบุตร ระยะเวลาการมาอยู่เชียงใหม่ ลักษณะที่พักในปัจจุบัน ท่าเลที่พักในปัจจุบัน ค่าใช้จ่ายด้านที่พัก และลักษณะการพักอาศัย ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักอยู่ “อย่างถาวร” อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ปัจจัยเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมต่างๆ กิจกรรม และตัวกลาง นั้นพบว่าทางด้านสภาพภูมิอากาศ ค่าครองชีพ สภาพภูมิประเทศ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อสังหาริมทรัพย์ของคน ความชื่นชอบในรสชาติอาหาร ขนม ผลไม้ในเชียงใหม่ และความปลอดภัยในเรื่องภัยธรรมชาติ มีความสำคัญในระดับค่อนข้างมากต่อการเลือกจังหวัดเชียงใหม่เป็นที่พำนักระยะยาว อย่างไรก็ตามพบว่ามีเพียงปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศ ค่า

ครองชีพ สภาพภูมิประเทศ และอัยยาศัยของผู้คนเท่านั้น ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่จะขยายเวลาพำนักอยู่ “อย่างถาวร” ในจังหวัดเชียงใหม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ โดยสอดคล้องกับงานศึกษาของ คิโนชิตะ อิซาโยะ (2545) และ กมลรัตน์ อินทรทัศน์และคณะ (2549)

สำหรับปัจจัยทางด้านการมีสถานกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่ ความสะดวกสบายในการเดินทางไป-กลับประเทศญี่ปุ่น การมีคนคอยช่วยเหลือหรือให้คำปรึกษาตอนที่มีปัญหา ความพร้อมของสาธารณูปโภค การมีกิจกรรมต่าง ๆ ให้เข้าร่วมในระหว่างพำนักอยู่และการมีเพื่อนหรือญาติที่อาศัยอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งเป็น “ตัวกลาง” มีความสำคัญ ในระดับปานกลางต่อการเลือกจังหวัดเชียงใหม่เป็นที่พำนักระยะยาว

แต่พบว่ามีเพียงปัจจัยทางด้านการมีคนคอยช่วยเหลือ หรือให้คำปรึกษาตอนที่มีปัญหา และการมีเพื่อนหรือญาติที่อาศัยอยู่ก่อนแล้วเท่านั้น ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่จะขยายเวลาพำนักอยู่ “อย่างถาวร” อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ โดยผลการศึกษาบางส่วนสอดคล้องกับงานศึกษาของ ประเทือง หงสรานการ (2549) วาไรต์ มัยยมบุรุษ (2550) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (2550) สำหรับปัจจัยด้าน “ตัวกลาง” กับกิจกรรม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นตรงกันข้ามกับสมมุติฐานที่วางเอาไว้ เพราะการร่วมกิจกรรมโดยมีคนไทยหรือเพื่อนชาวไทยเป็นคนกลางเชื่อมต่อในระหว่างพำนักอยู่กลับไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่จะขยายเวลาพำนักอยู่ การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมใดๆ ที่สัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นเชียงใหม่ในลักษณะของกลุ่มที่เป็นทางการนั้น เกิดขึ้นจากการขอความร่วมมือจากสถานกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่ เป็นสำคัญ การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสมาคมผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่หรือการเข้าร่วมสร้างความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการนั้นมีผลไม่มากนักต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักอาศัยในจังหวัดเชียงใหม่ แต่ผลการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสมาคมฯ หรือการรวมกลุ่มนี้ก็กลับนำไปสู่การสร้างกลุ่มเพื่อนใหม่ หรือเป็นการรวมกลุ่มญาติที่อาศัยอยู่เชียงใหม่ด้วยกัน ซึ่งเป็นกลุ่มที่เป็นความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ แต่กลับมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาในการพำนักยาวนานมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากนั้นปัจจัยทางด้านการมีบ้านของสามีหรือภรรยาคนไทยอยู่เชียงใหม่ และการมีสามีหรือภรรยาคนไทยทำงานอยู่เชียงใหม่ ไม่มีความสำคัญต่อการเลือกจังหวัด

เชียงใหม่เป็นที่พำนักระยะยาว แต่พบว่าปัจจัยทางด้านการมีบ้านของสามีหรือภรรยาคนไทยอยู่เชียงใหม่ ซึ่งเป็น “ตัวกลาง” กลับมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่จะขยายเวลาพำนักอยู่ “อย่างถาวร” อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ด้วยพื้นฐานทางนิสัย หรือพฤติกรรมของชาวญี่ปุ่น ที่ไม่ค่อยจะยุ่งเกี่ยวกับบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และเคยใช้ชีวิตอยู่ในเมืองใหญ่ที่มีความเจริญอย่างยิ่งยวดทางเทคโนโลยี แต่ในขณะที่เดียวกันต้องใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมที่มีการแข่งขันสูง อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงทางภัยธรรมชาติ ดังนั้นเมื่อมาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ที่ไม่มีปัญหาด้านภัยธรรมชาติที่รุนแรงเช่นเดียวกับญี่ปุ่น มีสภาพแวดล้อมที่ดีอยู่สบาย มีความพร้อมทั้งด้านเครื่องอุปโภค เครื่องบริโภคต่างๆ ผู้คนมีอัธยาศัยไมตรีที่เป็นมิตร ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน จึงทำให้ชาวญี่ปุ่นเหล่านี้สามารถใช้ชีวิต “อยู่” เชียงใหม่ได้อย่างอิสระ

จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองที่ชาวญี่ปุ่นเหล่านี้อยู่ได้อย่างง่าย (Easy Living) อยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงกับชุมชนหรือสังคมท้องถิ่น แต่ตราบดีที่คนเหล่านี้ประสงค์จะเข้ามาแทรกตัวในสังคมท้องถิ่น พวกเขาก็สามารถแทรกเข้ามาได้ทุกเมื่อและสามารถแทรกตัวอยู่กับชาวเชียงใหม่ได้อย่างกลมกลืน มีศักดิ์ศรี มีอิสระในการคิด การทำ และการอยู่ เชียงใหม่จึงเป็นสถานที่ที่ผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ “อยู่” ได้อย่างสบาย และเลือกอยู่ “อย่างถาวร” เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การ “อยู่” เชียงใหม่ที่สามารถอยู่ได้อย่างมีอิสระทั้งในการคิด และการกระทำ ความสามารถในการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมบางอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น โดยมีแกนกลางที่คอยประสานกลุ่มผู้พำนักระยะยาวนี้กับชุมชนท้องถิ่นดังเช่น สถานกงสุลใหญ่ญี่ปุ่น ณ นครเชียงใหม่ ก็เป็นสิ่งที่มิอิทธิพลต่อการตัดสินใจอยู่ของชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ เพราะการได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน เช่น การเป็นอาสาสมัครสอนภาษาญี่ปุ่น สอนศิลปวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้กับนักศึกษาตามสถาบันต่างๆ หรือการช่วยสร้างโรงเรียน ชั้หนังสือ ให้กับหน่วยงานราชการ ก็เป็นสิ่งที่ทำให้พวกเขาได้ “อยู่” เชียงใหม่อย่างมีค่า มีศักดิ์ศรี มีความภาคภูมิใจ และมีความสุขที่ได้ “อยู่” และทำกิจกรรมเหล่านี้

8. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรเน้นกลุ่มเป้าหมายชาวญี่ปุ่นที่

เป็นชาย มีครอบครัวและบุตร เกษียณอายุทำงานแล้ว รายได้ค่อนข้างสูง และมาอยู่เชียงใหม่เป็นระยะเวลานาน ซึ่งชาวญี่ปุ่นเหล่านี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในคอนโดมิเนียม และอพาร์ทเมนต์ ในเขตเทศบาลเมืองเชียงใหม่ และบางส่วนจะใช้บริการรถสี่ล้อแดง ในการเดินทางเพื่อทำธุรกิจต่างๆ ซึ่งมักจะประสบปัญหาอุบัติเหตุด้านการจราจร ดังนั้นหน่วยงานของรัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการคมนาคม จะต้องเร่งปรับปรุงระบบการคมนาคม และการให้บริการของรถขนส่งมวลชน ในเขตตัวเมืองเชียงใหม่ให้เพียงพอ และมีความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น

2. รัฐบาลท้องถิ่น และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประจำจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรจัดงบประมาณสนับสนุนให้มีการพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์เป็นภาษาญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เช่น การจัดทำหนังสือพิมพ์ หรือวารสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้คนในสังคมหรือชุมชนท้องถิ่นเชียงใหม่ หรือมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ โดยการพิมพ์ออกเผยแพร่และแจกจ่ายอย่างทั่วถึง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่น สามารถใช้อ้างอิงและเป็นประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตอยู่ “อย่างถาวร” ในจังหวัดเชียงใหม่หรือจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปทั้งที่มาเพื่อการท่องเที่ยวหรือมาเพื่อพำนักอยู่ระยะสั้น สามารถใช้เป็นข้อมูลได้ อาทิเช่น วารสาร “Choa” นอกจากนี้ควรจัดทำ website เกี่ยวกับการพำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่ และมีการรวบรวมฐานข้อมูลของชาวญี่ปุ่นที่พำนักอาศัยอยู่ “อย่างถาวร” ที่เคยพำนักระยะยาวอยู่ก่อนแล้ว โดนสามารถลงทะเบียนรับข่าวสารได้ทาง website ทั้งนี้เพื่อทำให้การประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่างๆ เป็นไปอย่างทั่วถึง และรวดเร็วยิ่งขึ้น

3. ด้านสภาพภูมิอากาศ เชียงใหม่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มีอากาศดี ดอกไม้สวย โดยเฉพาะในฤดูหนาว แต่ปัจจุบันจำนวนรถยนต์และจักรยานยนต์ได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ส่งผลทำให้เกิดการจราจรติดขัด มลภาวะทางอากาศเป็นพิษ นอกจากนั้น ปัญหาหมอกควันที่เกิดจากการเผาขยะ เผากิ่งไม้ ใบไม้ ยังส่งผลต่อสุขภาพของผู้คนที่อาศัยอยู่ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีภูมิคุ้มกันต่ำ ทำให้เจ็บป่วยได้ง่าย ถึงแม้ปัจจุบันนี้จะมีหน่วยงานของรัฐออกมารณรงค์ให้ทุกคนช่วยกันสอดส่องดูแลและแก้ไขปัญหา แต่ดูเหมือนว่าปัญหาเหล่านั้นก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นเท่าที่ควร ยังมีหมอกควันเกิดขึ้นทุกวัน ดังนั้น การขอความร่วมมือและการปลูกจิตสำนึกอย่างจริงจังในปัญหาส่วนรวมให้กับชาวบ้านและชุมชน

อย่างทั่วถึงจึงเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน และการลงโทษอย่างจริงจังกับผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย ก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ปัญหานี้คลี่คลายไปได้ สำหรับการลดมลภาวะทางอากาศจากการจราจรที่แออัดนั้น รัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นจะต้องร่วมมือกันเร่งรัดพัฒนาระบบขนส่งมวลชนที่มีประสิทธิภาพ ครบวงจร มีความปลอดภัยสูง และในราคาที่ยุติธรรม ตลอดจนพัฒนาวางแผนผังเมืองระยะยาวของจังหวัดเชียงใหม่และให้มีผลบังคับใช้อย่างเป็นรูปธรรมให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อลดการใช้รถยนต์ส่วนบุคคล ซึ่งสามารถช่วยลดปัญหามลพิษทางอากาศได้อีกทางหนึ่ง

4. ด้านสภาพภูมิประเทศ เชียงใหม่เป็นจังหวัดที่พื้นที่ล้อมรอบด้วยภูเขา มีแหล่งท่องเที่ยว ทัศนียภาพ และโบราณสถานที่มีความสวยงามและร่มรื่นคล้ายกับบางจังหวัดของญี่ปุ่น เช่น เกียวโต โอซากะ เป็นต้น ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ไม่มีปัญหาทางกายธรรมชาติที่ชาวญี่ปุ่นเกรงกลัว เช่น แผ่นดินไหว และสึนามิซึ่งมักจะเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ทำให้เชียงใหม่เป็นทางเลือกหนึ่งของผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นที่จะใช้ชีวิตอยู่ “อย่างถาวร” แต่ปัจจุบันเชียงใหม่กำลังเผชิญกับปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า การรุกรานเขตอุทยานแห่งชาติ ส่งผลให้ป่าไม้ที่เป็นภูมิทัศน์สีเขียวลดน้อยลง และปัญหาขยะล้นเมือง นอกจากนี้การขยายตัวของเมืองโดยขาดการวางผังเมืองที่ดีในระยะยาว และไม่มีมาตรการควบคุมการบังคับใช้กฎหมายผังเมืองอย่างจริงจัง ก็ส่งผลทำลายสภาพภูมิทัศน์และภูมิประเทศที่สวยงามของจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะในตัวเมืองที่แออัดไปด้วยรถยนต์ และอาคารสถานที่ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างไม่เป็นระเบียบมากขึ้นตามความเจริญทางเศรษฐกิจที่สวนทางกับความสวยงามทางธรรมชาติ ส่งผลทำให้เกิดปัญหาสภาพเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรธรรมชาติที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นต้องร่วมมือกันวางแผนปรับปรุงภูมิทัศน์ฟื้นฟูสภาพสีเขียว ออกมาตรการที่เข้มงวดกับผู้ที่รุกรานเขตอนุรักษ์หรือเขตสงวน มีการวางกฎหมายผังเมืองที่ดีในระยะยาว และมีมาตรการควบคุมการบังคับใช้อย่างจริงจัง รณรงค์ให้ประชาชนลดและแยกการทิ้งขยะ ตลอดจนปรับปรุงและพัฒนากระบวนการจรรจุกายในตัวเมืองเชียงใหม่ เพิ่มการใช้ระบบขนส่งมวลชนมากขึ้น เพื่อลดการใช้รถยนต์ส่วนตัว และเคารพกฎจราจรอย่างเคร่งครัด

5. ค่าครองชีพ ถึงแม้เชียงใหม่จะมีค่าครองชีพถูกเมื่อเทียบกับค่าครองชีพที่ประเทศญี่ปุ่น แต่เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจของเชียงใหม่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยม

มาเที่ยวเป็นจำนวนมากทำให้ราคาสินค้าอุปโภคบริโภค ค่าบริการต่างๆ รวมถึงค่าเช่าที่พักอาศัย สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลให้ชาวญี่ปุ่นที่ใช้ชีวิตอยู่ในเชียงใหม่ด้วยเงินบำนาญนั้น อาจ “อยู่” ลำบากขึ้น ดังนั้นรัฐบาลท้องถิ่นและชุมชนในท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้มีตลาดสดที่ขายสินค้าในราคาถูก คุณภาพดี สะอาด และปลอดภัยต่อผู้บริโภค กระจายสู่ชุมชนอย่างทั่วถึงเพื่อให้เกิดการแข่งขันมากขึ้นและผู้บริโภคสามารถหาซื้อได้ง่าย นอกจากนี้ควรเข้าไปควบคุมและดูแลการคิดค่าเช่าที่พักอาศัย ค่ารถบริการขนส่งมวลชน รวมถึงค่าบริการของสถานแหล่งท่องเที่ยว ให้มีราคาที่มาตรฐาน เป็นธรรมต่อทั้งผู้ให้บริการและผู้รับบริการ

6. “ตัวกลาง” ด้วยการมีอัยยาศัยที่ดีของคนเชียงใหม่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ขอความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้นับเป็นเสน่ห์ของเชียงใหม่ที่ดึงดูดให้ชาวญี่ปุ่น โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เกษียณอายุทำงานแล้วหลั่งไหลเข้ามาพำนักระยะยาวในเชียงใหม่เพิ่มมากขึ้น และเมื่อชาวญี่ปุ่นเหล่านี้เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในเชียงใหม่แล้ว สิ่งสำคัญคือ ภาษา ซึ่ง “เชื่อมโยง” ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างเชื้อชาติ ต่างภาษาและต่างวัฒนธรรมได้ แต่ทว่าปัจจุบันผู้พำนักระยะยาวญี่ปุ่นเชียงใหม่ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถใช้ภาษาอังกฤษหรือภาษาไทยในการสื่อสารกับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเชียงใหม่ได้ดีเท่าที่ควร และขณะเดียวกันผู้คนในชุมชนท้องถิ่นเชียงใหม่ส่วนใหญ่ ก็ยังไม่สามารถใช้ภาษาญี่ปุ่นในการสื่อสารกับชาวญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน สิ่งนี้อาจส่งผลให้การใช้ชีวิตในเชียงใหม่ของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นเป็นปัญหาได้ ดังนั้นหน่วยงานของรัฐบาลท้องถิ่น ตลอดจนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรจัดงบประมาณสนับสนุนการอบรมภาษาญี่ปุ่น ให้แก่ภาคีองค์กรท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ร้านอาหาร โรงแรม และสถานที่ราชการต่างๆ กลุ่มคนขับรถแท็กซี่ รถบริการขนส่ง ตลอดจนชาวไทยทั่วไปที่สนใจภาษาญี่ปุ่น เป็นต้น รวมถึงการทำเอกสารแผ่นพับที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่น การจัดอบรมการมารยาทแก่นักวิชาการชาวไทยในชุมชนท้องถิ่นด้านการให้บริการแก่ชาวต่างชาติให้มีศักยภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนการอบรมให้ความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งจะก่อให้เกิดการ “เชื่อมโยง” ทางสังคมและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาติ

7. การมี “กิจกรรม” ถึงแม้ไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักระยะยาวของชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ แต่การมีกิจกรรมต่างๆ ให้เข้าร่วมในระหว่างพำนักอยู่ ก็

ยังมีความสำคัญในระดับหนึ่งต่อการเลือกจังหวัดเชียงใหม่เป็นที่พำนักระยะยาว ดังนั้นการปรับรูปแบบของกิจกรรมให้น่าสนใจ สอดคล้องกับความต้องการของชาวญี่ปุ่น หรือให้ชาวญี่ปุ่นมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การเข้ามาเป็นกรรมการจัดงาน การเป็นตัวแทนประสานงานระหว่างชาวญี่ปุ่นด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนี้การส่งเสริมให้มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องร่วมกับ “ตัวกลาง” ที่เป็นชาวไทยและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ เช่น กิจกรรมของมหาวิทยาลัยหรือสถาบัน กิจกรรมด้านการสอนภาษา การชงชา การจัดดอกไม้ และการเขียนพู่กัน เป็นต้น ตลอดจนการวางแผนกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ให้ทราบอย่างทั่วถึง ก็เป็นสิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องนำมาพิจารณา ร่วมกันต่อไป

8. การขยายหรือยืดอายุวีซ่าอยู่เชียงใหม่ของชาวต่างชาติให้นานขึ้น เป็นสิ่งที่ชาวญี่ปุ่นในเชียงใหม่ต้องการให้รัฐบาลเข้ามาช่วยเหลือมากที่สุด รวมไปถึงการอำนวยความสะดวกหรือความรวดเร็วกรณีติดต่อเรื่องวีซ่า การใช้ภาษาต่างประเทศ และการให้บริการของเจ้าหน้าที่ ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ต้องเร่งปรับปรุง ดังนั้นกระทรวงการต่างประเทศ จำเป็นต้องเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาลักษณะนี้อย่างเร่งด่วน

9. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

การทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่หรือจังหวัดอื่นๆ ที่มีผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น กรุงเทพมหานคร ชลบุรี ศรีราชา ระยอง และภูเก็ต เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายเวลาพำนักอยู่ของผู้พำนักระยะยาวชาวญี่ปุ่น ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร แม้กระทั่งจังหวัดเชียงใหม่ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบว่าเมื่อระยะเวลาผ่านไป ปัจจัยต่างๆ ที่เคยมีอิทธิพลและไม่มีอิทธิพลนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร นอกจากนั้นควรเน้นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของ “ตัวกลาง” และ “กิจกรรม” กับการ “เชื่อมโยง” ให้มากขึ้นโดยการสำรวจความต้องการและแนวทางในการเชื่อมต่อชีวิตชาวญี่ปุ่นกับสังคมเชียงใหม่เพื่อที่จะสามารถสร้าง “สะพาน” ให้เกิดความสัมพันธ์ที่งดงามขึ้นระหว่างชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาวในเชียงใหม่และสังคมเชียงใหม่โดยรวม

บรรณานุกรม

- กมลรัฐ อินทรทัศน์และคณะ. 2549. รายงานวิจัยเรื่อง ศักยภาพไทยต่อการดำเนินการ
ท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภา.
กาญจนา ตั้งชลทิพย์. 2549. **ประชากรญี่ปุ่นลดลง ทำไมรัฐบาลญี่ปุ่นต้องตื่นตัว**.
[ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 13 ธันวาคม 2555 จากเว็บไซต์
www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualConference/...
กระทรวงการต่างประเทศ. 2549. “Long Stay” [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 20 กรกฎาคม
2554 จากเว็บไซต์: www.mfg.go.th/web/1184.php.
กระทรวงการต่างประเทศ. 2550. “Long Stay” แหล่งที่มา
www.mfg.go.th/web/1184.php.
กรอุณา บุญมาเรือน. 2546. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวใน
ประเทศ ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ**. การค้นคว้าแบบอิสระเศรษฐศาสตร
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
กรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น. 2551. **รายงานสถิติชาวต่างชาติที่พำนั
กอยู่ในต่างประเทศ ณ วันที่ 1 ตุลาคม 2551**. แหล่งที่มา :
www.thaiceotokyo.jp/th/index.php?option.
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.). 2553. **สถิตินักท่องเที่ยว**. [ระบบออนไลน์]. เข้าถึง
เมื่อ 20 กรกฎาคม 2554 จากเว็บไซต์:
<http://tourism.go.th/2010/th/statistic/tourism.php>
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.). 2554. **Long Stay**. [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 10
กรกฎาคม 2554 จากเว็บไซต์: <http://www2.tat.or.th/longstay/thai/index.html>
คิโนชิตะ ฮิซาโยะ. 2545. **การย้ายถิ่นของชาวญี่ปุ่นที่พักอาศัยอยู่ในเมืองเชียงใหม่
(The Migration of Japanese Residing in Chiang Mai City)**. วิทยานิพนธ์
ปริญญาามหาบัณฑิตสาขาวิชาภูมิภาคศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 146 หน้า.
คมชัดลึก. 2554. **อานิสงส์สันนิบาตชาวญี่ปุ่นพักยาวในเชียงใหม่**. ฉบับวันที่ 21 มีนาคม
2554.
จังหวัดเชียงใหม่. 2550. **ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่**. [ระบบ
ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 16 กรกฎาคม 2554 จากเว็บไซต์: www.chaingmai.go.th
จิรพร ศรีวัฒนานุกุลกิจ และเศกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ. 2547. **รายงานการวิจัยเรื่อง ความ
ต้องการและความพึงพอใจของชาวต่างชาติในการพำนักระยะยาวในจังหวัด
เชียงใหม่**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
_____. 2548. **รายงานการวิจัยเรื่อง ศักยภาพและผลกระทบของการพำนักระยะยาว**

ของชาวต่างชาติในจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เฉลิมพล แจ่มจันทร์. 2554. **ประชากรและการพัฒนา.** สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล ปีที่ 31 ฉบับที่ 3 พ.ศ.2554 เดือน กุมภาพันธ์ – มีนาคม 2554.

เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และอรไท ไสภรัตน์. 2555. **การพำนักระยะยาวของคนญี่ปุ่นใน
จังหวัดเชียงใหม่: การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดในช่วงก่อนและหลังการพำนักร.**
วารสารญี่ปุ่นศึกษา. ปีที่ 29 ฉบับที่ 1 เมษายน 2012 - กันยายน 2555

บางกอกไทมส์. **ยิดูชาอยู่พักไทยเป็น 3 เดือน.** ปีที่ 16 ฉบับที่ 184 พฤษภาคม 2554.

ประเทือง หงสรวานกร. 2549. **ความต้องการและความพร้อมในการสนองตอบความ
ต้องการเรื่องการท่องเที่ยวแบบพำนักรยะยาวเพื่อการแลกเปลี่ยนทาง
วัฒนธรรมโดยชุมชนไทย กรณีศึกษากลุ่มลูกค้าเป้าหมายคนญี่ปุ่นวัยเกษียณ.**
แหล่งที่มา : www.longstayatthailand.com

ประยูร บุญประเสริฐ และคณะ. 2545. **รายงานการวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมและ
พัฒนาการท่องเที่ยวพำนักระยะยาว: กรณีศึกษาเฉพาะนักท่องเที่ยวอายุ 50
ปีขึ้นไปที่เคยเดินทางมาพักผ่อน.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มหาวิทยาลัยสวนสุนันทา. 2550. **รูปแบบที่พักแบบพำนักระยะยาวที่เหมาะสมสำหรับ
ประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและ
กีฬา.

มานิตย์ คณะโต. 2536. **การตั้งถิ่นฐานของชาวอินเดียในเมืองเชียงใหม่.** เชียงใหม่ :
บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

โมโมโกะ ทากิฮาระ. 2552. **คุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาว
เขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชามุขมณฑลศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วรัชต์ มัธยมบุรุษ. 2550. **แนวโน้มการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวสำหรับ
นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่.** สาขาวิชาการท่องเที่ยวคณะ
วิทยาการจัดการ และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา.

_____. 2550. **รูปแบบการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น
ในจังหวัดเชียงใหม่.** สาขาวิชาการท่องเที่ยวคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา.

_____. 2550. **เหลียวหลังแลหน้าการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวของนักท่องเที่ยว
ชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ในโอกาสความสัมพันธ์ 120 ปี ประเทศไทย -
ประเทศญี่ปุ่น .**[ระบบออนไลน์].เข้าถึงเมื่อ 15 กรกฎาคม 2554จากเว็บไซต์:

<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=111822>

วารัษฎ์ มัธยมบุรุษ และอภิชาติ ไตรแสง. 2550. **องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวพำนักระยะยาวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่**. พะเยา. สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา.

สถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย. 2548. **จำนวนประชากรชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย**. แหล่งที่มา : <http://www.th.emb-japan.go.jp/th/relation/others.htm#7>.

สมาคมนักวิชาชีพไทยในญี่ปุ่น. 2540. **นักท่องเที่ยวญี่ปุ่นกับโอกาสในการยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวไทย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. 2553. **รายงานการประชุมสัมมนาเรื่อง “ลองสแตย์โอกาสทองของการท่องเที่ยวไทยภาคเหนือ”**.

สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง. 2554. **หนังสือตอบรับให้ข้อมูลจำนวนชาวญี่ปุ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ลงวันที่ 3 สิงหาคม 2554**.

หอการค้าจังหวัดเชียงใหม่. 2554. **Long Stay**. [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 20 กรกฎาคม 2554 จากเว็บไซต์: <http://www.chiangmaichamber.com>

KAWAHARA Masako. 2010. Adaptive Strategy of Japanese Senior Long-Term Stayers and Local Community Responses in Chianmai. [ระบบออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2554 จากเว็บไซต์:

<http://www.thai.chiiki.tsukuba.ac.jp/Journal/jthai10/jthai10-3-kawahara.pdf>.

Long Stay Foundation. 2553. **เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา Japan Long Stay FAM Trip**. จัดโดยหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กันยายน 2553

Michael R.J. Vatikiotis. 1984. Ethnic Pluralism in the Northern Thai City of Chiang Mai Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, University of Oxford.

Yamane Taro. 1976. Statistics An Introductory Analysis 3rd ed. New York Harper and Row Publication.

ญี่ปุ่นกับประชาสังคมข้ามพรมแดนและโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ระหว่าง
ประเทศในสหภาพเมียนมาร์: กรณีศึกษาโครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึก
และนิคมอุตสาหกรรมทวาย

Japan and Trans-border Civil Society and International Mega Development
Project in Myanmar: A Case Study of Dawei Deep Sea Port
and Industrial Estate Project

โกสุมภ์ สายจันทร์¹

บทคัดย่อ

โครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึก และนิคมอุตสาหกรรมทวายเป็นโครงการความร่วมมือขนาดใหญ่ระหว่างประเทศไทยและสหภาพเมียนมาร์โดยทั้งภาครัฐบาลและธุรกิจเอกชน ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 โดยมีข้อตกลงร่วมกันในหลายรูปแบบ ทั้งความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ การร่วมทุนระหว่างรัฐต่อรัฐผ่านนิติบุคคลเฉพาะกิจ เพื่อนำไปสู่การลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศ อันเป็นยุทธศาสตร์หลักข้อหนึ่งของสหภาพเมียนมาร์ในการพัฒนาประเทศเกษตรกรรมไปสู่ประเทศอุตสาหกรรม

ยุทธศาสตร์ของรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ได้มีการเปลี่ยนแปลงในหลายช่วงของโครงการ จากปัจจัยภายในของสหภาพเมียนมาร์เองที่มีการปฏิรูปทางการเมืองภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อปี พ.ศ.2553 ทำให้มีการแก้ไขกฎหมายต่าง ๆ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเปิดประเทศให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกฎหมายการลงทุนต่างชาติฉบับใหม่เมื่อปี พ.ศ.2555 อันทำให้นักลงทุนจากทั่วทุกมุมโลกให้ความสนใจในฐานะเป็นแหล่งลงทุนแห่งใหม่ที่มีศักยภาพสูง นอกจากนั้นยุทธศาสตร์ดังกล่าวยังเปลี่ยนแปลงไปเนื่องมาจากความล่าช้าของโครงการ จากเรื่องเงินทุน และความขัดแย้งในพื้นที่ที่ทำให้ทั้งรัฐบาลไทยและสหภาพเมียนมาร์รวมทั้งบมจ.อิตาเลียนไทย ดีเวลล็อปเมนต์ ผู้ได้รับสิทธิ์สัมปทานโครงการต้องปรับเปลี่ยนแผนเพื่อให้มีนักลงทุนจากต่างชาติโดยเฉพาะจากญี่ปุ่นเข้ามาร่วมทุน

ในด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกทวายต่อชุมชน จากการศึกษา พบว่าได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจระดับชุมชน

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ครัวเรือนและปัจเจกอย่างกว้างขวาง อันเนื่องมาจากการสูญเสียพื้นที่ทำกิน ธุรกิจท้องถิ่น ชาติวัตถุติบและต้องปิดกิจการ ทางโครงการยังขาดการให้ข้อมูลข่าวสาร ขาดขั้นตอนในการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมจากชุมชนในพื้นที่ การทำการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย และสังคมยังไม่โปร่งใสและชัดเจน และความขัดแย้งของคนในพื้นที่กับภาครัฐและเอกชนอันเกิดจากโครงการดังกล่าวยังมีอย่างต่อเนื่อง ทั้งในเรื่องที่ดินอยู่อาศัย ที่ทำกิน อาชีพ และสังคมวัฒนธรรม อันมาจากการให้โยกย้ายออกจากพื้นที่โครงการ

โครงการนี้ยังได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคม ในรูปแบบของการเคลื่อนไหวข้ามพรมแดนจากกลุ่มนักเคลื่อนไหวและนักวิชาการของไทย เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกับนักเคลื่อนไหวในพื้นที่ทวายและในประเทศสหภาพเมียนมาร์ และดำเนินการขับเคลื่อนความร่วมมือระหว่างประเทศของภาคประชาชน เพื่อเรียกร้องการพัฒนาที่โปร่งใส เป็นธรรม เคารพสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชนของประชาชนในพื้นที่

คำสำคัญ: ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา ประชาสังคมข้ามพรมแดน ญี่ปุ่น ทวาย การพัฒนาประชาธิปไตย

ความเป็นมาของโครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวาย

รัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ ได้ทำข้อตกลงร่วมกันเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ.2551 ในบันทึกความเข้าใจว่าจะพัฒนาท่าเรือน้ำลึกทวาย และจะเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมจากทวายมาสู่กรุงเทพฯ ต่อมาในวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ.2551 รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ได้ลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกับบริษัทอิตาเลียนไทย ดีเวล๊อปเมนต์ (มหาชน) จำกัด เพื่อที่จะให้อิตาเลียนไทยฯ ศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ หลังจากนั้น 2 ปีในวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ.2553 บริษัทอิตาเลียนไทยฯ ได้ทำสัญญากับการท่าเรือของสหภาพเมียนมาร์เพื่อรับสิทธิการพัฒนาโครงการท่าเรือน้ำลึกทวาย รวมทั้งการดำเนินการนิคมอุตสาหกรรมและเส้นทางคมนาคมเชื่อมระหว่างประเทศไทยกับสหภาพเมียนมาร์ โดยสหภาพเมียนมาร์เองมีนโยบายที่จะจัดตั้งพื้นที่ตรงนี้ เป็น 'เขตเศรษฐกิจพิเศษทวาย' บริษัทอิตาเลียนไทยฯ เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างรายใหญ่ของไทยได้รับสัมปทานพัฒนาพื้นที่ทวายขนาด 250 ตารางกิโลเมตร หรือกว่า 2 แสนไร่ จากรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ เป็นเวลา 75 ปี

เพื่อพัฒนาพื้นที่เป็นนิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของโลก ด้วยขนาดเงินลงทุนในระยะแรก
กว่า 2 แสน 4 หมื่นล้านบาท ในระยะเวลา 4 ปี 6 เดือนนับจากปี พ.ศ.2555

นิคมอุตสาหกรรมทวายที่รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ประกาศให้เป็นเขตอุตสาหกรรม
พิเศษ มีขนาดใหญ่กว่านิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด 10 เท่า มีท่าเรือน้ำลึกที่ใหญ่ที่สุดใน
โลก รองรับสินค้าคอนเทนเนอร์ปีละ 20 ล้านตัน หรือ 2 เท่าของท่าเรือแหลมฉบัง และใน
ระยะต่อไปจะพัฒนาให้รองรับได้ถึงปีละ 100 ล้านตัน มีโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน
ขนาด 4 พันเมกะวัตต์ มูลค่าประมาณ 1 หมื่นล้านดอลลาร์ ซึ่งจะส่งมาจำหน่ายในไทย
3,600 เมกะวัตต์ ที่เหลือใช้ในประเทศสหภาพเมียนมาร์ นอกจากนี้ยังมีโครงการก่อสร้างโรง
เหล็กขนาดใหญ่ ทั้ง Posco จากเกาหลีใต้ กลุ่ม Mittal จากอินเดีย และกลุ่ม Nippon Steel
จากญี่ปุ่น รวมถึงจะมีโครงการก่อสร้างปิโตรเคมีคอมเพล็กซ์ขนาดใหญ่ และจะมี
อุตสาหกรรมการผลิตขนาดกลางและขนาดเล็กทั้งหลายจะมารวมกัน และนิคม
อุตสาหกรรมทวายจะเป็น Supply Chain สำคัญของโลกในอนาคต

เป้าหมายที่ชัดเจนของรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์คือป็นให้ “ทวาย” เป็น Gate Way
ใหม่ที่ดึงดูดนักลงทุน ประตูทุกบานจึงเปิดรับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับนัก
ลงทุนจากทุกมุมโลก ที่จะรองรับการเติบโตในอนาคตของสหภาพเมียนมาร์ จากการที่
นายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตร ได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติร่วมกับกระทรวงมหาดไทย ให้เป็นหน่วยงานหลักเพื่อบูรณา
การพัฒนาจังหวัดกาญจนบุรีให้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจภาคตะวันตกนั้น สำหรับความ
ท้าทายจากโอกาสและแรงกดดันที่นำไปสู่การพัฒนาจังหวัดกาญจนบุรีก็คือ การมีชายแดน
ติดต่อกับสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งเป็นพื้นที่โครงการท่าเรือน้ำลึกทวาย
สถานการณ์ในสหภาพเมียนมาร์เริ่มคลี่คลายทำให้ต่างชาติให้ความสำคัญในการสาน
สัมพันธ์กับสหภาพเมียนมาร์ นโยบายใหม่ของรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ให้ความสำคัญกับ
โครงการท่าเรือน้ำลึกทวาย และการเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับอุตสาหกรรมเพื่อรองรับการลงทุน
จากต่างประเทศ

ภาพประกอบข่าวจากเว็บไซต์ทั่วไปในอินเทอร์เน็ต MarinerThai.Com

UN-AUTHORIZED photos of MarinerThai.com and searched by Google.com

แผนบูรณาการพัฒนาลำดับความสำคัญให้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจภาค ตะวันตก ประกอบไปด้วยโครงการต่างๆ หนึ่งในนั้นคือโครงการทำเรื่อน้ำลึกทวายซึ่งกำลัง ก่อสร้างในสหภาพเมียนมาร์ อันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์สูงสุดทั้งต่อสหภาพเมียนมาร์และ ไทย โดยเงื่อนไขของความสำเร็จมีปัจจัยสำคัญคือ ความร่วมมือจากสหภาพเมียนมาร์ ความร่วมมือจากรัฐบาลไทยในการจัดโครงสร้างพื้นฐานและการผ่านแดนและความสำเร็จ ของ East-West Economic Corridor เชื่อมสู่ไทยด้วยเส้นทางหมายเลข 9 กล่าวคือจุดผ่าน

แผนการและกฎระเบียบปกติที่เอื้ออำนวยรวมถึงการใช้บริการธุรกิจและระบบโลจิสติกส์ที่แข็งแกร่งของไทย

โครงการท่าเรือน้ำลึกทวายจะเปิดไทยสู่ New Global Maritime Route เป็นโอกาสให้นักธุรกิจไทยขยายตลาดการค้าสู่สหภาพเมียนมาร์ มีโอกาสย้ายฐานการลงทุนเพื่อลดต้นทุนประกอบการหารัฐบาลทั้งสองฝ่ายให้ความสำคัญและมีโอกาสเชื่อมโยงรถไฟสาย Dawei-Yunnan ตามแผนของรัฐบาลจีน จากงานศึกษาเบื้องต้นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของไทยพบว่า การพัฒนาพื้นที่ด้านตะวันตกของไทยเพื่อเชื่อมโยงไปสู่โครงการท่าเรือน้ำลึกทวายซึ่งกำลังก่อสร้างในสหภาพเมียนมาร์ มีอุปสรรคภายในประเทศได้แก่ ระบบการขนส่งระหว่างกาญจนบุรี – กรุงเทพฯ ยังไม่ดีพอ ระบบสาธารณูปโภคยังมีปัญหา ที่ดินส่วนใหญ่รัฐครอบครองแบบไม่มีเอกสารสิทธิ์และมีปัญหาเก็งกำไร มีความเสี่ยงแผ่นดินไหว มีปัญหามลพิษโรงงาน ขาดธุรกิจบริการ ขาดการจัดระเบียบแรงงานต่างด้าว และการศึกษายังไม่ตอบสนองวิสัยทัศน์จังหวัดด้านเศรษฐกิจชายแดน

ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการจากประเทศไทยในโครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวาย

นโยบายต่างๆ ของสหภาพเมียนมาร์โดยเฉพาะด้านต่างประเทศและเศรษฐกิจก่อนการเปลี่ยนแปลงสู่ระบอบประชาธิปไตยนั้น ถูกครอบงำโดยการเมืองการปกครองเบ็ดเสร็จโดยรัฐบาลทหารมายาวนานหลายทศวรรษ ทำให้ถูกคว่ำบาตร (Sanction) จากสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป อันทำให้ขาดเงินช่วยเหลือจากองค์กรการเงินระหว่างประเทศ ทั้งธนาคารโลก (World Bank) และธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank) ซึ่งไม่ได้ให้ความช่วยเหลือโดยตรงแก่สหภาพเมียนมาร์กว่า 2 ทศวรรษแล้ว โดยหยุดลงในปี พ.ศ.2529-2530 ก่อนที่จะมีเหตุการณ์ลุกฮือและปราบปรามประชาชนในปี พ.ศ.2531 ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพเมียนมาร์และประเทศประชาธิปไตยในโลกตะวันตกไม่คืบหน้า

นอกจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างสหภาพเมียนมาร์กับองค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศก็เลวร้ายลงไปอีก เนื่องจากนโยบายที่เคร่งครัดและไม่เคารพต่อหลักสิทธิมนุษยชน อันเป็นหลักในการทำงานขององค์กรเหล่านี้ ทำให้องค์กรต่างๆ ไม่สามารถเข้าไปทำงานอย่างเต็มรูปแบบในสหภาพเมียนมาร์ได้ ความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการใน

สหภาพเมียนมาร์จึงมาจากประเทศในเอเชียมากกว่า โดยเฉพาะจากญี่ปุ่น² ในขณะที่สหรัฐอเมริกา นับเป็นประเทศหัวหอกในการคว่ำบาตรสหภาพเมียนมาร์จากระบบระหว่างประเทศ แต่สหรัฐอเมริกา กลับเป็นประเทศที่ให้ความช่วยเหลือสหภาพเมียนมาร์มากรองจากญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังมีความร่วมมือจากจีนในด้านเศรษฐกิจที่เน้นเรื่องการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐาน การสำรวจด้านพลังงาน และการให้การสนับสนุนด้านการประกอบการของภาคภาครัฐ (State – Owned Enterprises) ทั้งนี้ยังเป็นการปูทางเพื่อให้นักลงทุนจีนเข้าไปในสหภาพเมียนมาร์ได้สะดวกขึ้น แต่เนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานในสหภาพเมียนมาร์ ยังไม่มีความพร้อม จึงทำให้รัฐบาลจีนช่วยเหลือสหภาพเมียนมาร์ในด้านนี้มาตั้งแต่ก่อนมีการปฏิรูปทางการเมือง

ตารางที่ 1³ มาตรการให้ความช่วยเหลือของรัฐบาลไทยต่อสหภาพเมียนมาร์

โครงการความช่วยเหลือ		รายละเอียดโครงการ
การพัฒนาเครือข่ายการคมนาคม		
1	การพัฒนาเส้นทางคมนาคมตามแนวเหนือ-ใต้ เส้นทางแม่สาย-ท่าขี้เหล็ก-เชียงตุง-ด้าหลวง-คูนหมิง (ผ่านสหภาพเมียนมาร์)	คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2540 จัดสรรเงินกู้แก่สหภาพเมียนมาร์จำนวน 300 ล้านบาท เพื่อก่อสร้างเส้นทางท่าขี้เหล็ก-เชียงตุง ระยะทาง 164 กิโลเมตร แต่มีปัญหาด้านสัมปทานระหว่างรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์กับเอกชนไทย สหภาพเมียนมาร์จึงขอยกเลิกสัญญาและให้ทหารช่างของสหภาพเมียนมาร์ดำเนินการก่อสร้างเส้นทางดังกล่าวโดยใช้งบประมาณของสหภาพเมียนมาร์เอง แล้วเสร็จปลายปี พ.ศ.2545 ในส่วนของไทยได้ให้ความช่วยเหลือเป็นเงินให้เปล่า เป็นเงิน 38 ล้านบาทในการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำแห่งที่ 2

² ข้อมูลจาก Tokyo Declaration ซึ่งวิเคราะห์ไว้เมื่อ พฤศจิกายน พ.ศ.2551 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความช่วยเหลือของต่างประเทศต่อประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงได้แก่ กัมพูชา สหภาพเมียนมาร์ สปป.ลาวและเวียดนามใน 3 ประการ กล่าวคือ ประการที่ 1 ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีสัดส่วนในการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงทุกประเทศ และให้มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบการให้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ นั่นคือ ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามสูงถึงร้อยละ 58 ให้ความช่วยเหลือแก่สปป.ลาวสูงถึงร้อยละ 50 ให้ความช่วยเหลือแก่สหภาพเมียนมาร์มากถึงร้อยละ 44 และญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือแก่กัมพูชาเมื่อเทียบกับความช่วยเหลือของต่างประเทศคิดเป็นร้อยละ 42

³ ดูเพิ่มเติมในรายงานวิจัย การพัฒนารูปแบบและแนวทางการให้ความช่วยเหลือของ สฟพ.แก่ประเทศเพื่อนบ้าน, สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554

2	การพัฒนาเส้นทางคมนาคมตามแนวตะวันออก-ตะวันตกฝั่งเส้นทางแม่สอด-เมียวดี-หมู่บ้านดิงกะหิงหย่องเชิงเขาตะนาวศรี-กอกะเร็ก-พะออัน-ท่าตอน	รัฐบาลไทยให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าเพื่อก่อสร้างเส้นทางจากแม่สอด/เมียวดี-หมู่บ้านดิงกะหิงหย่อง เชิงตะนาวศรี ระยะทาง 1,735 กิโลเมตร มูลค่า 1,229 ล้านบาท ก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ.2549 ขณะนี้รัฐบาลเห็นชอบในหลักการให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าเพื่อก่อสร้างช่วงถนนต่อ จากหมู่บ้านดิงกะหิงหย่อง เชิงเขาตะนาวศรี-กอกะเร็ก ระยะทาง 28.6 กิโลเมตรการซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดช่วงเมียวดี-เชิงเขาตะนาวศรี และการซ่อมสะพานมิตรภาพไทย-สหภาพเมียนมาร์แห่งที่ 1 มูลค่ารวม 1,166 ล้านบาท
3	สะพานมิตรภาพไทย-สหภาพเมียนมาร์ข้ามแม่น้ำเมยแห่งที่ 1 และแห่งที่ 2 ที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก	รัฐบาลไทยให้ความช่วยเหลือเพื่อก่อสร้างสะพานฯ แห่งที่ 1 มูลค่า 104.6 ล้านบาท ก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ.2540 ต่อมาในปี พ.ศ.2549 สะพานฯ เกิดชำรุด ขณะนี้กรมทางหลวงอยู่ระหว่างการดำเนินการเพื่อซ่อมแซมสะพานอย่างถาวร ซึ่งรวมอยู่ในโครงการที่ 2 ข้างต้นและเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2552 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้เร่งรัดการก่อสร้างสะพานแห่งที่ 2 ตามที่กระทรวงพาณิชย์นำเสนอ เจ้าหน้าที่เทคนิคสองฝ่ายอยู่ระหว่างการหารือในรายละเอียด
4	การพัฒนาท่าเรือน้ำลึกทวายนิคมอุตสาหกรรมและเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงระหว่างท่าเรือน้ำลึกทวาย-จังหวัดกาญจนบุรี	รัฐบาลไทยสนับสนุนการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกทวาย นิคมอุตสาหกรรมและเส้นทางคมนาคม (ถนน รถไฟ สายส่งไฟฟ้าและท่อก๊าซ/น้ำมัน) เชื่อมต่อระหว่างเมืองทวายกับชายแดนไทย/สหภาพเมียนมาร์ ที่บ้านน้ำพุร้อน จังหวัดกาญจนบุรี) ตามที่ได้ตกลงในบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการสร้างท่าเรือน้ำลึกทวาย ลงนามเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2551 ขณะนี้รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์และบริษัท อิตาเลียนไทย ดีเวลล็อปเมนต์ อยู่ระหว่างการดำเนินการพัฒนาโครงการในรายละเอียด โครงการนี้เป็น การเชื่อมโยงเครือข่าย Economic Corridor ระหว่างทะเลอันดามันกับอ่าวไทยที่ลดระยะเวลาการขนส่งและพัฒนาอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ที่ช่วยรองรับการพัฒนาพื้นที่และความกินดีอยู่ดีของประชาชนทั้งสองฝ่าย

โครงการความช่วยเหลือ		รายละเอียดโครงการ
การให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการ/สาธารณสุข		
1	การมอบทุนศึกษาระดับปริญญาโทและการฝึกอบรม	ประเทศไทยได้ช่วยเหลือด้านการศึกษาผ่านสำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ (สพร.) ที่ได้ดำเนินการมาแล้วกว่ายี่สิบปี มอบทุนไปแล้วกว่า 1,500 ทุนในวงเงินงบประมาณ 550 ล้านบาท ในปี พ.ศ.2551 คิดเป็นมูลค่ารวม 53 ล้านบาท

การช่วยเหลือของไทยที่ให้อต่อสหภาพเมียนมาร์ในช่วงที่ผ่านมาจะพบว่า ไทยให้

ความช่วยเหลือสหภาพเมียนมาร์อยู่ 2 ลักษณะ คือ หนึ่ง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และ สอง ความช่วยเหลือทางด้านสังคม เน้นด้านการศึกษาเป็นหลัก สำหรับโครงการทวายก่อนหน้านี้นี้รัฐบาลไทยสนับสนุนการก่อสร้างท่าเรือ นิคมอุตสาหกรรมและเส้นทางคมนาคม (ถนน รถไฟ สายส่งไฟฟ้าและท่อก๊าซ/น้ำมัน เชื่อมต่อระหว่างเมืองทวายกับชายแดนไทย/สหภาพเมียนมาร์ ที่บ้านน้ำพุร้อน จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งในส่วนของโครงการคมนาคมบางส่วน ได้ทำการก่อสร้าง ปรับปรุงไปบ้างแล้ว แต่ในส่วนของท่าเรือ นิคมอุตสาหกรรมนั้น ได้มีการปรับแผนจากการให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการ เป็นการร่วมทุนในระบบผ่านนิติบุคคลเฉพาะกิจและการลงทุนระหว่างประเทศดังกล่าวต่อไป

การร่วมทุนระหว่างรัฐต่อรัฐผ่านนิติบุคคลเฉพาะกิจ (Special Purpose Vehicle: SPV)

การลงทุนในทวายนั้นต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ เนื่องจากปัญหาในการดำเนินการทั้งเรื่องของเงินทุนและปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ โดยเมื่อเดือนมิถุนายน 2556 ได้มีการตกลงกันระหว่างรัฐบาลไทยและสหภาพเมียนมาร์ให้ตั้งนิติบุคคลเฉพาะกิจ (Special Purpose Vehicle: SPV) คำจำกัดความของ นิติบุคคลเฉพาะกิจ หมายถึง นิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจง ผู้จัดตั้งนิติบุคคลเฉพาะกิจจะเป็นใครก็ได้ (ซึ่งอาจเกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องกับบริษัท) ที่ต้องการก่อตั้งนิติบุคคลเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้แต่เริ่มแรก นั้นหมายความว่า ใครก็ตามที่ถูกจ้างเข้ามาดำเนินงานในนิติบุคคลเฉพาะกิจ ต้องปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด หรือที่ฝรั่งอุปมาอุปไมยว่าเหมือนกับการใช้โปรแกรม การบินอัตโนมัติคือ (Auto Pilot) (เครื่องบินจะบินเองตามโปรแกรมที่ตั้งไว้ นักบินที่นั่งมาด้วยมีหน้าที่คอยดูแลให้เครื่องบินบินตามโปรแกรมเท่านั้น)⁴

สำหรับความคืบหน้าของโครงการทวายตั้งแต่ช่วงต้นปี พ.ศ.2556 มีดังนี้

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2555 รัฐบาลไทยและรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ได้จัดตั้งคณะกรรมการร่วมไทย-สหภาพเมียนมาร์เพื่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษทวายและพื้นที่โครงการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีคณะทำงาน 3 ระดับได้แก่คณะทำงานร่วมระดับสูงไทย-สหภาพ

⁴ อภรณ์ เอกอรรถพร, “นิติบุคคลเฉพาะกิจ”, วารสารวิชาชีพบัญชี ปีที่ 9 ฉบับที่ 24 เมษายน 2556

เมียนมาร์ (Joint High-Level Committee: JHC) คณะกรรมการประสานงานไทย-สหภาพ
เมียนมาร์ (Joint Coordination Committee: JSC) เพื่อทำงานพัฒนาโครงการทวายให้แล้ว
เสร็จ

รูปแบบการลงทุนในโครงการทวาย ที่ประชุม JCC มีมติให้ระดมทุนในโครงการ
ทวายโดยการจัดตั้ง นิติบุคคลเฉพาะกิจ (Special Purpose Vehicle: SPV) ซึ่งไทยและ
สหภาพเมียนมาร์จะถือหุ้นในสัดส่วนร้อยละ 50 เท่ากัน โดยในเบื้องต้นตกลงจะร่วมกัน
ลงทุนฝ่ายละ 50 ล้านดอลลาร์ เพื่อให้เป็นหน่วยงานธุรกิจที่รับสัมปทานการพัฒนาโครงการ
ทวาย รวมทั้งระดมทุนเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับฝ่ายไทยจะให้สำนักงานความ
ร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน (Neighboring Countries Economic
Development Cooperation Agency: NEDA) เป็นตัวแทนในการจัดตั้ง SPV ร่วมกับ
Foreign Economic Relation Department (FERD) ของสหภาพเมียนมาร์ ทั้งนี้ SPV ที่
จัดตั้งขึ้นจะประกอบด้วยคณะกรรมการฝ่ายไทย 3 คน ฝ่ายสหภาพเมียนมาร์ 3 คน และ
ผู้จัดการ 1 คน ซึ่งจะทำหน้าที่คัดเลือกนักลงทุนที่สนใจและมีศักยภาพเข้ามาลงทุนใน
โครงการทวาย ประกอบด้วยโครงการขนาดใหญ่ 7 ประเภทโครงการ ได้แก่ ท่าเรือน้ำลึก
ถนนเชื่อมโยงพื้นที่โครงการทวายกับชายแดนบ้านน้ำพุร้อน จ.กาญจนบุรี นิคมอุตสาหกรรม
ระบบไฟฟ้า ระบบประปา ระบบโทรคมนาคม และโครงการที่พักอาศัยและห้างสรรพสินค้า
คิดเป็นมูลค่าลงทุนสูงถึง 213,000 ล้านดอลลาร์

การลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศ (Foreign Direct Investment: FDI)

รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์มีนโยบายส่งเสริมการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติ
(Foreign Direct Investment: FDI) มาตั้งแต่ยังเป็นการปกครองโดยทหาร และได้
ประกาศใช้กฎหมายการลงทุนต่างชาติ หรือ Myanmar Foreign Investment Law (FIL)
ฉบับเดิม เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2531 โดยมีเป้าหมายให้นักลงทุนลงทุนใน
ทรัพยากรธรรมชาติของสหภาพเมียนมาร์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนา
ประเทศ ทั้งด้านการกระจายรายได้ประชากร พัฒนาฝีมือแรงงาน

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ารัฐบาลสหภาพเมียนมาร์มุ่งหมายที่จะให้มีการพัฒนาใน
เชิงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่กำลังเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของ
ประเทศ เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ.2555 ประธานาธิบดีเต็ง เส่ง แห่งเมียนมาร์ ได้ให้

ความเห็นชอบร่างกฎหมายการลงทุนต่างชาติฉบับใหม่ของสหภาพเมียนมาร์ หลังจากได้
เสนอร่างกฎหมายดังกล่าวต่อรัฐสภาตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ.2555 และได้มีการปรับปรุง
แก้ไขหลายรอบ โดยเฉพาะในประเด็นความขัดแย้งระหว่างความต้องการของรัฐบาล
สหภาพเมียนมาร์ในการดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติ และการปกป้องอุตสาหกรรมใน
ประเทศของธุรกิจท้องถิ่น กฎหมายการลงทุนดังกล่าวจึงถือเป็นสัญญาณเริ่มต้นการเข้าไป
ลงทุนในสหภาพเมียนมาร์ หลังจากที่ได้เปิดประเทศอย่างเป็นทางการ

สำหรับกฎหมายการลงทุนจากต่างประเทศฉบับใหม่ สรุปโดยสังเขป ดังนี้
รูปแบบการลงทุน กำหนดว่า การลงทุนสามารถทำได้ 3 แบบคือ

1. ต่างประเทศลงทุนทั้งหมด
2. การร่วมลงทุนระหว่างเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์
3. การร่วมลงทุนหลายฝ่าย ในกรณีที่เป็นการร่วมทุน สัดส่วนการถือหุ้นให้เป็นไป
ตามที่หุ้นส่วนตกลงกัน สัดส่วนการลงทุนขั้นต่ำไม่ได้ระบุเอาไว้ในกฎหมายชัดเจน แต่ให้
คณะกรรมการมีอำนาจกำหนดโดยแปรผันตามลักษณะเฉพาะของธุรกิจแต่ละสาขา

การลงทุนจากต่างประเทศจะได้รับการยกเว้นภาษีเงินได้เป็นเวลา 5 ปี ถ้ามีการนำ
กำไรมาลงทุนต่อจะได้รับการยกเว้นภาษีรายได้ในส่วนนั้น 1 ปี การลงทุนเพื่อการส่งออกจะ
เสียภาษีรายได้ในส่วนของกำไรเพียง 50 เปอร์เซ็นต์ การนำเข้าเครื่องจักร อะไหล่
ส่วนประกอบ วัตถุดิบที่จำเป็นต้องนำเข้าในช่วงการก่อสร้างโครงการจะได้รับการยกเว้น
ภาษีศุลกากร ภาษีนำเข้าวัตถุดิบที่ใช้สำหรับการผลิตเมื่อเริ่มโครงการแล้วจะได้รับยกเว้น 3
ปี หลังจากที่ยกก่อสร้างโครงการเสร็จแล้ว การขอยกเว้นภาษีศุลกากรสำหรับเครื่องจักร
อะไหล่ ส่วนประกอบหรือวัตถุดิบระหว่างที่เดินเครื่องทำการผลิตแล้ว สามารถทำได้โดยการ
ขออนุญาตจากคณะกรรมการเป็นการเฉพาะ การผลิตเพื่อการส่งออกจะได้รับการยกเว้น
ภาษีการค้า

สิทธิในการเช่าที่ดินนักลงทุนต่างประเทศมีสิทธิใช้ที่ดินในสหภาพเมียนมาร์โดยการ
เช่า ไม่ว่าจะเช่าจากหน่วยงานของรัฐหรือจากเอกชน ได้นานถึง 50 ปี ขึ้นอยู่กับประเภทและ
ขนาดของการลงทุน และสามารถต่อสัญญาได้ครั้งละ 10 ปี 2 ครั้งรวมระยะเวลาเช่าซื้อ
ที่ดินได้นานที่สุดถึง 70 ปี

การจ้างพนักงานในช่วง 2 ปีแรกของการดำเนินโครงการจะต้องจ้างแรงงานพม่า

อย่างน้อย 25 เปอร์เซ็นต์ของทั้งหมด ในอีก 2 ปีถัดมาให้เพิ่มเป็น 50 เปอร์เซ็นต์ และให้เป็น 75 เปอร์เซ็นต์ในอีก 2 ปีถัดมา ในกรณีที่เป็นการดำเนินงานที่ไม่ต้องใช้ฝีมือกฎหมายกำหนดว่าจะต้องจ้างชาวพม่าเท่านั้น ในกรณีที่เป็นการดำเนินงานที่ต้องใช้ความชำนาญพิเศษ การคัดเลือกบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งงานนั้นๆ ทั้งคนพม่าและต่างชาติต้องได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน

การให้หลักประกันเรื่องการเวนคืนทรัพย์สินของธุรกิจธุรกิจภายใต้กฎหมายฉบับนี้ จะไม่ยุติลงโดยปราศจากเหตุผลอย่างเพียงพอก่อนที่จะสัญญาหมดหมดอายุ (ซึ่งมีนัยยะว่าหากมีเหตุผลเพียงพอ ธุรกิจอาจจำเป็นต้องยุติลงก่อนสัญญาหมดอายุ)

บทลงโทษ กรณีที่นักลงทุนได้กระทำการขัดต่อกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่นๆ หรือระเบียบหรือคำสั่งอื่นใด จะมีลำดับขั้นจากเบาไปหาหนัก เริ่มจากการตักเตือน พักสิทธิพิเศษเป็นการชั่วคราว เพิกถอนใบอนุญาตลงทุน และขึ้นบัญชีดำนักลงทุนรายนั้นๆ อย่างไรก็ตาม กฎหมายนี้ยังไม่ได้กล่าวถึงแนวทางการลงทุนจากต่างประเทศโดยชัดเจนเสียทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องข้อจำกัดในการลงทุน ซึ่งต้องอ้างอิงจากกฎหมายอื่น ๆ ที่อาจจะไม่เป็นการทราบกันโดยทั่วไป⁵

ในส่วนของโครงการทวาย ประเทศที่สนใจมาร่วมทุนตามคำเชิญของรัฐบาลไทยและรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์คือประเทศญี่ปุ่นซึ่งเมื่อต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2556 ที่ผ่านมามีการหารือระหว่าง นายพงษ์ศักดิ์ รักตพงศ์ไพศาล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน กับนายเซทซูโอะ อิซุชิ ประธานองค์การส่งเสริมการค้าต่างประเทศของญี่ปุ่น (เจโทร กรุงเทพฯ) เกี่ยวกับการลงทุนในโครงการพัฒนานิคมอุตสาหกรรมทวาย สหภาพเมียนมาร์ โดยเจโทรยืนยันว่าญี่ปุ่นต้องการเข้าร่วมลงทุนในโครงการนี้เพื่อใช้เป็นฐานการผลิตที่สำคัญ ซึ่งทางสหภาพเมียนมาร์เองต้องการให้ญี่ปุ่นเข้าร่วมทุนแม้ว่าขณะนี้ทางจีนและเกาหลีใต้ให้ความสนใจก็ตาม ทั้งนี้ รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์จะเปิดประมูลให้ผู้สนใจเข้ามาพัฒนาโครงการทวาย เฟสที่ 1 ภายในวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2557 โดยจะเป็นนิคมอุตสาหกรรมเบา เช่น อาหาร ชิ้นส่วนเครื่องใช้ไฟฟ้า สิ่งทอ เป็นต้น ซึ่งผู้ชนะประมูลจะต้องลงทุนทำเทียบเรือขนาดเล็ก ถนน 2 เลนจากนิคมฯไปยังชายแดนไทย ส่วนการพัฒนานิคมฯ ขนาดใหญ่ในทวายนั้น ทางองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (JICA) อยู่ระหว่างการศึกษา ซึ่งหากพัฒนาแล้ว การก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินก็ต้องเกิดขึ้นเพื่อรองรับ

⁵ อ่านเพิ่มเติมจากกฎหมายการลงทุนของพม่าฉบับใหม่ (Foreign Investment Law of Myanmar 2012)

การลงทุนขนาดใหญ่ และส่วนหนึ่งจะขายไฟฟ้ากลับมายังประเทศไทย⁶

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากโครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวาย

ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน เป็นประเด็นใหญ่ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ทั้งระหว่างชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบด้วยตนเอง และระหว่างชาวบ้านกับโครงการ เนื่องจากแม้ว่าจะมีการจัดหาที่อยู่และที่ดินทำกินใหม่แก่ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบทั้งหมดอย่างน้อย 30,000 คน แต่อย่างไรก็ตามที่ดินทำกินที่เคยมีไร่ นา สวนหมาก และสวนมะม่วงหิมพานต์อันเป็นอุตสาหกรรมหลักอย่างหนึ่งของทวายก็ได้รับผลกระทบอย่างมาก เนื่องจากต้องใช้เวลานาน 3-5 ปีกว่าที่จะปลูกใหม่และเก็บผลผลิตได้ พื้นที่ไร่มะม่วงหิมพานต์ประมาณ 12,000 เอเคอร์อยู่ในพื้นที่เขตนิคมอุตสาหกรรมทวายทั้งหมด⁷ ซึ่งชาวบ้าน 12,000 คน จะต้องเริ่มอพยพโยกย้ายในปี พ.ศ.2556 สวนมะม่วงหิมพานต์โดยมากอยู่ในเขตเนปุลูเล ที่จะเป็นพื้นที่สร้างนิคม โรงงาน มีการตัดถนน และปรับพื้นที่เพื่อเตรียมสร้างนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งจะเป็นอาคารโรงงาน สิ่งปลูกสร้างอื่นๆ

ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวาย

หลังจากนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดได้ถูกตั้งขึ้นเพียงไม่กี่ปี หลังจากนั้น (ปี พ.ศ. 2531) ชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่มาบตาพุดและพื้นที่ใกล้เคียงเริ่มร้องเรียนมากขึ้นตามลำดับ แต่ไม่ได้รับการตอบสนองในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง การที่ได้เรียนรู้จากองค์กรเอกชนจากไทยที่ทำเรื่องสิ่งแวดล้อม มีการพาไปดูงานที่บริเวณนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยองในประเทศไทยได้ทำให้ชาวบ้านทวายเริ่มกังวลถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับบ้านเมืองของตน ข้อห่วงกังวลก็คือเรื่องมลพิษโดยจากการประมาณสภาพการณ์ของผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในโครงการท่าเรือน้ำลึกทวายพบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเมื่อดำเนินโครงการมาระยะหนึ่งแล้วก็คือ ถนนของหมู่บ้านถูก

⁶ <http://www.manager.co.th/iBizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=9560000142008> Accessed 10 September 2013.

⁷ สัมภาษณ์เจ้าของโรงงานเม็ดมะม่วงหิมพานต์ในทวายเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2555

รถบรรทุกขนาดใหญ่ใช้สัญจรไปมาอยู่ตลอดเวลา จนสภาพใช้การไม่ได้โดยเฉพาะในหน้าฝน ส่วนในหน้าแล้งก็เกิดปัญหาฝุ่นคลุ้งตลบไปทั่ว และทางบริษัทก็ไม่ใส่ใจที่จะมาปรับปรุงซ่อมแซมให้ชาวบ้าน ในขณะที่แหล่งน้ำของชุมชนก็ถูกทำลายมีการกัดกร่อนของตลิ่ง และดินลงไปปนเปื้อนในแหล่งน้ำจนไม่สามารถใช้อุปโภคบริโภคได้

ผลกระทบทางด้านสังคมจากโครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวาย

มีการคาดการณ์มาตั้งแต่ก่อนเริ่มโครงการว่า จะมีปัญหาจากการโยกย้ายประชากรในพื้นที่โครงการ การที่จะเริ่มโครงการได้ต้องมีการอพยพย้ายคนท้องถิ่นหรือชาวทวายที่อยู่ในพื้นที่สัมปทานโครงการออกไปอยู่ในสถานที่แห่งใหม่ที่รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์จัดสรรไว้ให้ เบ็ดเสร็จมีประมาณ 9 ชุมชน 4,000 ครอบครัว ประชากรประมาณ 2.6-3 หมื่นคน ผู้รับผิดชอบเรื่องการโยกย้ายคือ บมจ.อิตาเลียนไทย ดีเวลล็อปเมนต์ หรือที่ชาวบ้านทวายเรียกกันว่า ITD รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์จะเป็นผู้พิจารณาตัดสินว่าครอบครัวไหนย้ายไปแล้วจะได้ค่าชดเชยอย่างไร โดยค่าชดเชยจะมี 2 ส่วนหลักคือ เงินชดเชยจากการประเมินทรัพย์สิน กับชดเชยด้วยการสร้างบ้านใหม่ให้ ค่าใช้จ่ายทั้ง 2 ส่วนทางอิตาเลียนไทยเป็นผู้รับผิดชอบทั้งหมด

ประเด็นทางสังคมที่พบหลังจากที่โครงการได้เริ่มดำเนินการคือความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการและแรงงานอพยพจากพื้นที่อื่นของสหภาพเมียนมาร์กับชาวบ้านในพื้นที่ มีการตั้งร้านเหล้าในแถบหมู่บ้านชายฝั่งที่ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านไม่พอใจด้วยเกรงปัญหาอาชญากรรมอื่นๆที่จะตามมา

การเข้าไปของคนงานไทย สินค้าไทยที่เพิ่มขึ้น และการได้เงินค่าชดเชยจำนวนมาก ทำให้การบริโภคนิยมในท้องถิ่นสูงขึ้นมากด้วย โดยเฉพาะการซื้อรถจักรยานยนต์จากฝั่งไทยที่ชาวบ้านทวายนิยมอย่างมาก เพราะสินค้าในทวายส่วนใหญ่ก็นำเข้าจากไทย เนื่องจากสินค้าจีนที่ทางรัฐบาลสหภาพเมียนมาร์ก็ไม่ได้กีดกันนั้น แม้จะมีราคาที่ถูกกว่า แต่คุณภาพก็ไม่ใช่ที่ถูกใจของชาวบ้านนัก นอกจากนั้นราคาที่ดินที่สูงขึ้นมากยังทำให้ชาวบ้านวิตกกังวลว่าต่อไปจะไม่สามารถอยู่ในทวายได้อีกต่อไป เนื่องจากค่าครองชีพที่สูงขึ้น และการที่ดินมีราคาสูง ปัจจุบันสูงถึง 15-20 เท่าของราคาก่อนที่จะโครงการจะเข้าไป โดยเฉพาะในเขตถนนใหญ่ใกล้โครงการ ทำให้คนท้องถิ่นไม่สามารถซื้อที่ดินเพื่อสร้าง

ครอบครัวในบริเวณเดิมที่ครอบครัวเคยอยู่ได้แต่จะมีคนจากพื้นที่อื่น เช่น มณฑลเหอเป่ย์ อย่างกว้างเข้ามาซื้อ จึงทำให้กังวลว่าครอบครัวญาติพี่น้องที่เคยอยู่ใกล้กันจะแตกแยกจากกันไป

ภาระการเคลื่อนไหวของประชาสังคมทวาย

การเปลี่ยนแปลงมาสู่ประชาธิปไตยของสหภาพเมียนมาร์นั้น ทำให้บริบทเรื่องสื่อเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เนื่องจากแต่ก่อนกลไกการควบคุมสื่อภายในประเทศของรัฐบาลทำให้สื่อภายในไม่สามารถแสดงบทบาทต่างๆ ได้ นอกจากนั้นในปัจจุบันการสื่อสารในโลกออนไลน์ ที่เทคโนโลยีนี้วันจะรวดเร็วและกว้างขวางมากยิ่งขึ้นก็มีส่วนในการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างมาก กรณีของภาคประชาสังคมทวายก็เช่นกันการติดต่อสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต ทำให้การก่อตัว ดำเนินการเคลื่อนไหว เป็นไปทั้งในพื้นที่สาธารณะเสมือน (Virtual Public Space) และพื้นที่จริง

องค์ประกอบภาคประชาสังคมทวาย

ภาคประชาสังคมทวายประกอบด้วยกลุ่มสังคมหลายกลุ่ม ซึ่งมีแกนนำในการเคลื่อนไหวและประสานงานโดยสมาคมพัฒนาทวาย และมีเครือข่ายทั้งองค์กรศาสนา กลุ่มสตรี กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ และกลุ่มวิชาชีพต่างๆ ดังต่อไปนี้

สมาคมพัฒนาทวาย (Dawei Development Association- DDA) ก่อตั้งขึ้นโดยคนหนุ่มสาวที่กระตือรือร้นในการทำงานเชิงพัฒนาจากพื้นที่ทวาย DDA จะมุ่งเน้นการพัฒนาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สิทธิที่ดิน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในภูมิภาคและการศึกษา การรวมตัวของ DDA นั้น เริ่มต้นมาจากกลุ่มคนหนุ่มที่รวมตัวกันเพื่อดำเนินธุรกิจ สอนคอมพิวเตอร์แก่นักเรียนในเมืองทวาย และเมื่อโครงการทวายได้เริ่มต้นขึ้น จึงได้รวมตัวกับกลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มสังคม และชาวบ้านในพื้นที่ทวาย โดยระยะแรกนั้นไม่ได้เป็นไปในลักษณะขององค์กรที่เหนียวแน่น แต่เมื่อเริ่มมีการติดต่อกับภาครัฐของสหภาพเมียนมาร์และเจ้าหน้าที่ของโครงการจึงได้ตั้งชื่อกลุ่มอย่างเป็นทางการว่า “สมาคมพัฒนาทวาย” โดยมีลักษณะการทำงานแบบเครือข่าย โดยเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่างๆ และรวมตัวกันเป็นระยะ

สมาชิกหลักของกลุ่มนี้เมื่อทำงานในเรื่องประเด็นทวายมาระยะหนึ่ง จึงได้มีการประสานงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ทั้งในย่างกุ้ง และในประเทศไทย และต่อมาก็

ได้ทำงานร่วมกันอย่างชัดเจนมากขึ้น เพราะสมาชิกใน DDA เองก็ได้ไปทำงานในพื้นที่ทวาย ให้แก่องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านั้นด้วยจึงทำให้การทำงานมีลักษณะที่เป็นเครือข่าย กว้างขวางขึ้น DDA ได้เชื่อมต่อกับสื่อต่างๆ ในสหภาพเมียนมาร์และต่างประเทศ ผ่าน Dawei Watch Media Group ซึ่งเป็นการทำงานข่าวที่เกิดขึ้นในทวาย โดยเฉพาะประเด็นที่ เกี่ยวข้องกับโครงการ ซึ่งจะมีการเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ทางเว็บไซต์ [http:// www.ddamyanmar.com/](http://www.ddamyanmar.com/) และทางเฟซบุ๊ก <https://www.facebook.com/pages/Dawei-Development-Association> อย่างไรก็ดียังมีอุปสรรคอยู่หลายอย่างในการดำเนินงานด้านนี้ ได้แก่ อินเทอร์เน็ตที่ช้าและมีราคาแพง บุคลากรที่ยังใหม่ต่องานข่าว ทั้งนี้ ความขัดแย้ง ในพื้นที่ก็ทำให้การทำงานข่าวเสี่ยงอันตรายและต้องเป็นไปอย่างระมัดระวัง

นอกจากนี้ กลุ่มองค์กรเยาวชนสตรีกะเหรี่ยงที่อยู่ในพื้นที่ใกล้กับสนามบินทวายยัง ได้ร่วมกับชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ตรวจสอบการทำงานของโครงการ โดยได้รับการอบรมและ ให้แนวทางการทำงานจากองค์กรในไทยและในกรุงย่างกุ้ง ซึ่งในพื้นที่ทวายโดยมากแล้วจะ เป็นชาวกะเหรี่ยงที่นับถือศาสนาคริสต์ กลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงคือต้องโยกย้ายที่อยู่ เนื่องจากทางรัฐต้องการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับสนามบินที่จะมีการปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

กลุ่มองค์กรวิชาชีพอีกองค์กรหนึ่งก็คือกลุ่มทนายทวาย ที่ได้ตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อ ช่วยเหลือชาวบ้านที่ประสบปัญหาในข้อกฎหมายต่างๆ ซึ่งปัญหาที่พบส่วนใหญ่ในขณะนี้ ก็คือข้อพิพาทเรื่องที่ดินซึ่งมีทั้งกรณีที่เกิดจากโครงการทวาย และเกิดจากข้อกฎหมายเดิม ของสหภาพเมียนมาร์ที่ให้ทางรัฐใช้ที่ดิน ยึดที่ดินจากชาวบ้านได้โดยไม่ต้องจ่ายค่าชดเชย อันทำให้มีปัญหาพิพาทมาจนปัจจุบัน ผู้นำในการเรียกร้องและยื่นข้อเสนองานต่างๆ มักจะนำ โดยผู้ที่สังคมทวายมีความนับถือ ซึ่งก็คือ พระ ผู้นำหมู่บ้านและหมอ ซึ่งเป็นอาชีพที่ชาว พม่าและชาวทวายให้ความเคารพนับถือมาก ดังนั้นนอกจากกลุ่มต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว การที่ ผู้นำในชุมชนเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหว ก็ทำให้การต่อรองเป็นไปอย่าง เข้มแข็งยิ่งขึ้น

ประชาสังคมข้ามพรมแดนจากประเทศไทย

องค์กรหลักที่ได้ทำงานและออกมาเคลื่อนไหวกับประชาสังคมพม่า ได้แก่ เสริมศึกษา ลัยที่ทำงานร่วมกับเครือข่ายองค์กรพุทธศาสนาในสหภาพเมียนมาร์มาเป็นระยะเวลาหลาย ปีแล้ว มูลนิธินโยบายสุขภาวะ มูลนิธิบูรณนิเวศ (EARTH) องค์กร Earth Rights

International และโครงการฟื้นฟูนิเวศในภูมิภาคแม่น้ำโขง (TERRA) ซึ่งองค์กรเหล่านี้เคยจัดงานแถลงข่าว งานสัมมนา และให้ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการทวาย องค์กรเหล่านี้ได้เรียกร้องให้หน่วยงานรัฐไทยเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการทวายมากขึ้น เช่น สถาปนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ควรจัดทำแผนอย่างโปร่งใส เปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับทราบและมีส่วนร่วม เพราะโครงการนี้ไม่ได้เป็นโครงการเฉพาะในเขตสหภาพเมียนมาร์ แต่เชื่อมต่อมายังประเทศไทยและมีแนวโน้มว่าจะกระทบในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสังคมอย่างรุนแรง และเรียกร้องว่าสิ่งที่นักลงทุนไทยและรัฐบาลไทยต้องทำให้ได้คือการสร้างความเชื่อมั่นกับคนพม่าว่าจะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสุขภาพของประชาชน ไม่เช่นนั้นแล้ว ความเชื่อมั่นต่อกันในระหว่างประเทศเพื่อนบ้านจะไม่เกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

การที่สหภาพเมียนมาร์ยังไม่มีข้อกำหนดว่าด้วยการตรวจสอบ การประเมินด้านสิ่งแวดล้อม ไม่ควรกลายเป็นช่องว่างในการทบทวนโอกาสของนายทุนต่างชาติ แต่การพัฒนาควรเป็นไปโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อประชาชน โดยทำการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมสังคมและสุขภาพของโครงการนี้เป็นองค์รวมอย่างโปร่งใสและเป็นธรรม ควรเปิดให้ประชาชนในพื้นที่เข้าถึงข้อมูลข่าวสารให้มากกว่าเดิมและชัดเจนมากขึ้นและนำเสนอความคิดเห็นได้โดยตรง นอกจากนี้ รัฐบาลสหภาพเมียนมาร์และหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่ควรเตรียมความพร้อมรับมือกับผลกระทบ ทั้งเรื่องการประเมินผลกระทบ การเฝ้าระวังมลพิษและอุบัติเหตุ ผลต่อสุขภาพอนามัย การเตรียมพร้อมในกรณีอุบัติเหตุ ความพร้อมของสถานบริการสุขภาพต่างๆ ซึ่งรัฐบาลไทยและนายทุนต่างชาติควรให้การสนับสนุนในการสร้างกลไก และบุคลากรต่อความเสี่ยงดังกล่าว สำหรับภาคประชาชนของทั้งสองประเทศจะต้องมีบทบาทสำคัญในการทำข้อเสนอแนะต่างๆ ให้การดำเนินการที่จะคุ้มครองสิทธิของประชาชนในพื้นที่ ตรวจสอบการทำงานของโครงการและให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นจริง เพื่อให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

บรรณานุกรม

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2554. การพัฒนารูปแบบและแนวทางการให้ความช่วยเหลือของ สปป.แก่ประเทศเพื่อนบ้าน. รายงานการวิจัย

อากร เอกอรรถพร. “นิติบุคคลเฉพาะกิจ” วารสารวิชาชีพบัญชี ปีที่ 9 ฉบับที่ 24 เมษายน 2556.

Japan Ministry of Foreign Affairs. Tokyo Declaration 2008.

Martinussen, James. 1997. *Society, State and Market*. New York: St. Martin Press.

Myanmar Ministry of Commerce. *Foreign Investment Law of Myanmar* 2012.

Naruemon Thabchumpon, Carl Middleton and Zaw Aung, *Development, Democracy, and Human Security in Myanmar: A Case Study of the Dawei Special Economic Zone*, paper presented at 2nd International Conference on International Relations and Development, Chiang Mai 2012.

Steinberg, David and Hongwei Fan. 2012. *Modern China-Myanmar Relations: Dilemmas of Mutual Dependence*. Copenhagen: NIAS Press.

Zaw Aung. 2011. *Dawei Special Economic Zone: Its Prospects and Challenges*, paper presented at the 4th International Conference on Human Rights & Human Development, Critical Connections: Human Rights, Human Development and Human Security, August 18-19.

แหล่งข้อมูลออนไลน์

ปรัชญาศาสตร์ชาติรับ"ทวาย" (กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ 10/1/ 2555)

พาณิชย์เชื่อมธุรกิจไทย-พม่าสร้างท่าเรือทวาย (กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ 8/10/ 2552)

เปิดยุทธศาสตร์ใหม่ดันกาญจน์บุรีเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจตะวันตก (SiamIntelligence.mh)

รัฐบาลพม่าเจรจายุติการสู้รบกับเคเอ็นยู ที่ยืดเยื้อมานานกว่า 60 ปี

(<http://prachatai.com/journal/2012/03/39881>)

เสวนา: จีน-พม่า และความสัมพันธ์ที่สั่นคลอน

(<http://prachatai.com/journal/2012/03/39881>)

สำรวจความพร้อมไทยจาก FTA สู่ ประชาคมอาเซียน กับเกมของยักษ์ใหญ่ จีน-สหรัฐ

(<http://www.prachatai3.info/journal/2012/05/40728>)

Dawei Port: Thailand's Megaproject in Burma (globalasia.org/06/04/2012)

Human Resource: ปัญหาที่ท้าทายของเมียนมาร์

(<http://prachatai.com/journal/2012/08/41876>)

Myanmar's Ambitious Dawei Project Faces Uncertainty (Reuters, 29/12/2011)

<http://www.prachatai3.info/journal/2012/05/40728>

คำเตือนจากองชาน ชูจี “อย่าเข้าพม่าแค่กอบโกย”

(<http://www.suthichaiyoon.com/home/details.php?NewsID=4834>

/27/9/2013)

ปวิณ ชัวลพพนันท์, “ท่าเรือน้ำลึกทวาย: โครงการลงทุนขนาดใหญ่ของไทยในพม่า” แปล

จาก “Dawei Port: Thailand's Megaproject in Burma” วารสาร Global Asia,

Vol.6 No.4 (Winter 2011), หน้า 96-107

สื่อพื้นบ้านผานการป้องกันภัยพิบัติสมัยใหม่ : การจัดการ “ตะกอนไหล” หุบ เขาคิโสะจังหวัด นงะโนะ

Incorporating Folk Media with Modern Disaster Prevention: Debris Flow Prevention in Kiso Valley, Nagano Prefecture

อัจฉราวรรณ อิศรางกูร ณ อยุธยา¹

บทคัดย่อ

มหันตภัยธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเผชิญเสมอๆและนำมาซึ่งความสูญเสียอย่างมหาศาลทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ภัยพิบัติ “ตะกอนไหลถล่ม”หรือ ที่คนไทยเรียกกันว่า “ดินถล่ม” ที่ประเทศญี่ปุ่นบริเวณหลังคาของญี่ปุ่นหรือ หุบเขาคิโสะ จังหวัด นงะโนะ สถานที่ท่องเที่ยวงดงามนับเป็นแหล่งเกิดภัยพิบัติ “ตะกอนไหลถล่ม” บ่อยครั้ง

ชาวชุมชนในท้องถื่นหุบเขาคิโสะ ได้หาวิธีดำรงชีวิตท่ามกลางความเสี่ยงจากภัยธรรมชาตินี้ วิธีการหนึ่งคือการสร้างสรรค์สื่อพื้นบ้านเพื่อบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นและใช้ประโยชน์ในการป้องกันความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินจากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (Sasamoto 1994) สื่อพื้นบ้านเกี่ยวกับภัยพิบัติตะกอนไหลจึงนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าอย่างหนึ่ง จึงเป็นสิ่งที่น่าจะเพื่อศึกษาสื่อพื้นบ้าน (folk media) ที่เกี่ยวกับภัยพิบัติ “ตะกอนไหลถล่ม” และวิธีการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนในหุบเขาคิโสะ (Kiso Valley) จังหวัดนงะโนะ (Nagano) ทั้งนี้เก็บข้อมูลโดยวิธีการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องและจากภาคสนาม

จากการศึกษาพบว่าทรัพยากรสื่อพื้นบ้านในการจัดการกับภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มของชุมชนในหุบเขาคิโสะ มีอยู่มากปรากฏหลากหลายรูปแบบ ทั้ง สื่อวจนภาษา สื่อวจนภาษา สื่อวัตถุ และ สื่อพฤติกรรม ได้แก่ สุภาชิตพื้นบ้าน ดำเนินพื้นบ้าน อนุสาวรีย์ พิธีรำลึก ชื่อสถานที่ และได้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องของภัยพิบัตินี้ไปใช้ในการหลีกเลี่ยงตะกอนไหลถล่มอย่างมีประสิทธิภาพเช่นในภัยพิบัติธรรมชาติ “ตะกอนไหลถล่มที่หมู่บ้าน โอตาริ” ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2539

¹ Sukhothai Thammathirat Open University, School of Communication Arts, Assistant Professor, Ph. D. in International Communication.

ดังนั้นโดยภาพรวมแล้วจะเห็นได้ว่าชุมชนคิโตะมีทรัพยากรสื่อพื้นบ้านมากมาย อย่างไรก็ตามพบว่าในเรื่องของการผสมผสานความรู้ท้องถิ่นในสื่อพื้นบ้านเข้ากับการป้องกันภัยสมัยใหม่นั้นยังมีการผสมผสานไม่มากนัก โดยการจัดการกับภัยพิบัติสมัยใหม่จะเน้นที่การใช้เทคโนโลยีที่ภาครัฐเป็นหลักในการรับผิดชอบซึ่งใช้งบประมาณจำนวนมาก อย่างไรก็ตามในระยะหลังนี้เริ่มมีความสนใจนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ผสมผสานกับการจัดการภัยพิบัติสมัยใหม่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะหลังจากเหตุการณ์สึนามิถล่มในปี 2554 บทเรียนจากญี่ปุ่นที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการรับมือภัยพิบัติของประเทศไทยต่อไป

1. หลักการและเหตุผล

มหันตภัยธรรมชาติมักมาเยือนและนำความสูญเสียอย่างมหาศาลมาสู่มวลมนุษยชาติอยู่เสมอ ซึ่งในบรรดาภัยพิบัติธรรมชาติ ภัยพิบัติ “ตะกอนไหลถล่ม” หรือ ที่คนไทยเรียกขานกันว่า “ดินถล่ม” นับว่าเป็นปัญหาสำคัญ แม้ว่าภัยพิบัติประเภทนี้จะไม่ได้รับความสนใจมากเท่ากับภัยสึนามิหรือแผ่นดินไหว แต่ทุกปีประเทศต่างๆ ทั่วโลกล้วนได้รับความสูญเสียทั้งทรัพย์สินและชีวิตจากมหันตภัยนี้ ที่ประเทศญี่ปุ่นภัยพิบัติ “ตะกอนไหลถล่ม” จัดเป็นภัยพิบัติธรรมชาติที่รุนแรงมากที่สุด ทำให้มีผู้เสียชีวิตไม่น้อยกว่า 90 คน ต่อปี (Takahashi 1981: 57) เวเนซุเอล่า 15 ธันวาคม 2542 ที่รัฐวาร์กัส (Vargas State) มีผู้เสียชีวิตประมาณสามหมื่นคน (USAID 2000 cited in U.S Geological Survey :2) ไทยประสบกับภัยพิบัตินี้หลายครั้ง เช่น 19-23 พฤศจิกายน 2531 หลายหมู่บ้านทางภาคใต้ของไทยที่อยู่ติดกับ ภูเขาหลวง จ.นครศรีธรรมราชถูกพัดพาไปกับตะกอนไหล 11 สิงหาคม 2544 บริเวณน้ำก้อ จ.เพชรบูรณ์ มีผู้เสียชีวิต 136 คน

เพื่อรับมือกับภัยพิบัติธรรมชาติดังกล่าวนี้นี้ ประเทศญี่ปุ่นจึงได้พยายามหาวิธีการบูรณาการที่หลากหลายและ นับเป็นประเทศหนึ่งที่มีความก้าวหน้าในด้านการศึกษาและการวิจัยพัฒนาวิธีการรับมือภัยพิบัติ “ตะกอนไหลถล่ม” (Ikeya 1989) วิธีการหนึ่งที่น่าสนใจคือการนำสื่อพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในเรื่องของภัยพิบัติ ดังนั้นการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการผสมผสานสื่อพื้นบ้านกับการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติสมัยใหม่ของประเทศญี่ปุ่น จึงน่าจะเป็นกรณีตัวอย่างที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยในการรับมือภัยพิบัติต่อไป

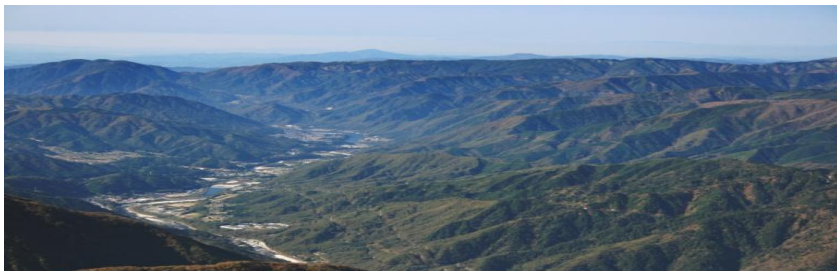
วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสื่อพื้นบ้านที่เกี่ยวกับภัยพิบัติและวิธีการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนใน หุบเขาคิโซะ จังหวัดนงะโนะ
2. เพื่อศึกษาการผสมผสานความรู้จากสื่อพื้นบ้านกับการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติสมัยใหม่

ขอบเขตการวิจัย

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกหุบเขาคิโซะ (ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดนงะโนะ ประเทศญี่ปุ่น) เป็นพื้นที่ทำการศึกษา โดยทำการเก็บข้อมูลจากเมืองคิโซะและเมืองคิโซะ ฟุคุชิมะซึ่งอยู่ในหุบเขาคิโซะ เนื่องจากพิจารณาในด้านความเหมาะสมของพื้นที่ ทั้งนี้จากสภาพภูมิศาสตร์ของหุบเขาคิโซะซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่แคบๆ ระหว่างภูเขาและแม่น้ำคิโซะ ทำให้เกิดภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มได้ง่ายมีลักษณะเฉพาะถาว์นี้จะเต็มไปด้วยภูเขาและแม่น้ำสายสั้นๆ ซึ่งเสี่ยงต่อการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติ แม่น้ำลำธารเล็กๆนี้ เวลาที่เกิดตะกอนไหลจะไหลอย่างรวดเร็วลงสู่ด้านล่างซึ่งมักเป็นที่ตั้งชุมชนการไหลมีลักษณะเหมือนงู คนแถบคิโซะจึงเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า จะนูเกะ ที่หมายถึงงูเลื้อยรวมทั้งบริเวณรอบๆภูเขาซึ่งประกอบด้วยเพกมาไทด์ (เป็นส่วนประกอบหลักของหินแกรนิต) จึงมีความเปราะบาง เมื่อเกิดแผ่นดินไหวและฝนตกหนักจึงเกิดน้ำป่าไหลหลากดินถล่มชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตหุบเขาคิโซะจึงมักประสบภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มอยู่บ่อยครั้ง

ภาพที่1: ทิวทัศน์ของหุบเขาคิโซะมองจากภูเขา คะซะโคชิ (ภาพโดย มาซาโนริ นะไก)

อย่างไรก็ดีสภาพแวดล้อมที่งดงามตามธรรมชาติของหุบเขาแห่งนี้ก็ได้ส่งอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมของชาวชุมชนในท้องถิ่นคิโซะ หนึ่งในมรดกทาง

วัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าก็คือสื่อพื้นบ้านที่นำมาใช้ในการเผชิญกับภัยพิบัติธรรมชาติ ชุมชนในหุบเขาคิโอะโดยเฉพาะในเมืองนะคิโอะและเมืองคิโอะ ฟุคุชิมะ ได้สร้างสรรค์สื่อพื้นบ้านเกี่ยวกับภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มหลากหลายรูปแบบ เป็นต้นว่า นิทานพื้นบ้าน อนุสาวรีย์สำนวนสุภาษิต จึงเป็นที่น่าศึกษาถึงการใช้ความรู้ท้องถิ่นในสื่อพื้นบ้านเพื่อรับมือกับภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มของชุมชนในหุบเขาคิโอะ ตลอดจนการผสมผสานสื่อพื้นบ้านอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาหลายต่อหลายรุ่นนี้กับวิธีการป้องกันภัยพิบัติในยุคสมัยใหม่

2. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจาก การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

แนวคิด ทฤษฎี ที่ใช้ในการวิจัย

ใช้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสื่อพื้นบ้าน สื่อพื้นบ้านเป็น”สื่อที่อยู่ในพื้นที่ชุมชน มีความเป็นศิลปะ มีความหลากหลาย เป็นสื่อที่มีมาตั้งแต่อดีตและทำหน้าที่สื่อสารระหว่างคนในชุมชน” (กำจร หลุยยะพงศ์, 2555:13-5) สื่อพื้นบ้านมีหลายประเภทโดยแบ่งได้จากหลายเกณฑ์ หากจำแนกตามเกณฑ์ “สัญญาะ” ตามแนวคิดของเซิร์ล (Seal อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ 2544: 437) จำแนกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

(1) สื่อวจนภาษา (verbal form) เป็นสื่อพื้นบ้านที่เน้นภาษาพูด เช่น คำคม ภาษิต บทกลอน เพลง นิทาน เรื่องเล่า ตำนาน คำทาย ซึ่งจะเน้นการสร้างสรรค์สารจาก “ถ้อยคำ” ภาษา

(2) สื่อวจนภาษา (non-verbal form) หมายถึงสื่อพื้นบ้านที่ไม่เกี่ยวกับการพูด แต่จะเน้นอากัปกิริยาของบุคคล ภาพ หรืออักษร เช่น การร่ายรำ การแสดง ภาพวาด ตัวอักษรบนผนัง ลวดลายปูนปั้น เป็นต้น

(3) สื่อวัตถุ (material form) คือ สื่อพื้นบ้านที่เป็นวัตถุ สิ่งของ ได้แก่ ผ้าทอ เครื่องปั้นดินเผา เสื้อผ้า เครื่องประดับ กลอง เครื่องใช้ไม้สอย

(4) สื่อพฤติกรรม (behavior form) คือ สื่อพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คน เช่น พิธีกรรม ความเชื่อ การเฉลิมฉลอง การละเล่น การรักษาพยาบาล

ทั้ง 4 ประเภทนี้มีความเหลื่อมไม่สามารถแบ่งออกกันได้อย่างชัดเจน สำหรับ

คุณสมบัติของสื่อพื้นบ้านมีคุณสมบัติของการแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน มีเอกลักษณ์ของภาษาที่คนในท้องถิ่นคุ้นเคย เป็นสื่อสะท้อนถึงวิถีชีวิตและโลกทัศน์ของชุมชน สื่อพื้นบ้านนั้นมีกำเนิดมาเป็นเวลายาวนานจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ไม่ได้สูญสลายไปกับกาลเวลา และยังคงนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ โดยเริ่มมีการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาชุมชนนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970

แม้ว่าสื่อพื้นบ้านจะมีจุดเด่นในการเป็นสื่อสำหรับคนในชุมชน เป็นวิถีชีวิต และศิลปะของชุมชน จึงทำให้เกิดการนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาชุมชน แต่สื่อพื้นบ้านก็มีจุดอ่อนบางประการเช่นการเป็นสื่อที่มีนัยยะของอดีต โบราณ ไม่ทันสมัย อีกทั้งเป็นสื่อของคนในท้องถิ่น จึงทำให้สื่อพื้นบ้านถูกมองข้ามไปโดยง่ายเช่นกัน (กำจร หลุยยะพงศ์, 2555:13-8) การนำสื่อพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาจึงควรตระหนักในข้อจำกัดดังกล่าวด้วย

สำหรับบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านมีบทบาทหน้าที่หลายประการ (กาญจนา แก้วเทพ, 2544:446) ได้แก่ 1.การให้ความบันเทิง 2.การให้ข่าวสารความรู้ 3.การอบรมจริยธรรม 4.การวิพากษ์วิจารณ์สังคม 5.การสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน 6.การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน 7.การแสดงอัตลักษณ์ชุมชน และ 8.การเป็นศิลปะท้องถิ่น

3. ผลการศึกษา

1. สื่อพื้นบ้านที่เกี่ยวกับภัยพิบัติและวิธีการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติของชุมชนใน หุบเขาคีโอะ จังหวัดน่าน

จากความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและภัยพิบัติ “ตะกอนไหลถล่ม” ที่โจมตีชุมชนในหุบเขาคีโอะอยู่เสมอส่งผลให้ผู้คนในหุบเขาคีโอะจำเป็นต้องเรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตท่ามกลางความเสี่ยงต่อมหันตภัยธรรมชาตินี้ ชาวคีโอะได้พยายามจดจำไคกนาฏกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นและพัฒนาวิธีการคาดการณ์การเกิดตะกอนไหลถล่มเพื่อรักษาชีวิตให้รอดพ้นจากภัยพิบัติดังกล่าว สื่อพื้นบ้านเป็นประติมากรรมหนึ่งที่ชาวชุมชนคีโอะได้มอบเป็นมรดกส่งผ่านความทรงจำภัยพิบัติเหล่านี้ไปยังคนรุ่นหลัง เป็นประมวลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นบทเรียนของชาวบ้านในการที่จะป้องกันชีวิตและทรัพย์สินจากภัยพิบัติตะกอนไหลถล่ม

ความรู้ท้องถิ่นในสื่อพื้นบ้านในการรับมือกับภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มของชุมชนในหุบเขาคีโอะ ปรากฏหลากหลายรูปแบบ ทั้ง สื่อวจนภาษา สื่ออวจนภาษา สื่อวัตถุ และ สื่อ

พฤติกรรม ได้แก่ สุภาสิตพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน อนุสาวรีย์ พิธีรำลึก ชื่อสถานที่

ภาพที่2: ภาพหินยักษ์

ภาพบริเวณแม่น้ำโยกาอะ

ภาพแผ่นป้ายรำลึกและจิโซะ ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงผู้ตายหมู่จำนวน 99 คน ในภัยพิบัติ" ตะกอนไหลถล่ม" บริเวณแม่น้ำโยกาเว เมืองนะคิโอะ พ.ศ.2387
(ภาพโดย เซ็นโจ นะโกะ เมษายน พ.ศ.2555)

สื่อวัฒนธรรมภาษา: สุภาชิตพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน
ชุมชนในหุบเขาคิโอะมีสุภาชิตพื้นบ้านเกี่ยวกับภัยพิบัติตะกอนไหลที่พุดสืบทอด
ต่อกันมาหลายรุ่น เป็นต้นว่า

1. “เมื่อฝนตกเป็นสีขาว จะงูเกะเกิด” (หมายถึง ฝนตกที่หนักเกิน 50 มิลลิเมตรต่อ ชั่วโมงจะมีสีขาวเป็นละอองเหมือนม่าน เมื่อเกิด เหตุการณ์นี้บ่งบอกถึงจะเกิดตะกอนไหล ถล่มหรือที่ชาวบ้านในคิโอะเรียกกันว่าจะงูเกะซึ่งหมายถึงงูเลื้อย)

2. “ยามที่ฝนตกหนักกระหน่ำ กระทั่งหันน้ำในลำธารบนภูเขาหยุดนิ่ง ครานั้นจะงู เกะจะมาเยือน” (หมายถึง ฝนตกที่หนักจนพัดหินดินต้อนไม้ลงสู่ลำธารเกิดเขื่อนธรรมชาติ ด้านบน สายน้ำจึงหยุดไหลซึ่งบอกเหตุถึงการเกิดจะงูเกะ)

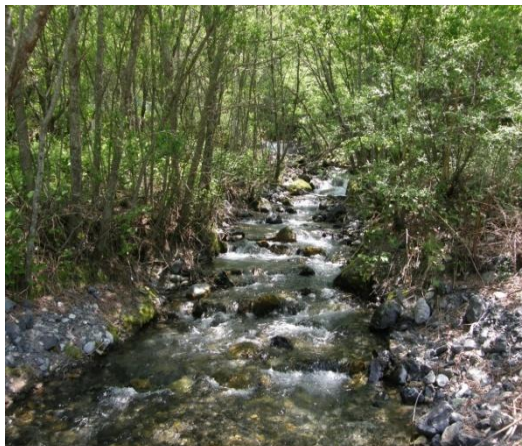
3. “ตรงล่างด้านของหน้าผา ปากทางหุบเขา และหน้าศาลเจ้า” (หมายถึงสถานที่ สามแห่งนี้มีแนวโน้มเกิดภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มจึงไม่ควรสร้างบ้านเรือน

4. “น้ำจะงูเกะเป็นสีดำ ก่อนเกิดจะงูเกะน้ำมีกลิ่นไหม้” (หมายถึงก่อนเกิดภัยพิบัติ ตะกอนไหลถล่มน้ำจะมีกลิ่นไหม้เพราะพัดพาเศษตะกอนต่างๆทั้งดินหินต้อนไม้มาทับสายน้ำ และทำให้เกิดสีที่ขุ่นดำ)

สุภาสิตฟ้านบ้านที่กล่าวนี้เป็นจริงเมื่อเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติ ตะกอนไหลถล่ม โรงเรียนนะคิโอะก่อนเกิดเหตุนักเรียนพบว่าน้ำมีสีขุ่นดำและมีกลิ่นคล้ายโคลน

จากการวิจัยของนักวิทยาศาสตร์พบว่าก่อนที่จะเกิดภัยพิบัติตะกอนไหล บริเวณ ตอนบนของลำธารบนภูเขาจะเกิดเขื่อนตามธรรมชาติขึ้น โดยจากการที่ฝนตกหนัก ก้อนหิน และต้นไม้ที่ล้มจะไหลลงสู่ลำธารบนภูเขาเกิดเป็นเขื่อนธรรมชาติกั้นขวางทางไหลของน้ำให้ หยุดนิ่ง เหมือนดังคำกล่าวของสุภาสิตฟ้านบ้านที่ว่ากระทั่งหันสายน้ำหยุดไหล เมื่อเขื่อน ธรรมชาติพังทลายลง น้ำจะพัดพาตะกอนที่สะสมไว้ไหลลงสู่ชุมชนที่ตั้งอยู่ด้านล่างอย่าง รวดเร็วเกิดเป็นภัยพิบัติตะกอนไหลถล่ม

ภาพที่3: ภาพแรกเชื่อนธรรมชาติที่เกิดขึ้นตอนบนของ แม่น้ำ โนะโกเกะ Nogaïke 5
สิงหาคม 2544 ภาพที่สองลำธารตอนบนของ แม่น้ำ โนะโกเกะ Nogaïke
ภาพโดย Masanori Nakai

ตำนานพื้นบ้าน เรื่องที่1 “คนตัดไม้”

แม่น้ำ โยคาวา แม่น้ำสาขาของแม่น้ำคิโตะ บริเวณนี้เป็นที่ทำการป่าไม้ของรัฐในสมัยเอโดะ เป็นแหล่งไม้หลัก ด้วยเหตุนี้การทำลายป่าจึงกลายเป็นปัญหาสำคัญ

มีเรื่องเล่ากันว่าในสมัยไทโช เจ้าหน้าที่ได้ตัดไม้ในป่าบริเวณต้นน้ำโยคาวาไปเป็นจำนวนมากเพื่อนำไปสร้างบ้านขุนนางผู้ใหญ่ ในบรรดาผู้ตัดไม้มีชายที่ชื่อว่า โยชิเกะ ยามดึกในคืนหนึ่งที่ฝนตกหนัก โยชิเกะได้ตื่นขึ้นมากลางดึกจากเสียงเคาะประตู

เขาเปิดประตูด้วยความกังวลและพบว่าที่หน้าประตูนั้นมีหญิงผู้มีใบหน้าเศร้าสร้อยในชุดกิโมโนสีขาวยืนอยู่ หญิงผู้นั้นพูดว่า ถ้าหากเขายังคงตัดไม้อยู่ต่อไปอีกจะมีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้น พื้นที่ที่กล่าวจบหญิงสาวก็หายตัวไปท่ามกลางสายฝนอย่างเงียบเชียบ ตอนเช้าของวันรุ่งขึ้นโยชิเกะได้เล่าเรื่องนี้ให้เพื่อนร่วมงานฟัง ด้วยความหวาดกลัวคนตัดไม้จึงหยุดทำงานแต่ทางฝ่ายเจ้าหน้าที่ไม่เชื่อ โยชิเกะจึงแกล้งปวดท้อง ในคืนนั้นผู้หญิงคนเดิมก็ปรากฏตัวอีกครั้งและกล่าวว่า ในวันพรุ่งนี้เวลาที่ฝนตก จงวิ่งขึ้นไปที่ยอดเขา แล้วหญิงสาวก็หายตัวไปในความมืดโดยทิ้งคำเตือนไว้ ในวันต่อมาก็เป็นดังที่หญิงผู้นั้นพูดไว้ เกิดฝนตกและก่อกวนแผ่นดินถล่ม บ้านเรือนสูญหาย เส้นทางถนนนาคาเซนโดก็พังลงไปด้วยเช่นกัน โยชิเกะเห็นงูสีขาวลอยอยู่บนโคลนที่ไหลท่วมบ่า แท้ที่จริงแล้วหญิงสาวผู้นั้นก็คืองูขาวที่ปลอมแปลงตัวมาเป็นมนุษย์นั่นเอง หลังจากเหตุการณ์โยชิเกะจึงเลิกอาชีพตัดไม้แล้วหันมาเป็นคนที่มาขนอาหารจาก โอวาริ

นิทานพื้นบ้านของแม่น้ำโยคาวาดังกล่าว บ่งบอกถึงอันตรายจากตัดไม้ในลักษณะไม่ปกติ การตัดไม้ส่งผลต่อการพังทลายของดินเพราะขาดป่าไม้ที่จะอุ้มน้ำ การก่อกวนดินก็เป็นเหตุให้เกิดตะกอนไหลถล่ม ตำนานนี้แฝงว่าคนนอกพื้นที่เช่น เจ้าหน้าที่ผู้ไม่ใช่ชาวท้องถิ่น ผู้ซึ่งมาจากโอวาริ เป็นผู้ควบคุมการตัดไม้และเป็นผู้ที่รับผิดชอบต่อภัยพิบัติธรรมชาติ

ตำนานพื้นบ้านเรื่องที่ 2 “เมียงู” (จากเมืองคิโสะ ฟูกูชิมะ)

นิทานพื้นบ้านเกี่ยวกับ งูที่ปลอมมาเป็นผู้หญิงเป็นเรื่องแนวคลาสสิกที่มีอยู่ทั่วไปในญี่ปุ่น เป็นสิ่งที่สะท้อนความเชื่อในเรื่องของงูกับน้ำ ในแถบคิโสะนั้นเรียกตะกอนไหลว่าเจงูเกะซึ่งหมายถึงงูเลื้อย

นานมาแล้วมีหญิงสาวนามว่าโอโนะ ซึ่งทำงานเป็นสาวรับใช้ในโรงเตี๊ยมแห่งหนึ่ง ในเมืองคิโสะ ฟูกูชิมะ โอโนะมีฝีมือในการปรุงซุชิเป็นเลิศ แต่มีเรื่องแปลกประหลาดที่ทุกๆคืนหญิงสาวจะหายตัวไปแล้วกลับมาอีกครั้งในวันรุ่งขึ้น เพื่อนร่วมงานจึงเริ่มสงสัยกันว่าเกิดอะไรกับโอโนะ

คำคืนหนึ่งหลังจากที่โอโนะออกไปข้างนอกเหมือนปกติ นายจ้างจึงได้เข้าไปแอบดูในห้องครัวและพบว่ามิกองคิวนางและกระดุกงู จึงสะกดรอยตามโอโนะไป โอโนะกำลังคุยกับงูที่อาศัยในหนองน้ำอย่างเพลิดเพลิน โอโนะตกหลุมรักกับงู หญิงสาวหายออกไปตามคำคืน

และกลับมาในตอนเช้าเพราะเธอต้องเดินทางไกลไปยังหนองน้ำเพื่อพบกับงู

นายจ้างได้พูดว่า เขาทนอยู่กับผู้หญิงที่รักกับงูไม่ได้และไล่ออกจากงาน โอโนะจึงกระโดดลงไปในหนองน้ำ รอบๆหนองน้ำมีต้นหลิวขึ้นอยู่เรียงราย ต้นหลิวนี้คือไม้ที่โอโนะเคยใช้ตำไม้เท้าระหว่างเดินไปยังหนองน้ำและก่อนที่จะกระโดดน้ำหญิงสาวได้ปักไม้เท้าลงโดยกลับด้านหน้าลงด้วยเหตุนี้ต้นหลิวจึงได้รับการขนานนามว่า ซาคากิกลับด้าน

โอโนะเป็นลูกสาวชาวนาในโอฮาระ (Ohara) เต็มโตเป็นหญิงสาวที่งดงามและอ่อนโยน โนะแต่งงานกับโรคุโรซาเซมอน (Rokurozaemon) เมืองฮาระโน (Harano) วันหนึ่งสามีกลับมามีบ้านเช้าและเมื่อเข้าไปในห้องนอนเขาก็พบว่าโอโนะที่กำลังนอนหลับอยู่นั้นคือยักษ์ที่ชูหัวขึ้นและมีเกร็ดปกคลุมผิวหนัง เขาหวาดกลัวกับตัวตนที่แท้จริงของโอโนะจึงได้ขับไล่เธอออกไปจากบ้าน พ่อแม่ของโนะโกรธสามีเธอมากหาว่าเขากล่าวหาเรื่องไร้สาระ แต่หลังจากเข้าไปในห้องนอนก็พบว่าโอโนะเป็นงูจริงๆ

โอโนะถูกขับไล่ทิ้งไว้เพียงลำพัง หญิงสาวเศร้าโศกกับโชคร้ายและวิ่งหนีไปตามเขาอาศัยพักพิงอยู่ที่หินใหญ่ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า หิน 7 วา ซึ่งมีร่องรอยเกร็ดและตะกร้า bucket ระหว่างเดินไปยังหนองน้ำที่เจิงเขาโคมาคาตะเกะนั้นโอโนะได้ใช้ต้นหลิวทำเป็นไม้เท้า ก่อนกระโดดน้ำโอโนะได้ปักไม้ไว้ข้างๆหนองน้ำ นับแต่นั้นมาชาวบ้านจึงขนานนามหนองน้ำแห่งนั้นว่า “หนองน้ำโนะ” และไม้เท้าของเธอก็กลายเป็นต้นหลิว กล่าวกันว่าหากเรายื่นไม้ต้นหลิวจะได้ยินเสียงร่ำไห้ของโนะและเวลาที่ได้ได้ยินเสียงนั้นจะมีฝนตกหนัก

นิทานพื้นบ้านแนวนี้นับเป็นแบบอย่างคลาสสิกเกี่ยวกับเรื่อง เมียงู เรื่องในแบบนี้มีอยู่ทั่วประเทศญี่ปุ่น ผู้ชายหลงรักหญิงสาวโดยไม่รู้ตัวตอนที่แท้จริงแล้วมาพบโดยบังเอิญ บางครั้งหญิงสาวจะเตือนไม่ให้ชายหนุ่มจ้องมองในบางเวลาเช่นเวลานอน ทำงานหรือทำอาหาร แล้วโดยบังเอิญหรืออดทนต่อความอยากรู้อยากเห็นไม่ได้จึงพบความจริงที่หญิงสาวปลอมตัวมาเป็นมนุษย์ ผลมีหลากหลายเป็นต้นว่า หญิงสาวทิ้งชายหนุ่ม โกรธที่เขาทรยศและพยายามแก้แค้น

ในการบรรยายหัวข้อ “สื่อพื้นบ้านกับตะกอนไหลถล่ม การป้องกันภัยพิบัติตามความสามารถชาวบ้าน” (2007:4) ศาสตราจารย์ Sasamoto ได้ยกตัวอย่างกรณีที่บ้านใช้สื่อพื้นบ้านในการหลีกเลี่ยงตะกอนไหลถล่มอย่างมีประสิทธิภาพไว้ดังนี้

เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ.2539 ได้เกิดภัยพิบัติธรรมชาติ ตะกอนไหลถล่มที่หมู่บ้าน

ไอตาริ ในเขตอะซุมิ จังหวัดนงะโนะ ครั้งนั้นมีคนงานที่ไม่ใช่คนท้องถิ่นเสียชีวิตไป 14 คน ส่วนคนงานในพื้นที่จากเมืองมัสซึโมโตะได้หยุดงานเนื่องจากประณามเห็นว่าเป็นไป ได้ที่จะเสี่ยงต่อตะกอนไหลถล่ม หนังสือพิมพ์ได้รายงานข่าวว่าก่อนวันเกิดเหตุมีคนงาน จำนวนหนึ่งได้ไปเห็นเขื่อนธรรมชาติเกิดขึ้นที่ต้นลำธาร หัวหน้าคนงานตัดสินใจว่าเป็น อันตรายมากเกินไปจึงรักษาชีวิตของคนงานเอาไว้ได้

สื่อวัตถุ : อนุสาวรีย์ ศาล รูปสลัก จารึก ฯลฯ

อนุสาวรีย์และศาลบางแห่งเป็นเครื่องแสดงความระลึกอาลัยผู้จากไป เป็นประมวล บันทึบภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มที่เกิดขึ้นในอดีต การไว้อาลัยผู้ที่จากไปเป็นการทำให้การ จากไปของพวกเขาได้มีส่วนช่วยสังคม ในสังคมแบบดั้งเดิมของญี่ปุ่นนั้นมีความเชื่อเรื่อง จิตสำนึกสาธารณะโดยคนที่จากไปไม่สูญสลายหายยังคงทิ้งบางสิ่งไว้ช่วยเหลือและป้องกัน เป็นต้นว่า

รูปแกะสลัก ณ บริเวณแม่น้ำโยคาวา สร้างขึ้นในปี 2388 เพื่อรำลึกถึงภัยพิบัติ จะนูเกะ (ตะกอนไหลถล่ม) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2387

อนุสาวรีย์ “หญิงสาวผู้ไศสยเคราะห์” ณ บริเวณโรงเรียนมัธยมต้น ที่แม่น้ำ อิเซะ โทยะ ชะวะ เมืองนะคิโอะ สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงภัยพิบัติจะนูเกะ (ตะกอนไหลถล่ม) ซึ่ง เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2496

สื่อพฤติกรรม : พิธีรำลึก

ทุกปี โรงเรียนมัธยมนะคิโอะซึ่งเป็นสถานที่เกิดน้ำป่าและตะกอนไหลถล่มในวันที่ 22 กรกฎาคม ปี 2496 จะจัดพิธีรำลึกในวันที่ 22 กรกฎาคม นักเรียนจะพากันทำความ สะอาดรูปปั้นและแสดงความรำลึกผู้ที่จากไป

เช้าวันที่ 22 กรกฎาคม 2496 เวลาประมาณ 07.52 นเกิดน้ำป่าที่แม่น้ำ อิเซะโก . ยะ ชะวะ ตะกอนไหลถล่มกวาดล้างโรงเรียนมัธยมต้นโยมิคากิ บริเวณสนามปกคลุมไปด้วย ดินและหิน ทางเดินของโรงเรียน บ้านพักครูจำนวน 5 หลังซึ่งรวมถึงบ้านพักครูใหญ่ถูก สลายน้ำพัดทำลาย ภารยาครูใหญ่พร้อมทั้งลูกสองคนเสียชีวิต และยังมีเด็กบาดเจ็บอีกสอง คน ปัจจุบันยังคงปรากฏร่องรอยของเหตุการณ์ครั้งนั้น มีหินขนาดยักษ์อยู่มากมาย มีก้อน หินที่สูง 7.5 เมตรเป็นที่ตั้งของอนุสาวรีย์ที่มีชื่อว่า หญิงสาวผู้ไศสยเคราะห์ ซึ่งเป็นที่จัดพิธีรำลึก

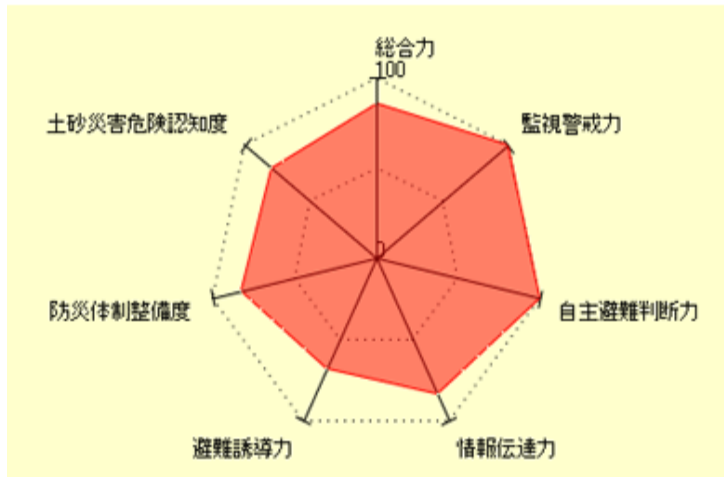
ในทุกปี และเป็นเครื่องเตือนให้รำลึกถึงความยิ่งใหญ่ของภัยพิบัติไม่เลือนหายไปตามกาลเวลา

กล่าวได้ว่าสื่อพื้นบ้านเกี่ยวกับภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มในคิโซะนั้นปรากฏในหลายรูปแบบซึ่งสื่อเหล่านี้เปรียบได้กับบันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นเครื่องเตือนความทรงจำไม่ให้คนรุ่นหลังลืมเลือนภัยอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ เป็นสื่อที่ประมวลความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและทำหน้าที่สื่อสารส่งสัญญาณให้คนรุ่นหลังได้ระแวดระวังภัย

4. การผสมผสานความรู้จากสื่อพื้นบ้านกับการป้องกันภัยพิบัติทางธรรมชาติสมัยใหม่

ในปัจจุบันนี้ ภาครัฐนับว่ามีบทบาทสำคัญในการควบคุมภัยพิบัติธรรมชาติตะกอนไหลถล่ม มีการออกมาตรการและจัดหาทรัพยากรต่างๆ ซึ่งมักจะปรากฏในรูปของสาธารณูปโภคเช่นการสร้างเขื่อน การสร้างผนังกั้นการกัดเซาะของแม่น้ำ ระบบการเตือนภัย จากหลายมาตรการทำให้การบริหารจัดการเกี่ยวกับภัยพิบัติธรรมชาติเป็นระบบมากขึ้น และในความเป็นจริงแล้วพบว่าความเสียหายจากภัยพิบัติธรรมชาติลดน้อยลง

จากภัยพิบัติ ได้เกิดภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มที่ หมู่บ้าน อะชีวาดะ จ. ยะมะนาชิ ในวันที่ 25 กันยายน 2509 มีผู้เสียชีวิต 32 ราย บ้านเรือน พังเสียหาย 93 คราวเรือน ภัยพิบัติครั้งนี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญสำหรับ 42 จากจำนวนคราวเรือนทั้งหมด นโยบายการควบคุมตะกอนไหลถล่มของประเทศญี่ปุ่น โดยที่ประเทศญี่ปุ่น กระทรวงที่ดิน โครงสร้างพื้นฐาน การขนส่งและการท่องเที่ยวแห่งญี่ปุ่น (Ministry of Land, Infrastructure, Transport and Tourism หรือ MLITT) เป็นต้นคิดในการวางนโยบายการป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติ มีการวางโครงการแบบมหภาพ เช่น เขื่อนป้องกันการกัดเซาะของดินและการวางระบบการสื่อสารเกี่ยวกับตะกอนไหลถล่ม นอกจากนี้ยังประสานกับส่วนราชการในท้องถิ่นจัดหามาตรการเตือนภัยพิบัติและในกรณีจำเป็นจะมีการส่งสัญญาณเตือนภัยผ่านทางระบบการสื่อสาร

ได้มีการเสนอปัจจัย6 ประการในการตรวจสอบความพร้อมรับมือภัยพิบัติตะกอนไหลของชุมชน

ประการที่1 การเฝ้าตรวจตราและการระมัดระวัง

ประการที่2 ความสามารถในการตัดสินใจอพยพโดยสมัครใจ

ประการที่3 ความสามารถในการสื่อสาร

ประการที่4 ความสามารถเกี่ยวกับการนำผู้อื่นอพยพ

ประการที่5 การพัฒนาและธำรงรักษาระบบการป้องกันภัยพิบัติ

ประการที่6 การตระหนักของประชาชนเกี่ยวกับความเสี่ยงต่อตะกอนไหล

นโยบายเกี่ยวกับการรับมือภัยพิบัติของประเทศญี่ปุ่นจึงมีเปลี่ยนแปลงจากการสร้างสาธารณูปโภคเป็นการเตรียมความพร้อมในการอพยพ แต่ภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทแทนที่ชาวบ้านในท้องถิ่นที่เคยจัดการตนเอง ดังนั้นสื่อพื้นบ้านที่ช่วยรับมือภัยพิบัติที่มีมาแต่อดีตจึงถูกแทนที่ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การจัดการอย่างมีระบบ การศึกษาพบว่าในพื้นที่คิโตะ มีการนำความรู้ท้องถิ่นในเรื่องตะกอนไหลมาใช้ในเรื่องของพิธีกรรม โดยโรงเรียนมัธยมคิโตะจะจัดพิธีรำลึกผู้จากไปในภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มเป็นประจำทุกๆปีในวันที่ 22 กรกฎาคมตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้นการผสมผสานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในสื่อพื้นบ้านเข้ากับการจัดการแบบสมัยใหม่จึงน่าจะเพิ่มประสิทธิภาพได้ดี แต่จากการศึกษาพบว่ายังมีการนำสื่อนี้มาใช้ผสมผสานการจัดการตะกอนไหลไม่มากนัก แต่มีกรณี

น่าสนใจในการผสานสื่อพื้นบ้านกับการรับมือภัยพิบัติสมัยใหม่ของเขตหุบเขาอินะ มีการตั้งศูนย์องค์รวมเกี่ยวกับภัยพิบัติทางน้ำ โดยมีการจัดทำเว็บไซต์ จัดทำแผนผังตำนานพื้นบ้าน การเปิดชั้นเรียนให้ความรู้เกี่ยวกับแม่น้ำเท็นริว นับเป็นตัวอย่างการผสานความรู้พื้นบ้านในการจัดการภัยพิบัติที่เข้ากับบริบทของสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

5. การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าพื้นที่คิโอะนั้นมีทรัพยากรสื่อพื้นบ้านในเรื่องตะกอนไหลถล่มหลายรูปแบบซึ่งสามารถนำมาใช้ในการเผชิญกับภัยพิบัติตะกอนไหลถล่ม ที่เคยเกิดในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในปัจจุบันความรู้ที่จะอยู่ร่วมกับภัยธรรมชาติเริ่มสูญหายไป ไม่ได้มีการนำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพ จากข้อจำกัดของสื่อพื้นบ้านและการบริหารจัดการในเรื่องภัยพิบัติโดยภาครัฐ

จากการศึกษาพบว่าหุบเขาคิโอะยังคงมีทรัพยากรสื่อพื้นบ้านเกี่ยวกับตะกอนไหลมากมาย ดังสามารถตามการแบ่งประเภทสื่อพื้นบ้านได้ตามตาราง

ประเภทสื่อพื้นบ้าน	สื่อพื้นบ้านของคิโอะ
1. สื่อวจนะภาษา	ชื่อเรียกภัยพิบัติตะกอนไหลถล่ม ชื่อสถานที่ สุภาสิตพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน
2. สื่อวจนะภาษา	ตัวอักษรบนแผ่นป้ายจารึก บนฐานหินยักษ์ของอนุสาวรีย์ “หญิงสาวผู้โสเภณีเศร้า”
3. สื่อวัตถุ	หินยักษ์ แผ่นป้ายระลึก และ อนุสาวรีย์จิโซ อนุสาวรีย์ “หญิงสาวผู้โสเภณีเศร้า”
4. สื่อพฤติกรรม	พิธีรำลึก

สื่อวจนะภาษาหรือคำพูด เช่น ชื่อเรียก จะนูเกะ ชื่อสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับตะกอนไหล เช่นชื่อที่มีคำว่าจะนูเกะเช่นจะนูเกะซาวะ ชื่อที่มีคำว่า นะกิ ซึ่งหมายถึงล้ม เช่น อะกะนะกิซาวะ ชื่อที่มีคำว่า คูชูระ คือพังทลาย

สื่อวจนะภาษา หรือสื่อที่ไม่ใช่คำพูด เช่น จารึกสุภาสิตเกี่ยวกับจะนูเกะบนฐานหินยักษ์ ของอนุสาวรีย์หญิงสาวผู้โสเภณีเศร้า ที่รวมถ้อยมต้นนะคิโอะ

สื่อวัตถุ เช่น หินยักษ์ที่หล่นมาจากภูเขา แผ่นป้ายเตือนให้ไม่ลืมนำขยะไปทิ้งที่เกิด
สื่อพฤติกรรม ทุกปีในวันที่ 20 กค ที่โรงเรียนมัธยมต้นนะคิโสะจะมีการจัดพิธีรำลึกถึง
ผู้เสียชีวิตในภัยพิบัติปี 2496 นักเรียนจะทำความสะอาดรูปปั้น

อย่างไรก็ดีหากมีการผสมผสานสื่อพื้นบ้านเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการจัดการ
ตะกอนไหลจะเป็นการช่วยเพิ่มทางเลือกเพิ่มประสิทธิภาพซึ่งสอดคล้องเหมาะสมกับบริบท
ของสังคมปัจจุบัน โดยหากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำสื่อพื้นบ้านมาบูรณาการกับ
เทคโนโลยีสมัยใหม่ มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบอย่างเหมาะสมก็จะเกิดความน่าสนใจ
สามารถใช้เป็นประโยชน์ในการเผชิญกับภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ และเป็นการ
ประหยัดค่าใช้จ่ายในการลงทุนด้านการสร้างสาธารณูปโภคต่างๆซึ่งบางครั้งก่อให้เกิดความ
เชื่อมั่นในเทคโนโลยีทันสมัยจนผู้ประสบภัยไม่อพยพเคลื่อนย้ายออกนอกพื้นที่เสี่ยงให้
ทันเวลา

ดังนั้นการผสมผสานความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในสื่อพื้นบ้านเข้ากับการ
จัดการแบบสมัยใหม่จึงน่าจะเพิ่มประสิทธิภาพได้ดี แต่จากการศึกษาพบว่ายังมีการนำสื่อนี้
มาใช้ผสมผสานการจัดการตะกอนไหลไม่มากนัก การตั้งศูนย์องค์รวมเกี่ยวกับภัยพิบัติทางน้ำ
ของเขตหุบเขาอินะ จึงนับเป็นตัวอย่างการผสมผสานความรู้พื้นบ้านในการจัดการภัยพิบัติที่เข้า
กับบริบทสังคมปัจจุบันได้ดี ดังนั้นหากมีการนำทรัพยากรพื้นบ้านคิโสะมาบูรณาการกับสื่อ
ใหม่ก็จะเพิ่มความน่าสนใจ สามารถปรับเข้าสู่บริบทสังคมได้เพราะคนรุ่นเก่าเริ่มหายไป คน
สมัยใหม่ในยุคดิจิทัลก็ไม่มีเวลาอยู่กับครอบครัวเพื่อฟังตำนานมากนัก สื่อพื้นบ้านเกี่ยวกับ
ตะกอนไหลจำเป็นต้องปรับตัวมิฉะนั้นจะสูญไปอย่างน่าเสียดาย สำหรับประเทศไทยใน
ระยะนี้ประสบกับมหันตภัยพิบัติธรรมชาติอยู่บ่อยครั้งและประเทศไทยก็มีทรัพยากรสื่อ
พื้นบ้านมากมายในแต่ละท้องถิ่นเช่นกันดังนั้นการถอดบทเรียนจากประเทศญี่ปุ่นจึงน่าจะ
เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยและควรมีการศึกษาในเรื่องนี้เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการ
จัดการภัยพิบัติธรรมชาติที่จะเผชิญในอนาคต ดังที่ศาสตราจารย์ชะมะโมได้กล่าวว่า
ที่ใดเคยประสบภัยพิบัติย่อมจะเกิดอีกแน่นอนในเวลาใดเวลาหนึ่งซึ่งอาจนานในความทรง
จำของมนุษย์แต่สำหรับมาตรฐานของธรรมชาติแล้วไม่นานเลย

6. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาสื่อพื้นบ้านกับภัยพิบัติตะกอนไหลถล่มในพื้นที่คิ

โชะเท่านั้น การขยายการศึกษาไปยังพื้นที่อื่นของประเทศญี่ปุ่นรวมทั้งประเทศไทยซึ่งมีทรัพยากรสื่อพื้นบ้านมากมายจะช่วยเพิ่มพูนองค์ความรู้

2.ควรมีการทำวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อพื้นบ้านในภัยพิบัติอื่นๆเป็นต้นว่า แผ่นดินไหว น้ำท่วม

3.ควรมีการศึกษาทัศนคติของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อสื่อพื้นบ้านเพื่อสามารถใช้เป็นแนวทางเพิ่มประสิทธิภาพการใช้สื่อนี้

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ 2544 การวิเคราะห์ภูมิปัญญาด้านการสื่อสารของท้องถิ่น ใน วารสาร

นิเทศศาสตร์ จุฬาฯ 19, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม): 19-36

กาญจนา แก้วเทพ 2548a สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา: บทสังเคราะห์จากงานวิจัย ใน "สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาภาพรวมจากงานวิจัย กาญจนา แก้วเทพ

หน้า (บรรณาธิการ)6-85 กรุงเทพฯ: ซีโน ดีไซน์

กัจจกร หลุยพงศ์ 2555“การสร้างสรรค์เพื่อการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อพื้นบ้าน” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการเขียนเพื่อการประชาสัมพันธ์ฉบับปรับปรุงครั้ง (1ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช : นนทบุรี

ธิดา โมสิกรัตน์ 2545 การเขียนคำประพันธ์แล“ะสื่อพื้นบ้านเพื่อการประชาสัมพันธ์ ใน ”

เอกสารการสอนชุดวิชาการเขียนเพื่อการประชาสัมพันธ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช : นนทบุรี

พนม คลีณา 2550 การสร้างสรรค์และผลิตงานประชาสัมพันธ์ทางการเมือง“:กรณีศึกษา ”

ในเอกสารการสอนชุดวิชาการสร้างสรรค์และผลิตงานประชาสัมพันธ์ หา

วิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช : นนทบุรี

อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ 2550”การบูรณาการสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ ใน”เอกสารการสอน

ชุดวิชาการเขียนเพื่อการประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช :

นนทบุรี

Sasamoto, Shoji. 2007. Dosekiryu saigai to densho: Mijikana bosainotameni.

http://jisuberi-chubu.org/02/soukai_kouenkai/H19_soukai.pdf

_____.1994. Januke, Ijin, mokurei: rekishisaigai to densho. Tokyo: Iwata

Shoten.

Takahashi, Tomotsu. 1981. Debris Flow. Annual Review of Fluid Mechanics. Vol. 13: 57-77. DOI: 10.1146/annurev.fl.13.010181.000421.

United States Geological Survey (Wieczorek GF, Larsen MC, Eaton LS, Morgan BA, Blair JL). 2002. Debris-flow and flooding hazards associated with the December 1999 storm in coastal Venezuela and strategies for mitigation. <http://pubs.usgs.gov/of/2001/ofr-01-0144/> retrieved on September 10, 2013.

Yoshida I, Kobayashi T, Sapkota S, Akkhavong K. 2011. Evaluating educational media using traditional folk songs ('lam') in Laos: a health message combined with oral tradition. Health Promotion International, 27(1):52-62. doi: 10.1093/heapro/dar086.

Valbuena, Víctor T. 1986. Philippine Folk Media in Development Communication. Singapore: Asian Mass Communication Research and Information Centre.

ล่ามการแพทย์ (ภาษาญี่ปุ่น - ไทย) ในโรงพยาบาลเอกชนของประเทศไทย และแนวทางฝึกอบรมล่ามการแพทย์

Medical Interpreters (Japanese-Thai) Medical Interpreters (Japanese-Thai) in
Thailand's Private Hospital and a Guideline of Medical Interpreters Training

สิริขวัญ สงวนผล¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “ล่ามการแพทย์ (ภาษาญี่ปุ่น - ไทย) ในโรงพยาบาลเอกชนของประเทศไทยและแนวทางฝึกอบรมล่ามการแพทย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของล่ามการแพทย์ หน้าที่และความยากง่ายของงาน ปัญหาที่พบ และแนวโน้มความต้องการล่ามการแพทย์ญี่ปุ่น-ไทย 2.ศึกษาการใช้ล่าม ความคาดหวังและความเชื่อถือในการแปลของล่าม ปัญหาในการทำงานร่วมกับล่ามของแพทย์ผู้ใช้ล่าม 3.ศึกษาเกี่ยวกับการฝึกอบรมล่ามการแพทย์และเสนอแนวทางการฝึกอบรมล่ามการแพทย์ญี่ปุ่นไทย โดยมี-สนามวิจัย คือ โรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครที่มีศูนย์บริการผู้ป่วยชาวญี่ปุ่น เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 19 คน ได้แก่ บุคลากรจากศูนย์บริการผู้ป่วยชาวญี่ปุ่น 9 คน แพทย์ 9 คน อาจารย์ผู้สอนวิชาล่าม 1 คน ผลการศึกษาพบว่า นอกจากทักษะทางภาษาล่ามต้องมีความรู้พื้นฐานทางการแพทย์ รักรงานบริการ มีจิตวิทยาในการเข้าหาผู้ป่วย เป็นต้น ส่วนแพทย์จำเป็นต้องใช้ล่ามเกือบทุกครั้งเพราะไม่สามารถสื่อสารภาษาญี่ปุ่นได้ ล่ามจึงมีบทบาทสำคัญมากในการตรวจรักษา โดยแพทย์ส่วนใหญ่ให้ความเชื่อถือล่าม ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับงานล่ามการแพทย์ เช่น ปัญหาการแปลการทำงานกับบุคลากรทางการแพทย์ การทำงานเวรกลางคืน และปัญหาล่ามไม่เพียงพอ เป็นต้น สำหรับการฝึกอบรมที่ล่ามได้รับในปัจจุบันพบว่ายังไม่มีกรอบอบรมล่ามการแพทย์อย่างเป็นทางการลักษณะ ล่ามฝึกฝนตนเองโดยการท่องจำคำศัพท์ จากนั้นจะฝึกฝนโดยการสังเกตรุ่นพี่และทดลองปฏิบัติงานจริง ผู้วิจัยจึงเสนอวิธีการอบรมล่ามการแพทย์โดยคาดหวังว่าจะเป็นแนวทางในการพัฒนาความสามารถของล่ามการแพทย์ให้ดีขึ้นต่อไปในอนาคต

¹ นักศึกษาปริญญาโท คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาญี่ปุ่นธุรกิจ คณะศิลปศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีชาวต่างชาติเข้ามาพำนักทั้งในระยะสั้นและระยะยาวอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากการเดินทางที่สะดวกง่ายดาย ในโลกไร้พรมแดนปัจจุบันทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐาน การเดินทางมาท่องเที่ยว และการเข้ามาสร้างฐานการผลิตหรือตั้งบริษัทของชาวต่างชาติในประเทศไทย ซึ่งจำนวนชาวต่างชาติในประเทศไทยที่เพิ่มขึ้น ได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมไทยหลายด้าน หนึ่งในนั้นคือ การให้บริการทางการแพทย์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ได้ทำการสำรวจโรงพยาบาลและสถานพยาบาลเอกชนในประเทศไทย ระบุว่าผู้ป่วยชาวต่างชาติเข้ามาใช้บริการในโรงพยาบาลเอกชนทั้งสิ้น 3 ล้านราย โดยจำนวนผู้ป่วยชาวต่างชาติ 3 ปีซ้อนหลังตั้งแต่ปี พ.ศ.2553-2555 พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อพิจารณาแยกตามประเทศผู้ป่วยชาวต่างชาติที่เข้ามาใช้บริการในโรงพยาบาลเอกชนมากที่สุดเป็นอันดับ 1 สี่ลำดับแรกคือ สหภาพพม่า จีน สหรัฐอเมริกา และ ญี่ปุ่น

จากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ² ข้อ 25 ที่ระบุว่า “(1) ทุกคนมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพและความเป็นอยู่ดีของตน และครอบครัว รวมทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการดูแลรักษาทางการแพทย์และบริการสังคมที่จำเป็น (ย่อ)” คำกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าไม่ว่าชาวไทยหรือชาวต่างชาติย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการบริการทางการแพทย์อย่างเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญที่สุดของการให้บริการทางการแพทย์แก่ผู้ป่วยชาวต่างชาติ คือ การสื่อสาร เนื่องจากผู้ป่วยชาวต่างชาติไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ในขณะที่แพทย์และพยาบาลเองก็ไม่สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศได้เช่นกัน (ยกเว้นกรณีภาษาอังกฤษที่อาจสื่อสารได้ในระดับหนึ่ง) ทำให้การปฏิบัติตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติดังกล่าวเป็นเรื่องยาก และอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตที่ลดลงของผู้ป่วยได้

ในประเทศที่มีประชากรหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ร่วมกัน อาทิ สหรัฐอเมริกา ได้มี

² ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนถือเป็นมาตรฐานที่ประเทศสมาชิกสหประชาชาติได้ร่วมกันจัดทำเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนทั่วโลก ทั้งนี้ ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 48 ประเทศแรกที่ลงคะแนนเสียงร่วมรับรองปฏิญญาดังกล่าวในการประชุม ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส (พ.ศ.2491)

กฎหมายที่อิงหลักสิทธิมนุษยชน³ ให้ผู้ที่มีข้อจำกัดในการสื่อสารภาษาอังกฤษมีสิทธิ์ที่จะสามารถร้องขอล่ามภาษาแม่ของตนเมื่อเข้ารับบริการทางการแพทย์ในสถานพยาบาล ที่ประเทศออสเตรเลีย เมืองส์กร The National Accreditation Authority for Translators and Interpreters (NAATI) ที่มีการจัดระบบสอบวัดมาตรฐานล่ามและนักแปล โดยกำหนดให้ล่ามที่มีใบอนุญาตเข้ามาทำหน้าที่ล่ามการแพทย์ในโรงพยาบาล จากข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่าล่ามการแพทย์มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารระหว่างผู้ป่วยกับสถานพยาบาล และมีหลายประเทศเห็นความสำคัญ สำหรับประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการบริหารศูนย์กลางสุขภาพระหว่างประเทศ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ ได้เปิดเผยข้อมูลว่า รัฐบาลนำโดยกระทรวงสาธารณสุข จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบสุขภาพเป็นศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ (Thailand as World Class Health Care Provider) ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2555-2559) โดยมุ่งพัฒนาระบบบริการสุขภาพของประเทศไทยให้มีมาตรฐานระดับสากล โดยกลุ่มเป้าหมายของยุทธศาสตร์นี้ ได้แก่ชาวต่างชาติที่เข้ามาทำงานและอาศัยอยู่ในประเทศไทยรวมถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในประเทศไทย ดังนั้น เพื่อรองรับแผนยุทธศาสตร์นี้ การพัฒนาบุคลากรด้านภาษาและการจัดระบบล่ามการแพทย์เพื่อผู้ป่วยชาวต่างชาติจึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน

ปัจจุบันในประเทศไทยมีโรงพยาบาลเอกชนหลายแห่งจัดให้มีบริการล่ามการแพทย์หลากหลายภาษา รวมถึงภาษาญี่ปุ่น โรงพยาบาลเอกชนขนาดใหญ่บางแห่งจัดตั้งศูนย์บริการผู้ป่วยชาวญี่ปุ่นขึ้นมาโดยเฉพาะ และล่ามการแพทย์ที่เป็นที่ต้องการมากที่สุดคือ ภาษาอารบิก และรองลงมาคือ ล่ามการแพทย์ภาษาญี่ปุ่น (สุนิตา สุวรรณกิตติ, 2551, น. 37)

ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำงานล่ามการแพทย์ในโรงพยาบาลเอกชน จึงมีประสบการณ์เกี่ยวกับงานนี้โดยตรงและสังเกตเห็นว่า ความต้องการล่ามทางการแพทย์ภาษาญี่ปุ่นมีอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากจำนวนผู้ป่วยชาวญี่ปุ่นเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม งานล่ามการแพทย์ยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางเมื่อเทียบกับล่ามประเภทอื่น และจากการสอบถามผู้ที่รู้ภาษาญี่ปุ่นพบว่าหลายคนปฏิเสธที่จะทำงานในลักษณะนี้ เพราะคิดว่าเป็นงานที่ยาก ด้วย

³ 1964, Civil Rights Acts ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกาทุกคนมีสิทธิเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งเชื้อชาติ สัญชาติหรือสีผิว

เหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับงานล่ามการแพทย์ เนื่องจากปัจจุบันงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานล่ามการแพทย์ในประเทศไทยนั้นยังมีค่อนข้างน้อย ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาเกี่ยวกับงานล่ามการแพทย์ภาษาญี่ปุ่นเพื่อนำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาศักยภาพล่ามการแพทย์ภาษาญี่ปุ่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ทำงานล่ามการแพทย์ สภาพความยากง่ายของงาน วิธีฝึกอบรม ปัญหาในการทำงาน และแนวโน้มความต้องการล่ามการแพทย์ญี่ปุ่น-ไทย

2.2 เพื่อศึกษาการใช้ล่าม ความคาดหวัง ความเชื่อถือ และปัญหาอุปสรรคในการทำงานร่วมกับล่ามของแพทย์

2.3 เพื่อศึกษาวิธีการอบรมล่ามการแพทย์ในปัจจุบันและเสนอแนวทางการฝึกอบรมล่ามการแพทย์

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลโดยการ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Constructed Interview) สนามวิจัย โรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งในเขตกรุงเทพมหานครที่มีศูนย์บริการผู้ป่วยชาวญี่ปุ่น กลุ่มตัวอย่าง 1. บุคลากรศูนย์บริการผู้ป่วยชาวญี่ปุ่น (ล่ามระดับหัวหน้า 3 คน ล่ามผู้ปฏิบัติงาน 6 คน) รวม 9 คน 2. แพทย์ผู้ใช้ล่าม 9 คน 3. อาจารย์จากศูนย์การแปลและการล่ามเฉลิมพระเกียรติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1 คน รวมทั้งหมด 19 คน การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปบันทึกการสัมภาษณ์โดยจัดกลุ่มข้อมูลตามคำถามที่ได้ตั้งไว้ และจัดระบบความสัมพันธ์ของข้อมูลตามประเด็นที่พบเพื่อสร้างข้อสรุปและรายงานผลการศึกษาในรูปแบบเชิงบรรยาย (descriptive research)

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคลากรศูนย์บริการผู้ป่วยชาวญี่ปุ่น ในประเด็น 1) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ทำงานล่ามการแพทย์ 2) หน้าที่และความยากง่ายของงานล่ามการแพทย์ 3) ปัญหาในการทำงาน 4) แนวโน้มความ

ต้องการล่ามการแพทย์ญี่ปุ่น-ไทย

4.1.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ทำงานล่ามการแพทย์

จากการสัมภาษณ์ล่ามกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ในการทำงานล่ามการแพทย์ล่ามควรมีคุณสมบัติและความสามารถต่างๆ ดังต่อไปนี้ 1) มีความรู้พื้นฐานทางการแพทย์สามารถทำความเข้าใจสิ่งที่แพทย์หรือพยาบาลอธิบายและสามารถถ่ายทอดให้ผู้ป่วยได้อย่างถูกต้อง 2) มีความเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรมและระบบประกันสุขภาพและการรักษาพยาบาลของทั้งญี่ปุ่นและไทย 3) มีสติ ควบคุมอารมณ์ได้ดี และไม่กลัวเลือดเนื่องจากอาจต้องแปลกรณีที่ผู้ป่วยประสบอุบัติเหตุ มีบาดแผลฉกรรจ์ หรือแปลขณะที่แพทย์เย็บแผลให้ผู้ป่วยหรือก่อนเตรียมผ่าตัด 4) รักงานบริการ เนื่องจากงานล่ามการแพทย์เป็นส่วนหนึ่งของงานบริการ อีกทั้งผู้รับบริการคือผู้ป่วยที่มีสภาพร่างกายหรือจิตใจที่อ่อนแอ มีความกังวล จึงต้องการความดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ

4.1.2 หน้าที่และความยาก-ง่ายของงานล่ามการแพทย์

ตารางที่ 1 หน้าที่หลักของล่ามการแพทย์ มีดังนี้

1.ประจำอยู่ที่แผนก (งานด้านธุรการ ต้อนรับ ให้ข้อมูลและคำปรึกษา)
(a) บริการหน้าเคาน์เตอร์ ต้อนรับผู้ป่วย ลงทะเบียนผู้ป่วยใหม่ ออกใบส่งตรวจให้ผู้ป่วยเก่า รับทำนัด ให้คำปรึกษาต่างๆ
(b) บริการทางโทรศัพท์ รับทำนัด เลื่อนนัด รับปรึกษา ตอบข้อสงสัยต่างๆ
2.ไปแปลตามแผนกต่างๆของโรงพยาบาล (งานล่าม)
(c) บริการแปลภาษาญี่ปุ่นระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยชาวญี่ปุ่น ในห้องตรวจแพทย์ ห้องอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่นห้องอัลตราซาวด์

งานล่ามการแพทย์มีความยากในเรื่องของการทำความเข้าใจความรู้ทางการแพทย์และใช้คำศัพท์เฉพาะให้ถูกต้อง หากเลือกใช้คำผิดแม้เพียงเล็กน้อยหรือแปลอาการผู้ป่วยไม่ครบถ้วนอาจส่งผลต่อการรักษาได้ ในเรื่องของการแปล ล่ามส่วนใหญ่กล่าวว่าการแปลที่แผนกอายุรกรรมทั่วไป โรคและอาการส่วนใหญ่จะแปลค่อนข้างง่าย เช่น ไข้หวัด ท้องเสีย ในขณะที่แผนกที่ล่ามกล่าวว่าแปลยากคือแผนกจิตเวช เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตใจจึงมีความละเอียดอ่อนและใช้เวลาในการพูดคุยซักถามค่อนข้างนาน ส่วนแผนกที่ล่ามกล่าวว่าค่อนข้างยากอื่นๆได้แก่ แผนกสูตินรีเวช แผนกโรคหัวใจ แผนกฉุกเฉิน และ

แผนกทันตกรรม เนื่องจากเนื้อหาของโรคในแผนกเหล่านี้ส่วนใหญ่มีความซับซ้อน อย่างไรก็ตาม ล่ามบางคนกล่าวว่าความยาก-ง่ายในการแปลอาจขึ้นอยู่กับความถนัดและประสบการณ์การแปลของล่ามแต่ละคนซึ่งจะแตกต่างกันไป

4.1.3 ปัญหาหรืออุปสรรคที่พบในการทำงาน

จากข้อมูล สามารถแบ่งปัญหาได้เป็น 3 หัวข้อใหญ่คือ 1) ปัญหาการแปล (การแปลผิด แปลไม่ได้) อาทิ ล่ามไม่เข้าใจสิ่งที่แพทย์หรือผู้ป่วยอธิบาย ล่ามเข้าใจสิ่งที่แพทย์อธิบายแต่แปลเป็นภาษาญี่ปุ่นไม่ได้ หรือกรณีที่ผู้ป่วยตอบไม่ตรงคำถาม แพทย์ก็อาจเข้าใจผิดว่าล่ามแปลคำถามไม่ถูก อย่างไรก็ตามหัวหน้าล่ามคนหนึ่งกล่าวว่าอยากให้ล่ามตระหนักไว้เสมอคือหากล่ามประเมินแล้วว่าตนเองไม่สามารถแปลได้ควรแจ้งให้แพทย์และผู้ป่วยทราบตามตรงและขอความช่วยเหลือหรือเปลี่ยนตัวกับล่ามรุ่นพี่หรือหัวหน้าล่าม 2) ปัญหาในการให้บริการ เช่น ล่ามไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ป่วยที่มาใช้บริการในขณะนั้น หรือในกรณีที่ผู้ป่วยต้องการข้อมูลอย่างละเอียดหรือมีความกังวลใจมาก ผู้ป่วยบางคนปฏิเสธล่ามชาวไทยและต้องการให้ล่ามชาวญี่ปุ่นเป็นผู้แปล (แต่ขณะนั้นไม่มีล่ามชาวญี่ปุ่น) ในขณะที่แพทย์บางคนต้องการให้ล่ามชาวไทยเป็นผู้แปลในกรณีที่การอธิบายมีความซับซ้อนมาก 3) ปัญหาความเครียด เนื่องจากล่ามต้องแปลเกี่ยวกับโรคหรือการบาดเจ็บ การแปลจึงค่อนข้างกดดันและมีความละเอียดอ่อน 4) ปัญหาเกี่ยวกับชั่วโมงการทำงาน เนื่องจากแผนกล่ามของโรงพยาบาลที่ทำการศึกษา ให้บริการล่ามตามเวลาทำการของโรงพยาบาล คือให้บริการทุกวันตลอด 24 ชั่วโมง ล่ามจึงต้องผลัดกันอยู่เวรล่วงเวลา (Over Time) ในช่วงเย็นถึงค่ำและช่วงกลางคืนถึงเช้า (On Call) รวมถึงวันหยุดต่างๆ เช่น วันเสาร์ อาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ (วันหยุดผู้ป่วยมาใช้บริการโรงพยาบาลมากในว) โดยจะได้หยุดในวันธรรมดา ซึ่งในกรณีที่ล่ามมีครอบครัวหรือมีบุตรที่ยังเล็กต้องคอยดูแลอาจปฏิบัติงานนี้ได้ค่อนข้างลำบาก

4.1.4 แนวโน้มความต้องการล่ามการแพทย์ภาษาญี่ปุ่นในอนาคต

จากการศึกษาพบว่า จำนวนชาวญี่ปุ่นที่จะเข้ามาทำงานและพำนักรักษาพยาบาลในไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ด้วยปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจ ดังนี้ 1) บริษัทของญี่ปุ่นหลายแห่งย้ายฐานการผลิตจากประเทศจีนมายังประเทศไทยเนื่องจากปัญหาข้อพิพาทการค้าสิทธิศรัทธาครอบครองเกาะ 2) ประเทศไทยมีความพร้อมด้านสาธารณสุขปลอดภัยกว่าหากเทียบ

กับประเทศเพื่อนบ้านแถบอาเซียน 3) แผนกบริการผู้ป่วยชาวญี่ปุ่นของโรงพยาบาลที่ศึกษา มีแผนการขยายตลาดเป้าหมายผู้ใช้บริการจากชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยรวมไปถึงชาวญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในแถบประเทศอื่นๆที่อยู่ใกล้กับประเทศไทย 4) โรงพยาบาลเอกชนหลายแห่งเริ่มมีการประชาสัมพันธ์และจัดตั้งแผนกบริการชาวญี่ปุ่นเพื่อดึงให้ผู้ป่วยชาวญี่ปุ่นมาใช้บริการมากขึ้นเนื่องจากผู้ป่วยชาวญี่ปุ่นเป็นผู้ป่วยที่มีวินัยดี มีกำลังทรัพย์และระบบประกันสุขภาพที่ดี 5) ชาวญี่ปุ่นที่เกษียณแล้วนิยมมาใช้ชีวิตบั้นปลายในประเทศไทย

จากปัจจัยข้างต้นเหล่านี้ทำให้คาดได้ว่า เมื่อชาวญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเพิ่มขึ้น หากเกิดเจ็บป่วยหรือต้องการตรวจสุขภาพ ก็จะต้องเข้ามาใช้บริการโรงพยาบาลเอกชนเนื่องจากมีบริการล่าม ดังนั้นความต้องการล่ามการแพทย์ภาษาญี่ปุ่นจึงจะเพิ่มมากขึ้นและธุรกิจทางการแพทย์ก็มีแนวโน้มที่จะเติบโตอย่างต่อเนื่อง

4.2 สรุปข้อมูลการสัมภาษณ์แพทย์ผู้ให้ล่ามในประเด็นเกี่ยวกับ 1) การใช้ล่ามและบทบาทของล่ามในความคิดของแพทย์ 2) ความคาดหวังของแพทย์ที่มีต่อล่าม 3) ความเชื่อถือในการแปลของล่าม และ 4) ปัญหาอุปสรรคในการทำงานร่วมกับล่ามของแพทย์

4.2.1 การใช้ล่ามและบทบาทของล่ามในความคิดของแพทย์

แพทย์ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า 1) ใช้ล่ามทุกครั้งเพราะไม่สามารถพูดภาษาญี่ปุ่นได้ (แพทย์อาจใช้การสื่อสารอย่างง่ายไปก่อน โดยระหว่างที่รอล่าม) 2) หากเป็นเรื่องที่ไม่ซับซ้อนเกินไปนัก แพทย์ที่สามารถพูดภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้นได้จะไม่ใช้ล่าม หรือผู้ป่วยที่พูดภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษได้ก็อาจจะไม่ใช้ล่าม 3) ล่ามมีบทบาทสำคัญโดยเฉพาะในสถานการณ์ที่มีความละเอียดอ่อน เช่น การแจ้งเรื่องไม่พึงประสงค์ การอธิบายโรคและวิธีการรักษาที่มีความซับซ้อน หากล่ามถ่ายทอดข้อมูลได้ไม่ถูกต้องหรือไม่ครบถ้วนอาจมีความเสี่ยงที่จะทำให้การรักษาไม่เป็นไปตามแนวทางที่วางไว้

4.2.2 ความคาดหวังของแพทย์ที่มีต่อล่าม

ภาษณ์พบว่าความคาดหวังของแพทย์ที่มีต่อล่ามในการจากการสัมภาษณ์งานมีดังนี้ คือ 1) แพทย์คาดหวังเรื่องความถูกต้องของการแปลมากที่สุด เพราะในมุมมองของแพทย์ ความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นจากการแปลผิดนั้นมิได้ส่งผลกระทบต่อการรักษาผู้ป่วยเพียงอย่างเดียวเท่านั้นแต่ยังส่งผลกระทบกับความน่าเชื่อถือในมาตรฐานทั้ง

ของแพทย์และโรงพยาบาล 2) แพทย์คาดหวังให้ลามีความรู้พื้นฐานทางการแพทย์ เพราะเมื่อแพทย์ต้องอธิบายวิธีการรักษาหรืออธิบายหลักการของโรคแบบลงลึก หรือเมื่อผู้ป่วยมีคำถามต้องการคำอธิบายอย่างละเอียด ล่ามควรมีความพร้อมที่จะแปลโดยมีความรู้ความเข้าใจในด้านการแพทย์ระดับหนึ่ง 3) แพทย์คาดหวังให้ล่ามสามารถมาแปลได้ทันที ผู้ป่วยหลายรายมักทำนัดเวลาพบแพทย์ไว้ล่วงหน้าเนื่องจากมีธุระต้องไปทำต่อ หรือผู้ป่วยบางรายที่อาการไม่ดี เช่น มีไข้ ปวดท้อง มักจะหงุดหงิดได้ง่าย กรณีที่เป็นผู้ป่วยเด็ก พ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กมักเป็นกังวล ต้องการให้ตรวจทันที 4) แพทย์คาดหวังให้ส่งล่ามที่เหมาะสมกับงานแปล ยกตัวอย่างกรณีที่จะมีการทำคลอด หากล่ามเป็นผู้ชายอาจทำให้หญิงตั้งครรภ์ที่ใกล้คลอดรู้สึกขัดใจหรือตะขิดตะขวงใจ ล่ามที่เหมาะสมกับงานนี้จึงควรเป็นผู้หญิง แต่ในทางปฏิบัติบางครั้งก็ไม่สามารถเลือกได้ เช่น ตอนกลางคืนที่มีล่ามประจำอยู่เพียงคนเดียว

อย่างไรก็ตามแพทย์กล่าวว่า ตัวแพทย์เองก็ไม่ได้ใช้ความคาดหวังมาเป็นตัวกดดันการทำงานของล่ามหรือผลักดันให้เป็นความรับผิดชอบของล่ามทั้งหมด เพราะการสื่อสารจะประสบความสำเร็จได้หรือไม่ในตัวแพทย์เองก็มีส่วนเช่นกัน คือ หากแพทย์ใช้คำศัพท์ที่ยากจนเกินไปหรืออธิบายไม่รู้เรื่องก็จะเป็นเหตุให้ล่ามแปลได้ลำบาก เพราะฉะนั้นทั้งสองฝ่ายจึงต้องร่วมมือกันทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด

4.2.3 ความเชื่อถือของแพทย์ที่มีต่อการแปลของล่าม

แพทย์ส่วนใหญ่กล่าวว่าให้ความเชื่อถือกับการแปลของล่ามเนื่องจาก

- 1) การคัดเลือกบุคลากรเข้าทำงานของโรงพยาบาลย่อมต้องมีมาตรฐานและความเข้มงวดในระดับหนึ่ง อีกทั้งแพทย์ยังได้สังเกตว่าเมื่อล่ามใหม่เข้าทำงานจะมีการฝึกฝนและเรียนรู้งานโดยมีล่ามรุ่นพี่คอยชี้แนะ จึงเชื่อมั่นว่าล่ามที่เข้ามาแปลนั้นมีความสามารถ
- 2) เชื่อเพราะที่ผ่านมายังไม่เคยเกิดปัญหา อีกทั้งตัวแพทย์เองไม่มีความรู้ภาษาญี่ปุ่นเพียงพอจึงไม่สามารถทราบได้ว่าล่ามแปลผิดหรือไม่
- 3) แพทย์จะสังเกตว่าผู้ป่วยมีท่าทีเข้าใจจริงหรือไม่ และสิ่งที่ล่ามแปลมีความสมเหตุสมผลหรือไม่ หากพบว่าไม่เชื่อถือหรือไม่สมเหตุสมผล แพทย์จะปรับวิธีถามใหม่จนกว่าจะได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือที่สุด
- 4) แพทย์มีความกังวลใจอยู่บ้างหากเป็นล่ามใหม่ที่ยังไม่มีประสบการณ์มากนัก เนื่องจากบางคนแสดงท่าทางไม่มั่นใจ

4.2.4 ปัญหาหรืออุปสรรคที่พบในการทำงานร่วมกับล่าม

ปัญหาที่แพทย์พบเมื่อต้องใช้ล่ามมาช่วยแปลคือ 1) ล่ามไม่สามารถมาแปลได้ทันทีที่แพทย์ต้องการ ทำให้ผู้ป่วยต้องรอนาน และในกรณีที่แพทย์หรือผู้ป่วยไม่มีเวลารอ ก็จะสื่อสารกันโดยไม่ใช้ล่าม ซึ่งทำให้บางครั้งสื่อสารกัน得不สมบูรณ์นัก 2) ล่ามไม่เข้าใจจุดประสงค์ในการทำงานบางอย่างของแพทย์ทำให้เกิดการเข้าใจผิด เช่น ในช่วงกลางคืนซึ่งแพทย์เวรมีหน้าที่ตรวจเยี่ยมอาการผู้ป่วยหลังรับเข้านอนโรงพยาบาล แพทย์ตามล่ามให้เข้ามาแปลเพื่อสอบถามผู้ป่วยในห้องพัก แต่ล่ามไม่แปล และบอกว่าตนเองได้พูดคุยกับผู้ป่วยรายนี้แล้วที่ห้องตรวจฉุกเฉินข้างล่าง ล่ามจึงเล่าอาการของผู้ป่วยให้แพทย์ โดยไม่ได้ถามผู้ป่วยอีกครั้ง ซึ่งจุดประสงค์ที่แพทย์ถามผู้ป่วยซ้ำอีกครั้ง เพื่อต้องการให้ผู้ป่วยทราบว่า จะมีแพทย์มาดูแลเป็นระยะขณะนอนรักษาตัว ในขณะที่ล่ามคิดว่าตนเองทราบอาการของผู้ป่วยอยู่แล้วจึงต้องการที่จะเล่าทันทีเพราะคิดว่าเป็นการเสียเวลาหากถามผู้ป่วยซ้ำ เป็นต้น 3) แพทย์ไม่มั่นใจในการแปลของล่ามใหม่ เช่น แปลในเรื่องที่ซับซ้อนไม่ได้ ทำให้เสียเวลาเปลี่ยนตัวล่าม

4.3 สรุปข้อมูลการสัมภาษณ์ ล่าม และอาจารย์ผู้สอนวิชาการล่าม ในประเด็น 1) การฝึกอบรมที่ล่ามการแพทย์ได้รับในปัจจุบัน 2) หลักสูตรอบรมล่ามการแพทย์ในประเทศไทย 3) แนวทางการฝึกอบรมล่ามการแพทย์

4.3.1 การฝึกอบรมที่ล่ามการแพทย์ได้รับในปัจจุบัน มีขั้นตอนดังนี้
ล่ามระดับหัวหน้าให้ข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกอบรมล่ามการแพทย์ในปัจจุบัน ดังนี้

1. โรงพยาบาลจัดปฐมนิเทศทั่วไปของโรงพยาบาลร่วมกับพนักงานแผนกอื่นๆ ที่เข้าทำงานใหม่เช่นกัน เป็นระยะเวลา 2 วัน โดยจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานที่ควรทราบของโรงพยาบาล สวัสดิการต่างๆที่ได้รับ การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ของโรงพยาบาล ฯลฯ

2. ศูนย์บริการผู้ป่วยชาวญี่ปุ่นจัดปฐมนิเทศล่ามประมาณ 1-2 วัน โดยจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับหน้าที่ของล่ามการแพทย์ ระบบประกันสุขภาพของญี่ปุ่น การใช้เครื่องถ่ายภาพ เอกสาร การต้อนรับผู้ป่วยที่มาติดต่อที่แผนก เป็นต้น

3. ล่ามจะได้รับเอกสารคำศัพท์เฉพาะทางการแพทย์ให้นำกลับไปศึกษา

ด้วยตนเอง นอกจากนี้ที่แผนกได้เตรียมมีพจนานุกรมศัพท์การแพทย์ทั้งภาษาไทย-อังกฤษ ไทย-ญี่ปุ่น อังกฤษ-ญี่ปุ่น พจนานุกรมชื่อยาภาษาญี่ปุ่นและตำราเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานทางการแพทย์ทั้งภาษาญี่ปุ่นและภาษาไทยให้ล่ำมได้ค้นคว้าด้วยตนเอง

4. ในช่วงทดลองงาน (Probation) 3 เดือน ล่ำมจะได้ฝึกการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง หรือที่เรียกว่า OJT (on-the-job training) โดยมีล่ำมการแพทย์รุ่นพี่ที่มีความชำนาญและมีประสบการณ์เป็นผู้ช่วยฝึกสอนและคอยดูแล โดยล่ำมใหม่จะต้องติดตามล่ำมรุ่นพี่เข้าไปในห้องตรวจเพื่อสังเกตวิธีการแปลของล่ำมรุ่นพี่ทั้งล่ำมคนไทยและล่ำมคนญี่ปุ่น ในระหว่าง 3 เดือนนี้ เมื่อสังเกตการณ์ได้ระยะหนึ่งล่ำมจะได้ทดลองแปลด้วยตนเองโดยมีรุ่นพี่คอยยืนสังเกตการณ์อยู่ด้วยและมีการประเมินทุก 2 สัปดาห์

5. การฝึกปฏิบัติการแปลจะเริ่มจากในแผนกที่ไม่ยุ่งยากหรือซับซ้อนซึ่งผู้ป่วยมักมาพบแพทย์ด้วยโรคหรืออาการทั่วไป เช่น ไข้หวัด ท้องเสีย เป็นต้น ได้แก่ แผนกกุมารเวช แผนกอายุรกรรมทั่วไป เมื่อล่ำมรุ่นพี่ประเมินว่าล่ำมใหม่สามารถแปลด้วยตนเองได้ ล่ำมใหม่จะได้รับอนุญาตให้แปลด้วยตนเองในครั้งต่อ ๆ ไป

6. นอกจากนี้ล่ำมจะได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการต้อนรับผู้ป่วยที่มาติดต่อหน้าแผนก การรับโทรศัพท์เพื่อทำนัดหรือเลื่อนนัด การตอบคำถามต่างๆจากผู้ป่วย ชาวญี่ปุ่นที่โทรศัพท์เข้ามาสอบถาม หลังพ้นระยะการทดลองงาน 3 เดือน หากหัวหน้าแผนกล่ำมการแพทย์พิจารณาแล้วว่าล่ำมสามารถแปลได้ ก็จะได้รับบรรจุเป็นพนักงานประจำ

7. ทางแผนกจะมีการประชุมประจำสัปดาห์ เพื่อรับฟังความเห็น ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสัปดาห์ที่ผ่านมา และหาวิธีการแก้ปัญหาร่วมกัน และหากมีวิธีการตรวจรักษาใหม่ๆ ข่าวสารใหม่ๆ เกิดขึ้น เช่น โรคระบาดใหม่ การตรวจพิเศษใหม่ โปรแกรมการรักษาใหม่ ๆ ก็จะจัดให้มีการอบรมเพิ่มเติมเป็นต้น

อย่างไรก็ตามแม้จะมีการมอบเอกสารรวมคำศัพท์เฉพาะทางการแพทย์ และฝึกปฏิบัติงานในสถานการณ์จริง แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ล่ำมการแพทย์สามารถปฏิบัติงานจริงได้อย่างเต็มที่ เนื่องจาก ชุดคำศัพท์ไม่มีการยกสถานการณ์หรือเนื้อหาประกอบที่เกี่ยวข้องร่วมด้วย ทำให้ไม่สามารถเลือกใช้คำศัพท์ได้อย่างถูกต้องหรือใช้สับสน อีกทั้งยังไม่มีทดสอบความรู้ในคำศัพท์ ทำให้มาตรฐานของล่ำมขึ้นอยู่กับความพยายาม

ชวนขายของแต่ละคน และก่อนปฏิบัติงานจริงล่ามไม่มีโอกาสได้ฝึกซ้อมบทบาทสมมติ ก่อน ทำให้เมื่อต้องไปแปลในช่วงแรกอาจแปลไม่คล่องหรือแปลผิด อีกปัญหาคือ ล่ามใหม่หลายคนเมื่อเจอปัญหาหรือสถานการณ์ฉุกเฉิน ก็จะตื่นตระหนก หรือไม่สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ใน จึงควรมีการจัดอบรมอย่างเข้มข้นเกี่ยวกับความรู้ทางการแพทย์และการฝึกฝนเกี่ยวกับเทคนิคการล่ามให้ล่ามใหม่อย่างเพียงพอก่อนที่จะมอบหมายให้ปฏิบัติงานจริง

ตารางที่ 2 ลำดับการฝึกปฏิบัติงานล่ามในโรงพยาบาลที่ทำการศึกษา

ช่วงที่ได้ฝึก	แผนก	เหตุผล
เดือนแรก 3 ของการทดลองงาน	กุมารเวช (โรคทั่วไป) อายุรกรรมทั่วไป	เป็นโรคง่าย ๆ ทั่วไป ไม่ซับซ้อน เช่น ไข้หวัด ปวด ท้อง หรือโรคตาม ฤดูกาล หรือ ฉีด วัคซีน เป็นต้น
หลังจากได้รับการบรรจุเป็นพนักงานแล้ว	ระบบทางเดินหายใจ หู คอ จมูก กระดูกและข้อ ศัลยกรรม ทางเดินอาหาร ตา ผิวหนัง ทางเดิน ปัสสาวะ หัวใจ ทันตกรรม สมองและประสาท และ ระบบอื่นๆ	คำศัพท์เฉพาะทางและโรค ที่พบมีหลากหลายมากขึ้น ความยากง่ายอาจขึ้นอยู่กับ ระดับความรุนแรงของโรค อารมณ์ของผู้ป่วย เป็นต้น
หลังทำงานได้แล้วประมาณ 9 หรืออาจเร็วกว่านั้นขึ้นกับ ความสามารถ	สูตินรีเวช	เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ทั้ง อาการของโรคและสภาวะ ผู้ป่วย เช่น โรคทาง เพศสัมพันธ์ การฝากครรภ์ การอัลตราซาวนด์ทารก ปรึกษามีบุตรยาก เป็น ต้น

หลังทำงานได้แล้วประมาณ 9 เดือน ถึง 1 ปี หรืออาจเร็วกว่านั้นขึ้นกับความสามารถ	ฉุกเฉิน ห้องคลอด ห้องผ่าตัด	มีความยากเนื่องจากสภาวะของผู้ป่วยมักอ่อนแอ ไม่ได้สติปวดท้องรุนแรง ชัก เป็นลมหมดสติ แน่นหน้าอกเจ็บปวณ ถูกทำร้ายร่างกาย ประสบอุบัติเหตุ มีอุปสรรคในการให้ข้อมูล ผู้ที่ติดตามมาด้วยก็มักมีอาการตระหนก กังวลหรือร้อนรน
หลังทำงานมาแล้วครึ่งหรือ 1 ปี	จิตเวช	หากมีอาการไม่รุนแรง เช่น การนอนไม่หลับ หรือ มารับยาต่อเนื่องเพื่อควบคุม ก็จะไม่ยากนัก หากเป็นโรคทางจิตเวช จะใช้เวลาค่อนข้างนาน และคำถามจะละเอียด ลงลึก
หลังทำงาน ปีขึ้นไป	เวรกลางคืน หอผู้ป่วยใน	ต้องประจำอยู่คนเดียว เพื่อรองรับกรณีมีผู้ป่วยฉุกเฉิน หรือมีโทรศัพท์จากผู้ป่วย

4.3.2 หลักสูตรอบรมล่ามการแพทย์ในประเทศไทย

จากการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับการฝึกอบรมล่ามการแพทย์ในประเทศไทยพบว่า ศูนย์การแปลและการล่ามเฉลิมพระเกียรติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการจัดอบรมหลักสูตร "เทคนิคการล่ามเบื้องต้น" สำหรับเจ้าหน้าที่ล่ามแปลโรงพยาบาล จึงได้ติดต่อและขอสัมภาษณ์อาจารย์ผู้เป็นวิทยากรในหลักสูตรดังกล่าว เพื่อขอทราบรายละเอียดของการฝึกอบรม พบว่า

หลักสูตรนี้เป็นหลักสูตรระยะสั้นจัดขึ้นพิเศษตามความต้องการของโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่งที่ขอร้องให้ทางศูนย์ฯ ช่วยจัดฝึกอบรมล่ามการแพทย์ของโรงพยาบาล (ทุกภาษาที่มี) อบรมโดยการให้ตัวแทนล่ามจากแต่ละภาษามาร่วมกันและนำความรู้ที่ได้กลับไปถ่ายทอดให้ล่ามในแผนกคนอื่น ๆ ต่อไป โดยเนื้อหาของหลักสูตร

จะเน้นเรื่องของ “จรรยาบรรณล่าม” “หลักการแปล” และ “เทคนิคการแปล” เช่น การแปลไม่ผิด ไม่ขาด ไม่เกิน การแปลอย่างซื่อสัตย์ไม่บิดเบือน การรักษาความลับ การวางตัวเป็นกลางไม่เข้าข้างใคร การรู้จักบทบาทของตัวเอง การให้เกียรติผู้อื่น เป็นต้น และมีการฝึกปฏิบัติแบบ role play (แสดงบทบาทสมมติ) โดยอาจารย์ผู้สอนจะคอยสังเกตในฐานะคนนอก หากมีจุดใดที่ผิดสังเกตก็จะสอบถามและให้อภิปรายกัน ไม่มีการทดสอบประเมินผล เนื่องจากเป็นการอบรมแบบรวมหลายภาษา จัดอบรมทั้งสิ้น 10 ครั้ง

การอบรมหลักสูตรนี้ไม่เน้นศัพท์ทางการแพทย์และความรู้พื้นฐานทางการแพทย์เพราะทางโรงพยาบาลมีการอบรมให้บ้างแล้ว และล่ามหลายคนจบการศึกษาสายพยาบาล ในการอบรมพบอุปสรรคและข้อจำกัดบางประการ คือ แต่ละภาษาต้องมีอย่างน้อย 3 คน จึงจะสามารถฝึกปฏิบัติได้ (เพราะต้องมีหนึ่งคนเป็นผู้สังเกตการณ์และวิจารณ์เวลาฝึกแปลแบบแสดงบทบาทสมมติ) และล่ามไม่มีภาษากลางร่วมกัน (ล่ามบางคนไม่เข้าใจภาษาอังกฤษ ล่ามบางคนไม่เข้าใจภาษาไทย เป็นต้น) จึงใช้วิธีพูดอบรมทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทยหรือให้นักศึกษามาช่วยเป็นล่ามให้ ล่ามผู้เข้าร่วมการฝึกจะได้รับประกาศนียบัตรรับรองว่าได้เข้ารับการอบรมเบื้องต้น

นอกจากนี้ทางศูนย์ฯเคยสำรวจความต้องการล่ามชุมชน (ล่ามในโรงพยาบาล) พบว่าล่ามชุมชนภาษาอาหรับและภาษาญี่ปุ่นมีความต้องการมาก จึงได้ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหลายฝ่าย จนสามารถตั้งเป็น หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตสาขาวิชาการล่ามเพื่อชุมชน (ญี่ปุ่น-ไทย / อาหรับ-ไทย) และมีการเปิดรับสมัครแต่มีผู้สมัครเรียนไม่เพียงพอ อาจเพราะข้อจำกัดเกี่ยวกับเงื่อนไขการสมัคร ค่าเรียน อีกทั้งโรงพยาบาลเอกชนที่มีบริการล่ามการแพทย์ของไทยก็ได้กำหนดว่าผู้ที่จะเข้าทำงานต้องผ่านการเรียนหรืออบรมมาก่อน จึงเป็นที่น่าเสียดายที่ยังไม่มีช่องทางที่จะพัฒนาศักยภาพล่ามการแพทย์อย่างจริงจังในปัจจุบัน

4.3.3 แนวทางการฝึกอบรมล่ามการแพทย์ในโรงพยาบาล

กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล ทั้งล่ามและอาจารย์ผู้สอนล่ามให้ทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการฝึกอบรมล่ามการแพทย์ในโรงพยาบาล ดังนี้

1) โรงพยาบาลควรจัดให้มีการอบรมความรู้แก่ล่ามการแพทย์อย่างเป็นกิจจะลักษณะควบคู่ไปกับการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (on-the-job training) โดยไม่

จำเป็นต้องมีการสอบรับรองวิทยฐานะ แต่อาจเป็นการจัดสอบในลักษณะของการทดสอบ คำศัพท์ ทดสอบความรู้พื้นฐานทางการแพทย์ หรือทดสอบการแปลล่ามโดยใช้วิธีบทบาทสมมติ เป็นต้น

2) ทางแผนกล่ามอาจขอความร่วมมือจากแพทย์ในการช่วยอบรมให้ความรู้พื้นฐานและศัพท์ด้านการแพทย์หรือจัดทำตำรารวบรวมบทสนทนาที่เกิดขึ้นจริงระหว่างแพทย์และผู้ป่วยในสถานการณ์ต่างๆ แยกตามแผนกเพื่อล่ามที่เข้าใจใหม่จะได้นำไปใช้ฝึกซ้อมก่อนปฏิบัติงานจริง นอกจากนี้ ทางโรงพยาบาลอาจมีการประสานขอความร่วมมือกับทางมหาวิทยาลัยให้ช่วยวางแผนหรือคิดหลักสูตรการฝึกอบรมล่ามการแพทย์อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับงานล่ามการแพทย์ สอดแทรกหัวข้อที่ให้ความรู้เกี่ยวกับงานล่ามการแพทย์ในโรงพยาบาลไว้ในการเรียนการสอน หรือมีการส่งนักศึกษามาดูงานหรือฝึกงาน เป็นต้น

ผู้วิจัยได้ทดลองสร้างแนวทางการฝึกอบรมล่ามการแพทย์โรงพยาบาลเอกชน โดยนำข้อมูลจากผลการศึกษาในหัวข้อต่างๆ ประเด็นใดบ้างที่มีแนวโน้มจะพัฒนาหรือปรับปรุงให้ดีขึ้นได้หากจัดฝึกอบรมล่ามการแพทย์ โดยเนื้อหาจะการฝึกอบรม 3 เรื่อง คือ 1) ความรู้พื้นฐานการแพทย์ 2) ทักษะการล่าม 3) ความรู้ที่จำเป็นในการปฏิบัติจริงอื่นๆ และเพื่อสร้างทัศนคติที่ดีและความเข้าใจที่ถูกต้องต่องานล่ามการแพทย์ ก่อนเข้าสู่การฝึกอบรมความรู้การแพทย์ จะมีการปลูกฝังให้ล่ามรู้จักภาระหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ ตลอดจนจรรยาบรรณและมารยาทของล่าม จิตวิทยาในการเข้าหาและดูแลผู้ป่วย และ ข้อควรตระหนักในการทำงานบริการ

โปรแกรมการฝึกอบรมล่ามนี้จะใช้เวลาในการฝึก ช่วง 3 เดือนแรกของการฝึกและทดลองงาน (probation) มุ่งเน้นสำหรับล่ามผู้ที่เพิ่งจบการศึกษาหรือล่ามที่ยังมีประสบการณ์การทำงานไม่มากนัก รวมถึงผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานทางการแพทย์ สำหรับล่ามที่เพิ่งเข้ามาทำงานใหม่ โดยอนุมานว่า ใน 1 สัปดาห์ ล่ามต้องทำงาน 5 วัน รวม 3 เดือน เป็น 60 วัน โดยการฝึกอบรมจะจัดในวันที่ล่ามใหม่ต้องมาทำงาน และหลังการอบรมแต่ละครั้งจะมีการทดสอบหลังการอบรมความรู้ทางการแพทย์ เช่น แปลคำศัพท์หรือบทความที่เกี่ยวข้องจากภาษาไทยเป็นญี่ปุ่นและจากภาษาญี่ปุ่นเป็นไทย จับคู่คำศัพท์กับรูปภาพอวัยวะ การตอบคำถาม เป็นต้น

การฝึกเทคนิคการล่านั้นจะใช้วิธี 1.repeating (การฝึกพูดตาม) เพื่อให้คุ้นเคยกับการออกเสียงและสำเนียงที่ถูกต้องและได้ฝึกการฟังไปพร้อมกัน 2.quick response (การฝึกคิดและแปลอย่างรวดเร็ว) เนื่องจากสถานการณ์ที่ต้องแปลส่วนมากเป็นการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างแพทย์และผู้ป่วย หากลุ่มคิดหรือประมวลผลช้าจะทำให้การสนทนาหยุดชะงัก 3.reproduction (การฝึกความจำ) งานลุ่มการแพทย์มักแปลเป็นประโยคต่อประโยค จึงไม่ค่อยมีโอกาสจดบันทึก ดังนั้นจึงควรฝึกความจำเพื่อให้แปลได้ไม่ตกหล่นและสุดท้ายที่ต้องการเน้นคือวิธี 4.role play (การแสดงบทบาทสมมติ) จำลองสถานการณ์ในแผนกต่างๆ ซึ่งในเดือนสุดท้ายจะเน้นฝึกแปลในสถานการณ์จริงเต็มวัน (on-the-job training) โดยฝึกแผนกละ 1 สัปดาห์โดยมีรุ่นพี่ผู้ฝึกตามไปสังเกตการณ์และประเมินผลโดยการสังเกตว่าลุ่มแปลถูกต้อง ครบถ้วนหรือไม่

5. บทสรุป

ปัจจุบันโรงพยาบาลเอกชนของไทยหลายแห่งได้จัดให้บริการลุ่มการแพทย์เพื่อผู้ป่วยชาวต่างชาติ รวมถึงลุ่มการแพทย์ภาษาญี่ปุ่น เนื่องจากจำนวนชาวญี่ปุ่นที่ทำงานและพำนักรักษาอยู่ในประเทศไทยเพิ่มขึ้นจากสาเหตุทางเศรษฐกิจและสังคม อาทิ นโยบายภาครัฐที่ผลักดันประเทศไทยเป็นศูนย์กลางสุขภาพแห่งเอเชีย รวมถึงข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-ญี่ปุ่น ทำให้คาดได้ว่าจำนวนผู้ป่วยชาวญี่ปุ่นจะเพิ่มมากขึ้น ธุรกิจทางการแพทย์ก็มีแนวโน้มที่จะเติบโตอย่างต่อเนื่อง ลุ่มการแพทย์จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวกลางการสื่อสารระหว่างแพทย์ชาวไทยและผู้ป่วยชาวญี่ปุ่น

จากการเก็บข้อมูล ทำให้ทราบถึงคุณสมบัติที่พึงมีของผู้ที่จะทำงานลุ่มการแพทย์ ความยากและความท้าทายของงาน ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานทั้งจากมุมมองของลุ่มและมุมมองของแพทย์รวมถึงความคาดหวังและความเชื่อใจที่แพทย์มีต่อลุ่ม ซึ่งมีหลายประเด็นที่น่าสนใจ อาทิ ปัญหาการแปลไม่ได้เนื่องจากไม่มีความรู้พื้นฐานทางการแพทย์ การที่ลุ่มไม่ได้รับการฝึกฝนหรือการอบรมอย่างถูกต้องและเพียงพอ ฯลฯ เหล่านี้เป็นข้อค้นพบที่ควรหาทางช่วยกันแก้ไขต่อไป

อย่างไรก็ตามจากข้อมูลหลักสูตรการแปลแบบลุ่มที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่มีกรอบเฉพาะสำหรับลุ่มทางการแพทย์ เป็นเพียงหลักสูตรระยะสั้น โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับ “เทคนิคการลุ่มเบื้องต้น สำหรับเจ้าหน้าที่ลุ่มแปลโรงพยาบาล” “จรรยาบรรณ” “หลักการ

แปล” และ “เทคนิคการแปล” อีกทั้งวิทยากรที่สอนก็มีข้อจำกัดด้านความรู้ความเข้าใจด้านการแพทย์ แม้จะมีความพยายามในการพัฒนาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตสาขาวิชาการล่ามเพื่อชุมชน (ญี่ปุ่น-ไทย / อาหรับ-ไทย) เพื่อตอบสนองต่อความต้องการล่ามในโรงพยาบาล ซึ่งผลสำรวจจะพบว่ามีความต้องการล่ามชุมชนในภาษาอาหรับและภาษาญี่ปุ่นแต่ไม่สามารถเปิดสอนได้เนื่องจากจำนวนผู้สมัครเรียนไม่เพียงพอ

นอกจากนี้ทักษะของผู้คนในสังคมก็มีผลต่อการพัฒนาบุคลากรล่ามทางการแพทย์เช่นกัน ในประเทศไทยอาชีพล่ามนั้นยังไม่ถูกมองว่าเป็นวิชาชีพ คนส่วนใหญ่ทั่วไปเข้าใจว่าการเป็นล่ามไม่จำเป็นต้องอาศัยการฝึกฝนหรือใช้ทักษะเฉพาะทาง เพียงแค่รู้ภาษาก็สามารถเป็นล่ามได้ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิด แท้จริงแล้ว งานล่ามทางการแพทย์เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้ป่วย เป็นงานที่มีความเสี่ยงหากเกิดความผิดพลาดจึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ทั้งหน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษา และโรงพยาบาลจะต้องร่วมมือกันในการประชาสัมพันธ์ให้นักศึกษาที่มีความสามารถด้านภาษาญี่ปุ่นพัฒนาศักยภาพของตนในทางวิชาชีพเพื่อสร้างบุคลากรล่ามทางการแพทย์และควรมีการสร้างหลักสูตรที่ประสานความร่วมมือระหว่างรัฐ เช่น กระทรวงสาธารณสุข สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา หรือสมาคมวิชาชีพ และหน่วยงานเอกชน เช่น โรงพยาบาล การพัฒนาล่ามทางการแพทย์จึงจะมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ

บรรณานุกรม

กระทรวงการต่างประเทศ. ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน. สืบค้นจาก

<http://www.mfa.go.th/humanrights/images/stories/book.pdf>

กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. สำนักงานสถิติแห่งชาติ. การสำรวจ

โรงพยาบาลและสถานพยาบาลเอกชนประจำปี 2555. สืบค้นจาก

http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/theme_2-4-6.html

ฐนิตา สุวรรณกิตติ (2551). ความต้องการล่ามในงานสาธารณสุขไทย กรณีศึกษา

โรงพยาบาลเอกชน 3 แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการแปลและการล่าม (สายการล่าม) ศูนย์การแปลและการล่ามเฉลิมพระเกียรติคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Annual Report of Statistics on Japanese Nationals Overseas. Retrieved from

<http://www.mofa.go.jp/mofaj/toko/tokei/hojin//12pdfs/WebBrowse.pdf>

The National Accreditation Authority for Translators and Interpreters Ltd.

Retrieved from <http://www.naati.com.au/>